96 243

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00555548 (W)

2006
241

300

РУСКА ЧИТАНКА

ДЛЯ НИЗШИХЪ КЛЯСЪ

СЕРЕДНИХЪ ШКÔЛЪ.

ЧАСТЬ I.

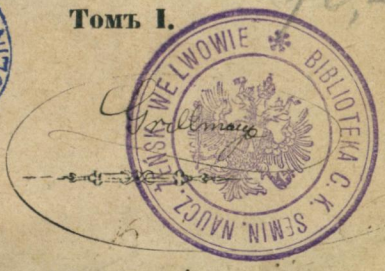
Уложивъ Юлiянъ Романчукъ.

Выданє друге.

Томъ I.

96.243

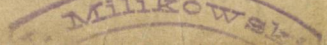
96.243

У ЛЬВОВѢ, 1879.

Накладомъ автора.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка,

пiдъ зарядомъ К. Беднарского.

и 3736

3,50 г

II
и 98782

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 98782

I.

ПРОЗА.

А) ОПОВѢДАНЯ.

а) ПОВѢСТКИ, ПОВѢСТИ, БАЙКИ, КАЗКИ, ПРИТЧѢ.

1.

Добросердный коваль.

Богáтый кѵпéць вертáвъ разъ о пѡвночи домѡвь, а идѵчи по-при кѵзню одногó ковалѧ чѵвъ, ѩкъ тóйже зо всѣхъ силъ ковáвъ. Кѵпéць зачѵдованый станѵвъ тай пытáє сѧ ковалѧ: „Чомѵ се ты пѡзно въ ночи такъ тѧжко працюєшь? чи днѧ тобѣ за мáло, щобы заробúти на хлѣбъ длѧ сéбе и своéи родúны?“

Коваль вѡдповѣвъ: „Длѧ сéбе и родúны заробляю ѩ доскúть чéрезъ днúнь; áле, бáчите, погорѣла недáвно хáта мóго дóброго прúтеля, а вонъ бѣдолáшнiй тепéрь зъ жѣнкою и зъ двомá дѣточкáми не мáє чимъ жúти. Ѩ протѡ що днѧ двомá годúнами рáньше встаю, а двомá годúнами пѡзнѣйше лягáю, и такúмъ свѣтомъ злóжѵ собѣ съ кѡнцéмъ кóждого тыжня зарóбокъ двохъ днѣвъ, котрый передаю ємѵ нещáстномѵ. Бо кобы ѩ самъ гдé-що мавъ! áле и ѩ небогáтый и протѡ не мóжѵ ємѵ инáкше, ѩкъ тѡлько моéю прáцею помочú.“

„О дóбрый чоловѣче!“ сказáвъ кѵпéць. „Нехáй тебѣ Богъ нагородúть за твоé хорóше сéрце, бо сей нещáстный, бáчѵ, нѣколи не бѵде мѡгъ тобѣ вѡдплатúти сѧ.“

„Ой пáне,“ вѡдповѣвъ коваль, „не хóдить менѣ зовсѣмъ о вѡдплáтѵ; ѩ радъ бѵдѵ, колú змóжѵ ємѵ щотрóхи помочú. Ѩ знáю, що колúбъ ѩ бувъ на єго мѣсци, вонъ бы длѧ мéне такъ сáмо вчинúвъ.“

„Май же сѧ гаразд҃ъ, чéстный человѣче, не хóчѫ тѧ дóвше гáйти,“ сказáвъ кънéць и вóдóйшóвъ.

Довгóтá ковалѧ глѫбóко тронѫла кѫпцѧ, и вонъ загадáвъ єѣ вынагородúти. На дрѫгúй день прихóдитъ знóвь до ковалéвои кѫзнѣ тай кáже: „Тѫтъ мáєшь сто червóнцѣвъ; онú сѫть твои, робú зъ нúми, що хóчешь. Ты заслѫгѫєшь лѣпшѫ дóлю... Сú грóшѣ выгодáть тобѣ накѫпúти бóльше желѣза и розширúти своє ремéсло, а такóжь дóбре бы и на старúй лѣтá гдé-що придбáти.“

Кѫнéць гадáвъ, що симъ дарѫнкомъ зрóбить велúкѫ рáдóсть ковалéви; но якъ же зачѫдовавъ сѧ, колú почѫвъ вóдъ нéго отсú словá: „Дáкую Вамъ, пáне, за Вáшѫ лáскѫ; áле прóшѫ, не напирáйте на мéне, щобъ ѣ сú грóшѣ прúймúвъ: ѣ ихъ не заробúвъ и безъ нихъ мóжѫ обóйтú сѧ... Яле знáєте що? Колú Вáша лáска, дарѫйте ихъ бѣдномѫ человѣкови, для котрóго ѣ тепéрь працюю, а котрóго огéнь привѣкъ до крáйнои нѫжды. Вонъ сѧ нúми запомóже, а и менѣ тогдú лéгше стáне, бо вѣдѫ мóгъ сѫпокóйно чéрезъ нóчь спочивáти.“

Щéдрый кѫнéць, не могѫчи добросéрдного ковалѧ оумолúти, щобъ прúймúвъ вóдъ нéго грóшѣ, пóйшóвъ за єго рáдою и помóгъ нещáстномѫ погорѣльцеви выдобѫти сѧ зъ нѫжды; а въ цѣлóй окрéстности величáли ковалѧ и славúли єго великодѫшнóсть.

Съ читанки Шашкевича.

2.

Веселый пастухъ.

Въ прекрáсной долúнѣ помѣжь лѣсáми пасъ молодúй пастѫхъ стáдо овéць. День бѫвъ хорóшій. Пастѫхъ, пóдходячú поволéньки за вóвцями, выгравáвъ на сопѣлцѣ и приспѣвѫвавъ охóчо, такъ що звóнкій єго гóлосъ далéко розлягáвъ сѧ. Я бѫвъ сáме тогдú оу тóй сторонѣ цѣсарь на лóвахъ. Той, повáчивши весéлого пастѫха, закликавъ єго до сéбе тай сказáвъ: „Чого ты такъ тѣшишь сѧ, маленькій?“

Хло́пець не зна́ючій ц҃ксаря и гада́ючи, що то яки́й бога́тый панъ, во́дповѣ́въ: „Я чого́-жь бы я мавъ жа́ити ся? Жа́денъ панъ, а́нѣ на́вѣ́ть самъ найсна́йшій ц҃ксарь не є щасли́вшій и бога́тшій во́дъ ме́не.“ — „Такъ?“ спыта́въ ц҃ксарь. „Скажи́-жь, чомъ ты такого ма́єшь, що съ самы́мъ ц҃ксаремъ ро́вна́єшь ся?“ — Хло́пець на то́є во́дрѣ́къ: „Ласка́вый па́не! Я чи-жь со́нце на си́нѣмъ не́вѣ́ нѣ свѣ́тить такъ са́мо для ме́не яко и для ц҃ксаря? а ти́ высо́ки го́ры и розложи́сти доли́ны не зелѣ́нѣ́ють такъ са́мо для ме́не яко и для не́го? Мои́хъ обо́хъ ро́къ не давъ бымъ и за сто ты́сячь золоты́хъ, а мои́хъ очій не промѣ́на́въ бымъ и за всѣ́ ма́ѣтки ц҃ло́го его́ краю! Въ про́чѣ́мъ ма́ю всё, що менѣ́ потрѣ́бне, а бо́льше, нѣ́жь менѣ́ тре́ба, не ба́гнѣ нѣ́коли. На́ѣмъ ся до сы́тѣ, оубира́ю ся хо́рно и заробля́ю собѣ́ ро́чно то́лько гро́шій, що менѣ́ на всѣ́ потре́бы вы́старчать. Скажѣ́ть же тепе́рь, па́не, чи ма́є ц҃ксарь бо́льше?“

Ц҃ксарь оусмѣ́хнѣ́въ ся и сказа́въ: „Пра́вдѣ ка́жешь, хло́пче! Бѣ́дь инде́ зако́нѣ́гды довольный тымъ, що ма́єшь, и весе́лый, а не бѣ́де тобѣ́ до щастя нѣ́чого бо́льше потрѣ́бно.“

Зъ „Вѣнка“ Гладыловича.

3.

Маляръ Кузьма.

Бѣ́въ собѣ́ колись-то яки́йсь мала́рь — Кѣзьмо́ю звавъ ся. И що то за сла́вный мала́рь бѣ́въ! Бы дѣ́маєте мо́же, що во́нъ такъ малюва́въ собѣ́ про́сто, абы-якъ: що то́лько розмѣ́ша́є кра́сѣ, чи черво́нѣ, чи бѣ́рако́вѣ, чи жо́втѣ, та такъ про́сто й ма́же чи сто́лъ, чи скри́ню? О, нѣ; трѣ́ва́йте лише́! та́ки що вздрить, такъ съ того́ и о́бразъ вчѣ́ше; хочь бы тобѣ́ вѣ́дро́ або́ тела́, та́ки живѣ́сѣ́нько оно́ и є, — то́лько посви́щешь тай го́дѣ́! Я ще бѣ́ло́ яко намалю́є що-небудь, та по́дпи́ше — бо й письме́нный бѣ́въ собѣ́ —, що се не гарбѣ́зъ а сли́вка, такъ та́ки точнѣ́сѣ́нька сли́вка. Разъ ....о смѣ́хъ бѣ́ло́! хло́пцѣ́ ажь кла́ли ся во́дъ ре́готѣ: змалюва́въ во́нъ та́ки на́шого Панька ковы́лѣ, та

ꙗкъ же жи́во вчисти́въ, такъ на ди́во! Нѕ, намалюва́вши, та и ка́же намъ: „Тепе́рь хло́пцѣ, дивѣ́ть ся, що за коме́дїя бѫ́де!“

Я мы ка́жемо: „Я нѕ, поба́чимо, що тамъ бѫ́де!“

Я вонъ ка́же: „Я йдѣ́ть лишѣ́нь за мно́ю тай несѣ́ть о́бразъ Панько́вои кобы́лы.“

Отъ мы оузя́вши тай по́йшлѝ та и поста́вили ко́ло Панько́вои ха́ты; по́дпе́рли єѣ гарне́нько: та́ки точнѣ́сѣнько ꙗкъ кобы́ла стои́ть, и на одно́ о́ко слѣпа́, и хвостъ во́рваный, и ре́бра ѣ́й повыла́зили, та ще и го́лову пону́рила, мовь пасе́ть ся. Отъ ꙗкъ поста́вили єѣ, а самѝ взя́вши тай попринесѣда́ли по-по́дъ пло́томъ оу вѫмна́хъ, тай жде́мо Панька́, а тѫлимо́сь ꙗкъ мо́жемо, щобъ не реготя́тись. Яжь ось зыркъ! иде́ нашъ Панько́, та ще, мабу́ть, бѫло́ и въ голо́вцѣ; иде́, та себѣ́ щось по́дъ но́сомъ бѫрмо́че; а да́лѣ и вздрѣ́квъ кобы́лу тай ка́же: „Що за ледащо, мо́й Охри́мъ!“ (а єго́ на́ймита зва́ли Охри́момъ) „кобы́ла зо́йшла про́тивъ но́чи зъ двора́, а вонъ и байдѫ́же; кобъ то менѣ єѣ пойма́ти!“

Я да́лѣ знявъ съ се́бе по́съ, завяза́въ пе́тлю, тай ставъ до не́и по́дкрада́тись, та знай цмо́кае та приго́ворюе: „Тпру́, ко́ся, тпрру́!“ — а да́лѣ, ꙗкъ по́дойшо́въ близе́нько, ꙗкъ заки́не ѣ́й на ши́ю по́съ, ꙗкъ кри́кне „тпрру́!“, ꙗкъ пота́гне до се́бе, а кобы́ла ꙗкъ оупа́де, а мы такъ и зареготали́сь та на вѣ́ткачѣ!

Я Панько́ и зоста́всь на мѣ́сци: стои́ть ꙗкъ оукопа́ный, и ру́ки и но́ги одзѣ́кли, и нѣ́ зъ мѣ́сця; а кобы́ла пере́дъ нимъ лежи́ть до горы́ нога́ми; и по́дпо́рки не вдержали, ꙗкъ потягнѫ́въ єѣ до се́бе, щобъ не вѣ́ткла. Та вже опо́сля и роскази́вавъ, що и до́вго въ сто́въ нерѫши́мый, та жѣ́нка поба́чила, та и не зна́ла, що зъ нимъ роби́ти: и во́ддѫва́ла, и водо́ю кри́зкала, та на превели́кѫ си́лу зъ мѣ́сця звела́ и запрова́дила въ ха́тѫ; такъ, ка́же, цѣлѣ́сѣнькѫ но́чь тра́ста єго́ би́ла, мовь оу пропа́сници.

Такі́й то бѫвъ сла́вный мала́рь Кѫзьма́!

Г. Квѣтка.

4.

Заблуканый хлопчина.

Въ однóмъ гóрскóмъ селѣ, окрúжéнóмъ гѕстúми лѣсáми, живъ господáрь, Ивáнъ Чóминъ. Богъ єгò блáгословúвъ дѣточкáми, чотырмà сынáми. Три вѕлú стáршú и помагáли отцéви въ господáрствѣ: то пасáли вóлики, то ѣздили въ лѣсъ, то ходúли на зарóбокъ въ свокóдный вóдъ господáрства часъ. Разъ въ недѣлю лѣтнóю порóю по слѹжвѣ Бóжкй вóдóйшлú вѕлú рóдичѣ на сѕсѣдне селò до знакóмыхъ и свояковъ. Дѣти лишúли сѧ дóма, то цюбы хѕдóбѕ обóйтú, та цюбы въ хáтѣ не вѕло пѕсто. День вѕвъ погóдный и мúлый, въ лѣсѣ всѣ дéрева розвинѹли сѧ и пóвно, повнѣсѣнько вѕло всáкого цвѣтѕ. Скортѣло двохъ молóдшихъ сынóвъ въ лѣсъ тай пóшлú. Одéнъ збирáвъ úгоды, а дрѕгúй, наймолóдшúй, котрóмѕ вѕло лишѣ сѣмь лѣтъ, збирáвъ цвѣты и úгоды, цюбъ повáвити сѧ. Збирáючи обà розóйшлú сѧ въ лѣсѣ. Вéчеръ вѕвъ блúзькúй и стáршúй повернѹвъ домóвь, дѕмаючи, цю молóдшúй брáтчикъ выпередивъ єгò и вже єсть въ хáтѣ. Но прúйшóвши до дóмѕ якъ же зачѕдовавъ сѧ, колú не застáвъ свóго брáта! Рóдичѣ засмѕтúли сѧ тѧжко; особлúво мáти, котрá розпадáла сѧ надъ наймолóдшою дитúною, плáкала гóрко и ломáла рѣки, цю оужѣ пропáла дитúна и цю єѣ дúкúй звѣрь пожрѣ.

Сѕсѣды любúли Чóмина и єгò родúнѕ, бо всѣ вѕлú прúязнú для кóждого чи въ цáстю, чи въ нецáстю. Томѕ хоть вѕвъ оужѣ вéчеръ, зóбрáли сѧ охóтно, цюбы помочú Чоминúсѣ сынкà вóдшѕкáти. Но оуплынѹла однà годúна и дрѕга — и дáрмо онú шѕкáли, дáрмо клúкала мáти: где ты мóй сынкѕ? ходú сюдá! Не вóдозвáвъ сѧ вонъ. Такъ минѹло три дни и не можь вѕло дослѣдúти, кѕды дитúна подѣла сѧ. Яжь четвéртого днѧ гнáли пастѕхú вóвцѣ на пáшѕ, и одéнъ зъ нихъ, завертáючи вóвцѣ, замѣтúвъ въ корчú, цю цось рѕшало сѧ. Вонъ прихóдитъ и бáчитъ малóго хлóпцѧ, посинѣлого, лежáчого безъ пáмяти въ середúнѣ корчà. На єгò клúканє привѣгли дрѕгú пастѕхú и всѣ пѕзнáли, цю то сынъ Чóмина, за котрúмъ по лѣсѣ такъ дóвго шѕкáли и не вóдшѕкáли. Зáразъ взáли хлопчúнѕ и

занéсли до рóдичѣвъ, котрí не моглí натѣшити сѧ. Вóдшóкане дитѧ бóлó вправдѣ такъ гóлодомъ змóрене, що не моглó стоáти на ногáхъ áнѣ говорúти, но старáннóсть рóдичѣвъ привелá єгó знóвь до здорóвѧ. Хлопчúна роскáзовавъ потóмъ, що вóнъ чувъ гóлосы людéй шукáючихъ за нимъ, но настрáшивъ сѧ и скрывъ сѧ въ корчь, бо дýмавъ, що то розбóйники по лѣсѣ галасýють. Весь часъ не мавъ вóнъ нѣчогó въ гýбѣ, тóлько прúгорщею зачерпнýвъ въ недалéкóмъ потóцѣ воды, щобы отверезúти сѧ. На остáтокъ, упáвши на сúлахъ, не здýжавъ до дóмý итú, до котрóго блукáючи пéршого дня не мóгъ бувъ трáфити, тóлько чимъ разъ дáльше вóддалáвъ сѧ вóдъ нёго.

Зъ часописма „Дóмъ и шкóла“.

5.

Богомолець.

Въ вéличнóмъ зáмкý, съ котрóго нúнѣ вже и слѣдý не лишúлось, живъ колúсь рúцарь дýже богáтый. Выдавáвъ велúкí грóшѣ на оукрáшене свойхъ комнáтъ, áле оубóгимъ дýже мáло дѣлавъ доброго.

Разъ прúйшóвъ старúй богомóлець и просúвъ сѧ въ гостúнý на однý нóчь; áле рúцарь вóдповѣвъ зъ гнѣвомъ: „Мóй зáмокъ не заѣздный дóмъ, щобы кóждого ночувáти.“

На тíи словá сказáвъ богомóлець: „Прóшýжь Васъ, пáне, лишь о однý лáскý: нехáй менѣ бýде вóльно задáти Вамъ три пытáня.“

„На се призволáю,“ вóдповѣвъ гóрдый панъ.

— „Скажѣть же менѣ найпéрше, хто перéдъ Вáми мéшкавъ въ сѣмъ зáмкý?“

„Мóй отéць.“

— „А перéдъ Вáшимъ вóтцéмъ?“

„Мóй дѣдъ.“

— „А хто по Васъ бýде мéшкати?“

„Якъ Богъ дасть, мóй сынъ.“

— „Колú óтже кóждый,“ говорúвъ дáльше стáрець, „лишé якíйсь часъ мéшкае въ тóмъ дóмѣ, щобы знóвь комúншомý оустýпити мѣсца, то Вашь зáмокъ є спрáвдѣ дó-

момъ зѣздным. Вѣрте менѣ: не выдавайте тôлько грôшїй на оукрáшенє мѣсцá, котрè скôрше чи пôзнѣйше прїйдéть сь Вамъ опустíти на вѣки; рáдше бýдьте мílостивй для оубôгихъ, а приготóвите собѣ тревáле мéшканє въ нéбѣ."

Рíцарь застановíвъ сь глýбôко надъ словáми богомóльцá, прїймíвъ єгò гостíнно, и вôдъ тóго часý окáзвавъ бôльше мílости для нещаслívыхъ.

Пôсля Хр. Шмідта.

6.

Скрипникъ и вовки.

(*За Шубертомъ.*)

Недáвно то ще тóмý, шкъ въ нáшихъ лѣсáхъ пóвно бýло вовкôвъ, и не одѣнъ знайшôвъ бы сь оу насъ селянúнъ, що знáє кáзкý за скрúпника и вóвка, шкъ колй бы сь тóє вчéра дѣ́кало, хотá тýю кáзкý ємý ще дѣ́дъ єгò роскáзвавъ.

Одногó разý повертáвъ скрúпникъ съ прáзника до дóмý, на котрôмъ єгò люденьки дóбре оугостúли. Не рáдо вôнъ колй повертáвъ прóстою дорóгою; то въ лѣ́во то въ прáво знавъ вôнъ дóбре обминáти свою тѣнь при мѣсцю и загнáвъ сь про тóє въ гýстôмъ лѣсѣ, чéрезъ котрúй ємý трéба бýло переходúти, такъ далéко въ бóкъ, що наконéць оупáвъ въ вовкôвню т. є. въ úмý, котрý лѣснúчій выкопавъ на лóвленє вовкôвъ.

Оужè то немáло перелáкъ сь скрúпникъ, шкъ злетѣвъ такъ зъ глáдкои землúцѣ нарáзъ оу дôлъ. Ємý здавáло сь, що летúть въ безóдню; но шкóсь бóрзо очýнавъ намáцавши щось живóго, котрè дúко пôдскóчило и очúма засвѣтúло, — а пôзнáвши по хвúли, що то бýвъ вовкъ, мáло що съ самóго перепýдý не вмеръ. Щожь мавъ почáти не мáючи крôмъ скрúпки въ рýкáхъ нѣчогò? Съ перестрáхý зачáвъ перéдъ роззѣвленымъ рóтомъ вóвка выгравáти всѣ свой штýки, котрй однáкожь сéго разý нáвѣть и ємý самóмý не выдавáли сь дýже крáсными. Вовкъ же либóнь не мáло сподóбавъ собѣ такý мýзыкý, бо, мовь-бы тронýтый нéю, зачáвъ своймъ вытéмъ помагáти. Дрýгй вовкй, почýвши той

спѣвъ въ лѣсѣ, или такожъ до того причинáти сѧ, съ чóго нашъ скрúпникъ, хотя капельмáйстеръ тóи оркéстры, не кóнче вúвъ задовóленый, бо вже єгò товáришъ въ цáмѣ предóвгимъ вытéмъ зголоднѣвъ такъ, що здавáвъ сѧ вѣтрити тóю одробúнѫ мáса, котрѫ станóвило тѣло скрúпника.

Наконéцъ и самóмѫ скрúпникови накúчило сѧ потягáти смúкомъ, а вѣлого дня áнѣ сúдй Бóже вúло сѧ дóждáти— проклинáвъ, на чѣмъ свѣтъ стоúть, себѣ и годúнѫ, въ котрóй навчúвъ сѧ грáти, и вúвъ готóвъ бóрше сѣмъ кóпъ безъ оустáнкѫ молотúти, якъ грáти на скрúпцѣ, чéрезъ котрѫ такѣ лúхо ємѫ приключúлось. Но зáкимъ стáло єщѣ свитáти, оурвáли сѧ двѣ струны на скрúпцѣ, а сáме перéдъ днемъ остáла сѧ лишь однá, на котрóй єщѣ скрúпка вóдзывáла сѧ якбы зъ милосéрдїѧ для вѣдного скрúпника, бо зголоднѣлый вовкъ не вúвъ бы мóже дозвóливъ часъ безъ граня згайнúвáти, сли бы скрúпникъ хотѣвъ свою скрúпкѫ всѣмá струнами натягнúти. И якъ на цáстє надóйшóвъ повереженикъ, котрúй вже зъ далéка почúвъ спѣване вóвка. Єщѣ въ самъ дóбрый часъ вúсвободивъ вонъ капельмáйстра вóдъ зголоднѣлого вóвка, съ котрúмъ такóжъ бóрзо справúвъ сѧ. Капельмáйстеръ пóйшóвъ якъ зъ мúломъ домóвь и сказáвъ до сéбе: Берй Пéтре на рóзумъ! такóй то онò лúчше за-вчасѫ и гостúнцемъ простѣсенько повертáти до дóмѫ. — И скрúпка змерзлá ємѫ вóдъ тóго часѫ такъ, що повзáвъ собѣ оужѣ не натягáти на ню новúхъ струнъ; а що знавъ кравéцтво, то и почáвъ гóлкою робúти на хлѣбъ насущный.

Съ читанки Ковальского.

7.

Сѣра кобыла.

Що не кажи, а якъ зáмець перебѣжúть дорóгѫ, то вже безъ бѣды не обóйдéть сѧ. Хочбы оу тéбе головá вúла якъ бóчка а óчи якъ вѣдрò, вже якъ хóче зла дóля поглúмитись надъ тобóю, то и не зглянешь сѧ, вóдки те лúхо складéть сѧ.

Мавъ и однѣ сѣрѣ кобылѣ. Всѣ знали, яка она була добра, прудка та працёвита. Хочь якъ було навантажишь возъ снопами, чи на горѣ чи на долинѣ — ѣй все одно що по ровнинѣ. Що то вже була за кобыла добра! та ба!... такъ вже йшло ѣй голубочцѣ на лихо, а менѣ на жорнѣ та на тѣгѣ. И сама ворожка не вгадала въ, що ѣй вѣдной складѣть см.

Вы знаѣте мой лѣсокъ? Онъ тамъ бомъ Ничипорового, надъ рѣкою. Та якъ вы его и не знати, коли стоявъ тамъ дубъ, якъ дзвонниця высокій, що и сказати не можна, а грубый, що мабуть оу двое грубшій водъ нашого мандатора. И хто его знае, коли вонъ выросъ такій товстый та высокій, и хто его тамъ посадивъ надъ самѣсѣнькою рѣкою та глубиною такою, що мабуть тамъ зъ рода и дна не було?! Я до того це гайвороне якъ понасѣдае, то той дубъ такъ и гнеть см и хилить см на рѣкѣ, мовь зовсѣмъ падае оу пропасть.

Такъ ото и собѣ помѣркувавши и зъ жѣнкою порадившись кажу собѣ и думаю, що справдѣ, якъ бѣсове гайвороне зо всего свѣта зберетъ см та понасѣдае на дубъ, оно якъ разъ звалить его въ пропасть. Тогды роби що хочь, пропаде зовсѣмъ и дубъ и гиле. Такъ ото помѣркувавши кажу собѣ и думаю: „Поѣду та зрубаю поки живый, бо вже ему мабуть не довго жити.“ И якъ загадавъ, такъ и зробивъ.

Въ понедѣлокъ раненько поснѣдавши гарненько запрагъ и мою сѣрѣ кобылѣ, взявъ сокиръ тай поѣхавъ, — только вачивъ, якъ замѣць шмигнувъ по-передъ мене черезъ дорогѣ. И щобъ було только вернутись домовь та поѣхати лѣпшимъ часомъ! Такъ нѣ! якъ поде вже на лихо та на безголовье, то й розумъ водступитъ.

Тай жѣнка таки, мовь знала, казала: „Ѣ,“ каже, „чоловѣче, колибъ не було намъ яки пригоды, бо вже зозлѣста кѣрка не дурно мовь когутъ спѣвае.“ Такъ щожь? якъ маѣ вже що склясти см, то де той розумъ и дѣнеть см! Поѣхавъ тай поѣхавъ на лихѣ годинѣ!

Приѣхавъ оу лѣсъ, дякувати Богу, щасливо; выпрагъ кобылчинѣ тай пустивъ по зрубови пасти см, а самъ поюхавши табаки за сокиръ тай до дубу. Коли и до него,

ажь мой дѣвъ зовсѣмъ похилівъ са на водѣ, ледвѣ не звалить са; мовь самъ просить са, щобъ его зрѣбати. Ставъ и тогды розважати: коли, дѣмаю, подотнѣ дѣба, то вонъ перехилить са и упаде въ водѣ; треба отже привязати его до чого такого, що бъ не пѣстило его у пропасть въ водѣ. Но до чого привязати? Такъ, дѣмаю, найлѣпше до кобылы за шию. Якъ ужѣ, дѣмаю дальше, подотнѣ дѣба, а вонъ стане падати у рѣкѣ, то тогды скрикнѣ на кобылѣ, то она его сюды й перехилить.

Отъ и такъ и зробивъ. Привязавъ посторонкомъ, однымъ концемъ за дѣба, а другимъ за шию кобылы, а самъ взавъ сокиръ тай цюкаю. Цюкаю, цюкаю — мой дѣвъ стоить, мовь и не его цюкають. Колижь вже приходило ось-ось перетати, — тогды такъ заскрипить, такъ зашѣмить мой дѣвъ, такъ ухватить мою кобылѣ въ горѣ мовь пряжиною! — такъ и собѣ дѣмаю.... та нѣ! нѣчого не дѣмавъ а навѣть и не тямивъ, чи и живый стоявъ чи мертвый, только выкалѣшивши очи дивлюсь та „косю! косю!“ та рѣки наставляю, мовь вовсѣ давати хочѣ. Коли се — наразъ мовь зъ неба шѣвость въ рѣкѣ у пропасть и дѣвъ и кобыла! та ще здалось, мовь кобыла по-передѣ, а дѣвъ єѣ мовь зъ верхѣ пригнѣтивъ. И не заржала бѣдна на процяне, только въ водѣ водъ тагарѣ та летѣ мовь пекло закипѣло. И на страшномъ сѣдѣ не было въ може такъ страшно, якъ менѣ тогды было!

Щожь теперь бѣде? кажѣ собѣ и дѣмаю. Пропавъ и дѣвъ и кобылка, та ще и въ хомѣтци! Щобъ было хочь хомѣтець скинѣти! Гай, гай! сказавъ собѣ тай заплакавъ. Лѣчше бъ не квъ бѣвъ зо два дни, якъ отсѣ мало зо мною склясти са. Сѣсѣды подѣмають, що и дѣрный, що въ мене розѣмѣ не стало, що и привязавъ дѣба до кобылы; а того и не знають, що розѣмѣ у мене больше, а нѣжь менѣ треба. Они, бачь, скажѣть: „щобъ было дѣгимъ посторонкомъ привязати кобылѣ до иншого дерева, а вже бъ тогды и кобылы и дѣгои деревины може не вырвало!“ Такъ щожь вже робити? Якъ маѣ такѣ лихо склясти са, то де той розѣмъ и днѣть са! Чи и таки собѣ ворогъ? Дѣмавъ якъ найлѣпше, та наробивъ теперь, що брыдко й людямъ казати...

Продчукъ.

8.

Дотепный судія.

(*За Геблёмъ.*)

Разъ въ Тѵрціи богáтый человѣкъ згѵбúвъ значнѣ сѵмѕ грóшúй, котрúй мавъ зашúтúй въ платúнѣ. Овчѣстúвъ свою шкóдѕ и приобѣцáвъ тóмѕ, хто ихъ знайдѣ иємѣ вóддáсть, нагорóдѕ сто талáрóвъ. Не задóвго потóмѕ прúйшóвъ до нéго человѣкъ, котрóго самó лицѣ свѣдчúло, що єсть сѵмлѣнный и чéстный, тай кáже: „Вáшúй грóшѣ я найшóвъ — такъ менѣ водáй вúдить ся —, отъ тѵтъ ихъ мáєте!“ Сесúй словá мóвивъ, прúязно споглядáючи на богачá. Той ажъ стрáсъ ся цѣлúй, дóстáвши назáдъ до рѵкъ грóшѣ — однáкъ що за чéстный человѣкъ вонъ бѵвъ, покáже ся скóро. Вонъ числúвъ сѵмѕ, а симъ часóмъ ще скóрше дѵмавъ, якúмъ бы то спóсобомъ обѣцанкѕ такóй при сóбѣ лишúти. — „„Мóй дрѵже!““ сказáвъ по хвúли, „„а 100 талáрóвъ где ся подѣли? — та тѵтъ бѵло 800 зашúтыхъ, а я нахóджѕ лишь 700. То бы знать ужé 100 талáрóвъ самúй собѣ вúймили? — Но, дóбре зробúли-сте; дáкѵю Вамъ, працáйте!““ — Чéстный нахóдчикъ, котрóмѕ не такъ о 100 талáрóвъ ходúло, якъ о безпорóчнѕ слáвѕ, запевнáвъ, що цѣлѕ пáчкѕ, якъ найшóвъ, такъ и принѣсъ, не загладáючи до нéи. По малóй переговóрцѣ выточила ся цѣла справа передъ сѵдíю.

Обá противники и тѵтъ стоáли при своѣмъ: одúнъ твердúвъ, що 800 талáрóвъ зашúвъ, а дрѵгúй, що съ пáчки нѣчого не бравъ и пáчки не нарѵшивъ. Тѵтъ бѵло тáжко порáдити; однáкожъ розѵмный сѵдíя, котрúй вúдко змѣркѵвáвъ чéстнóсть одного а злый намѣръ дрѵгого, велѣвъ все, що обá мóвили ещé разъ съ осóбна повторúти и заприсягнѵти, а потóмъ вúдавъ такúй зáсѵдъ: „Сли одúнъ съ васъ згѵбúвъ 800 талáрóвъ, а дрѵгúй найшóвъ пáчкѕ лишé съ 700 талáрами, не могѵть грóшѣ послѣднёго бѵти тúй самúй, до котрúхъ мáє прáво пéрвый; про тóє ты, чéстный человѣче, возьмú тíн грóшѣ, котрúй найшóвъ єсь, знов до сéбе, и заховáй ихъ дóбре, ажъ пóки не зголóситъ ся той, котрúй лишь 700 талáрóвъ згѵбúвъ. Я для тéбе, брáте, не знáю йншои рáды, якъ цюбúсь потерпѣвъ, дóки той не

зголо́сить сѧ, котрꙑ́й найшо́въ твоѧ 800 талѧ́рꙋ́въ.“ Такъ вꙑ́рѣкъ сѣ́дїѧ и при тѣ́мъ оста́ло. *Съ читанки Ковальского.*

9.

Цыганъ въ гостинѣ.

Запроси́въ оде́нъ ґазда́ цꙑ́гана на обѣ́дъ. Цꙑ́ганъ дѣ́же то́мꙋ ра́дъ, по́дголи́въ сѧ тай вже въ га́дцѣ розбира́є, шкъ то вонъ крѣ́пко оу кѣ́ма попоѣ́сть собѣ́... Посѣда́ли до обѣ́дꙋ. Даю́ть борщь: цꙑ́ганъ лꙑга́є, що мо́га — ло́жкꙋ по ло́жцѣ но́сить до ми́ски, а во́дъ ми́ски до гѣ́бы, не зважа́ючи, що борщь гора́чїй. Яжь запла́кавъ сѧ тай зо́прѣвъ сара́ка, та чꙋпрꙑ́на въ горꙋ́ємꙋ наѣ́жилась во́дъ пра́цѣ, а вонъ все но́сить, ажь до оста́тнёи ка́пки. Обтёръ сѧ, тай такъ ємꙋ́ бо́рщикъ засмакꙋва́въ, що ка́же: „Нема́ тамъ ще бо́рщикꙋ съ тро́хи, ґаздꙑ́нечко?... Тото́ смачны́й, ще-мь зъ ро́дꙋ не ѣвъ тако́го!“ Ґаздꙑ́на всꙑпала дрꙋ́гꙋ ми́скꙋ борщꙋ́. Ёже дрꙋ́гій не ѣда́ть, лишь цꙑ́ганъ самъ ѣсть, а ѣсть крѣ́пко, и зновь до дна ми́скꙋ вꙑпорожнивъ. Ґаздꙑ́на надне́сла тепе́рь карабо́лѣ, га́рно са́ломъ обмащёный. Цꙑ́ганъ ѣсть и карабо́лѣ. По сѣмъ да́но и моло́чнꙋ ка́шꙋ. Цꙑ́ганови ажь о́чи заи́скрили сѧ: ѣсть и ка́шꙋ зъ вели́кимъ смако́мъ, але́ чимъ разъ сла́бше, чимъ разъ сла́бше: чꙋ́є сара́ка, що ємꙋ́ живо́тъ переповне́ный.... Яжь тꙋ́тъ несе́ ґаздꙑ́на мако́трꙋ пирого́къ, а за не́ю донька́, Пара́ска, двѣ ми́сочки въ обо́хъ рꙋка́хъ: въ одно́й шкварена солони́на, а въ дрꙋго́й смета́на, бѣ́ла шкъ снѣгъ. Цꙑ́ганъ погла́нꙋвъ на те́є сѣ́мно, звѣ́сивъ го́ловꙋ, тай ка́же ма́ло не пла́чꙋчи: „Ой! вмѣ́ли-сте ґаздꙑ́нечко зварѝти, а не вмѣ́ли-сте дава́ти!“ Тай взявъ неборакъ пиро́гъ въ рꙋ́кꙋ, тай поча́въ глода́ти, але́ пролыгнꙋ́ти а́нѣ дай Бо́же! Я тꙋ́тъ жаль пирого́къ, бо такѝ по́вни, такѝ пꙋхна́тѝ, такъ оулꙑскꙋю́ть сѧ тай такъ ми́ло за́пахъ во́дъ нихъ въ но́съ бє, що самѝ о́чи вы ѣ́ли, хоть ротъ не хо́че... Ось взявъ сѧ нашь цыгани́ско на штꙋ́ки: бере́ зъ ми́ски по пиро́жко́ви, тай нѣ́кꙋ-то во́нъ въ ротъ, а во́нъ за па́зꙋхꙋ мечѐ. Тай наметавъ по́внꙋ па́зꙋхꙋ, що ажь сѧ во́ддꙋ́ла.... Ґазда́ и ґаздꙑ́на постерегли́, але́ не ка́жꙋть нѣчого́. По обѣ́дѣ, помоли́вшись, повстава́ли во́дъ стола́, и нꙋ́жь собѣ́ одно́ дрꙋ́гомꙋ да́кꙋвати. Пꙋсти́въ сѧ нашь цꙑ́ганъ до

ґаздꙑ, що ставъ собѣ на сѣредъ хаты, та колй швъ емꙋ за хлѣбъ, за сôль дакꙋвати, ґаздà вхопйвъ за конѣць ремéню, що то нимъ цꙑганъ бꙋвъ припомсаный, тай кáже: „Нѣврóкꙋ Бамъ, кꙋме, шкïй вы товстéнькïй ось живôтъ мáете!“ Тай потягнꙋвъ за ремѣнь, розпомсáвъ цꙑгана: а тꙋтъ пирôжкй зъ-за пáзꙋхи цꙑгана кôть! кôть! по земли́ци покоти́ли сѧ.... дѣтямъ тай всѣмъ лю́дямъ дóбрымъ на втѣхꙋ тай на смѣхъ. — Я цыганйско вôдъ сóромꙋ вꙑйшовъ тихцéмъ съ хáты, що-то емꙋ не оудáло сѧ пирôжкôвъ áнѣ попѣсти áнѣ до дóмꙋ занéсти за пáзꙋхою.

Денисъ зъ-надъ Серета.

10.

Приказки (анекдоты).

1.

Сынъ повернꙋвъ зô шкôлъ до дóмꙋ. Колй емꙋ дáно чотꙑри ййцѧ, почáвъ бáтькови докáзꙋвати, що то не чотꙑри, але сѣмь йéць. Бáтько зачꙋдованый повѣдáє, що тôлько чотꙑри бáчить. Сынъ докáзꙋє свóго: „Де — кáже — є чотꙑри, тамъ є и три, а де чотꙑри и три, тамъ сѣмь.“ Бáтько забрáвъ тогдꙑ ййцѧ и кáже: „Колйжь такъ, то и зъѣмь сесй чотꙑри, а дѧ тéбе нехáй лишáютъ сѧ тамтй три.“

Зъ „Зорꙋ“.

2.

Ходйвъ одéнъ хлóпець по жéбрахъ. Разъ пôдъ часъ обѣдꙋ зайшóвъ до двора́, де власне кꙋхарь крáвъ печéню. Побáчивши хлóпцѧ, давъ емꙋ кꙋсень кóсти безъ мáса. Хлóпець берѣ кôсть, кладѣ на тáрѣль и подаé кꙋхареви тай кáже: „кôсть смачнà, але твердà; зробѣть ласкꙋ и покрайте на дрôбно.“ Тогдꙑ кꙋхарь оусмѣхнꙋвъ сѧ и вже замѣсть кóсти подáвъ хлóпцеви кꙋсникъ печéнѣ.

Зъ „Зорꙋ“.

3.

Ѣхавъ мꙋжйкъ верхóмъ тай двйгає на хребтѣ мѣхъ збôжа. „Я не лꙋчше бъ ты перевѣсивъ мѣхъ чéрезъ конà?“ — кáже хтось, що єго зꙋстрѣвъ. — „Та бо — кáже мꙋжйкъ — вже й такъ шкáпѣ тáжко, що менѣ двйгає.“

Съ календаря Просвѣты.

4.

„Де се ты бꙋвъ?“ пытáє Никúфоръ Степанà, „цо тебѣ такъ дóвго не бꙋлò вúдно?“

— Гє, де! оу Татарвы!

„Чогò?“

— Ходúвъ воювáти.

„Я чи зрꙋбáвъ хочь одногò татарлюгꙋ?“

— Я вже жь, чомꙋ нѣ?

„Я якъ же ты єгò зрꙋбáвъ?“

— Та отъ якъ: идꙋ я собѣ пóлемъ и брáскочꙋ шáблею, ажь зыркъ — пòдъ вербóю лежúть здоровéнный татарлюга и рꙋки розкúнꙋвъ. Отъ я пòдкрáвъ сѧ и вòдтáвъ однꙋ рꙋкꙋ шáблею — вонъ лежúть, вòдтáвъ дрꙋгꙋ — а вонъ вже и не ворꙋхнéть сѧ. На смертъ забúвъ!

„Нꙋ,“ кáже Никúфоръ, „а чомꙋжь ты емꙋ не вòдтáвъ головы наперéдъ?“

— Є, я и самъ такъ дꙋмавъ, та цожь, колú головы оу нѣго вже не бꙋлò!

Съ календаря Просвѣты.

5.

Придꙋрковатый человѣкъ хотѣвъ свòй дòмъ продáти. Щобы тымъ лéкше мòгъ знайтú кꙋпцà, выдꙋвавъ зъ нéго велúкúй кáмѣнь, вынѣсъ на торгóвицю, где богáто людúй кꙋповáло и продавáло, и сѣвъ собѣ мéжи тыхъ, цо продавáли. Колúжь прúйшóвъ якúй человѣкъ и пытáвъ єгò: „Я цо Вы мáєте на прóдажь?“ то казáвъ: „Мòй дòмъ на два повéрхи на Зелéнòй оулици. Якъ мáєте охóтꙋ кꙋпúти, — ось тꙋтъ прòбка зъ нéго.“

6.

Разъ ѣхавъ человѣкъ на конѝ по-при кóрчмꙋ, а мавъ грꙋбе чéрево, такъ цо майже звисáло по обóхъ бóкахъ сѣдлà. Корчмáрь стоáвъ на порóзѣ тай клúче за нимъ: „Гей, сꙋсѣде, чомꙋ Вы свой торбúнки перевѣсили попéредъ сéбе, а не зъ задꙋ?“ Я человѣкъ заклúвавъ по-за сéбе: „Томꙋ, цобымъ єгò мавъ передъ очúма. Зъ задꙋ є злодѣй.“ Корчмáрь вже нѣчогò бòльше не сказáвъ.

7.

Бáба зъ донькóю ходúли на пóле колóсє збирáти; та що оу жнúвá назбирáли, то въ осенú зъ'кли. Прúйшло въ зимѣ, нємá що ѣсти, зарокúти лѣнúвú шкъ однó такъ дрýге, — вúбѣгли зновь на нúвú та балýють сѧ по снѣгови за колоскáми. Надъѣхавъ панъ саночкáми та пытáє сѧ: „що вы по снѣгови бродитє, за чимъ шýкáєте?“ — „Охъ пáночкý! мы бѣдní, ѣсти нємá що, хóдимо, чи не дастъ Богъ знайтú шкóго колосóчка.“ — „Дýрнá! де тепéрь колоскú? Прúйдú до мéне, и тобѣ дамь цѣлý мѣрнúцю шчмéню.“ — „Бóже зáплать, пáночкý, дáй Вамъ Бóже здорóвячко!“ — Панъ рýшивъ зъ мѣсцá а донькá ще сѧ запытáла: „Я чи опúхлый, пáнонькý, шчмѣнь?“ — „Такъ, тобѣ опúхлого хóче сѧ? заробú собѣ, невóго!“ — Не вáрто лѣнúвомý що подарýвáти.

Я. Балагуръ.

II.

Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ.

Богáтомý господáреви послáвъ Богъ нємáло дѣточóкъ. Всѣ жъ покóрнú, роботáщú, помагáють бáтькови и мáтери оу всѣкóй робóтѣ; однá тóлько дочкá (Парáшкою звáли) оудáлась дýже лѣнúва: тóлько й робóты єй, що сидúть згорнýвши рýки. Нѣ на сорóчкý не напрядé, нѣ водú не принесé, нѣ коровы не вúдоить. Я дѣвка жъ такá — глáнýти на нéѣ: здаéть сѧ за двохъ зробить.

Мóже бъ онá и не бýлá такá лѣнúва, колúбъ бáтько й мáти — на лúхо ѣй — такъ дýже не любúли. Нѣколú бувáло не налáють — не то щобъ вдáрити лѣнúвý дитúнý.

„Дóнечко моá!“ бýвáло почнѣ бáтько: „чомъ ты нѣчого не рóбишь?... Якáжь съ тéбе господкúна бýде?... Чи не сóромъ тобѣ дáрмо хлѣбъ ѣсти?“

То мáти зáразъ застýпáєть сѧ.

„Гóдѣ тобѣ,“ скáже, „грúмати на дитúнý! Якъ до чóго прúйдé, то бýде зъ нéи ґаздúна.... Таже-жъ не чýжúй хлѣбъ ѣсть, а нашь.“

Дѣмавъ старый, дѣмавъ, що ємѹ на свѣтѣ робити зъ лѣнивою дочкою, тай каже:

„Якбы знайшовъ ся такій чоловѣкъ, щобъ не битемъ, а поважнымъ словомъ зробивъ зъ неи роботящѹ молодицю, то и бъ зъ нею вѹддавъ емѹ третинѹ всего, що маю.“

Знайшовъ ся такій чоловѣкъ зъ дрѹгого села; прійшовъ до Парашчиного батька и сына съ собою привѣзъ. Знатный парѹбокъ, дѣвчинѣ подъ пару.

„Вѹддай,“ каже, „твою дочкѹ за моего сына, то побачишь, яка зъ неи бѹде невсыпѹща господыня.“

„Добре,“ каже батько, „вѹддамъ, и зъ нею, якъ сказавъ, третинѹ всего, що маю; только гладь, щобъ не били моеи дитины!...“

— „И пальцемъ,“ каже чоловѣкъ, „до неи не доторкнѹсь!“

Одрѹжили Парашкѹ съ парѹбкомъ и, добре погулявши на весилю, свекоръ забравъ молодыхъ тай повѣвъ до себе. На дрѹгій день вся сема прокинѹлась раненько и кождый взявъ ся до роботы, а Парашка довго ще перевертѣлась зъ бокѹ на бокъ, поки не скѣчилось ѣй лежати, а далѣ встала, сѣла коло воконца тай поглядае на оулицю, раденька, що ей нѣхто не сильне до роботы. До обѣдѹ зобрала ся вся родина, поставили на столъ борщъ; отъ свекоръ и пытае:

— „Я хто що робивъ?“

Всякій, хто що робивъ, росказне, а Парашка мовчить.

— „А ты, невѣстко, що робила?“ пытае свекоръ.

„Нѣчого не робила,“ одвѣтила, „и звычаю того не маю, щобъ робити.“

— „Якъ нѣчого не робила, то нѣчого й не бѹдешь ѣсти, оу насъ нема звычаю дармо годѹвати лѣнивыхъ!“

Такъ сердечна цѣлесенькій день не ѣвши и сидѣла: нема, бачите, роднои неньки, нѣкомѹ было и шматочокъ хлѣба дати небожѣ.

На дрѹгій день сидѣла, сидѣла, а далѣ згадала, що тѹтечки, якъ не поробишь, то й ѣсти не дадѹть, — вхопила вѣдра тай принесла водыи. Якъ посѣдали обѣдати, зновь свекоръ пытае:

— „А хто що робивъ?“

Всѣ робили,“ одвѣтѹе свекрѹха.

— „Я невѣстка?“

„Она воды принесла.“

— „Дайтежъ ей кухликъ воды.“

Выпила той кухликъ небога, поплакала, поплакала, пожрилась и знову голодѣе.

На третій день Парашка принесла воды, а якъ свекруха пораласъ коло печи, то она помогла ей вымѣшати кашъ.

— „Я хто що робивъ?“ пытае свекоръ, сѣдаючи обѣдати.

„Всѣ робили,“ каже свекруха, „а невѣстка и воды принесла и кашъ вымѣшувала.“

— „Дайтежъ ей грыдочкъ кашѣ.“

Не нарадилась Парашка тою грыдочкою. Нѣчого робити; якъ кажуть: голодъ — не тѣтка, не нагодуе. Отъ она годѣ вже сидѣти, згорнувши рукы; поволи, поволи тай стала такажъ роботяща, якъ и всѣ.

Минувъ тыждень и другій; отъ Парашчина мати и каже своимъ чоловѣкови:

— „Що то дѣеть съ зъ нашою дитиною? Може она добре слёзы втираe; може єѣ товчуть и бють нещасливу?... Затягнули ажь оу другe село й доси вѣсточки о нѣй не маемо. Хотьбы ты, чоловѣче, навѣдавъ до нея.“

Въ недѣлю пошовъ старый до своеи дочкы. Приходить — нема нѣкого: вся сема пошла до церкви, только одна Парашка остала и порaeть съ коло печи.

„Я що, доненько,“ пытае старый, „якъ тобѣ живeть съ?“

— „Добре татусь,“ одвѣтуе Парашка, „спасибогъ Богъ и людямъ.“

„Не бють тебе?“

— „Нѣ, не бють.“

„Спасибогъ имъ!“ каже старый, перехрестившись.

Сѣвъ батько на лавѣ тай дивить съ на свою дочкѣ, а она такъ и порaeть съ коло роботы! то горшкы переставляe, то жаръ подгребе, то вхопить вѣдра та бѣгае по водѣ.

Що се зъ нею сталось? думае старый: очамъ своимъ не вѣрить. То бувало и до печи близько не подойде, а теперки — глянь, якъ роботяща стала!

Ажь ось вертаютъ съ церкви свекоръ зъ жѣнкою, зъ дѣтьми, а Парашка якъ оухопить за вольвы та батькови въ рукы:

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Н 98782

— „Теребѣть тáтѹ,“ кáже, — „а то тѹтечки такí чѹдні лю́де, що шкъ хто нѣчого́ не ро́бить, то они́ емѹ́ и шмато́ хлѣба не дадѹ́ть!“

Ба́тько взявъ тí бо́льбы та тере́бить, а тѹтъ во́йшо́в оу хáтѹ сві́коръ зъ жѣнкою и зъ дѣтьмí.

— „Здоро́въ бѹвъ, сва́те!“ кáже сві́коръ, — „а що ты ро́бишь?“

„Бо́льбы тере́блю,“ кáже стары́й оусмѣха́ючись — „щобъ не дармѹва́ти, бо дочка́ менѣ сказа́ла, що тѹтъ такí лю́де чѹдні, що шкъ хто нѣчого́ не ро́бить, то емѹ́ и шмато́чка хлѣба не дадѹ́ть.“

— „Та оу насъ такъ, сва́те!“ кáже сві́коръ, глáнѹвши на невѣстку. „Пра́вдѹ сказа́ла твоя́ дочка́. Бачь, шкá ста́ла робота́ща! Тепе́рь дава́й, шкъ обѣца́въ, третíнѹ маéткѹ, бо й па́льцемъ ш до нéи не доторкнѹ́въ см.“

„Йкъ же вы єѣ навчи́ли?“ пыта́є ба́тько.

— „Я такъ: вчи лѣнúвого не мо́лотомъ, а вчи го́лодомъ.“

О. Стороженко.

12.

Богъ знає, чимъ чоловѣка карати має.

Бѹвъ одéнъ госпо́дарь замо́жный, и до́бре замо́жный: мавъ бѹдúнкóвъ доста́ткомъ, бѹло́ где и съ чимъ дѣти см. Мавъ вонъ оу сéбе одного́ разѹ́ го́стѣ, та сказа́въ до нихъ, ба́чите, въ бѹтѣ: „Ковъ мой бѹдúнки погорѣ́ли, ш бы знавъ, где и шкъ ста́вити см.“ — Бо вонъ дѹ́фавъ въ гро́шѣ, а мавъ ихъ тако́й хоро́шихъ. — Рѣкъ и ста́ло см!.. Колú такъ зъ го́стьмí забавля́є см, ажь вúйшовъ хтось на дво́ръ, а це ско́рше вернѹ́въ см и мо́вить: „Горúть!“ — Я госпо́дарь: „Най тамъ, ш такъ хо́чѹ.“ И самъ не гасúвъ и дрѹ́гимъ не давъ гасúти; и такъ спопелѣ́ло все, нно́ мѣ́сце лишúло см. Я вонъ байдѹ́же и не жѹ́рить см; а ме́шкавъ надъ водо́ю, та въ вербѣ́ заховáвъ свой гро́шѣ, то собѣ́ и безпе́чный бѹвъ. Небáвкомъ спавъ велúкúй по́вень, и зáкимъ вонъ огланѹ́въ см, вода́ вже ве́рбѹ подмѹлúла тай понесла́. И тогды́ ставъ вонъ бѣ́днымъ, такъ що прїйшло́ см емѹ́ дрѹ́гимъ слѹжúти: мѹ́сѣвъ пана́мъ лúсты носúти.

Придáло сѧ разъ, цо ишóвъ зъ лúстомъ и заскóчила єго́ нóчь въ дорóзѣ. Щожь тѫтъ робúти? Прóситъ сѧ до одного́ чоловѣка на нóчь, а бѫвъ той чоловѣкъ маючúй, бѫвъ и людáный, такъ и кáже: „Дóбре, та-жь менѣ, чоловѣче, хáты не перелéжишь.“ — За тымъ часóмъ жѣнка зварúла вечéрати, а повечéравши помолúли сѧ Бóгѫ, та зáкимъ спáти полагáли, то о тóмъ то о сѣмъ балáкали собѣ. И ставъ подорóжный роскáзѫвати, цкъ то и самъ бѫвъ замóжный, цкъ погорѣвъ тай на бѣдѫ прúйшóвъ. „Мавъ ц, кáже, це трóхи грошá и заховáвъ-емь бѫвъ оу вербѣ, áле надóйшлú велúкú вóды, пóдмѫлúли вéрбѫ, а мой грóшѣ пóйшлú зъ водóю. Такъ ц зъ нѣчúмъ остáвъ сѧ, а тепéръ прихóдитъ сѧ нерáзъ просúти хлѣба оу людéй.“

Скóро господáрь тóє почѫвъ, такъ глáнѫвъ на свою жѣнкѫ — бо тота́ верба́ приплúла бѫлá пóдъ нúхъ стодóлѫ, а колú взáли єѣ рѫбáти, поскúпали сѧ изъ нéи грóшѣ. — Вúйшли онú обóє въ комóрѫ, и стáли рáдити, цкъ бы то емѫ тотú грóшѣ вóддáти, цовъ вонъ и не знавъ, зъ вóдки то онú оу нéго взáли сѧ. Рáдятъ, ажь кáже господáрь: „Отъ цо зрóбимо! — вóдкрóимо въ хлѣбови спóдъ, вúберемо мягкѫшкѫ, влóжимо грóшѣ и знову закрúємо шкóркою, а цкъ вóдходúти бѫде, дамó емѫ бѫцѣмъ то на дорóгѫ.“ — Такъ и зробúли: на дрѫгúй день, колú бравъ сѧ дáльше йти, даю́тъ емѫ бохонá хлѣба и кáжѫтъ: „Возьмѣтъ, здастъ сѧ въ дорóзѣ.“ Взявъ, склонúвъ сѧ, тай пóйшóвъ къ свóй пѫть. По дорóзѣ стрѣтúли єго́ кѫпцѣ, згóнники, котрú то нерáзъ бѫвáло и до нéго заходúли, и пытáютъ то за сесѣ то за тотó, за чимъ ходúли, а вонъ вóдповѣдáє: „Колúсь то и оу мéне бѫлó, та найшлó на мéне нецáстє — погорѣвъ-емь и тепéръ дрѫгимъ слѫжѫ.“ Колú тóє мóвивъ, торкнѫвъ зъ небáчка по тóрбѣ, тай кáже: „Отъ кѫпѣтъ собѣ хлѣбъ, ц цкóсь неголóденъ, а тáжко нéсти, бóрше здастъ сѧ въ дорóзѣ цкúй грóшь.“ Торгъ въ торгъ, згодúли сѧ, — кѫпцѣ за хлѣбъ а вонъ за грóшѣ, и розбúйшлú сѧ.

Зайшлú кѫпцѣ до тóго самóго селá, и встѫпúли до тóго самóго господáрѫ, вóдки той хлѣбъ бѫвъ, и стáли оу нéго звѣдовати сѧ за своє дѣло. „Не ц, а Богъ мáє!“ кáже вонъ, „сáдьте за тымъ часóмъ и спóчнѣтъ“ — и по-

слáвъ за почéстнымъ. Я онй емѣ кáжѣть, най сѧ не трѣдйть; по дорóзѣ кѣпйли-смо бóхонець хорóшого хлѣба оу якóгось чоловѣка, що зъ лйстомъ ишóвъ. — Господáрѧ ажь за сéрце тронѣло, догадáвъ сѧ — а скóро кѣпцѣ вкйнали и положйли хлѣбъ на столѣ, оузрѣвъ той самый хлѣбъ, що давъ подорóжномѣ; зыркнѣвъ про тóе на жѣнкѣ и кáже до гóстїй: „Зáкимъ що вѣде, ходѣмъ огладáти, мóже що и кѣпите.“ — „Ходѣмъ!“ и выйшли съ хáты, — а вонъ на жѣнкѣ моргнѣвъ, и онá вже знáла, чого вонъ хóче. Коли онй выйшли за своймъ дѣломъ, господынá внéсла дрѣгїй хлѣбъ и положйла на столѣ, а тотъ спрáтала. Бернѣли сѧ, поснѣдали, чи згодйли сѧ чи нѣ, и пойшлй.

За якїйсь часъ идѣ знов той чоловѣкъ зъ лйстомъ и захóдить знов до тóго господáрѧ на нóчь оужѣ якъ до знакóмого. Прїймйли єго и рáдй ємѣ вѣли, бо дѣмали, чи не оудáсть сѧ тепéръ якймъ спóсобомъ вóддáти ємѣ грóшѣ. Погодзвáли, переночѣвáли, и якъ выйшовъ вѣвъ изъ хáты, завинѣвши грóшѣ въ платóкъ, положйли ємѣ въ тóрбѣ, дáли поснѣдати и вóдпѣстйли. Пóйшóвъ вонъ, а идѣчи стéжкою чéрезъ сáдъ, подѣмавъ собѣ: „Ёхъ, якй яблока крáснй! оурвѣ собѣ трóха на дорóгѣ.“ — Знавъ тóрбѣ и повѣснивъ на дéревѣ, щобы ємѣ не заважджáла, а самъ спинáє сѧ за яблоками. — Ажь тѣтъ господáрь идѣ — вонъ, оузрѣвши єго, чимъ бóрше въ-тéки, и вóдбѣгъ тóрбѣ на дéревѣ. Господáрь, оузрѣвши тѣ тóрбѣ, якъ на сѣчкѣ вйситъ, щось ставъ дѣмати, а далѣй и кáже: „Налякáвъ сѧ неборáкъ, та и о тóрбѣ забѣвъ.“ — Здóймáє тóрбѣ и мóвить: „Дорóга ємѣ на кладкѣ, отъ забѣгнѣ онъ-тѣды лозáми, щобъ менѣ не видѣвъ, и полóжѣ на кладкѣ, а вже тамъ то пéвно єѣ вóзьме.“ Такъ и зробйвъ. Оббѣгъ бокáми, положйвъ грóшѣ на кладкѣ, а самъ за корчéмъ не дѣже подáлекѣ и присѣвъ, та назирцéмъ поглядáє, що сѧ стáне.

Небáкомъ надхóдить и подорóжный надъ кладкѣ и спѣстйвши óчи дѣмає — а потóмѣ и кáже: „Дóбре, що єщѣ хоть свѣтъ вáчѣ, та могѣ въ дорóгѣ ходйти та собѣ якóсь на хлѣбъ заробйти! Що бы я ровйвъ, колйвъ я вѣвъ отемнѣвъ, якъ бы я чéрезъ сесю кладкѣ перейшóвъ? Отъ повáчѣ, чи бы сѧ оудáло....“ Та зажмѣривши óчи стѣкъ, стѣкъ

по кладцѣ пáличкою, стꙋпáє прáмо, перестꙋпúвъ грóшѣ тай пôйшóвъ. — Я господáрь ажь зъꙋмѣ́ъ сѧ, тай кáже въ гóлосъ: „Прогнѣвúвъ Бóга!“

М. Тъмякъ.

13.

Стукайте а вôдчинить ся вамъ.

— Гриньню! сказáвъ одногó вéчера оубóгій свящéникъ зъ близькои окрéстности Львóва до молодéнького сы́на, що прѣхавъ на великóдни свáта изъ школъ до отцѣвского дóмꙋ; — Гриньню! ты жáлꙋешь сѧ перéдо мнóю, що тебѣ не берѣ сѧ наꙋка, що ты и радъ бы и стараéшь сѧ, а такóй гóдъ тобѣ зрозꙋмѣ́ти и запаматáти доклáдно се, чого оучúшь сѧ. Послꙋхай, сы́нꙋ мôй, якъ дѣ́ало сѧ въ твоúхъ лѣтáхъ зо мнóю.

Мôй отéць а покôйный твôй дѣ́до — лéгка бы ємꙋ землá! — завдаючи менѣ до школъ латúньскихъ, завѣ́зъ мя до мѣстóчка Гôйцѣ, кꙋпúвъ менѣ велúкꙋ школьнꙋ кни́гꙋ, „Ялькáръ“ звáнꙋ, и вôддáвши мя до оубóгого áле чéстного и покóжного мѣщанúна на мéшканє, порꙋчúвъ менѣ одинѣ́сенькôй опѣ́цѣ Бóжѣ́й. Менѣ́ бꙋло вже тогды 14 лѣтъ, но и не оумѣ́ъ бôльше якъ инô читáти, щось трóхи писáти и мáло-що числúти.

Бꙋло тогды въ звычáю, призначáти оученикамъ мѣ́сце въ лавкáхъ школьны́хъ по заслꙋгамъ; отó-жь стáло сѧ, що менѣ по йспытѣ зáписнôмъ намѣщéно до послѣ́днёи лáвки тай ще на найпослѣдньѣ́йше мѣ́сце. Острый бꙋвъ то для мéне зáсꙋдъ, áле справедлúвый. Я встыдáвъ сѧ, лицѣ́ моє наленѣ́ло съ сóромꙋ на самѣ́ гáдкꙋ, що и найпослѣдньѣ́йшій мéжи всѣмá оучениками, áле менѣ потѣшáла надѣ́ѣ, що и въ-скóрѣ, а дасть Богъ оужѣ́ при найблúзшѣмъ перемѣщáню, котрѣ́ що-мѣ́сяцѧ по оцѣ́неню школьнóн письмéннон задáчѣ вôдбꙋвáло сѧ, на лꙋчше мѣ́сце пôдлѣ́зꙋ. Я бꙋло такóжь тогдѣ́шнимъ школьны́мъ звычáємъ, такóмꙋ оученикóви въ клáсѣ, котрóго въ дáльшѣй наꙋцѣ́ пéршого мéжи всѣмá дослѣ́дженo неприготóванымъ, припинáти óслꙋ оуши на цѣлѣ́сенькꙋ Бóжꙋ днúнꙋ пꙋблúчно въ школѣ́. Бóязнь перéдъ такúмъ величáвымъ вѣнцéмъ наганáла гôрше батогá

до оусíльной пíльности, щобъ пéршомѫ не дáтись оуловíти на лѣнúвствѣ. И ѩ пильнѫвáвъ сѧ оусíльно, повторáвъ кóждѫ задáчѫ дóма, и старáвъ сѧ особлúво вбúти собѣ въ пáмать зъ Альвáра пéрше склонéне virga, virgae, бо тогдú на вúвченє латúньского ѩзúка найбóльшѫ вагѫ клáли. Бѫвнúвъ ѩ мáйже цѣлѣсенькúхъ три дни тóє слóво и здавáлось менѣ, щомь єгò вúвчивъ лѣчше нѣжь Отче-нашь.

Áжь отъ поклúкѫє оужѣ четвéртого днá по отвóреню шкóльной нáвки покóйный оучúтель Сѫвóта до íспыта, а поклúкѫє менѣ пéршого. Менѣ зровúлось на лицú горáчо, сéрце зачáло бúти мовь молотóмъ въ грѫди, и ѩ зачáвъ ѩкбы зъ горáчки: virga, virgae, virga, virgae, vir-, vir-, vir-, и virg-аю и virg-аю, — а дáлѣ áнѣ дзень, хоть гóловѫ врѣжь! Цѣлá клáса въ смѣхъ и рéготы, а менѣ ѩкбы замкнѫло ротъ. Оучúтель зачáвъ менѣ допомагáти, áле показáлось, що ѩ позабѫвъ мóй Отче-нáшь. И нѫжь закладáй менѣ славѫтнѫ корóнѫ, и нѫжь цѣлá шкóла въ хúхоты, áжь вóкна кóмнáты зазвенѣли. — Що въ мéнѣ дѣлось тóи хвúлѣ, не знáю, бо перéдо мнóю стáло въ очáхъ чóрно; ѩ не вúдѣвъ áнѣ оучúтела, áнѣ товáришѣвъ, и вже не тáмлю, ѩкъ ѩ вúйшовъ тóго днá зò шкóлы, чи плечмú чи лицéмъ на оулúцю, колú знáто зъ мéне вѣнéць сиворóгїй; áле тáмлю тóє, щомь плáкавъ чéрезъ цѣлѫ дорóгѫ, не кѫшавъ тóго днá стрáвы, и не спавъ цѣлѣсенькѫ нóчь про встыдъ и сóромъ.

Дрѫгого днá, а вѫлá то недѣлá, пóйшовъ ѩ до цéрковцѣ, стáнѫвъ собѣ въ кѫтикѫ — и плáчѫ; áжь тѫтъ слѫгá Бóжїй обертáє сѧ вóдъ óлтаря и зачинáє повáжнымъ гóлосомъ читáти свáтє Евангелíє; читáє и кóнчúть словáми: „пéрвїи бѫдѫтъ послѣдніи, послѣдніи же пéрвїи.“ Тúи золотí словá Христá Спасúтела тронѫли мя глѫбóко въ сéрце. И почѫвъ въ сóбѣ новѫ надѣю, новѫ до нáвки сúлѫ. И постановúвъ áбо покúнѫти шкóлѫ, áбо съ послѣднéго стáти сѧ пéршимъ. Съ такúмъ постанóвленємъ вернѫвъ ѩ до дóмѫ и взявъ сѧ до книжки. Зо мнóю мéшкали оу тóгожь самóго мѣщанúна два úншúй школарѣ. Мéжи нúми ѩ пéршїй вставáвъ до нáвки, послѣдній кладовúвъ сѧ до спочúнкѫ. Менѣ не принаджáла нѣкáка молодéцка игрá, нѣкá забáва. Моя охóта, моé, казáвъ бымь, житé вѫлó въ Альвáрѣ. Но прїйшлú пéршí перенóсины, ѩ не рѫшивъ сѧ такóй съ послѣднéго мѣсця;

прійшлй дрѹгй и трéтй, а ш такóй оузнáный и засѹдженый бѹти послѣднимъ въ клáсѣ.

Бѹло то передъ самы́мъ Рождво́мъ Христо́вымъ. Переконáвши сѧ, що ш не оуспѣвáю, рѣшúвъ сѧ ш залишúти шкóлы и итй домóвь. Но шкъ тѹтъ повúти сѧ передъ лицéмъ рóдичѣвъ? Мóй отéць бѹвъ óстрый чоловѣкъ, и не давъ собѣ и говорúти о тóмъ, щобы хто не мóгъ навчúти сѧ тóго, до чóго мáє и охóтѹ и твердѹ вóлю. И вúдѣвъ напередъ незадовóлене мóго вóтцà, ш перечѹвáвъ всѣ оукóры, шкй менѣ очѣкѹвали дóма, а мóже єщѣ й що бóльше; однáкъ менѣ ставáли на гáдкѹ весь нáкладъ и выдáтки, вержéнй на мою нáвкѹ мовь-то въ болóто, и ш надѣявъ сѧ, що отéць мóй вóдъ мóго господáрѧ и вóдъ самóго оучúтеля переконáє сѧ достáточно, що мúмо найцúршои вóлѣ менѣ въ шкóльныхъ нáвкахъ постѹпáти гóдѣ. И перестáвъ хитáти сѧ и зачáвъ складáти мой рѣчи. Въ-тóмъ надхóдитъ мóй господáрь до кóмнáтки, тай кáже до мéне: „Дитúнко! ты выбирáєшь сѧ домóвь, и ш догáдѹю сѧ, зъ шкóи причúны. Тобѣ идé нáвка тѹпо, хотáй ты бóльше пильнѹєшь сѧ, нѣжь твой товáришѣ. Дитúнко, ш тебѣ не пѹщѹ домóвь безъ вóлѣ твóго вóтцà, котрúй вóддáвъ тебѣ пóдъ мою опѣкѹ. Лишь тобѣ рáджѹ, щобúсь не трáтивъ надѣѣ, но оудáй сѧ, сúнѹ, до Гóспода Бóга о пóмóчь; оудáй сѧ до пречúстои мáтѣнки Бóжои Почáѣвскои, проси єѣ сердéчно, моли сѧ безперестáнно, а побáчишь, що тобѣ пóдѣ лѹчше."

Ой, бѹвъ то чолоѣкъ прóстый, невчéный, але достойнѣйшúй чéсти и повáжанѧ, нѣжь всѣ тúи дармоѹки, за котрúхъ Христóсъ повѣдáє: „Мáють óчи а не вúдять, мáють оуши а не чѹють", и о котрúхъ сватúй мѹдрéць кáже: „речѣ безрозѹмный въ сéрцю своѣмъ: немá Бóга." — На єго мúрномъ, погóдномъ чолѣ лицювáлись всѣ красотѹ высóкихъ честнóтъ, всѧ смирéнна побóжность дѣдóвъ и прáдѣдóвъ нáшихъ. Бѹвъ то мѹжь старóго крóю и строю.

И сплáкавъ и оуслѹхавъ тóго мóго втóрого, казáвъ бымъ вóтцà, бо вóдродúвшого менѣ на нóво до нáвки. Єго щúра рáда бѹлà для мéне шкбы гóлосъ съ самóго нéба, онà стáла сѧ новóю заохóтою для мéне. Рáдостно зачáвъ ш розбирáти єго словà блúзше. — Не забѹвáвъ ш и передше за небéсного тáтка, и оучúвъ сѧ старáнно, по мою молúтвѹ

говорíли бо́льше оустá, нѣжь дꙋхъ и сéрце. Такóю бꙋлá и моá наꙋка. И вложúвъ óчи въ Ильвáръ, повтарáвъ безъ оустáнкꙋ бездꙋшно словá, а моá гáдка шúбала бꙋйнымъ вѣтромъ по родúнныхъ нúвахъ, то за голꙋбцáми, до котрúхъ ш привязáвъ сѧ черезмѣрно, то за цепкáми, котрí ш плéкавъ въ садóчкꙋ дóма, то за симъ, то за тымъ, до чóго тѧгло мá моé сéрце. Въ Гóйци менѣ не нáдила игрá товáришѣвъ до сéбе, áле и ш бꙋвъ при нѣй дꙋшéю, хоть óчи мой бꙋлí надъ книжкою. Слóвомъ, ш мавъ охóтꙋ, ш мавъ вóлю до наꙋки, оу мéне бꙋлá желѣзна вытревáлость, áле менѣ недоставáло тóи вúсшои сúлы, котрá верховóдить рóзꙋмомъ и сéрцемъ и всѣмí змúслами молодцá, и котрꙋ въ человѣцѣ зацеплáє и скрѣплáє лишь однá лáска вúсша, невѣсна.

Мимовóльно прïйшлó менѣ на гáдкꙋ, кóждои нóчи говорúти молитóвцю „Богородице дѣво“, колí на постéли оукладовлю сѧ до сꙋпочúнкꙋ, дóки ма сонъ не злóмить. Йкъ загадáвъ, такъ ш и зачáвъ робúти. Но якъ св. апóстолъ кáже: „Дꙋхъ бóдрый, але тѣло слабé“, зъ разꙋ шéптавъ ш сердéчно, мáйже до пóвночи тúшкомъ „Богородице и Богородице дѣво“. Такъ бꙋлó и дрꙋгого и трéтёго вéчера. Але потóмꙋ зачáвъ ш засыплáти, що день то скóрше; ба дáлѣ заснꙋвъ ш на-крáсно, лéдво розпочáвши сватꙋ молитóвцю. Щожь ш дѣю? отó — выкúдꙋю съ-пóдъ головы мягкꙋ пóдꙋшкꙋ, и кладꙋ вмѣсто нéи петечúнꙋ. Съ-початкꙋ помоглó тóе; ш молúвъ сѧ дóвше. Но вскóрѣ привы́кла головá и до тóи невыгóды. И выкúдꙋю съ-пóдъ головы петéкъ и кладꙋсь на бꙋлякꙋ: ба и тóе не помагáє на дóвго, и ш зачáвъ опáть засыплáти вскóрѣ. И вконéць вымѣтꙋю зъ мóго солóманника всю солóмꙋ, кладовúсь на голѣсенькихъ дошкáхъ безъ пóдꙋшки, безъ петѣкá, на твердóмъ бꙋлякꙋ, и шéпчꙋ безъꙋстáнно „Богородице дѣво“ чéрезъ дóвгí зимовí нóчи, дóки не заснꙋ; а якъ колí прокúджꙋсь дó-свѣткомъ, зачинáю знóвь шéптати своé; такъ цюмь въ тóй ворѣ съ самымъ собóю помарнѣвъ и по чáсти ослáвъ на цѣлóмъ тѣлѣ. Але сúлы дꙋшѣ моéи пóднéслись и скрѣпúлись: ш прïйшóвъ до такóи влáсти надъ собóю, цюмь мóгъ собѣ розказáти: отó встáнꙋ завтра о дрꙋгóмъ когóтѣ, о пéршѣмъ, — и ш напéвно обꙋдúвъ сѧ изъ снꙋ, скóро на-

дóйшла назнáчена мною пора. Такъ трева́ло аж до полови́цѣ мáрт. Мѣжь тымъ оучúсь и повторáю давнѣйшее. Мой товáришъ грúмать въ палéстрѣ, а я пильнúю своего; и отъ менѣ ставáло чимъ разъ лéгше, я зачáвъ розумѣти кóждый прéдметъ глúбше, докладнѣйше, и моя пáмать стáла кѣпнѣйша, бо мои мúсли бúли въ кúпѣ.

Тымъ часóмъ позабúли за мéне майже цѣлкóмъ въ шкóлѣ, звычáйно такъ за такóго, въ котрóмъ нѣкакóй не покладано надѣ́ѣ на пóстúпъ. Ба, вже приближáється и конéць дрúгого кúрса, а менѣ и не выклúкують, а чéйже нáвѣтъ и не читáють моúхъ письмéнныхъ задáчъ; а я, такъ сидѣ́въ, такъ сидячú въ остáтнѣй лáвцѣ. Яжь разъ звѣщáютъ намъ, що за кóлька днѣвъ прúйде шкóльный визитáторъ (инспéкторъ) зó столúцѣ. Я менѣ снить ся въ нóчи, що бúдьто на подвóрє мóго господáря прилетѣ́въ голúбéць, такúй крáсный, съ такúми свѣтлыми крылцáми, мовь-бы ихъ облáвъ зóлотомъ. Я бúдьто выбѣгъ до сѣнúй и нúжь єго́ вáбити зѣрномъ. Голúбчикъ зачáвъ дзьóбати, зближáтись; но вътóмъ хтось лúснúвъ двермú комнáты, а птúчка въ вóздухи, тай полетѣ́ла свѣтáми. Пробудúвшись рáно, я запамятáвъ на сонъ и повторúвши собѣ́ днéвнú задáчú, поскорúвъ до шкóлы, а визитáторъ тúжь за мною. Вхóдить до клáсы, тай знать побáчивъ щось на менѣ́, выклúкує менѣ пéршого. Менѣ́ розгорáчилось лицѣ, мовь-бы єго́ хто обсúпавъ горáчимъ прúскомъ, але зачинáю вóдповѣдáти на пытáня, зъ-разú несмѣ́ло, затинáючись, а потóмú що-хвúля смѣлѣйше, докладнѣйше, а въ кóнцѣ якъ моє „Богорóдице Дѣво“. — Оучúтель влѣпúвъ въ мéне óчи якъ въ такѣ́ чúдовище, а визитáторъ позирáє то на мéне то на оучúтеля. Я скóнчúвъ, а визитáторъ, поговорúвши щóсь съ-тúха зъ оучúтелемъ, схóдить зó свóго мѣсця аж до послѣ́днéи лáвки, и взáвши менѣ́ за рúкú, ведѣ́ ма до трéтéи. Дрúгú оученики здивовáлись, оучúтель погладúвъ менѣ́ по головѣ́, а менѣ́ здавáлось, що я гдесь на вóздухахъ пóдъ небесáми.

Дрúгои нóчи снить ся менѣ́ опáть голúбéць. Я єго́ зновь принáджю, вáблю; голúбéць приближáється аж до порóга, и вже вúскочивъ аж на порóгъ, но зновь щось спúдило птúчкú и опáть оулетѣ́ла въ вóздухи. Рáно прихóджу до шкóлы, а визитáторъ, якбы на моє щáстє, тожь за

мно́ю, и знов кли́че зъ и́ншого пре́дметъ мене́ пе́ршого. И ставъ оу́же во́дважне́йшимъ и во́дповѣда́ю на пы́тання є́ще ле́пше и кра́сше. Я визита́торъ мене́ за рѫ́кѫ тай до пе́ршои ла́вки. И пригада́въ собѣ́ тепе́рь мимово́льно на голѫ́бцѧ и розплыва́юсь во́дъ ра́дости. Но на то́мъ не коне́ць: тре́тєи но́чи шепчѫ ѩ, ѩкъ звыча́йно на го́лыхъ дошка́хъ на кѫлакѫ, своє „Богоро́дице дѣ́во“, но є́ще серде́чне́йше и до́вше. Яжь гдесь около́ по́вночи злома́въ мѧ сонъ, а въ сне́ ѩвивъ сѧ по тре́тій разъ той самы́й голѫбе́ць. И нѣ́вы съ сѣ́ней ва́блю, а голѫбе́ць чимъ разъ бли́зше и бли́зше; ѩ скрывъ сѧ за две́ри, голѫбе́ць на поро́гъ тай до сѣ́ней, а ѩ цокъ! дверми́ и пти́чкѫ за кры́льцѧ, тай тѫтъ зъ ра́дости и прокѫди́въ сѧ. И не знавъ є́ще тогды́, що то́є, о чѣмъ человѣ́къ гада́є, плете́ сѧ ємѫ въ розли́чныхъ о́бразахъ и въ сне́; але́ ѩ перечѫва́въ дѫше́ю, що менѣ́ Дѫхъ свѧты́й допомо́же, бо ѩ мавъ тверды́ надѣ́ю на Бо́га, на Его́ по́мо́чь; ѩ все о то́мъ мы́сливъ, и томѫ́-то ѩ лови́въ и зловы́въ во́ сне́ го́лѫбя.

Ѥста́вши ра́но почѫ́въ ѩ въ со́бѣ ѩкі́сь задово́лене, и проникнѫ́тый тымъ чѫ́ствомъ встѫпи́въ по доро́зѣ до шко́лы къ це́рковцю. Не до́лго ѩ тамъ забавивъ, одна́ко прїйшо́вши до шко́лы оучѫ́въ ѩ, що вже визита́торъ задае́ пе́ршомѫ и найле́пшомѫ оученикови съ то́и кла́сы — та́млю ѩкъ нѣ́нѣ — се пы́тане зъ грама́тики: Floresco quid significat, unde provenit, quomodo coniugatur? Той зача́въ во́дповѣда́ти, але́ ѩко́сь ємѫ́ не йде. Нашь оучи́тель зверне́ѫкъ сѧ къ нѣ́мѫ, и зача́въ по́дпомага́ти; но визита́торъ не выжида́ючи до́вше ро́звязки, зазвѣ́дзе цѣло́и кла́сы, чи хто и́нший не во́дповѣ́сть? но не обзыва́е сѧ нѣ́хто́. Тогды́ ѩ по́дно́шѫ рѫ́кѫ и во́двѣ́чаю смѣ́ло: Florescere significat „kwitnąć“, provenit a substantivo flos-floris, est verbum anomalum и т. д. въ по́вне задово́лене визита́тора. И отъ, сы́нѫ мо́й любе́зный, послѣ́дньи ста́ли сѧ пе́рвыми. — Але́ за́кимъ зако́нчѫ, мѫ́шѫ тобѣ́ є́ще сказа́ти, що кѫ́въ за мои́хъ шко́льны́хъ часо́въ це оде́нъ обыча́й, котры́й надзвыча́йно заохо́чѫвавъ молоды́ сы́лы до пи́льности. Такъ ѩкъ въ ко́ждо́й класово́й комна́тѣ ви́сѣла въ за́кѫтѣ корѫна осла́ча, такъ на вы́сшѣй ча́сти са́лѣ стоя́ла побо́чь кате́дры оучи́теля ме́нша кате́дра для пе́ршого оученика. На то́є мѣ́сце запрова́дивъ

менѣ визитáторъ и ꙗ занимáвъ тóе-жь вóдтáкъ до послѣ-днёи годúны моéи шкóльноиназки.

Такъ оповѣдáвъ оубóгïй дꙋшпáстырь зъ блúзькихъ окрéстностïй Львóва за шкóльнꙋ свою кꙋвáльцинꙋ свóмꙋ сы-нови. Гринꙋнько слꙋхавъ зъ напрꙋжéною оувáгою оповѣданя дорогóго свóго вóтцꙗ, зарúвъ кóжде слóво глꙋбóко въ сéрце, и отъ по лѣтáхъ засѣвъ на митрополúчѣмъ столѣ вô Львóвѣ незабꙋтнïй мꙋжь, Григóрïй Ихимóвичь.

Н. Устіяновичь.

14.

Муштрованый кôнь.

I.

Оу нáшѣй зелéнôй бꙋковинѣ вôдбꙋвáють сѧ слáвнúи ꙗрмаркú: на Петрá въ Чернôвцѧхъ, на зúмного Микóлы и Спáса въ Сéретѣ, на Михáйла въ Радôвцѧхъ, на Ивáна оу Сꙋчавѣ, а въ Садагꙋрѣ то безъ лúкꙋ.

Кáжꙋть разъ до мéне бáтько (въ осенú якóсь): „Знáешь цо, сынꙋ? — на Михáйла въ Радôвцѧхъ слáвный ꙗрмарокъ бꙋвáє на товáръ и вôвцѣ; поженꙋ и ꙗ сёго рóкꙋ хочь зо сто овéчокъ на прóдажь. И пóѣдꙋ на ꙗрмарокъ, а ты доглядáй господáрства, сынкꙋ; привчáй сѧ, цобъ и на своѣмъ колúвь знавъ гáздꙋвáти....“ — „Дóбре,“ кáжꙋ, „бꙋдꙋ пильнꙋвáти, доглядáти, самú повáчите якъ мꙋдро.“

Вырядили бáтько чабанóвъ зъ овéчками, — а самú вже процiáють сѧ съ сестрáми и зъ нéнькою. И сéстры якъ пчóлы обстꙋпúли ихъ: „менѣ бáтечкꙋ сéе, а менѣ тéе...“ Богъ знáе, цо тамъ выгáдꙋють. И ꙗ знову своé: „менѣ крáсный кресáкъ, чéресъ широкúй и пáрꙋ пистолéтъ.“

„Дóбре, дóбре дѣточки, бꙋвáйте здорóвú!“...

Сѣкъ на мꙋргого верхôвцꙗ, и полúнꙋвъ сердéчный. — Минꙋла однá днúна и дрꙋга и трéтꙗ. Четвéртон днúны сéстры такú нетерпелúвú стáли! вертáть сѧ, крꙋтать сѧ, и робóта имъ нескладно йде. Разъ-оу-разъ лишь оу вôкóнце дúвлять сѧ абô на двôръ выбѣгáють: стáнꙋть кóло воротъ та вызирáють, чи бáтько не ѣде....

Сóнце вже нúзше и нúзше хилúло сѧ, поцѣлꙋвáло высóкú смерéки, и лягло нôчкꙋ проспáти тамъ за Чóрнꙋ-гóрꙋ,

де то, знáєте, слáвный Дóбошъ гóлáвъ... Коровы за телá-тами ревóть, кóнѣ левáдами скáчóть, а овéчки за городáми блею́ть. Холóдный вѣтрéць долинáми протягáє, зóвáлй, жóвтй листóчки на-впередъ сéбе гóнить, не занóсить съ полонúны нѣ зѣль зáпахъ, нѣ жалослúвои нóты вóвчарóвои флоáры та тримбѣты... Чабанú-Гоцúлы зъ верхóвины, съ полонúнъ оу сéла поспóскáли ся, птúчокъ не чóвáти: однй понѣмѣкли, дрóгй полетѣкли оу крáй далéкй, де, шкъ лю́де кáжóть, Бóже лѣто, колй оу насъ зимá. Тамъ на скалѣ берéза зогнóла ся и сóмнѣ лúстечко оу Черемóши полóче, маóть щось зъ нимъ розмовлáє... На сúнѣмъ нéвѣ зóрочка вечѣрня розгорѣлась самóтна, мовь та сирóтка безъ сестрúць, безъ дрóжечóкъ по безкраёмъ простóрѣ блúкáє, та мовь завзывáє, щобъ и дрóгй шсполúчки зъявúлись... Отъ и розсѣмлись онй нéкомъ гóсто, а тамъ зъ-за горбóчка вже и мѣсяць исъ червóнымъ своймъ лúчкомъ выглядáє.

Такá шсна нóчка погóдна! тóлько холóдна вже та сóмнá. Стоимó мы всѣ: ш и нéнька и сестрúчки бóлм воротъ, выглядáемо бáтька.

Яжь рáзомъ чóємо, що лóсновъ батóжóкъ, кóникъ зъдалéка зайржáвъ, и чéше, крéше копúтами.

Дúвимось на дорóгó: бáтько сидáть на нáшѣмъ мóргóмъ, а за нúми бѣжúть чóрный кóнь безъ ѣздцá, а такúй велúкúй — велúкúй, шкъ змúй, нашь мóргúй то бы ємó й попóдъ чéрево пролѣзъ.

Перехрестúвъ ся ш, тай дóмаю: зъ-вóдки той кóнь оузáвъ ся? Непокою ся, гадкáми перебирáю... бáтько вже кóло воротъ. Скóчили съ конá и витáють и цѣлóють насъ, та розпúтóють ся: „Чи здоровй, чи мирóмъ мой пташенáта? — Я глáньте не, шкѣ ш вамъ чóдо привѣзъ!“ — „Та вúдимо; áле шкъ вы єго, бáтенькó, роздобóли?“

„Съ хáтѣ вамъ роскáжó, бо оутомлéный вóдъ дорóги, кóльбáка надохла“, сказáли бáтько, и самй оу хáтó.

Нéнька и сéстры пóшлй за тáтомъ, а ш шатнóвъ ся до конúй. Бѣднажъ моá голóвко! мóргúй зайшóвъ до стáйнѣ, а змúѣ й дрóкáми не впхáешь. Бóде трéба стáйню розбивáти, погадáвъ ш собѣ, та сёгóдня нѣколй. Завтра порáджó вже собѣ съ тымъ, а сю нóчь нехáй велúчéзный гóсть на дворѣ перевóвáє. Припнáвъ ш єго на дворѣ до шселъ, кúнóвъ зелé-

ного пахучого сѣна, тай шість оу хатѣ, щобъ, знаєте, розвѣдатись, зъ-водки то батько тѣ коньскѣ прочварѣ роздобули.

Оуходжѣ до хаты, а въ хатѣ радость, гомонъ такій, що слова не переберешь. Сестрички тѣшѣть са гостинцами, якъ малій дѣти; а менѣ не те на дѣмцѣ, менѣ въ головѣ коровод̀ить са лишь той коньскій змій, що для нёго стайню розбивати бъ треба.

„И тобѣ привѣзъ и гостинцѣ, мой сынѣ,“ кажѣть до мене батько. Я и мовь не чѣю, такъ той змій менѣ розцѣкавивъ. Пристѣпивъ и до батька, цѣлюю рѣкѣ и прошѣ ихъ, щобы про того коня намъ оповѣли. — „Добре, дѣточки,“ сказали батько, — а мы мовь до лавокъ прилипли, такій цѣкавій довѣдати са.

„Въ понедѣлокъ зъ-рана продавъ и мой овечки одномѣ жидови зъ Молдавы, пославъ чабаны на передъ до дома, а самъ пошовъ склепами гостинцѣвъ вамъ поскѣповати. На самомъ рынкѣ, видѣжѣ, такихъ людей кѣпою стоить, що ажь чорно; а вѣбны гвдать, гвдать! Приближивъ са и тѣды, а тамъ конѣ цѣсарскій стоать радами; великій, бачѣ, та що съ того? одинъ слѣпый, дрѣгій кривый, а третій вже дѣже старый выдаѣть са. Тѣтъ ихъ вывели на розпродажь, а жидкій не дивлать са навѣть! Бачите, въ Радовцахъ цѣсарскій ремѣнды выкохѣють са; тамъ стайнѣ якъ двóры, а конїй тыхъ такъ вже вожкій доглядають, що нѣ! До тогожь оучёнй такій, що коли трѣба заголосить, то стѣпомъ идѣть, а зновь же на йншїй голосъ на-вздогонъ летать. Якъ же якїй изъ нихъ калѣчкѣ, або постаркѣть са, то такъ и выведѣть єго: вѣбны загвдать, и кѣпѣй собѣ, хто хочь. Подививъ са и на тй рады, тай мркѣю: чи не добре бы вѣло вымѣштрованого коня и собѣ кѣпити? Моє житє больше дорогами минає, до сѣдла вже за слабый, на що маю старй кости такъ стрясати? Такій конь великого зростѣ шйрше стѣпає, скорѣйше и денебудь нимъ заѣдѣ, нѣжь нашими гѣцяками. Оу мошонцѣ є, славити Бога, трохи грошà; попровѣю, кѣплю. Провадать по рынкѣ сего коня, що и его кѣпивъ, сюды и тѣды; дивлю са — ноги здоровй! лишь на правомъ óцѣ вѣлькмò. Трохи хѣденькій, та все здоровѣйшій водъ нашихъ. Подѣмавъ и собѣ: сего

кѫплю, або жа́дного. Жиды́ зача́ли на не́го лишь де́сять — дванаця́ть ле́вовъ цкъ на смѣхъ дава́ти; и вже й стерпѣти не мо́гъ, и крикнѫвъ на всю си́лѫ: со́рокъ ре́ньскихъ, па́ночкѫ! — Все оумо́вкло, кѫбны загѫдѣли, менѣ коня́ въ рѫки да́ли, и торгъ скончи́въ см. Отъ такъ то и, дѣточки, того коня́ роздобы́въ. Дозира́й его́, сы́нѫ," ка́жѫть ба́тько до ме́не, „чеши́ его́ ко́ждои дни́ны, спознаєшь по часѣ, що тако́го бѣгунця-коня́ на цѣло́й на́шѣй сторонѣ не бѫде!" —

Скончи́ли ба́тько свою́ исто́рію, повече́рали мы ра́зомъ, помоли́лись Бо́гѫ, полага́ли спа́ти вже по́зно; а пробѫди́ли см такі́ зъ зорею. Бере́мъ, и и ба́тько, въ рѫки соки́ры тай гайда́ до робо́ты: розбива́ємъ две́ри до ста́йнѣ, вертимо́, тешѐмо цѣлѣсенькѫ Бо́жѫ дни́нкѫ. Поладна́ли, оуже́ и две́ри гото́ві, и ко́нь оу ста́йни.

Догляда́въ и то́го коня́ цкъ о́ка въ головѣ, а во́нъ зъ дни́ны на дни́нѫ оусе́ кра́сшій, повнѣйшій та гла́дшій роби́въ см, що ажь лю́бо кѫло́ гляну́ти. Ко́зочокъ венге́рскій ле́гкій, ко́ваный, по́вшо́рка моско́вска, а ко́нь кѫстрый, що вѣтры перегони́въ бы.

Ото́-жь и ра́дость моя́ кѫла́, я́къ кѫва́ло зъ ба́тькомъ чи до Бо́жницѣ, чи до Ко́сова за со́лію, чи до Коломы́ѣ пѣдеме; цкъ то на насъ лю́де дивлять см, цкъ ко́ждый жидъ, ко́ждый пано́къ на на́шого коня́ спозира́є та прицмо́кѫє: кѫпи́ли бъ, ви́дно, та ба́тькови и не зга́дѫй про се.

II.

Минѫла зима́, минѫла и весна́, и лѣтечко Бо́же наста́ло... Че́ремошь шепо́че ра́достно, во пове́рхъ его́ ластовки́ шми́гаютъ... Лѫга́ми соловѣѣ цѣлѫ но́чкѫ завода́ть, чѫдно та чѫдно! Вѣтре́ць зано́ситъ съ полони́нъ лю́бый за́пахъ съ квѣто́къ та зѣла. Пчо́лки лѣта́ютъ та брена́ть. Зазѫла тамъ оу га́ю ще доко́вѫє, кѫзькі багна́ми та мочара́ми мандрѫютъ, хѫдо́вка розко́шно пасе́ть см, а гѫцѫльскій флоа́ры та тримвѣты голо́сять — далеко!...

Вже и Петро́вка ко́нчи́ть см, скро́зь тако́и робо́ты, що й во́дотхнѫти нема́ коли́. — Одного́ ве́чера ка́жѫть до ме́не ба́тько: „Зна́єшь Гри́цю, на Петра́ оу Чернѐвця́хъ сла́вный я́рмарокъ, тамъ лю́де съ цѣло́го свѣтѫ схо́дять см; тре́-

ба намъ наш҃й волы половіи продáти, бо вже старѣють сѧ. До тóго трéба менѣ ще що йнше кѵпúти. Допильнѵ́й же менѣ дóбре конѧ, обóзрѝ шóры и вóзочокъ: въ сѵ́бóтѵ поѣдемо, щобы въ понедѣлокъ на торзѣ бѵ́ти."

— „Дóбре, тáтѵ́," кáжѵ́, самъ то вже такъ тѣшѵ́ сѧ, шкъ малá дитúна, бо, бáчите, и не бѵ́въ ще нѣколи въ Чернóвцáхъ, та лишь чѵ́въ, що тамъ такú церквы, бѵ́дынки та двóры пышнú, що дúвишь сѧ, дúвишь сѧ, тай надивúтись гóдѣ. Я тожь вже и выглядáю тóи днúны, конѧ годѵ́ю вовсóмъ, пóвшóрки мацѵ́, колéса въ дéхтю такú кѵпáю.

Прúйшлá сѵ́бóта, оупрáгъ и мóго кóника, вы́ѣхавъ на подвóре, бáтько выхóдять, процáють сѧ исъ всѣмú, а и скóкнѵ́въ зъ вóзочка, поцѣлѵ́вáвъ нѣнѣ рѵ́кѵ́, исъ сестрáми тожь попрощáвъ сѧ, сѣли зъ бáтькомъ, кóнь зóбрáвъ копы́тами, тай поѣхáли мы шкъ вѣтромъ...

Оу недѣлю рáно перевѣзъ насъ порóнъ чéрезъ сúнiй Прѵ́тъ; гóръ вже не видáти, лишь хибá гень-гень далéко, сúнú и мрáчнú, — ледвú ихъ спóзнáти, а тѵ́тъ лишь пóле, вѣчне пóле, и такóго збóжа, що ажь землѧ гнеть сѧ. Отóжь ѣдемо, селó за селóмъ минáючи, а въ конéць доѣхали до мóстѵ́ велúкого, переѣхали егó, и дúвлю сѧ: а передъ очúма вже и Чернóвцѣ.

Ий зъ дворóвъ и очúй не звóджѵ́, завѵ́въ зовсѣмъ на вóзокъ та на конѧ: не разъ зачепúвъ въ дрѵ́гúй вóзокъ такъ дѵ́же, що ажь вóсь заскрипѣла и трóхи не вломúлась, а разъ нáвѣть батогóмъ по лицю дóстáвъ, що ажь въ очáхъ потемнѣло. „Въ Чернóвцáхъ такъ, а оу насъ инáкше," гадáю собѣ, та мовчѵ́ тúхо.

Переѣхали мы мѣсто и стáли на торгóвици, а тамъ лю́де звивáють сѧ шкъ мѵ́рашкú, такúй шѵ́мъ, такúй гáласъ! — тóлько тóго нáродѵ́ зóйшло сѧ. Волы нáшú бѵ́лú вже на торгóвици, бо ихъ бáтько передóмъ вырядили, а кѵ́пцѣ-жидѣ ажь набивáють сѧ, такъ то рáдú въ ихъ кѵ́пúти, та бáтько бѵ́лú дѵ́же богобоязлúвú и сватквáли недѣленькѵ́ сватѵ́, шкъ правдúвый христїанúнъ; вóдпѵ́стúли кѵ́пцѣвъ, кáжѵ́ть: „Ий въ недѣлю не торгѵ́ю, прúйдéте зáвтра та кѵ́пите." Отъ и розóйшлú сѧ повóли кѵ́пцѣ. Дáли бáтько конѧ на рѵ́кѵ́ Йкова, нáймита цúрого, а самú зо мнóю въ мѣсто.

Тѵ́тъ съ корчмы́ мѵ́зы́ка вóдзывáѣть сѧ, жидѣ съ кра-

мни́цѣ вызира́ютъ, а червононо́сїй пере́кѵпки та́ки не даю́тъ доро́ги перейти́.

Я́жъ тѵ́тъ — ди́влю сѧ и очи́ма вѣ́ры не даю́: ѩкі́сь звѣ́рѣ, ѩкі́сь змі́ѣ, що й на свѣ́тѣ мо́же не живѵ́ть, намальо́ванй на полотнѣ́. Пыта́ю сѧ ба́тька, що то за ди́во такѣ́? — а онй менѣ́ ка́жѵть; „то бачь сы́нѳ, оу то́й бѵ́дѣ є такй звѣ́рѣ, що дале́ко въ чѵ́жихъ краи́хъ живѵ́ть; ѳ вже ихъ разъ ба́чивъ.“

— „Та́точкѳ, голѵ́бчикѳ, повѣдѣ́ть менѣ тѵ́ды! повѣдѣ́ть, ѳ такъ радъ бы ихъ ви́дѣти!“

„До́бре, сы́нѳ,“ сказа́ли; заплати́ли ѩко́мѵсь Италїа́нѳ, тай зо мно́ю оу середи́нѳ.

Го́споди! ѩкъ гла́нѳ: а тѵ́тъ звѣ́рѧ — звѣ́рѧ тако́го рѳ́жного та стра́шного, що ажь во́лосъ тобѣ́ оу горѣ здо́йма́ѣть сѧ; а все маѵ́ть зъ дале́кихъ краѣ́въ, бо зъ ро́дѳ таки́хъ оу насъ не ви́дѣ́въ: ѩкі́сь львы, ти́гры, гїе́ны, страшнй та лю́тй; вѳ́въ и медвѣ́дь, та зовсѣ́мъ и́ншїй во́дъ то́го, що ѳ въ на́шихъ го́рахъ ба́чивъ. Тѵ́тъ зновъ ѩкі́сь ѩцѵ́ры вели́кй та га́дины до́вгй та гидкй, а тамъ пта́хи красноп'кри́й, а крича́ть, п'ѣ́ваютъ, що слѵ́хати не мі́ло. До́вго роздивлѧ́всь ѳ на тѳ́ страшнѳ́ та чѵ́днѳ́ звѣ́ри́нѳ, а да́лѣ вы́йшли мы зъ во́дтамъ, повечѣ́рмали въ ѩко́йсь халаваѵ́дѣ и лягли спа́ти на наш во́зо́чокъ; — а въ мо́кій головѣ́ все та́ки снѵю́ть сѧ тотй ти́гры та гїе́ны, и оу снѣ́ менѣ та́ки лѧка́ли.

Ледвй зазорѣ́ло, вже и кѵпцѣ́ на́шй во́лики, — бо, ба́чте, дѵ́же ко́ханй бѵ́ли — мовь роѣ́мъ обстѵпи́ли. До́брѳ цѣнѳ́ дава́ли, — ба́тько не бага́то дѵ́мали, оудари́ли въ рѵ́кѳ, прода́ли во́лики и всѵ́нѳли гро́шѣ въ мошо́нкѳ. Я пото́мѳ ка́жѵть до мене: „Оупряжи́ но, Гри́цю, на́шого коня́, проѣ́демо тро́хи... толо́ка широ́ка: не то оу Во́жници, але и въ Чернѳвца́хъ бѵ́дѵть на насъ лю́де здивла́ти сѧ!“

Не комѳ́ бѵ́ло такъ два разы́ каза́ти: такїй радъ зъ ба́тьковои дѵ́мки, що загада́ли; хѵ́тко по́вшо́ркѳ на коня́ вкладаю, па́сы до о́рчико́въ, лѣ́цы къ рѵ́ки, тай вже про́шѳ ба́тька, щобъ сѣда́ли. Посѣда́ли, по'ѣ́хали... толо́ка широ́ка и ро́вна, є коне́мъ кѵ́ды велича́ти сѧ.

Я въ Чернѳ́вца́хъ стоѝтъ все бага́то во́йска всѣла́кого, и п'ѣхо́та и ко́нно́та. Ѩкѳы на на́ше нещаѵ́стѥ, то́и дни́ны пе́вне цѣла́ компа́нїа гѳса́рѣ́въ на то́й толо́цѣ о́гладъ робила.

Ѣдемо мы толóкою, не знáємо нѣчогò; а нашь кôнь нащóрився оухa, мовбы шкóго вóвка вѣтрив; спотыкáєть ся; оудáрить батогóмъ, а вôнъ, мовь въ зéмлю зарывъ ся, зъ мѣсця не рýшить, лишь цю напáвъ ся. Затрóбѣли трóбы а нашь кôнь — шкъ заиржáвъ, давáй прóсто на гóсáрѣвъ! И стагáю егó, такъ цю ажь рýки омлѣвáють, и батогóмъ чéшe, а вôнъ все своé: женѣ на гóсáрѣвъ! Дôгнавъ, тай ставъ зъ вóзикомъ тáки въ самóмъ рядѣ. Яжь тепéрь мы спôзнáли, цю то вôнъ мýштрóваный, цѣсáрскій, навчéный до трóбъ вôйсковыхъ, то егò и тáгне до тóго вôйска, шкъ вóвка въ лѣсъ.

Що бáтько не налáмали та не гéйкали, тáки нѣ! — кôнь шкъ прикóваный зъ мѣсця не рýшáє...

Я гóсáрѣ смѣются ся, дармà цю на мýштрѣ. Я людe позбѣгáли ся зô всѣхъ бокôвъ, собѣ смѣются ся. Отъ такъ, дýмаю, вчéра ты дивúвъ ся на комéдïю, а нынька на тéбе шкъ на комéдïю дивлать ся. Голóвонько моя бѣдна! клóпоте жь мôй лихíй! цю тóтъ дѣлати!? — Я тóтъ старшíй розказáвъ до штýрмý затрóбѣти: гóсáрѣ летáть, а нашь псапáра летúть исъ нúми, вôзóчокъ скáче мовь скажéный, землѣ не досягáє, цю й самí трóха не повылѣтáємо. Стáнóть гóсáрѣ — и вôнъ стáне, розбѣжáть ся — и вôнъ зъ нúми, а мы цю клянéмо, цю бéмо — все пýсто та дýрно: вôнъ свóго пильнýє...

Що тóтъ робúти, кричí хочь до нéба! бáтько ледвé дыхають, а и такъ оутомúвъ ся, такъ лѣцы въ рýки възяли ся, цю хоронí Мáти Бóжа!...

Зновь трóбы голóсать, зновь летимò на вздогôнъ въ горý та долúнý, тáки на безголóве! Вже и мóлимо, трóхи не плáчемо: „стáньте панóве, бôйте ся Бóга, оу насъ дýшѣ ледвé стаé!“ — а онí тôлько смѣются ся, тай далѣ оуганáють.

На нáше цáсте скôнчúла ся тотà мýштра. Гóсáрѣ въ мѣсто, а нашь кôнь єщè тáки за нúми: немà тóн головы, на íншý дорóгý єгò завернýти; лишь до стáйнѣ бѣдý не пýстúли. Заиржáвъ вôнъ жáлко, обернýвъ ся и ставъ такíй млáвый шкъ дитúна.

Такъ-то скôнчúла ся нáша Черновéцка гôрка вúхвала зъ отсúмъ мýштрóванымъ конéмъ....

Погнѣвали сѧ бáтько дѹ́же на тóго конѧ́, бо тôлько вернѹ́ли мы на торгóвицю, а вже єгò продáли за пôвдáрмо исъ вóзникомъ и пôвшóрками. Пригѣхали до мѣ́ста по пáньски, а вернѹ́ли до дóмѹ пѣ́шки, тай до тóго зъ оббúтыми бóками....

Данило Млака.

15.

Ракъ и ворона.

Зловúла воронá рáка и нéсла по надъ вóдѹ въ клювѣ. Ракъ хотѣ́въ вы́хопити сѧ и задѹ́мавъ здѹрúти воронѹ, щобы́ клювъ роззѣ́вила, и кáже до нéи: „Ворóно, голѹ́бко! кобъ тобѣ́ сѧ молодíи лѣтà вернѹ́ли!“ — Я воронѣ́ жáлко сѧ зробúло, тай зôтхнѹ́ла и вы́мовила: „ба! ба!“ Я въ тотъ часъ ракъ вы́павъ изъ роззѣ́вленого клю́ва.

Яцко Балагуръ.

16.

Вовкъ и телята.

Пасли́ сѧ телáта въ огородѣ́ на оупóнѣ, а бáба грядкú полóла. Вовкъ зайшóвъ тѹ́ды и взявъ на óко телáта, сперъ сѧ на плôтъ, хотячи перескóчити въ огородъ́ — ажь бáба оузрѣ́вши наробúла крúкѹ. — Я вовкъ, нѣ́кы́-то вôнъ на телáта и гáдки не мавъ, кáже: „Пекъ тобѣ́! чéрезъ бáбиной телáта не можь сѧ и въ огородъ́ подивúти.“

Яцко Балагуръ.

17.

Ученый медвѣдь.

Оучéный медвѣ́дь, вы́ркавшись цы́гановi зъ ланьцѹ́хà, почвалáвъ прямѣ́сенько въ лѣ́съ. Я сáме тогды медведѣ́ старшúнѹ выбирáли.

Старшóмѹ житé любе: весь харчь, ще и мúска мéдѹ въ додáткѹ.

Нашъ медвѣдь и совѣ на старшо́го. — Его́ пыта́ють: — Я чого́ ты вы́вчивъ ся въ свѣтѣ? По де́ревахъ ла́зити, съ пса́ми и зъ людьмі́ коро́ти ся?...

— Се дѣ́ло мо́жи́цке! ка́же оучёный; тако́го зовсѣ́мъ я не вчивъ ся. Я ось попробу́йте зо мно́ю въ та́нець: „Якъ хло́пцѣ оу огоро́ки ла́зять“ або́ „па́ни бабы́ изъ корчмы́ вы́хо́дять“.

И дава́й выки́дзвати свой шты́ки. Медвѣдѣ́ ди́влять ся, во́дъ нихъ шты́каре́ви нѣ хвальбы́ нѣ ди́ва.

— Се вже все? запы́тзюють.

— Я вамъ хиба́ и то́го ма́ло?!..

Якъ вы́хопля́ть ся медведи́ска, якъ вхо́пля́ть оу ла́бы ломаки та дава́й оучёного чи́стити!... ле́две ємзъ дзхъ ста́ло.

— Вы́вчивъ ся дзрни́цѣ — приговорюють —, а они́ на що придадзть ся? хиба́ щобы слзжи́ти въ нево́ли!.. Та ломако́ю, ломако́ю! Вы́били тай потягли́ да́лыше, мздреца́ лиши́вши.

Очзна́въ медведи́ще. — Ли́хо менѣ! ка́же, я й спра́вдѣ тзтъ зъ го́лодзъ згинз!... Та наза́дъ до цыгана, мовь и не взва́въ въ лѣсъ...

Я бѣда́ все та́ки ро́взмз дзрна не навчи́ла; танцюючи зга́дзе вонъ лѣсовѣ приго́дз. — Необразо́вани они́! ка́же, темнота́! де вже менѣ оучёномъ зъ ни́ми про́стыми жи́ти...

Павло Свій.

18.

Вовкъ и песъ.

Зголодня́лый вовкъ, подыбавши жи́рного пса, ставъ его́ пыта́ти:

— Яки́мъ по́бытомъ живе́шь годзючи ся, що сала на тобѣ въ до́брый па́лець, а на менѣ лише́ шкора ко́сткй здержзе?

— Сторожз па́ньске добро́ — водповѣда́е гла́дкій писко; — за то мене́ и годзють. Захо́чь слзжи́ти, и тобѣ ма́са не пожа́лзють.

— Ведй, бра́тчикз, до двора́. Радъ на слзжбз ста́нз, а то тро́хи вже зъ го́лодз не гинз.

Идѣть, а вовчи́ско зыркнѣвъ на соба́кѣ.

— Се въ тебе, сва́тѣ — пыта́е — чомѣ вытерта ши́м, мовь єѣ опа́рено?

— Проѣвъ кла́тый мотѣзо́къ, що на нѣмѣ оу бѣдѣ менѣ прива́ѣзють.

— Є, таке́ добро̀! — ка́же вовкъ зѣпини́вшись. — Не по дѣшѣ оно̀ менѣ прихо́дить са. Повертай ты самъ до двора̀, та оста́нѣсь въ лѣсѣ.

Кра́сше на свобо́дѣ изъ го́лодѣ мрѣти,
Нѣжь въ тѫжко́й нево́ли довольствомъ жирѣти.

Павло Свѣй.

19.

Вовцѣ и вовкъ.

Одного́ ро́кѣ спозни́ла са весна́ а вовцамъ не ста́ло па́шѣ. „Па́доньѣкѣ нашь!“ клопо́чѣть са вовцѣ, „чимъ тѣтъ бѣде пережи́ти, коли́ трави́ца єщѐ по̀дъ снѣгомъ — а тѣтъ вѣтеръ стѣде́ный и моро́зъ тѝсне.“ Оужѐ не бѣло̀ и́ншои ра́ды, да́лѣй запрага́ти са двомъ найдѣ́жишимъ ове́чкамъ до сано́чокъ на сѣсѣдне село̀ пожи́чити сѣнца̀.

Ле́дво минѣ́ли свое́ село̀, ажь тѣтъ лѣзе вовчи́це, зыркъ на нихъ очи́ма и миле́нько промовля́е; а ове́чки ти́н ещѐ нѣколи́ не ви́дѣли во́вка, тай дѣ́мали, що то до́бре таке́ сотворѣне. — „Дай Бо́же добры́й-день, бази́нечки, где Богъ прова́дить?“ — „Дай Бо́же здоро́ве,“ повѣда́ють ове́чки, „ѣдемо по сѣнцѐ на дрѣ́ге село̀, бо намъ не ста́ло.“ — „Щасть Бо́же, щасть Бо́же!“ повѣда́е вовкъ, „ѣдьте люба́тка, ѣдьте здорове́ньки, щобы-сте привезли сѣнца̀ шкъ барвѣ́ночокъ зеленѐнького, солоде́нького для се́бе, для шгна́токъ ва́шихъ, щобы-сте не терпѣли го́лодѣ. Ой бази́нечки, пта́шеньки, зна́ю я, що то го́лодъ!... Ба́чите, я вже два дни нѣчого̀ не ѣвъ, далѐкѣ доро́гѣ ма́ю пере́дъ собо́ю, а такъ оужѐ́мъ зо̀слабъ, що го́дѣ да́льше йти. Коѣы то вы, мамѣ́нечки, позво́лили менѣ хоть голо́вонькѣ положи́ти на санкѝ, оужѐ и нога́мъ полекша́ло бъ. Богъ вамъ запла́тить зъ росы, зъ воды.“ Во̀вцѣ повѣда́ють одна̀ до дрѣ́гои: „Щѣсь то до́бре сотворѣне, тра вѣдного въ нѣждѣ поратѣва́ти,“ тай позво́лили го́ловѣ на санкѝ положи́ти.

Положи́въ вовкъ го́ловѣ на ка́зѣ та дри́пче зъ задѣ за саночка́ми, а сапи́ть и сто́гне, бѣдьто вонъ дѣже слабкий. — „Ой казю́нечки, люба́точка, помилуйте старо́го, позво́льте еще́ и пере́дні но́ги вкласадити на ка́зѣ, бо такъ вже посла́бли, що го́дѣ.“ Добродушні овечки позво́лили и на то́є. Не-задо́вго вже и такъ во́вкови бѣло зле, про́сить, щобы позво́лили и за́дними нога́ми вкла́зти на са́нѣ. И то позво́лили вовцѣ. Вкитацивъ са вовчи́це на саночки, вовцѣ вѣдні та́гнѣть его́, ажь посто́гнюють; а вонъ собѣ сто́гне та лементи́ть, що дѣже голо́дный, та слабкий. — Лишь ско́ро доро́га завела́ до лѣса, огла́нѣвъ са тажкій ворогъ сюды — тѣдыгицъ изъ саночокъ, хапъ одно́, хапъ дрѣгѣ овечкѣ, подсиви́въ тай пота́цивъ въ гѣща́вину.

И. Наумовичъ.

20.

Старый Сѣрко.

Оу одного́ человѣка бѣвъ соба́ка Сѣркò, та́жко старый. Господа́рь ба́чить, що зъ него́ нѣчого́ не бѣде, що вонъ до господа́рства неспособный, и прогна́въ его́ водъ себе. Сей Сѣркò ника́є по по́лю; коли́ се — прихо́дить до него́ вовкъ, тай пыта́є его́: „Чого́ ты тутъ хо́дишь?“ Сѣркò ємѣ одвѣча́є: — „Щожь, бра́те! прогна́въ мене́ господа́рь, а и й хо́джѣ тутъ.“ Тогды́ вовкъ ємѣ ка́же: „А зробити такъ, щобъ тебѣ господа́рь знову принна́въ до себе?“ Сѣркò ка́же: — „Зробі, голѣбчикѣ; и вже та́ки чимсь тебѣ вѣддя́чѣ.“ Вовкъ ка́же: „Нѣ, гладі: якъ вы́йде твій господа́рь исъ жѣнкою жа́ти и она́ дити́нѣ поло́жить по́дъ копо́ю, то ты бѣдешь близько ходи́ти ко́ло того́ по́ля, — щобъ и знавъ, де те по́ле, — то и возьмѣ дити́нѣ, а ты бѣдешь водни́мати во́дъ ме́не тѣ дити́нѣ, — тогды́ бѣдьто и тебѣ изла́кавсь, тай пѣщѣ дити́нѣ.“

Оу жнива́ той человѣкъ и жѣнка вы́йшли оу по́ле жа́ти. Жѣнка положи́ла свою́ мале́ньку дити́нѣ по́дъ копо́ю, а сама́ и жне ко́ло человѣка. Коли́ се вовкъ вѣжи́ть жи́томъ, та за тѣ дити́нѣ — и несѣ є́ по́лемъ. Сѣркò за тымъ во́вкомъ, — дога́нає его́; а человѣкъ кричи́ть: „гиджга, Сѣркò!“ Сѣркò якось дога́въ того́ во́вка и водна́въ дити́нѣ,

прин'ѣсъ до тóго чолов'ѣка, тай вóддáвъ ємѣ. Тогдѣ той чолов'ѣкъ вы́йнявъ изъ тóрбы хлѣбъ и кѣсокъ сáла, тай кáже: „на, Ґ'ркò, 'ѣжь, за те, що не давъ вóвкови дитúны зъ'ѣсти!“ Отò оу вéчер'ѣ идѣть изъ пóля, берѣть и Ґ'ркà. Прíйшлí до дóмѣ, а чолов'ѣкъ кáже: „Ж'ѣнко, варí лишéнь гречáнí галѣшкí, та сы́то ихъ исъ сáломъ затовчí.“ — Тóлько що онí звари́ли сѧ, вонъ садови́ть Ґ'ркà за стóлъ, тай самъ кóло нéго сѣвъ, тай кáже: „Я сыпь, ж'ѣнко, галѣшкí, та вѣдемъ вечéрати.“ Ж'ѣнка и наскы́пала. Вонъ Ґ'ркóви набрáвъ оу полѣмисокъ: такъ оужѣ ємѣ гóдить, щобъ вонъ не бѣвъ голóдный, та щобъ часóмъ горáчимъ не оуп'ѣкъ сѧ.

Отò Ґ'ркò й дѣмае: „Трéба мен'ѣ подáкѣвати вóвкови, що вонъ мен'ѣ такѣ выгóдѣ зробúвъ.“ Я той чолов'ѣкъ дóждáвши масни́цѣ, вóддаé свою дóчкѣ зáмѣжъ. — Ґ'ркò пѣшóвъ оу пóле, знайшóвъ тамъ вóвка, тай кáже ємѣ: „Прíйдí въ нед'ѣлю оу вéчер'ѣ до горóда мóго господáра, а ѣ тебѣ оузвѣ оу хáтѣ, та вóддáчѣ тоб'ѣ за те, що ты мен'ѣ добрò зробúвъ.“ — Отже-жъ вовкъ, дóждáвши нед'ѣл'ѣ, прíйшóвъ на те м'ѣсце, кѣдѣ ємѣ Ґ'ркò казáвъ, — а въ той самы́й день оу тóго чолов'ѣка вѣлò весѣлé. Ґ'ркò вы́йшовъ до нéго, тай оув'ѣквъ єгò въ хáтѣ и посадúвъ єгò пòдъ столóмъ. Отже Ґ'ркò на стол'ѣ оузáвъ флáшкѣ горѣлки, мáса довóл'ѣ и пон'ѣсъ пòдъ стóлъ; а лю́де хот'ѣли тѣ собáкѣ бúти, áле чолов'ѣкъ кáже: „не бíйте Ґ'ркà: вонъ мен'ѣ добрò зробúвъ, то ѣ и ємѣ добрò вѣдѣ робúти, пóки єгó й вѣкѣ.“

Ґ'ркò, що самé лѣчше на стол'ѣ лежúть, берé та подаé вóвкови; обгодѣвáвъ и оупоúвъ такъ, що вовкъ не вытерпить, та кáже: „вѣдѣ спѣкáти!“ Ґ'ркò кáже: — „не спѣкáй, бо тѣтъ тоб'ѣ вѣде лúхо! лѣчше ѣ ще тоб'ѣ подáмъ флáшкѣ горѣлки, та тóлько мовчí.“ — Вовкъ ѣкъ вы́пивъ тѣ флáшкѣ горѣлки, та кáже: „отъ-тепéръ оужѣ вѣдѣ спѣкáти!“ Та ѣкъ завы́е пòдъ столóмъ.... Тогдѣ дéякí лю́де повт'ѣкáли съ хáты, а дéякí хот'ѣли бúти вóвка; а Ґ'ркò и л'ѣгъ на вóвкови, нáче хóче задѣшúти. Господáрь кáже: „не бíйте вóвка, бо вы мен'ѣ Ґ'ркà оувéте! Вонъ самъ исъ нимъ розправúть сѧ дóбре.“ Отò Ґ'ркò вы́в'ѣквъ вóвка лжь на пóле, тай кáже: — „Ты мен'ѣ добрò робúвъ, а ѣ тоб'ѣ!“ Тай розпрощáлись.

И. Рудченко.

21.

Два браты́.

Оу бога́того па́на бѣ́ли два сыны́. За жита́ во́тца́ то жи́ли они́ вса́ оу ку́пѣ; а ѩкъ ба́тько поме́ръ, то сыны́ подѣ́лились хѣ́до́вою, пожени́лись и сами́ ста́ли жи́ти пана́ми. Ста́ршомѣ оу всѣ́мъ веде́ть са: посѣ́е пшени́цю, то она́ вы́росте за-ввышкы́ чолове́ка и по корце́ви съ копы́ зе́рна дасть; а оу ме́ншого — аво́ градъ вы́бе аво́ и не вро́дить са. Ста́ршїй братъ и га́дки собѣ́ не ма́е, лежи́ть та загре́бѣе гро́шѣ лопа́тою: оусѣ́ ємѣ́ Богъ дае́; а ме́ншїй працю́е, ѩкъ ры́ба о лѣ́дъ покива́ѣть са, а нѣчого́ не вдѣ́е, нѣ́ въ чѣ́мъ ємѣ́ таланѣ́. Все спрода́въ, що въ нёго бѣ́ло: и ро́лю и гаѣ́, и такъ зницѣ́въ, що нема́ оу нёго нѣ́ одежи́ны нѣ́ шматка́ хлѣ́ба. Голо́дна дѣтво́ра голо́сить, а во́нъ зъ жѣнкою сиди́ть та пла́че. Пла́кавъ, пла́кавъ, а да́лѣ й про́сить сво́го а́нгела-храни́теля: „Змилуй са,“ ка́же, „хочь ты на́до мно́ю! Полети́ до Го́спода, та вы́моли менѣ́ зъ дѣточка́ми хочь по шматочко́ви хлѣ́ба!“ — „До́бре,“ ка́же Богъ, „нехай же во́нъ иде́ до ста́ршого бра́та и попро́сить хлѣ́ба; ѩкъ не дасть, то нехай зъ нимъ такъ зго́дить са: цобъ то́лько те зе́рно для ме́ншого лиши́лось, котре́ впа́де ємѣ́ въ посто́лы, ѩкъ во́нъ оу ста́ршого молоти́ти ста́не.“

Прїйшо́въ ме́ншїй братъ до ста́ршого, а той сиди́ть на дворѣ́ ко́ло ха́ты такій гла́дкій та сы́тый, ска́зано — бога́тый; то́лько вздрѣ́въ сво́го бра́та, за́разъ вставъ и схова́въ са въ кѣдыно́къ. Че́резъ ѩкѣ тамъ годи́нѣ вы́сыла́е спыта́ти, чого́ бра́тови тре́ба? Отъ ме́ншїй и ка́же: „Прїйшо́въ до бра́та попроси́ти шмато́къ хлѣ́ба собѣ́ и дѣточка́мъ своїмъ.“ Я ста́ршїй братъ вы́бѣгъ на га́нокъ тай кри́кнѣвъ: „Женѣ́ть его́ зъ дво́рѣ!“ Моло́дшїй зновъ про́сить: „Бра́тикѣ мо́й, дай менѣ́ хочь молоти́ти оу те́бе.“ — „Не дамъ,“ ка́же ста́ршїй, „ѩкій съ те́бе молотѣ́льникъ? ты менѣ́ то́лько понѣквѣ́чишь пшени́цю!“ — „Нѣ ѩкъ такъ,“ каже ме́ншїй, „то нехай то́лько те зе́рно вѣ́де моѣ́, ѩкѣ попа́де въ мой посто́лы!“ Ста́ршїй братъ засмѣ́явъ са тай ка́же: „До́бре, да́йте ємѣ́ молоти́ти съ то́и сты́рты, що зате́кла и мы́ши поточи́ли.“

Молоти́въ бѣдола́ха цѣлѣсѣнькій день; оу ве́черѣ роззо́въ см, ди́вить см — въ посто́лы заско́чило то́лько два зерна́точка. На дрѣгій день молоти́въ, принѣсъ три зе́рнята, — на тре́тій чоты́ри, що дня прибува́ло то́лько по одно́мѣ зе́рнаткѣ. Отта́къ серде́га молоти́въ цѣлѣсѣнькѣ зи́мѣ, а намолоти́въ то́лько съ при́горщѣ пшени́цѣ. Верну́въ см до до́мѣ; жѣнка зъ дѣтьми вы́йшла на зо́стрѣчь и не по́зна́ла серде́чного; во́дъ пра́цѣ вы́сохъ, змарнѣвъ, ажь о́чи емѣ въ ло́бѣ позападали, и такъ осла́бъ, що ледве́ до свое́и ха́ты приволѣкъ см. Голо́дни дѣти обстѣпили ба́тька а вонъ имъ пока́зве при́горщѣ пшени́цѣ, що вы́молотивъ — то́лько слёзы ка́пають на нее́. „Ба́чите дѣточки,“ ка́же, „во́льше слѣзъ вы́текло и трѣдового по́тѣ, ык тыхъ зе́рнатъ, що для васъ намолоти́въ; слеза́ми жь,“ ка́же, „нѣкого́ не нагодѣ́ешь, а во́дъ трѣдъ та по́тѣ нѣхто́ не сидѣвъ голо́дный, то́лько и зъ ва́ми, мои́ безтала́нни дѣточки!“ Да́лѣ и ка́же а́нгелови свѣ́мѣ: „Що менѣ на свѣтѣ зробити съ се́ю пшени́цею: змоло́ти та спечи́, то й одно́мѣ ѣсти нема́ що!“ Полетѣвъ а́нгелъ до Бо́га тай пыта́е: „Що робити моло́дшомѣ бра́тови съ пшени́цею, що вы́молотивъ?“ — „Нехай,“ ка́же Богъ, „попро́сить оу бра́та землѣ тай посѣе.“

Зновь по́шо́въ ме́ншій братъ до ста́ршого. „Я чого́ тобѣ тре́ба?“ пыта́е ста́ршій, „чи не схотѣлось ще молоти́ти?“ — „Нѣ,“ ка́же моло́дшій, „прійшо́въ до те́бе проси́ти земли́цѣ, щобъ посѣяти тѣ пшени́цю, що зъ ла́ски твое́и намолоти́въ.“ — „Я бага́то намолоти́въ?“ пыта́е ста́ршій. — „Ось ско́лько,“ ка́же ме́ншій, и пока́зве емѣ тѣ при́горщѣ. — „До́бре,“ ка́же ста́ршій, а самъ регоче́ть см, „дамъ тобѣ землѣ, ско́лько дѣшь твоѣй завго́дно. Иди́-жь оу царинѣ, тамъ е ланъ на ко́рцѣвъ зъ де́сять, а мо́же й бо́льше бѣде: то коли вы́стане то́и пшени́цѣ, то хочь цѣлы́й заскѣва́й, — нехай тобѣ Богъ помага́е!“

Подя́квавъ ме́ншій братъ ста́ршомѣ, по́шо́въ собѣ до то́го ланѣ тай почя́въ сѣяти. Сѣе тай сѣе, — во́дко́ла та оу Го́спода пшени́ца бере́ть см, нена́че зъ рѣкава́ сы́плеть см, ык дощь шѣми́ть. Цѣлѣсѣнькій день сѣявъ, ажь по́ки ланѣ не заскѣявъ, еще́ й оста́лось съ при́горщѣ, сто́лько, ско́лько й взя́ло. Такъ вже, ба́чите, давъ емѣ Богъ милосе́рдный. „Я що,“ спыта́въ ста́ршій братъ, поба́чивши ме́ншого, „чи

ста́ло тобѣ лань?“ (а самъ смѣе́тъ са.) — „Нѣ, не ста́ло,“ ка́же ме́ншій, „ось ско́лько ще оста́лось пшени́цѣ.“ — Поѣ́хавъ ста́ршій въ царинь: ажь спра́вдѣ цѣлы́й ланъ засѣ́яный и заволоче́ный. „Щожь оно́ за причи́на то́го?“ подъ́мавъ собѣ́ тай каже: „Поба́чимо, якій съ сѣ́го бу́де квасъ!“

Незаба́вкомъ зо́йшла пшени́ца така́ гу́ста́ та рѣ́сна якъ цѣ́тка — ажь весе́ло гляну́ти на нѣ́; а та, що на ланю́ ста́ршого бра́та, ледве́ зъ земли́ вылази́ть, жо́вта и позакру́чувалась. За́видно ста́ло ста́ршому бра́тови,—отъ во́нъ и ка́же: „Нѣ, вже выбача́й бра́те, не во́ддамъ тобѣ́ ланю́, бери́ мо́й.“ Нѣчого́ роби́ти ме́ншому, пріи́шо́въ до до́му та пла́че. Полетѣ́въ а́нгелъ до Бо́га: „Такъ и такъ,“ ка́же, „ста́ршій братъ кри́вдить моло́дшого; що зъели́шь роби́ти вѣ́дола́сѣ?“ Я Богъ и ка́же: „Неха́й бере́ братовъ ланъ, а сей и гра́домъ вы́бю.“

Недо́вго и тѣ́шивъ са ста́ршій братъ во́до́бранымъ ланомъ: набѣ́гла хма́рка, яку оучи́стить градъ мовь кѣ́рче яйце́, всю пшени́цю до стебла́ вы́бивъ. Розсе́рдивъ са ста́ршій братъ. „Се,“ ка́же, „ты менѣ́ таке́ нецаста́ принѣ́съ: зъ ро́дъ сѣ́го зо мно́ю не бу́ло; не хо́чу тво́го ланю́, и свой наза́дъ берь!“ Зновь запла́кавъ ме́ншій братъ и зновь полетѣ́въ а́нгелъ до Бо́га за пора́дою, а Богъ и ка́же: „Неха́й не жу́рить са! и зро́блю его́ ланъ таки́мъ яку бу́въ.“

Посла́въ Го́сподь хма́рку на вы́толоченый ланъ, она́ его́ те́плыми доща́ми скропла́е и вкрыва́е по холо́днымъ зора́мъ и вѣтерце́мъ продува́е, стереже́ его́, пести́ть яку ро́дна ма́ти свою́ дити́ну. Оу Бо́га, ка́жуть, оусе́ за двери́ма. Тай отъ зъ во́дки все и взя́лось: и пшени́ца розросла́сь и заколоси́лась на вдивови́жу.

Съ то́и поры́ перевернуло́ са ща́стє братовъ. Ме́ншій ставъ богатѣ́ти, а ста́ршій все страти́въ и пріи́шо́въ до ме́ншого голо́дный и холо́дный за шматко́мъ хлѣ́ба. Ме́ншій прина́въ его́ яку бра́та ро́дного, бо зазна́въ самъ на сво́му вѣ́ку велико́и бѣ́ды та ну́жды; — надѣли́въ его́ земле́ю, скоти́ною, поста́вивъ ему́ ха́ту, а самъ ще богатшій та щасливѣ́йшій ставъ.

О. Стороженко.

22.
Дурный Ивась.

(*Небылица.*)

Бѣвáло то за дитúнячихъ мойхъ лѣтъ, колú мы дѣти позасѣдáємъ въ окóло старóи прáхи Парáски, а онá намъ казкú роскáзує вóдъ свѣта, то сúмнú, то весéлú, а часóмъ такú страшнú, що ажь дрожúть сердéнько дитúначе, тай лáчно по задý сéбе обóзрѣтисі. Одногó разý такé роскáзувала:

Бѣлò трёхъ брáтïй, два бѣлú розýмнú, а одéнъ дýрнúй. Ось колú вже найстáршïй Васúль пóдрóсъ въ парýбкá, кáже вонъ до бáтька: „Пóйдý ш, тáтý, въ свѣтъ, дóлѣ собѣ роздобýти.“ — „Идú сúнý“, кáже отéць, „колú такá Бóжа вóлѧ тай твоѧ.“ Пóйшóвъ тай придúбавъ въ лѣсѣ дúвне дúво: человѣкъ на пóвъ лóкта за-ввóльшкïй, а бородá емý дóвга на три лóктѣ. Тай той кáже: „Не наймúвъ бы ты сѧ, сарáко, оу мéне за нáймита?“ — „Чомý нѣ!“ кáже нашъ парýбкúй, „наймý сѧ.“ Пóйшлú. Ось завѣвъ єго старúй бородáтый, що звавъ сѧ Капýшъ, до стодóлы, тай стáли обá молотúти. Тай кáже Капýшъ до Васúля: „Васúлю, дýшко, кажѣмо собѣ небылúцю; хто зъ насъ лѣпше вдасть? Але памятáй, що якъ котрúй котрóмý перебé тай скáже, що отсé брехнú або що, то той емý оудрé пóмсъ зò скóры вóдъ лóба ажь до пáти.“ — „Дóбре,“ кáже Васúль. Тай ставъ Капýшъ впéрше плéсти небылúцю. Плетé, плетé... а Васúль такóй слýхає.... а потóмъ забýвъ сѧ, тай кáже: „О, сесé вже, пáне Капýшъ, такóй чúста брехнú.“ Я Капýшъ єго цапъ за гóловý! вúнявъ чимъ скóрше нóжикъ зъ-за ремéню тай вдеръ емý пóмсъ скóранúй вóдъ лóба ажь до пáти, а вóдтáкъ прогнáвъ вонъ вѣдолáхъ.

Минáє мѣсѧць, минáє рóкъ. Васúлѧ немá тай немá дóма. Ось кáже братъ молóдшïй Олéкса до бáтька: „Пóйдý и ш, тáтý, въ свѣтъ за Васúлёмъ, дóлѣ собѣ придбáти.“ — „Идú,“ кáже отéць, „колú такá Бóжа вóлѧ тай твоѧ.“ Пóйшóвъ Олéкса простѣсѣнько тóю самóю дорóжкою, що и Васúль, тай ставъ такúмъ самúмъ чúномъ, що и той, оу Капýшá на слýжбý. Тай и емý оудéръ Капýшъ такъ сáмо пóмсъ зò скóры вóдъ лóба до пáти, якъ Васúлёви, бо перебúвъ емý небылúцю.

На послѣдокъ и трѣтій сынъ просить ся оу батька, щобъ пустивъ єго оу свѣтъ, долѣ собѣ добувати. Я того трѣтѣго, бачите, прозвали дурнымъ Василемъ.—„Та куды-жь пойдешь ты, сыну,“ каже старый батько тай стара ненька, „чи не видишь, що тамтій розумнѣйшій пропали якъ камѣнь въ водѫ, — а щожь ты вдѣешь, сараку, съ твоимъ дурнымъ розумомъ?“ — „Таки спинайте — не спинайте, та пойдѫ братчиковъ моихъ водпытати,“ каже Васько. Пойшовъ, тай ставъ оу Капушѣ на службѣ. Молотать они. Я водтакъ каже Капушъ: „Говорѣмъ небылицю, але якъ котрый котромусь переке, то той емусь выдре помастъ зо скоры водъ лоба до пяти.“—„Добре,“ каже Васько, „говори ты, а водтакъ та тобѣ будь казати.“ Говорить Капушъ, говорить, аж въ горлѣ вже емусь высохло, тай зовсѣмъ оутомивъ ся. Я Васько слухае та слухае, анѣ моргне. Я водтакъ каже Капушъ: „Ну, говори ты теперь, бо я вже зовсѣмъ выговоривъ ся. Я якъ я тобѣ такожь не перебію, тогды 'мемъ вороти ся.“—„Добре,“ каже Васько, „мовчи-жь та слухай.“

— Ось — каже — пойшовъ я разъ оу лѣсъ за воробцами, та чую, що гдесь оу дуплѣ цвѣрѣнькають. Лѣзь я на дубу, и найшовъ дѣрь до дупла, та дуже маленькь. Трѣбую впхати рукь, не годенъ; трѣбую ногь, не годенъ; а водтакъ трѣбую цѣлый впхати ся, тай оулѣзъ! Выдеръ я воробчики, наклавъ за пазухь тай хочь зъ дупла вылѣзти, а тутъ анѣ сюди Боже! Тай ночь вже за плечима. Пойшовъ я до головы по розумъ тай думаю собѣ: ось скочь я чимъ борше до дому, принесь сокиру тай вырубаю ся. Сказавъ, зробивъ. Водтакъ иду я полемъ, по зеленомъ лузѣ, а тутъ якійсь чоловѣкъ бѣдкае дуже сумно, аж жалко стало. „Та чого вы, газдо,“ кажу я, „такъ тяженько зафрасували ся?“ — „Ось Васю“, каже вонъ, „маю великь шкодь: выйшовъ рой, позбиравъ я всѣ пчолы, позгортавъ до оулія, рахую та гдесь менѣ одна пчола пропала. Чи не помогъ бы ты менѣ єѣ водшукати?“ — „Чомь нѣ,“ кажу, „водшукаю.“ Иду, иду, смотрю по цвѣтахъ, по корчахъ, по деревахъ, аж ось дивлю ся, а тамъ тота пчолка на зарѣнкь пасе ся. Погоди, не втечешь ты менѣ, думаю собѣ. Пойшовъ, вырѣзавъ грабового парубка, вкрутивъ оужекь, звязавъ пчолѣ рукы тай ноги и повѣсивъ черезъ плечи,

а самъ, цюбъ скóрше до ґаздú вернѣтись, сѣкъ на конáкѕ, тай почѣмхавъ напередъ, цо ажь сѧ закѕрúло! Ѣдѕ ѩ, ѣдѕ, — обзирáю сѧ, а ѩ лишь передóмъ ѣдѕ, а задѕ кобúлячого дастъ Бóгъ! Що се такé? а то онó, бáчите, сокúра, цомь єѣ застромúвъ за пóмсъ, колú ѣхавъ на конáцѣ, все собѣ до хребтá конáчого цѣнь цюкъ, цѣнь цюкъ, — ажь задъ вóдрѕкáла! Вернѕвъ ѩ сѧ чимъ бóрше тóю самóю дорóгою, ажь тѧтъ дúвлю сѧ: задъ кобúлячúй пасé сѧ мѣжь стáдомъ. Втавъ ѩ прѧтúнѕ зъ вербú, затесáвъ колú, проколóвъ живóтъ кобúлячúй, прибúвъ задъ до передѕ, заплѣшúвъ, сѣкъ на кобúлѕ, тай ѣдѕ. Ѣдѕ ѩ, ѣдѕ, — ажь оськобúла стáла. Вѣсьта кáра, гетьтá кáра! кобúла áнѣ рѕшь зъ мѣсцá. Обзóрнѕ бо ѩ сѧ, ажь оськ: верковú колú прúймúли сѧ, и вúросло высóке дéрево ажь до самóго нéба, и тамъ, бáчите, вершкóмъ зъоупинúло сѧ. Полѣзѕ ѩ до нéба... гадáю собѣ, що тамъ прéцѣнь такóго въ нéбѣ видáти и чѧвáти? бо ѩ, бáчите, ѕвѣкъ собѣ хлóпець цѣкáвый. Лѣзѕ — вúлѣзъ; а онó отъ-що тогдú лишь сватúй Петрó двéри ѕвѣкъ вóдъ нéба вóтворúвъ, тай въ тотú то двéри моá верба вершкóмъ застромúла сѧ. Вýходжѕ ѩ тѕдú, дúвлю сѧ: шкúсь велúкú сѣни, бóльшúй, шкъ оу нáшого пáна. Роззираюсь, ажь оузрѣвъ менé сватúй Петрó, тай шкъ крúкне на менé: Я ты чогó тѧтъ? пшóкъ назáдъ на тамтóй свѣтъ, тѧтъ такúхъ не трéба! Тай ѩ шкъ не перепѕджѕ сѧ, ажь сорóчка полотнóмъ стáла; шкъ не дамь драпакá, мáло що крóзь дѣрѕ, где ѕвúли двéри, на сей свѣтъ не вúлетѣвъ. Ажь тѧтъ дúвлю сѧ, немá моéи кобúлы! Вѣдáй вовкъ єѣ спололóшивъ чи що, та оутѣкла вразъ зъ веркóю! Шожь тѧтъ дѣлати, пáдонькѕ мóй?! Скóчивъ бы ѩ на зéмлю, та высóко дѕже: шкъ бымь впавъ, то бымь вже не вставъ. Ажь ось зазрѣвъ ѩ въ кѣтикѕ кóло двéрій невéсныхъ шчмѣннѕ полóвѕ. Взявъ ѩ съ полóвы мотѕзъ сѣкати. Сѣчѕ — всѣкавъ, причѣпúвъ до óдвѣрка, тай спѕскáю сѧ по мотѕзѣ зъ нéба на зéмлю. Спѕскáю сѧ, спѕскáю сѧ, — ажь ось вже конéць мотѕзóви, а до землѣ, шкъ подивúвъ сѧ, такъ ѕвлó цé далéчко, шкъ вóдъ концá мотѕзá до нéба. Шожь тѧтъ менѣ вѣдномѕ дѣлати? Полѣзъ бы ѩ назáдъ до нéба, омлѣвáютъ рѕки; скóчивъ бы, та лáчно. Я тѧтъ зъ мéне изъ страхѕ тай изъ втóмлена пôтъ тáки цюркóмъ лє сѧ. Гúй! гадáю собѣ,

а рóзѣмъ вôдъ чóго? Взявъ и гóрѣ по кѣсневи мотѣзá оу-рывáти, а дóлѣ надтóчѣвати, тай такъ спѣскáю сѧ цю разъ нúзше, цю разъ нúзше....

Я Капѣшь тѣтка перебивáє тай кáже: „Ой Ивáсю, цось вже брехáвъ, то брехáвъ, а тѣтки такóй перебрехáвъ сѧ“.... Я Ивáсь Капѣшá цапъ за лобъ! тай чимъ бóрше за нóжикъ при ремéню, тай вúдеръ Капѣшóви скôрянúй пóясъ вôдъ лóба до пáти. Я вôдтáкъ самóго привязáвъ за бóродѣ до вершкá цилúцѣ, тай пѣстúвъ гóрѣ лѣтáти... Тай Капѣшь до нúнѣ по вóздѣсѣ на цилúци лѣтáє тай лѣтáє, тай птúцѣ лѣсній своúмъ крúкомъ полóхає. Я Ивáсь вôдшкáвъ засорóмленыхъ брáтïй, тай привѣвъ ихъ назáдъ до дóмѣ на втѣхѣ вôтцю та мáтери, — та вже вôдтáкъ не прозывáли Ивасá дзрнúмъ Ивасéмъ.

Денисъ зъ-надъ Серета.

23.

Казка о убитôй сестрѣ и о калиновôй дудцѣ.

Бѣвъ собѣ дѣдъ и бáба. Оу дѣда дочкá и оу бáбы дочкá. Отъ и пôйшлú онú въ гай на úгоды. Такъ дѣдова збирáє тай збирáє, тай назбирáла пóвнѣ мúскѣ; а бáбина, цю вóзьме цгôдкѣ, то и зъѣсть. Отъ и кáже дѣдова: „Ходѣмъ, сéстро, до дóмѣ, подѣлимось.“

Отъ идѣть та идѣть шлáхомъ; а бáбина говóритъ: „Лáжмо, сéстро, одпочúньмо!“

Полагáли; дѣдова, втомúвшись, заснѣла, а бáбина взялá нôжь тай оустромúла ѣй оу сéрце, та вúкопала úмкѣ, тай поховáла єѣ. Я самá пôйшлá до дóмѣ тай кáже: „Дивѣть сѧ, скôлько и цгôдъ назбирáла.“

Я дѣдъ и пытáє: — „Дежь ты мою дóчкѣ дѣла?“

„Идé зъ-зáдѣ.“

Колú-жь, идѣть чѣмакú, тай кáжѣть: „Стáньмо, брáтѧ, оттѣть одпочúнемъ.“

Та и стáли. Глáнѣть — надъ шлáхомъ могúла, а на могúлѣ такá гáрна калúна вúросла. Онú вúрѣзали съ тôи калúны сопѣлкѣ, тай ставъ оденъ чѣмакъ грáти; а сопѣлка говóритъ:

„Ой помáлѣ-мáлѣ, чѣмáченькѣ, грай,
Та не вразú мóго ты серденька въ край.

Мене́ сестри́ця съ свѣ́тъ згу́била,
Но́жь оу серде́нько тай оустроми́ла."

Я дру́гій ка́жеть: „Що́сь оно́, бра́тя, значи́ть, що сопѣ́лка такъ промовля́е!"

Отъ прїйшли́ они́ въ село́ тай натра́фили такъ разъ на того́ дѣ́да: „Пусти́ насъ, дѣ́дъ, переночу́вати; мы тобѣ́ ска́жеме приго́дъ."

Бо́нъ ихъ и пусти́въ. Тóлько они́ вóйшли́ оу ха́тъ, за́разъ оде́нъ сѣ́въ на ла́вѣ, а дру́гій ставъ бóля нѣго тай ка́же: „Ану́, бра́те, вы́йми сопѣ́лку та загра́й!"

Той вы́навъ. Сопѣ́лка й говóрить:

„Ой пома́лу-ма́лу, чумáченьку, грай,
Та не врази́ мóго ты серде́нька въ край.
Мене́ сестри́ця съ свѣ́тъ згу́била,
Но́жь оу серде́нько тай оустроми́ла."

Тогды́ дѣ́дъ ка́же: „Що она́ за сопѣ́лка, що она́ такъ га́рно гра́е, що ажь менѣ́ пла́кати хóчеть ся! Ану́ дай, и я загра́ю!"

Бо́нъ ёму́ и давъ. Я та сопѣ́лка говóрить:

„Ой пома́лу-ма́лу, мóй та́точку, грай,
Та не врази́ мóго ты серде́нька въ край.
Мене́ сестри́ця съ свѣ́тъ згу́била,
Но́жь оу серде́нько тай оустроми́ла."

Я ба́ба си́дячи на пе́чи: „Ану́ дай сюды́, стары́й, и я загра́ю."

Давъ ѣ́й, а сопѣ́лка каже:

„Ой пома́лу-ма́лу, матю́сенько, грай,
Та не врази́ мóго ты серде́нька въ край.
Мене́ сестри́ця съ свѣ́тъ згу́била,
Но́жь оу серде́нько тай оустроми́ла."

Я ба́бина дочка́ сидѣ́ла на пе́чи оу самóму кю́точку. Излякáлась, що дóзнаютъ ся. Я дѣ́дъ и ка́же: „Я пода́й ѣ́й, шобъ загра́ла."

Отъ она́ взя́ла, ажь сопѣ́лка и ѣ́й одка́зуе:

„Ой пома́лу-ма́лу, дю́шегю́вко, грай,
Та не врази́ мóго ты серде́нька въ край.
Ты-жь мене́, се́стро, съ свѣ́тъ згу́била,
Но́жь оу серде́нько тай оустроми́ла."

Тогды́ то вже всѣ дóзналисъ, що оно́ е. По дѣ́довóй же дочцѣ́ обѣ́дъ поста́вили, а ба́бину приказа́ли до конь-ского́ хвоста́ тай рознесли́ по по́лю. *П. Кулишъ.*

24.

Свиридова могила.

Кѣвъ, кажѣть, колиcь чоловѣкъ Свиридъ. То ѣкъ дожда́въ cя великодня, то и дѣмае совѣ: „Кажѣть люде: великъ-день; а поба́чѣ ѣ, чи спра́вдѣ великій день? чи бага́то ѣ вы́орѣ?“ И отъ на самы́й пе́рвый день свѣтлого пра́зника запра́гъ до пла́га воло́въ да зъ на́ймитомъ и по́йшо́въ ора́ть. Лю́де жь оу це́ркве Бо́гѣ мо́лать cя, а во́нъ о́ре. То́лько, що поча́ли, мо́же, ски́кѣ деся́тѣ одкида́ть, ажь по́дъ земле́ю щось загѣло́ стра́шно, стра́шно, такъ ѣкъ часо́мъ дале́ко гро́мъ загѣркоти́ть, и Свири́дъ ра́зомъ такъ и провали́въ cя кро́зь зе́млю. Я на то́мъ мѣсци ста́ла моги́ла. Она́ и до́си зове́ть cя Свири́дова Моги́ла. То, кажѣть, ѣкъ и́нколи прїйде́шь на тѣ моги́лѣ да прило́жишь оухо до землѣ, то все нена́че хто воло́въ погана́е; тай и чѣтно: „гей! гей!“

П. Кулѣшъ.

25.

Покута гайдамаки.

Кѣвъ оде́нъ гайдама́ка, дѣже лю́тый. До́вго розбива́въ во́нъ люде́й, рѣзавъ старо́го и мало́го, а да́лѣ одѣма́вся тай по́шо́въ спове́да́ти cя. Прїйшо́въ до одно́го попа́: „Вы́спове́дай мене́, панъ-о́тче, та́же, та наки́нь ѣкѣ покѣ́тѣ.“ — „Яки́й-жь твой гре́хи?“ — „Оттаки́ й таки́: когаццько ѣ дѣшь изъ свѣта зо́гна́въ, и отца́ й ма́тѣрь оубы́въ.“ — „Є, на таки́ гре́хи нема́ оу ме́не покѣ́ты.“ Во́нъ оузя́въ та и вбивъ то́го попа́. Иде́ до дрѣ́гого: „Вы́спове́дай мене́, панъ-о́тче, та наки́нь покѣ́тѣ.“ — „Яки́й-жь твой гре́хи?“ — „Оттаки́ й таки́.“ И той ка́же: „Нема́ на нихъ покѣ́ты.“ Во́нъ и то́го оубы́въ. Иде во́нъ зновь да́льше, ажь де́ одне́нъ по́пъ ємѣ́ на зѣстре́чь. Про́сить во́нъ и то́го попа́, щобъ его́ вы́спове́давъ та наки́нѣвъ покѣ́тѣ. „Яки́й-жь твой гре́хи?“ — „Оттаки́, ка́же, й таки́: когато ѣ дѣшь изъ свѣта зо́гна́въ, и отца́ й ма́тѣрь оубы́въ.“ — „Є, тажки́, ка́же, твой гре́хи, та тажка́-жь чека́е и ка́ра! ѣ ви́дѣвъ, ка́же, твою́ дѣшѣ въ пе́клѣ, ѣкъ тамъ гадъ рѣка́ми зъ ѣмы до

ѩмы но́ситъ, а чорты́ є́ѣ о́стами погана́ютъ.“ Та повѣ́къ є́го на горѕ, на могилкѝ, тай ка́же: „Козьми́-жъ ты отсю́ ѩблоне́ѕ па́лкѕ, она́ менѣ́ це во́дъ мо́го дѣ́да до́стала-сь, та посади́ є́ѣ отты́тъ на могилка́хъ, та чи ба́чишъ гень-гень оу по́ли керни́цѧ? Ходи́ ты ра́но и въ ве́черъ до то́и керни́цѣ, носи́ во́дѕ ро́томъ и полива́й сю па́лкѕ. Коли́ она́ прїи́ме́тъ сѧ и вы́росте зъ не́и ѩблонка и поспѣ́ютъ ѩблока и ты оусѣ́ стрѧсе́шъ, тогды́ спа́дѕтъ съ те́бе и всѣ́ грѣхи́ твои.“ Сказа́въ тай поѣ́хавъ собѣ́. Отже-жъ рокѣ́въ, мо́же, че́резъ три́цать, ѣде зновъ той по́пъ че́резъ той лѣ́съ, ми́мо тыхъ могило́къ, ѣде, та такъ ємѕ зъ-во́дкись запа́хли ѩблока! Гля́не, ажъ на могилка́хъ така́ хоро́ша та рѧсна́ ѩблонка стои́тъ! а на ѩблонцѣ ѩблочка все срѣ́бнѝ, то́лько дво́е золоты́хъ; а по́дъ ѩблонкою сиди́тъ дѣ́дъ, си́вый ѩкъ молоко́. Пова́чивъ попа́, по́зна́въ, та то́лько рѕко́ю на ѩблонкѕ ски́нѕвъ: вже и сло́ва не промо́вить. Тогды́ по́пъ: “Єге́! та се-жъ,“ ка́же, „той гайдама́ка, що ѩ покѕтѕ наки́нѕвъ!... Нѕ,“ ка́же, „трѧси́!“ Стрѧсъ дѣ́дъ ѩблонкѕ— оусѣ́ срѣ́бнѝ ѩблока обсы́пались, а дво́е золоты́хъ ви́ситъ. Чого́ вже не робивъ ко́нъ, ѩкъ не збива́въ, — ви́сать тай ви́сать!.. „Отсе́-жъ,“ ка́же, „твои́ два грѣхи́ ви́сать, що ты отца́ и ма́тѣрь оубивъ.“ Та набра́вши въ хѕсточкѕ ѩблокъ и поѣ́хавъ собѣ́. Я гайдама́ка тамъ и скона́въ. И мо́чить сѧ во́нъ въ пе́клѣ го́рше надъ всѣ́хъ грѣ́шнико́въ и нѣколи́ не бѕ́де ємѕ по́льги. Оусѣ́мъ бѕ́де колись по́лька, а ємѕ не бѕ́де.

П. Кулѣшъ.

26.

Казка о смерти и рицарю.

Бѕ́въ на свѣ́тѣ оде́нъ ри́царь, зъ ро́дѕ сла́вный, въ доста́тки мо́жный, въ си́лѣ дѕ́жїй, всѣ́мъ гро́зный, на все оува́жный и всю́ды щасли́вый. Все то́лько хоро́бро воюва́въ, до́бре ѣда́въ, гу́ля́въ, роскошѕва́въ, а о сме́рти нѣколи́ не памата́въ. Одно́го разѕ сказа́въ самъ до се́бе: „Що се є́сть за такїй царь тота́ смерть, о котро́й лю́де гово́рять, що она́ такъ пано́въ ѩкъ и по́дда́ныхъ, такъ сла́вныхъ коро-

лѣкъ, рицарѣкъ, князѣкъ якъ и всѣхъ бѣдныхъ людій забираѣ съ сего свѣта? Где она? Кобы я ю оувидѣкъ, най бы она зо мною змѣрила ся. Дърни люде, що ей лякаютъ ся; я ей не боюсь. И собѣ панъ можный, достойный, рицарь славный, сильный, грозный; най но зо мною поборе ся, тогды бы мы побачили, хто зъ насъ сильнѣйшій!"

Отже сей рицарь одного разъ бере на себе всю рицарскъ зброю и все своѣ оружіѣ, и идѣ только зъ однымъ хлопакомъ въ поле. Выходитъ сьпротивъ него смерть, колѣната, сьха, блѣда, кострѣвата, ськата, збата, гидка и страшна, несучи съ собою цѣлый свой знарадъ: косъ, серпъ, пилъ, рыскаль, лопатъ, граблѣ и мѣтлъ. Побачивши тоѣ рицарь зачудовавъ ся дуже, добувае своего меча и пристъпивши до ней близше такъ каже: „Що ты за страшило, и чого волочишь ся по поли съ твоимъ непристойнымъ прибором?" Каже емъ смерть: „„Тобѣ видитъ ся непристойна, але пристойныхъ людій забираю съ сего свѣта. Та чи не чувъ ты коли про смерть? То я там смерть и прійшла до тебе, бо ты хотѣвъ менѣ видѣти тай зо мною ороти ся. Отже коли хочешь, я готова."" — „Тото ты там смерть, що тебѣ такъ всѣ боятъ ся? ака-жъ ты гидка съ твоею оуродою и съ твоею зброею!" — „„Человѣче! видишъ ма гидкъ и нъждѣнъ, а однако только красныхъ и сильныхъ забрала я съ сего свѣта, а теперь и по тебе прійшла."" — „Я ты сьхоребрице, колѣната, кострѣвата, мерзка! То ты по мене прійшла така збата, блѣда, сьха, оката? по такого славного пана, хороброго рицаря, грозного и сильного героя? Якъ я та возьмъ мечемъ вълатнымъ рѣвати, а списою скрозь пробивати, та стрѣлою огненною палити, то только пороҳъ съ тебе стане, котрый скажъ змести и въ бездонне болото всыпати." — „„Человѣче! що ты хвалишь ся своимъ рѣжемъ? Сильнѣйшій твого меча и твоѣи списы и стрѣлы моя коса, мой серпъ, моя пила, лопата, рыскаль, граблѣ и мѣтла."" — „Чудовище гидке! якъ ты смѣешь твою зброю зъ моею ровнати? Косй ты своею косою въ поли бодакй, жни своимъ серпомъ по багнахъ шувары, ржь своею пилою гнилѣ колоде, копай своимъ рыскалемъ сьхй скалы, згортай своею лопатою гной, громадь своими граблями мервъ, замѣтай своею мѣтлою смѣтѣ. Я я жь мо-

и́мъ орꙋжїемъ та могꙋ́чою си́лою ꙗкі́ вои́ска побо́рювавъ, ꙗкиҳъ ри́царѣвъ оубива́въ, влады́къ се́го свѣ́та посѣка́въ! И ты, мерзке́ пꙋ́гало, хо́чешь мене́ взя́ти?“ — „„Слꙋ́хай! що ты хвали́шь ся своими побѣ́дами, коли́ то и всѣ́ зроби́ла? бо и всюды помага́ла и нѣгдѣ́ безъ ме́не не обо́йшло ся.““ — „Пѣстѣ́ гово́ришь, нема́ тебѣ́ що и слꙋ́хати. Ты менѣ́ помага́ла та всюды ꙋ́спѣла? а чомꙋ́-жь и тебѣ́ до́си нѣгдѣ́ не ба́чивъ?“ — „„И хо́джꙋ невиди́мо и несподѣ́вано, але́ где прїи́дꙋ, кого́ ꙗкъ заста́нꙋ, такъ и берꙋ́. А тепе́рь по прика́зꙋ Бо́жомꙋ до те́бе и по те́бе ꙗ́вно прихо́джꙋ, бо ты хотѣ́въ менѣ́ ви́дѣти. И вже-жь тобѣ́ до́ма не ꙋ́спѣти, красныхъ пала́тъ не ставля́ти, слꙋга́мъ не розка́зꙋвати, але́ сего́ свѣ́та не зажива́ти, ино́ на се́мъ по́ли зо́ста́ти, де звѣрѣ́ и пта́хи твое́ тѣ́ло пожира́ти ’мꙋ́ть и ко́сти твои́ по по́лю розноси́ти ’мꙋ́ть. Лишь хлопа́къ твои́ вѣ́рне до до́мꙋ да́ти о то́бѣ зна́ти, щобъ ко́ждый сме́рти бо́ялъ ся та про ню не забꙋ́ва́въ.““

На тїи слова́ ри́царь такъ дꙋ́же розгнѣ́вавъ ся, що поблѣ́дъ ꙗкъ стѣ́на; хвати́въ за мечь, по́днѣсъ и замѣ́рявъ рꙋ́ба́ти смерть, — но рꙋ́ка ємꙋ́ омлѣ́кла. „„Що ро́бишь человѣ́че?““ ка́же смерть. „„Ꙗкъ ви́джꙋ, ты не по рица́рски, но по здра́дѣ хо́чешь зо мно́ю постꙋпа́ти. Постои́, вельмо́жный па́не! ты хвали́въ ся пере́до мно́ю твое́ю си́лою, тепе́рь и похвалю́сь свое́ю пере́дъ тобо́ю. Послꙋ́хай, опове́мъ тобѣ́, кого́ и во́дъ початко́ꙋ свѣ́та аж до сего́ дня взя́ла: Ада́мъ бꙋ́въ праотце́мъ всѣ́хъ люді́й — и его́ взя́ла; Но́е заховавъ ро́дъ лю́дскїй въ ковчезѣ́ во́дъ пото́пꙋ — и его́ забра́ла; Ѣвраа́мъ патрїа́рхъ такъ бꙋ́въ щасли́вый, що и зъ Бо́гомъ розмовля́въ — и вонъ мо́сѣкъ за мно́ю по́йти; Мойсе́й тако́жь зъ Бо́гомъ бесѣ́дꙋвавъ и де́сять запове́дїй зъ рꙋ́къ Бо́жихъ прина́въ, а и того́ взя́ла; Са́мсонъ такъ бꙋ́въ си́льный, що мо́вивъ, если бы такі́ ко́льце́ сере́дъ свѣ́та бꙋ́ло, котре́ бы зо свѣ́томъ могло́ оберну́ти ся, то вонъ бы цѣлы́мъ свѣ́томъ ꙗкъ жорновы́мъ ка́менемъ оберну́въ — а та́ки и сей сила́чь про́тивъ ме́не не мо́гъ оусто́ати; Але́ксандеръ, царь Македо́нскїй, тро́хи не цѣлы́й свѣ́тъ завою́ва́въ — а менѣ́ одна́ко не здꙋ́жавъ опе́рти ся. Сло́вомъ и царѣ́въ, геро́ѣвъ, гетма́но́въ сла́вныхъ, ри́царѣвъ непобо́реныхъ, святы́хъ патрїа́рхо́въ, преосвящены́хъ влады́къ,

богáтыхъ и оубóгихъ, стары́хъ и молоды́хъ, молодицѣвъ и дѣвúцѣ, здорóвыхъ и калѣкъ, грѣшникóвъ и прáведныхъ, оусѣхъ зарóвно моéю косóю кóшу, сéрпомъ зжинáю, до грóву складáю, лопáтою закидáю, граблáми загрéбую и мѣтлóю замѣтáю, и нѣкого не минáю и нѣ на кóго не зважáю.““

„О смéрти лю́тая! тепéръ пóзнаю, що ты страшнá и сúльна, бо вóдъ твоéи вéсѣды сúла мá опáскає, члéны тѣла омлѣвáють и всѣ кóсти дрожáть. Но прóшу тя, послýхай менѣ! я не мáю жены, а пáнство моé велúке, скáрбы безчислéнны́й, палáты крáсны́й, слýги мнóги́й, и всѣлáкúй для мéне закáвы: отó-жъ повернúмъ ся, а знáю, що нѣхто въ цѣлóмъ свѣтѣ не найдé ся намъ рóвный.“ — „„Неразýмный чоловѣче! колú-бъ я хотѣла мýжа съ сéго свѣта, то я бъ собѣ найшла такóго царá найкрáсшого, áле я сёго не потребýю.““ — „Пáнѣ моя ласкáва! прóшу тя, пóйдú зо мнóю до мóго зáмку. Є тамъ оу мéне велúкú достáтки, всѣлáкú напóѣ и смачнú стрáвы; возьмú собѣ всѣ мои скáрбы, а менѣ ще потерпú и вóдпúсти менѣ!“ — „„Чоловѣче! пúстé говóришь. Ижбы я хотѣла скáрбóвъ, я бъ нúхъ бóльше мáла нѣжъ вымъ могла помѣстúти; áле менѣ скáрбóвъ не трéба áнѣ стрáвы áнѣ напóю, бо я ѣмъ людскé тѣло, а пю людскúй кровь. Тепéръ я дýже зголоднѣла, тожъ хóчу твоúмъ тѣломъ пожúвúти ся и твоéю крóвію напоúти ся.““

Тóтъ рúцарь ещé разъ вóдозвáвъ ся: „О страшнá смéрти! якá ты немилосéрдна, колú оу тéбе áнѣ вымовúти ся, áнѣ вúпросити ся, áнѣ вúкúпити ся не мóжна...“ Тóтъ ставъ рúцарь що-рáзъ бóльше слáбнúти, блѣднѣти, а въ-конéцъ оупáвъ съ конá, а смертъ тымъ самúмъ мечéмъ єго́ добúла, котрúмъ вонъ воювáвъ. Смертъ вóдóйшла, а хлóпецъ побѣгъ до дóму дáти знáти, що панъ єго́ оужé не жúé!...

Я. Корытко.

27.

Цыганъ и чортъ.

Пóйшóвъ старúй цыганъ слýжúти до чóрта, такъ чортъ кáже: Дамъ тобѣ, що хóчешь, щобы́-сь менѣ зáедно ломáче

и водꙋ носи́въ та по́дъ котло́мъ огонь клавъ. — „До́бре!“ — Давъ емꙋ чортъ торби́нꙋ и ка́же: Иди́ тамъ до то́и керни́цѣ и наберй водꙑ!

Пойшо́въ цыгани́ско, набра́въ въ тꙋю торби́нꙋ водꙑ и та́гне клю́чкою до горꙑ, а́ле цо старки́й, та не здꙋжавъ ей вытагнꙋти — мꙋсѣвъ во́дꙋ вылати, цобъ и торби́ны не запропасти́ти оу коло́дязи. Яле съ чимъ же тепе́рь домо́въ верта́ти са? — Отъ взавъ мо́й цыганъ кола́ съ пло́та и шпо́ртае до-око́ла керни́цѣ, бꙋцѣмъ то вонъ копа́е. Чортъ чека́е и чека́е, а его́ нѣкъ нема́, такъ нема́ съ водо́ю — да́лѣй самъ иде́ на зꙋстрѣчь цыганови та знай пыта́е: Я чомъ ты са такъ ба́вишь, чомъ есь до́си водꙑ не принѣсъ? — „Нꙋ та цо! та и хочꙋ всю керни́цю вы́копати та занести тобѣ!“ Я знꙋдивъ бысь са, цо такѣ забажа́въ: та не принѣсъ бы то отта́къ тꙋю торби́нꙋ за тымъ часо́мъ, цобъ дровъ на да́рмо не збавля́ти!... та вытагнꙋвши водꙑ самъ несе́. — „И! кобъ и бꙋвъ знавъ, то и бъ бꙋвъ до́си давно́ принѣсъ.“

По́сла́въ его́ чортъ разъ по лома́ча до лѣса: по́йшо́въ цыганъ; а́ле въ лѣсѣ доцѣ его́ напа́въ та змочи́въ на скро́зь; проме́рзъ старки́й и не здꙋжавъ оужѣ схили́ти са по лома́ча. Цожь вонъ ро́бить? — Отъ взавъ и дере́ лы́ка; наде́ръ съ-ко́лька обере́мко́въ, иде́ до-око́ла лѣса и оува́зае лы́ками одно́ де́рево до дрꙋгого. Чортъ жде, по́джида́е, а про цыгана и чꙋтки нема́! Иде́ самъ, та надꙑкавши: Я цо ты ро́бишь, навѣдженый? — „Та цо! та и тобѣ хочꙋ дровъ принести; отъ ка́жꙋ весь лѣсъ въ оде́нъ обере́мокъ, цобъ дзрни́цею не гайтись.“

Чортъ ба́читъ, цо непора́дна годи́на съ цыганомъ, набра́въ ло́мачь та йде до до́мꙋ. Оупо́равши са до́ма, иде́ до ста́ршого чо́рта пора́дити са: Нана́въ-емь собѣ цыгана, а́лежь то шкась вѣда́: досы́ть мы розꙋмни́й, — а́ле вонъ це дꙋжшїй и розꙋмнѣйшїй водъ насъ, — та хиба́нь и его́ вбю! — „Та до́бре, коли́ ла́же спа́ти, то вбїй его́, цобъ це коли́ и на́шого въ по́ле не вывѣвъ.“ — Прїйшли́ до до́мꙋ, полага́ли спа́ти; а цыганъ знать цось мѣрковавъ, бо зо-ста́вивъ кожꙋхъ на ла́вцѣ, де за́едно спавъ, а самъ влѣзъ въ кѣточокъ по́дъ ла́вꙋ. Якъ прїйшло́, чортъ гада́е, цо оужѣ цыганъ до́бре спить; взавъ за вбла́вкꙋ желѣзнꙋ, якъ

вытне по кожѫсѣ, ажь голосъ по всѣмъ оусюдамъ пойшовъ — тай лѣгъ собѣ спати дѫмаючи: ого, цыганови тѫтъ вже и амінь! Я цыганъ стогне: охъ! — и чѫхає са въ кѫтѣ. — Я що то тобѣ? — „Ой блоха мене оукѫсила!“

Идѐ чортъ зновь до старшого на порадѫ: Але де єго вбити?! — каже — шкъ-емь вытавъ бѫлавкою, а вонъ лишѐ почѫхравъ са и каже: — блоха мене оукѫсила. — „Та вже-жь заплатиі емѫ — каже старшій —, колько сохче, та нехай собѣ йде свѣтомъ за очи на чѫжій рѫки.“ — Выбравъ собѣ цыганъ торбинѫ съ червонцями тай пойшовъ. Ажь чортови жаль стало за грошми и радить са зновь старшого, а старшій каже: „О доганай цыгана и кажи, хто зъ васъ лѣчше ногою о камѣнь тѫпне, щобъ на три мілѣ голосъ пойшовъ, того бѫдѫть грошѣ.“ — Доганає чортъ: Я почкай цыгане, щось ти скажѫ! — „Я за чимъ ты, вражій сынѫ?“ — Ой почкай, бѫдемъ тѫпати: хто голоснѣйше тѫпне объ камѣнь, того грошѣ. — „Нѫ то тѫпай!“ каже цыганъ. Чортъ тѫпає разъ и дрѫгій, ажь въ оухахъ ласнѫло; — а цыганъ тымъ часомъ налавъ воды за холавѫ: — „И, що то, дѫрный ты! шкъ ш тѫпнѫ о сѫхій камѣнь, то вода трысне.“ — Ухъ шкъ тѫпне, а тѫтъ трѣсь! вода крызнѫла изъ камена.

Идѐ чортъ зновь на радѫ, а старшій: „Доганай — каже — хто зъ васъ высше бѫлавою кине.“ — Цыганъ оувойшовъ вже можe колька миль, ажь оглане са, за нимъ чортъ: Я стой, почкай цыгане! — „Я чого ты, вражій сынѫ?“ — Хто зъ насъ высше бѫлавою кине, томѫ и грошѣ. — „Но! та вже-жь бѫдемъ кидати, ш й такъ маю два браты тамъ на небесахъ, оба ковалѣ, та здасть са имъ, чи на молотокъ чи на клѣщѣ.“ — Чортъ кинѫвъ, що ажь загѫло, та ледви що и видко бѫло. Я цыганъ взавъ за конець, ледви поднѣсъ, та кличе: „Я наставлайте тамъ рѫки, браты, гей!“ — Я чортъ скпъ єго за рѫкѫ: Охъ, почкай, не кидай, бо шкода!

Порадивъ зновь старшій, каже: „Доганай ще и кажи, хто борше забѣжить де-кѫды.“ — Догнавъ чортъ, а цыганъ каже: „Знаешь що, ш съ тобою не бѫдѫ гонивсь, бо ты того не годенъ; але ш маю Йцѧ, маленького сына, що емѫ йно лишь три дни: шкъ єго здогонишь, тогды зо мною бѫдешь са мѣрикъ.“ И загланѫвъ цыганъ заѧцѧ въ бо-

роздѣ: „бачь, онъ Йиць малéнькїй, а нѕ, Йицю, доганáй!“ Я зáяць шкъ вырве сѧ, то сюды то тѕды на вискоки, лишéнь тѕмáнъ за нимъ пóле налѣгъ. — Я ба! — кáже чортъ — табо вонъ не на процкй бѣжúть. — „И! въ моѣмъ рóдѣ це нѣхто прóсто не бѣгъ: кѕдá сѧ дúвить, тѕдá бѣжúть.“

Порáдивъ старшúй борóти сѧ, хто дѕжшúй. — „Є, чѕ-єшь — кáже цыганъ — що бы ш съ тобóю борóвъ сѧ?! Отъ ш мáю бáтька, такúй старúй, що оужѣ сѣмь лѣтъ емѕ кости до ямы нóшѕ; шкъ ты єго зборешь, тогды зо мною борóти 'мешь сѧ.“ Я знавъ цыганъ про медведя, тай ведѣ чорта до єго ямы. „Идй — кáже — тамъ та звздй єго и поборúсь!“ — Оувойшóвъ чортъ и кáже: Вставáй, бородáтый, вздемъ сѧ борóти. — Ухъ! шкъ займѣ сѧ медвѣдь кóло нѣго пóрати, шкъ стáне дрáвского хлѣба дéрти: выбивъ, вычѕхравъ тай на ямѕ выкинѕвъ.

Порáдивъ старшúй, хто лѕчше свúсне, щобъ на три мúлѣ чѕти бѕло. Чортъ свúснѕвъ, ажь зазвенѣло. Я цыганъ: „Знáешь ты що? шкъ ш свúснѕ, то ты ослѣпнешь; завжúй-жь собѣ óчи и оуха.“ Заказáвъ. Йкъ вóзьме цыганъ дóвбнѣ, що дрова кóлать, шкъ потúсне по-зá-ѕшь разъ, дрѕгій! — Ой! почкáй, ой! не свистáй, бо вбешь! Та побúла въ тя лихá дóля съ твоúми грóшми — идй, идй на бéзвѣсти!

Яцко Балагуръ.

28.

Казка о добрóмъ сыну.

Одéнъ бѣдный селянúнъ мавъ сына, це малóго, áле дѕже ровѕчого хлóпця. Я бѕвъ оу нѣго грѕнтъ гетъ-гетъ далéко водъ хáты, такъ що трéба бѕло чéрезъ крѕтй дорóги та велúкій а гѕстый лѣсъ идъ нѣмѕ йти. Разъ ѣхавъ вонъ съ плѕгомъ на тóе пóле и казáвъ сынови, шкъ бѕде емѕ полѕденокъ нéсти, най бáчить дóбре на соломѕ, що єѣ по дорóзѣ порозмѣтѕе, щобы въ лѣсѣ где не заблѕдúвъ.

Бѕвъ то крáсный день веснáный. На нéбѣ сóнце вже на полѕдне оукáзѕвало. Хлóпець шкъ се побáчивъ, вхóпивъ двомкúй въ рѕки и гайдá! въ пóле за вотцéмъ. Перебѣгъ скóро

сел҃о и пѫстúвъ сѧ въ лѣсъ тѫды, кѫды ємѫ розкúнена солóма оукáзовала.

Но сéредъ найгѫстѣйшои дéбри цезъ весь слѣдъ, и солóмы нѣгдѣ не побáчити. Ивáсь бѣднáка заблѫдúвъ и брывъ въ цю разъ темнѣйшѫ гѫщѫ. Идѣ швúдко, роззирáє сѧ на всѣ стóроны — чи не побáчить шкóи дорóги, змѫчивъ сѧ, зопрѣвъ, наконéць стáнѫвъ, тай плáче. Бóнъ не знáвъ, где вóнъ єсть, и где отéць обертáє сѧ, цю голóденъ жде на полѫдéнокъ — а тѫтъ давнó вже съ полѫдня сóненько зойшлó.

Наплáкавшись до сúтѫ, повтерáвъ слéзы и нѫжь дúвить сѧ на всѣ стóроны, чи где шкóи живóи дѫшѣ не побáчить. Дúвить сѧ, дúвить, ажь съ-помѣжь галѫзя вызирáє крáсный, превелúкiй дóмъ; — идѣ блúзше, вóдчинáє двéри и вхóдить до середúны, цобы розпытáти сѧ дóбрыхъ людéй, кѫды бы можь зъ лѣса вúдостатись.

Въ велúкóй кóмнатѣ сѣдúть за столóмъ дванáцять розбóйникóвъ, цю инó кóнчáть полѫдновати и попивáють зъ велúкихъ звáнкóвъ золотúхъ та срѣбныхъ мѣдъ и винó. Оу кóждого дóвгiй вѫсы та бóроды величéзнiй, пóясы зо скóры, а за пóясами ножѣвъ та пистолéтóвъ богáто.

Хлóпець шкъ тóє побáчивъ, мáло вóдъ страхѫ не омлѣвъ. Шкъ опаматáвъ сѧ, нѫжь зачнѣ просúти та лементовáти, цобы ємѫ дорóгѫ до старéнького вóтцà показáли.

Я найстáршiй розбóйникъ обернѫвъ сѧ до нѣго и кáже: „Еже товѣ, мóй хлóпче, съ тóго лѣса не вúйти, остáнешь сѧ тѫтъ и вѫдешь всѣго въ дóмѣ дозирáти. За тóє мóжешь ѣсти и пúти, кóлько товѣ схóче сѧ, и єцѣ обгóртѫ дóстанешь. Тепéръ лишú сѧ, спрáчь всѣ шкъ налéжить сѧ и затопú въ пéчи. Мы ѣдемо на лóвы, затворú двéри оу сѣнéхъ, и не вóдчинáй нѣкóмѫ, тóлько намъ, шкъ вернéмо. Сѣдú на мѣсци и не важь сѧ тыхъ ось дверíй, цю лúчкомъ завáзанiй, отворáти, бо шкъ бы мы о тóмъ дознáли сѧ, то тогды твоѧ смéрть!“

И пóшлú геть въ далéкiй лѣсы, не на звѣрá а на людéй богáтыхъ полювáти. Я нашь Иванько сѣвъ собѣ въ кѫтикѫ, почáвъ заводúти тай кáже до сéбе:

„Бóже-жь мóй, Бóже! цю татѫнько скáжѫть, цю и нмъ полѫдѣнкѫ не принѣсъ! онú тепéръ гдесь зъ гóлодѫ омлѣ-

ва́ютъ. Що и бѣ́дный си́рота дѣ́ати бу́дэ, по що и тэ́тъ ишо́въ, шкъ тэ́тъ выдо́бэтись съ то́го закла́того до́мэ!"

Такъ пла́че и заво́дить, ажь зъ вели́кои тэ́гй та оумэ́чена засне́въ. Прокэ́дивъ са, коли́ вже смерка́ло; го́лодъ емэ́ дэ́же доскэ́лювавъ, — роззира́є са по комна́тѣ и ва́чить: на столѣ́ ѣдла́ и напи́ткэ вога́то; — сѣ́къ, попо́къ, вы́пивъ ча́ркэ ме́дэ, перехрести́въ са и шко́сь емэ́ лѣ́кше на се́рцю ста́ло. Пригада́въ собѣ́, що той найста́ршій панъ емэ́ приказа́въ, шкъ во́дходи́въ. Скоре́нько позамѣта́въ ха́тэ, попра́тавъ все, затопи́въ въ пе́чи, такъ що на цѣлэ́ ха́тэ са ви́дно, и жде, до́ки розбо́йники не ве́рнэтъ.

Що ино́ когэ́тъ на по́вно́чь запѣ́кавъ, шкъ зашэмѣ́кло щось въ лѣ́сѣ. Застэ́кано до двері́й, Ива́сь схопи́въ са и во́дчини́въ. И во́йшо́въ найста́ршій розбо́йникъ, кровь по нѣ́мъ ка́плями тече́, за нимъ повходи́ли и дрэ́гй. За́разъ велѣ́въ собѣ́ воды да́ти, щобы позмыва́ти кровь съ се́бе. Тымъ часо́мъ дрэ́гй зноси́ли тажкій скри́нѣ та всакій ста́тки зъ во́за.

Шкъ то́лько зача́ло зорѣ́ти, звэ́ди́ли Ивасѣ́, а найста́ршій велѣ́въ емэ́ дозира́ти ха́ты и пригада́въ зновь, щобы не ва́живъ са дверій лы́чкомъ зава́заныхъ во́дчина́ти. За непо́слэхъ жде смерть нехи́бна.

„Ива́сю!" ка́же ще, шкъ вже выходи́въ, „че́резъ два дни не бу́дэ, дозира́й же до́бре ха́ты."

Хло́пець звари́въ собѣ́ снѣ́дане, попо́къ, попра́тавъ всюды чисте́нько, а во́дта́къ зача́въ роздэ́мэвати, где тй две́ри лы́чкомъ зака́заній ведэ́ть, про що не велѣ́въ емэ́ найста́ршій розбо́йникъ ихъ во́дчина́ти?

До́вго вонъ надъ тымъ дэ́мавъ и ходи́въ ко́ло дверій, але́ тако́й не ва́живъ са ихъ отвори́ти, бо стоя́ла емэ́ въ па́мати грозьба́ ста́ршого розбо́йника. Яле наконе́ць перемогла́ цѣка́вость: вонъ зближи́въ са зновь, огля́нэвъ са до́бре, чи хто на нёго не ди́вить са, розказа́въ лы́чко и поволе́ньки во́дчини́въ две́ри.

И ба́чить вонъ дэ́же кра́снэ ста́йню, а въ тій ста́йни жо́лобъ золоты́й, а до жо́лоба прива́заній три прекра́сній ко́нѣ: оде́нъ чо́рный, дрэ́гій си́вый, а тре́тій бѣ́лый шкъ снѣ́гъ. Той оста́тній оберне́въ са до нёго и ка́же: „Ива́нцю, дэ́шко! возьми́ тій три я́блока, що отъ тамъ лежа́ть на

вôкнѣ, сѣдáй на котрóго зъ насъ и оутѣкáй вразъ зъ нáми, а освободúшь сѧ съ-помѣжь тыхъ розбôйникôвъ.“ Хлóпець не давъ собѣ два разы казáти, оухóпивъ яблока, сховáвъ за пáзȣхȣ, сѣвъ на сúвого конѧ и всѣ вразъ лѣсáми швыдко мовы вѣтеръ пôгнáли.

Вже лѣсъ кôнчúвъ сѧ, чéрезъ галѧзє дерéвъ оукáзовало сѧ поле. Ѩжь тȣтъ загȣдѣла землѧ, а незабáвкомъ показáвъ сѧ найстáршій розбôйникъ съ своúми товáришами на кóнѧхъ и женȣть за оутѣкáючими, що тôлько силъ стáне.

Тогды кôнь чóрный кáже: „Не лякáй сѧ нѣчого, возьмú тôлько однó яблоко зъ-за пáзȣхи и кинь по-за сéбе.“

Ѩкъ тôлько Ивáсь тóє зробúвъ, такъ зáразъ съ тóго яблока вырôсъ мѣжь нимъ и розбôйниками велúкій гȣстый лѣсъ. Кóнѣ пȣстúли сѧ на-перéдъ, лишь незабáвкомъ загȣдѣло знóвъ и опáть женȣть за нúми розбôйники. Тáм запóра не дóвго ихъ спинúла. — Тогды кáже кôнь бѣлый: „Возьмú дрȣге яблоко зъ-за пáзȣхи, и кинь по-за сéбе.“

Ивáсь кúнȣвъ, а за нúми розлáлась глȣбóка и широчéзна рѣка. Но розбôйники не бáчȣть и на тȣю запóрȣ, скóчили въ вóдȣ, переплúли на дрȣгій берегъ и мáло що всѣхъ ихъ не пôймáли. Тогды кáже кôнь сúвый — а на нѣмъ сѣдлавъ нашъ Ивáсь —: „Возьмú трéтє яблоко и кинь за сéбе.“

Ивáсь такъ и вчинúвъ; гнетъ загорѣвъ огéнь ширóко и далéко, такъ що не можь вȣлó анѣ обôйтú єго анѣ до нѣго пристȣпúти. Й бѣлый кôнь мóвить до Ивасѧ: „Всѣ мы вже свобôднí, мóжемо собѣ вôдотхнȣти — вже розбôйники за нáми бóльше гонúти не бȣдȣть. Где той гай зелéный, тамъ розлóчимось съ собóю. Чи бáчишь онъ — се велúке мѣсто, где церкóвъ такъ богáто? Тамъ идú до палáты самóго королѧ и стань оу нѣго на слȣжбȣ. Ѩкъ колú насъ запотрєбȣєшь, прúйдú до тóго ось гаю, засвистáй три разы, а мы тобѣ стáнемъ на пóмочь.“

Ивáсь злѣзъ съ конѧ, дȣже жáлко ємȣ зробúлось, що вже зъ нúми розстáти сѧ мȣсить — а онí ємȣ всюды такȣ дóбрȣ рáдȣ давáли тай вôдъ лютон смéрти спаслú. Ѩкъ кóнѣ розбѣгли сѧ, пôйшóвъ вонъ повóли до тóго велúкого мѣста, до палáты самóго королѧ.

Прúйшóвъ на подвôрє и пытáє сѧ, чи не дôстáвъ бы вонъ тȣтъ слȣжбȣ? Ѩкась слȣжница переходúла и кáже:

„Заведѣть єго̀ до палáты, тамъ влáсне потребýють коминю́хъ.“ Ивáсь пôйшóвъ, згодúвъ сѧ и стáнувъ на слýжбѣ.

За якíйсь часъ настáла велúка вôйна. Сáмъ корóль вы́бравъ сѧ зъ вôйскомъ на тóю вôйнѣ. И нашь коминю́хъ радъ бувъ итú, áле велѣли емѣ дóма остáти и дозирáти печíй.

На трéтiй день приходáть вѣсти, що корóль побúтый а вôйско єго̀ порозганáли ворогú на всѣ стóроны. Ещè разъ зôбравъ корóль вôйско и знôвъ бúтка зачáла сѧ. Áле и тепéръ емѣ не щастúть сѧ, а непрúятель зачинáє горѣ брáти.

Йжь тутъ на крáснôмъ конú ѣде рúцарь, цѣлкúй въ желѣзнôй зброí, поклонúвъ сѧ королéви та старшúнѣ вôйсковôй, и гей-же на ворогá! Всѣ, що емѣ навинѣ сѧ, на смерть убúває, нѣхто̀ перéдъ нимъ остóятись не мóже. Непрúятелѣ розлетѣлись гей полóва.

Корóль втѣшеный, що побúвъ ворогôвъ, клúче рúцарѧ до сéбе, и пытáє сѧ єго̀: „Що хóчешь за тóю услýгу, котрýсь менѣ зробúвъ, що освободúвъ-есь менѣ и цáрство моé вôдъ лютого вóрога?“

„Найсвѣтлѣйшíй корóлю!“ кáже рúцарь и поклонúвъ сѧ. „Колú вже такá лáска Вáша, то дáйте менѣ на письмѣ, що якъ колú схóчь, то дастѣ менѣ найстáршь дóньку за жонý.“

Корóль охóтно пристáвъ на тóе, выладивъ письмò и приложúвъ печáткý. Рúцарь втѣшеный, що стáло сѧ по єго̀ вóли, ухопúвъ за письмò, сѣвъ на конѧ, тай цезъ гей мрáка.

Бувъ то нѣхто̀ úншíй, тôлько Ивáсь-коминю́хъ. Якъ скóро корóль поѣхавъ на вôйнý, такъ вôнъ побѣгъ до зелéного гаю, тамъ где сѧ съ кôньмú розстáвъ. Свúснувъ три разы, кóнѣ єго̀ въ сей часъ надбѣгли, на однôмъ зъ нихъ знаходúла сѧ зброя, тотý взявъ вôнъ на сéбе и поѣхавъ на вôйнý.

Рáдôсть велúка панýє въ зáмкý королéвскôмъ, що вóрогъ побúтый. Гóстей пóвно зъѣхало сѧ, день и нôчь венкетýють. Всѣ розповѣдáють о хоробрôмъ рúцарю, що то прúѣхавъ королéви на пóмôчь въ такъ дóбрый часъ, а нѣхто̀ не знáє сказáти, где вôнъ потôмъ дѣвъ сѧ. Коминю́хъ чувъ все и рáдувавъ сѧ незмѣрéно.

Не минýло и дéсять недѣль, якъ ось знову даю́ть до короля́ знáти, що той самъ непріятель идé опáть зъ великимъ вóйскомъ на нéго. Корóль зóбравъ чимъ скóрше вóйско, и оудáривъ на вóрога, що безъ причúны плюндрýе по єго крáяхъ. Ялe лéдво зачáла ся бúтва, вже корóль мýсѣвъ зъ боéвища оустýпити — а непріятель однúхъ оубивáе, дрýгихъ въ неволю берé. Ой злый часъ прійшóвъ на короля́, вонъ обзирáе ся, чи знову той рúцарь не надъѣдe, що пéрше зъ бѣды єго освободúвъ.

Вже мáли самóго короля́ въ неволю взáти, якъ на сúвомъ кóню оуказáвъ ся рúцарь цѣлúй въ срѣбной збрóи, все, забивáе всé, що наверне ся емý пóдъ рýки, — и непріятелѣ гей зáяцѣ розлетѣлись на всѣ стóроны.

Корóль втѣшеный пытáе ся знову рúцаря, що вонъ схóче за такъ велúкý прислýгу, якý емý зробúвъ?

На тóе вóдповѣдаe рúцарь: „Найсмѣйшiй корóлю! дай менѣ на письмѣ, що якъ та проси́ти бýдý о середýщу дóньку за жѣнку, то вчинúшь мóю вóлю!“

Корóль охóтно на то пристáвъ.

Чéрезъ цѣлý óсѣнь та зúмý не кáживъ ся непріятель край непокоúти, но якъ тóлько весна настáла, то вже знову зачáвъ воювáти.

Корóль вúйшовъ зъ вóйскомъ прóтивъ нéмцѣ. Ялe якóсь и тепéрь емý не ведé ся. Вóйско єго збúли и розгнáли вóроги, а вонъ самъ попáвъ ся въ неволю. Здаe ся, нема́ вже ратýнку. Ажь нараз якáсь Ивáсь цѣлúй въ золотóй збрóи на чóрномъ якъ гáлка конú. Зóбравъ розсúпане вóйско въ кýпу, оудáривъ на непріятеля, оубивáе що емý попáде пóдъ рýки и съ тяжкóю бѣдóю освободжáе короля́. Сéредъ тóго кровáвого бóю бýвъ самъ раненый тя́жко въ нóгу.

Корóль оутѣшеный власною хýсткою обвязáвъ емý нóгу, ставъ дякýвати и пытáе ся, чимъ бы мóгъ вóддячити такъ велúкý оуслýгу? Ивáсь не жадáе нѣчого, тóлько щобы емý давъ на письмѣ, що якъ пришлé въ свáты до наймолóдшои донькú, то корóль не вóдмóвить.

Корóль пристáвъ на тóе и прóсить єго, щобы зъ нимъ рáзомъ ѣхавъ до єго двора. Вонъ подáковавъ за ласкý, сѣвъ на коня́ тай махнýвъ свѣтáми.

Всѣ дивовáли сѧ дýже и рáдй бы знáти, хто се такíй є, що выбавивъ цáрство и королá вóдъ нехúвнои заглады?

Тихцéмъ вернýвъ сѧ потóмъ коминюхъ до королéвского зáмкý, носúвъ дáльше дровá, тай топúвъ въ пéчи.

Разъ спавъ вонъ, якъ звыкъ вýвъ, въ сѣнéхъ, кýдй королéвскій сѣпакй переходúли, та такъ заснýвъ крѣпко, що всѧ слýжба давнó вже повставáла, а вонъ сѧ áнѣ рýхає. Спитъ и спитъ, вже и полýдне недалéко.

Переходúть тýдй однá слýжница и кáже: „Вставáй небóже! що такъ дóвго лежúшь? часъ вже далѣкй полýдновати.“ И дúвить сѧ, а вонъ мáє хýстúною самóго королá нóгý позавúванý. Зробúла онá великій крикъ, що вонъ мýсѣвъ тýю хýстúнý оу королá вкрáсти.

Завелй егó до королá; а колй тáмки станýвъ, придивúвъ сѧ корóль тóй хýстúнѣ и кáже, що то тáм самá, що нéю обвязáвъ нóгý тóмý слáвному рúцареви, котрúй освободúвъ егó зъ невóлѣ. Якъ же тáм хýстка дóстала сѧ нехáрному коминюхóви, того нѣкáкъ не мóгъ розобрáти.

Ивáсь поклонúвъ сѧ королéви и прóсить, щобы ємý призволúвъ тóлько на годúнý зъ зáмкý вóддалúти сѧ, а тогдй вся прáвда покáже сѧ. Корóль пристáвъ на тóє.

Ивáсь чимъ скóрше выѣхáвъ за мѣсто до зелéного гаю, свúснýвъ, кóнѣ позбѣгáлись, задагнýвъ золотý зброю, сѣвъ на сúвого конá и такъ пýстúвъ сѧ ѣхати на подвóрє королéвске. Я тамъ пóвно панóвъ та князѣвъ, радй бъ побáчити тóго рúцарѧ, що такъ дýже вславúвъ сѧ. Самъ корóль зъ донькáми помѣжь нúми знахóдить сѧ.

Нашъ Ивáсь въѣхавъ на зáмокъ—выпрýжився сѧ на конй мовь стрýна, а такій гóрдый и бýндючный, бýцѣмъ вонъ якій князь зъ рóдý. Люде не хотáть дáти вѣры, що то ось той самъ коминюхъ, що недáвно слýжúвъ оу королá. Всѣ розстýпаються сѧ. Ивáсь спинúвъ конá ажь передъ самымъ королéмъ, вóддавъ поклонъ и вытягнýвъ зъ-за пáзухи всѣ три пúсьма, власною рýкою королá напúсанй, где въ кóждомъ письмѣ прирѣкáє корóль однý зъ донѣкъ за жонý ємý дáти.

Ивасéви припáла наймолóдша до сéрцѧ и тотý зáразъ

посвáтавъ. Незабáвкомъ бóло весѣлé, такé слáвне, за шкѣ нѣхтó й не чýвáвъ. Гóстїй нáчало безъ лѣкѕ, чéрезъ три недѣлѣ бенкетѕвáли.

По весѣлю кáже Ивáсь до жѣнки, що вонъ є сынъ хлóпа, и що зъ нимъ такé а такé стáло сѧ. Вонъ радъ бы повáчити старéнького вотцá, що тамъ бѣднáка рóбить? гдесь дýже за нимъ канѕвáти мýсить!

Королѣвна повѣдáє на тóє: „Ѣдь, ѣдь, хотáй-бы и нѣньки; и я съ тобóю, сли велíшь, охóтно поѣдѕ.“

Ивáсь зачáвъ зáразъ выбирáти сѧ и що тóго самóго днá пѕстúвъ сѧ съ цѣлы́мъ дворóмъ въ дорóгѕ.

Дорóга велá чéрезъ той самъ лѣсъ, где въ велúкомъ дóмѣ розбóйники сидѣли. Съ тóго дóмѕ вже тóлько згáрища застáвъ. Якъ выѣхали на пóле, повáчивъ Ивáсь свóго старéнького татѕсѧ, якъ сарáка за плѕгомъ ходúвъ и за бычáтами: „собъ! собѣ!“ поклúкѕвавъ.

Ивáсь розрáдѕвавъ сѧ дýже и пѕстúвъ сѧ до старéнького, щобъ єгó повитáти, áле жѣнка кáже: „Стóй, погодú! трéба пéрше пóслóвъ вы́слати, щобы́ тáтови дáли знáти, що мы тѕтъ до нихъ прúѣхали.“

Вы́слали пóслóвъ, а тíи запокѣли старóмѕ, що ихъ панъ, зять самóго королá, радъ бы зъ нимъ вúдѣти сѧ. Старовúна якъ тóє оучýвъ, здержáвъ бычáта, знявъ шáпкѕ зъ головы́ и не мóже сѧ дúвомъ надивѕвáти, зъ-вóдки тóлько лю́да такъ крáсно одягнѕтого взáло сѧ.

Я тѕтъ ѣде карыта, вóдъ зóлота та срѣбла полы́скѕє сѧ, шѣсть конїй вѣлыхъ гей снѣгъ ю тáгнѕть. Я въ тóй карытѣ сѣдúть королѣвна. Кóло карыты на вѣломѕ конú ѣде королéвичь стрóйный и мотóрный. Стáрець якъ се побáчивъ, опáвъ на колѣна тай похилúвъ гóловѕ.

Королѣвна колú подивúла сѧ на сúвого мовь гóлѕбъ татѕсѧ, зъ велúкого чѕтá ажь заплáкала, а Ивáсь бóрзо скóчивъ съ конá, припáвъ до вотцá, въ рѕки та въ нóги цѣлѕє та мóвить: „Татѕнцю мóй солодéнькúй, сердéнько моé! та вы вже вáшого Ивасá не спóзнáли, що то сѣмь лѣтъ тóмѕ въ тóмъ лѣсѣ загúвъ?“

Старовúна не хóче дáти вѣры очáмъ своúмъ, чи то вó снѣ, чи на явѣ сѧ дѣє? Слéзы мовь горóхъ пѕстúлись цюркóмъ зъ очéй, тѕлить дѣтúнѕ свою до сéрцá и кáже:

„Ивáсенькѕ, сы́нонькѕ мо́й, голѣ́бчикѕ мо́й, зазѣ́ленько мо́я! та и вже сво́й вѣ́къ зъ тобо́ю перепла́кавъ! зъ во́дки-жъ ты тѣ́тки взявъ ся, та зъ во́дки-жъ оу тѣ́бе тако́й ста́тки? Гей, небо́же! чи не кри́вдою лю́дскою ты то́го доробúвъ ся?“ И ди́вить ся сы́нови въ о́чи, радъ бы пра́вды во́дъ нѣ́го до́зна́ти ся.

„Нѣ́, ба́тенькѕ,“ ка́же королѣ́вна, котра́, за́кимъ стары́й схаменѣ́въ ся, вже его́ красне́нько привита́ла, „вашь сынъ а мо́й мѣ́жъ не кри́вдою лю́дскою збогати́въ ся, ємѣ́ вже Богъ такѣ́ до́лю щасли́вѣ сѣди́въ.“

И розповѣ́къ Ивáсь всѣ́, що ємѣ́ где притра́фило ся,— що во́нъ, хота́й королéвичемъ ставъ, тако́й дѣ́шѣ своéи не запропасти́въ.

Стары́й вт҃ѣ́шеный дѣ́же по́йшо́въ вразъ зъ ни́ми до села́, где всѣ́ лю́де зо́йшли́ ся на гости́нѣ, шкѣ́ королéвичь спра́вивъ.

На дрѣ́гїй день хотѣ́въ Ивáсь забра́ти во́тца́ съ собо́ю до сво́го двора́, щобы́ сво́й вѣ́къ въ щáстю та въ оутѣ́хѣ прова́дивъ. Але́ стары́й не приста́въ на то́е, то́лько ка́же: „Не для́ ме́не за́мки и пала́ты твои́. Ѣдь щасли́во мо́й сы́нѣ! Най тебе́ Богъ на всѣ́хъ твои́хъ за́мыслахъ благослови́ть, за то́е, щось въ щáстю та доста́ткахъ о твоѣ́мъ старо́мъ татѣ́сю не забѣ́въ. Тѣ́тъ и роди́въ ся, тѣ́тъ прожива́въ, тѣ́тъ мою́ небо́жкѣ́ земле́ю вкры́ли, тѣ́тъ вже гада́ю и вмира́ти. Ѣдь зъ Бо́гомъ домо́вь, и тѣ́шѣсь тымъ, що зна́ю, що жї́ешь та еси́ щасли́вый.“

Сынъ во́дъ҃ѣ́хавъ. Невáвкомъ поме́ръ стары́й коро́ль.— Ивáся всѣ́ обра́ли за короля́, бо дѣ́жежь то розѣ́мный бѣ́въ. И давъ ємѣ́ Богъ сы́на. За́разъ по́сла́въ до во́тца́ и про́сить, щобы́ на крести́ны при҃ѣ́хавъ.

Стары́й заложи́въ старѣ́ шкапи́нѣ до во́за и приволѣ́къ ся до королéвского за́мкѣ. Цѣ́лый дво́ръ, на́вѣ́тъ самъ влады́ка вы́йшли на про́тивъ нѣ́мъ. Ѣ́къ то́лько надъ҃ѣ́хавъ, такъ за́разъ зача́ли стрѣ́ля́ти, мѣ́зыки загра́ли, всѣ́ вита́ли его́ красне́нько.

Во́нъ знавъ ша́пкѣ, тай поволе́ньки по́йшо́въ до церковцѣ́, що бли́зько пала́ты стоя́ла. Тѣ́тъ помоли́въ ся Бо́гѣ и подя́кѣ́вавъ за такъ вели́кѣ оутѣ́хѣ, яко́и на сѣ́мъ свѣ́тѣ́ дожи́въ,—а як принéсли вне́ка до крестѣ́, взявъ

его́ на рѫки и поблагословúвъ. Тихцéмъ потóмъ вы́нѣсъ сѧ съ цéркви, а зáкимъ дѣти отáмились, сѣвъ на вóзъ, затáвъ шкáпѫ тай поѣхавъ домóвь.

Къ рóкъ потóмъ вы́бравъ сѧ Ивáсь въ тéмнúй лѣсú на лóвы. Зойшóвъ зъ дорóги и блѫкáвъ сѧ чéрезъ цѣлѫ нóчь. Якъ зачáло свитáти, вы́бравъ сѧ на чúсте пóле. Бѫвъ то власне гѫнтъ егó вóтцá. Ивáсь стáнѫвъ, дúвить сѧ, бáчить плѫгъ и бычáта при нѣмъ, лишь орачá гдесь не вúдно. Роззирáє сѧ лѣпше на всѣ стóроны и бáчить, якъ старéнькúй отéць сѣдúть пóдъ дéревомъ, а кóло нéго двомкú, що то въ нихъ обѣдъ ємѫ принéсли. Скóро поспѣшúвъ тáмки, поздоровлáє вóтцá, а вонъ не вóдзывáє сѧ, тóркає егó зълéгка, а старúй неживúй, тóлько що передъ хвúлею Бóгъ дѫха вóддавъ. Ивáсь притúснѫвъ застѫденѣлого трѫпа до грѫдúй и заплáкавъ гóренько. Надѣгла слѫжба, тíи якъ змоглú, потѣшáли свóго пáна. Дóвго єще́ не мóгъ Ивáсь зъ велúкон тѫгú за вóтцéмъ оуспокоúти сѧ.

На тóмъ мѣсци, где стоáла вóтцѣвска хáта, звѫдовáвъ вонъ собѣ дѫже крáсный двóръ и чáсто въ нѣмъ зъ родúною перемéшкѫвавъ. Богъ давъ емѫ щаслúве панóване, живъ єще́ дóвгú лѣтá въ весéлости, и дóждавъ сѧ велúкон оутѣхи зъ дѣтéй. Благословéнє вóтцá зъ нимъ перебѫвáло за тóє, що єго́, хоть такъ велúкимъ пáномъ ставъ, нѣколú не встыдáвъ сѧ и шанѫвáвъ въ стáрости и по смéрти.

Съ читанки Сълецкого.

29.

Ялинка.

(Казка Андерсена.)

На поли геть въ однóмъ борѣ росла собѣ гарнесенька маленька ялиночка. Стояла она на краснóмъ морóжку; воздуху було досыть, сонечко огрѣвало зó-всюды, а наоколо росло́ богато пóдстаршихъ и старшихъ подружокъ, ялинокъ та сосенъ. Такъ отóй же ялиночцѣ бажало ся такъ нетерпеливо пóдрости та пóдбóльшати! Чи до теплого сонечка, чи до ласкавого повѣтря — звертала она мало уваги; байдуже було ѣй и до дѣтокъ селяньскихъ, щó було такъ весело

навколо неи гомонять та скакають, якъ коли прибѣгали у лѣсъ по суницѣ. Часто було назбирають они суниць тыхъ повну коробочку, тай посѣдають пôдъ ялинкою кажучи: „Гляньте! яка бо гарна отся малесенька!“ А она сего и знести не могла.

Отъ на другій рôкъ пôдбôльшала она на цѣлый паростъ, а на тамтой ще на оденъ; бо завсѣгды у тыхъ ялинъ такъ робить ся, що скôлько наростôвъ, тôлько, мовлявъ, и рокôвъ прожило дерево.

„Охъ, коли то вже я буду такимъ великимъ деревомъ, якъ другѝ!“ зôтхало деревце малесеньке; „якъ бы я розкинулась тогды своими вѣтами широко, широко, то зъ высокостій позирала бъ вершкомъ своимъ на свѣтъ той далеко наоколо! Птаство мостило бъ гнѣздочка по моихъ гôляхъ, а въ вѣтеръ и я бъ змогла тогды такъ пышно та гордо, якъ другѝ, хитать головою!“

Не тѣшилась она нѣ сонечкомъ нѣ пташками анѣ червоными хмаронъками, що рано й въ вечеръ надъ нею лынули.

А якъ стала зима и уславъ геть усе бѣлый-бѣлый та яскравый снѣжокъ, то заячикъ було перескочить ялину легесенько тай сяде пôдъ нею: охъ якъ же ѣй те було прикро! Але минуло двѣ зимѣ, и на третю деревце уже такъ въ гору пôдбило ся, що заячикъ мусѣвъ обѣгати его навколо. „О, зростати, бôльшати и высшати — нема надъ се красшого въ свѣтѣ!“ оно думало.

Въ осени було завсѣгды у лѣсъ наѣздить тыхъ рубачѣвъ, и рубають они деякѝ зъ найбôльшихъ деревъ; що року бачила се молода ялиночка, що вже пôдросла доволѣ, та було затрѣпоче съ перестраху, якъ ото падали тѝ великѝ роскôшнѝ дерева зъ гукомъ та грюкомъ на землю! Обтинали имъ геть усѣ вѣти и они обголенѝ, якъ цѣвки, простягались, лежали: не пôзнати було, де й краса дѣла ся. Потôмъ ихъ на возы клали, и конѣ вывозили зъ лѣса.

Куды жь то завозили ихъ и що зъ ними дѣялось? На провеснѣ ото, якъ прилѣтали ластôвки та буськи, пыталась ихъ ялинка. „Чи не знаєте вы, куды повезли тѝ дерева, чи не спотыкали часомъ?“

Ластôвки нѣчого не знали; а бусько подививъ ся такъ тордо, кивнувъ головою тай каже: „Етъ, кому й знати! Мы здыбали, летячи зъ Єгипта, богато новыхъ кораблѣвъ; на нихъ стояли щоглы, такй гарнй та величнй; оттй, на мою думку, й були зъ ялового дерева, бо пахли боромъ; я чоломъ вôддавъ имъ, а они... хочбы тобѣ кивнули, такъ ото въ высокостяхъ пышаютъ!“

„Охъ, коли то вже я дорóсту, щобъ по тому морю гуляти! А скажѣть то, будьте ласкавй, що жь се такого за море и яке оно?“

— „Етъ, дуже довго съ тобою росказувати про се!“ заклекотѣвъ бусько тай полынувъ геть.

— „Радѣй зъ молодости своєи!“ казали ѣй сонѣчнй промѣнѣ; „радѣй съ свого здорового зросту, радѣй зъ житя молодого, що въ тобѣ розквѣтає!“

И вѣтеръ цѣлувавъ деревце, а роса покропляла его слёзами; але жь не тямило сёго, нерозумне!

Отъ, наступили й свята рôздвяні; почали й маленькй деревця рубатись, молодшй и меншй навѣть вôдъ нашои ялинки, щó не мала нѣ супокою нѣ спочинку за своими бажаними, абы ото вырватись зъ лѣсу. У сихъ молоденькихъ ялинокъ гôлокъ не обтинали, а такъ прямо и клали ихъ на возы, а конѣ й вывозили зъ лѣсу.

„Куды везуть ихъ?“ пыталась ялинка; „они жь не бôльшй вôдъ мене, а онъ-те ще далеко и менше! Чому жь не обгинають имь гôлокъ? куды они ѣдуть?“

— „А мы знаємо!“ цвѣрѣнькали воробцѣ; „мы були въ мѣстѣ и зазирали по вôкнахъ. Мы знаємо, куды они ѣдуть! Свѣте, якй ихъ чекають пышноты та роскоши, що й не здумати анѣ згадати! Мы черезъ вôкна дивились и бачили, якъ они красують по теплыхъ паньскихъ покояхъ, а повбиранй якй, Господи! На нихъ висѣли яблока золотистй, орѣхи, цукерки, забавки, цяцьки, — а свѣчечокъ тыхъ, наче зôрокъ миготѣло!“

„А далѣ?“ допытувалась ялинка и трѣпотала своими вѣтами; „а далѣ? щожь потôмъ ставало ся зъ ними?“

— „Не бачили вже мы бôльше... Але якъ же то було пышно!“

„Чи не выведе й мене моя доленька на ту свѣтлу до-

рогу?“ радѣла ялинка. „Се ще красше, нѣжь на мори плавати! Охъ якъ же я нуджу ся зъ ожиданя! Колибъ хочь швыдше свята! Тепереньки я така велика вже й доросла, якъ и тй, що тамтого року ще выѣхали!... Охъ, коли вже то я ляжу на вôзъ? коли вже то я дôстанусь до тыхъ теплыхъ паньскихъ покоѣвъ, де такй пышноты й роскоши? А далѣ що?.. О, тамъ певне ще пышнѣйше: я прочуваю ту величню свѣтлôсть!... Але, щожь оно властиве? Охъ лишенько! якъ же нуджу ся я, якъ болѣю, чекаючи!... Сама не знаю навѣть, що зô мною й дѣеть ся!“

— „Радѣй нами!“ казало повѣтре й ясне сонечко, „радѣй молодостю своєю та волею!“

Але она радѣти своимъ рôднымъ и въ гадцѣ не мала: одно — росла та росла, лѣто й зиму стояла она все въ своѣмъ убраню зеленôмъ, зеленôмъ, ажь темнôмъ; люди, дивлячись на неѣ, казали: „отъ, красне дерево!“

Ажь прійшли рôздвянй свята: єѣ насампередъ и зрубали. Сокира глыбоко врубалась у цѣвку; застогнала ялинка и впала на землю непритомною съ страшенного болю. Теперь уже було ѣй не до мысли те щастє: болѣла она съ туги, що мусѣла до вѣку покинути свою милу краину, родину; журилась она за морôжкомъ тымъ, щô зростивъ єѣ й выкохавъ. Дôзнала теперь бѣдна, що вже не побачить бôльше нѣ любыхъ своихъ старшихъ подружокъ, нѣ малесенькихъ корчикôвъ и квѣтокъ, а може навѣть и пташокъ... Такъ отже журить ся та скорбѣє, прощаючись. Очуняла ялинка тôлько тогды, якъ вже опинила ся на якôмсь дворищи; чує — чоловѣкъ якійсь каже: „ось-де пайкрасше гôльце, мы єго й возьмемо!“

Отъ, прійшло двохъ локаѣвъ — та такй повбиранй! — и перенесли ту ялинку до гарнои великои свѣтлицѣ. По стѣнахъ тамъ висѣли скрôзь пышнй образы, а коло кафлянои грубы стояли двѣ великй вазы китайскй зъ левами на покрышкахъ; тамъ були и фотелѣ, софы шовковй, великй столы, повнѣсенькй съ картинками книжокъ и забавокъ, може на сто сотъ кроть талярôвъ — такъ дѣти бодай казали. Встромили нашу ялинку въ велику фаску и пѣскомъ засыпали до самои горы; але нѣхто й пôзнати не мôгъ, що то фаска — бо єѣ чисто завинули у зелену тканину, тай по-

ставили ще на великій пестрявый килимъ. Охъ, якъ же то трѣпотѣло гôльце! Що то буде далѣ?.. Коли се, служницѣ й панночки почали єѣ прибирати. На єи вѣти порозкладали они кôлька кубелець съ колёрового паперу, кожде кубелечко було повнѣсеньке цукеркôвъ; а по гôлочкахъ скрôзь понавѣшували золотистыхъ орѣхôвъ и яблокъ, немовь они справдѣ й росли таменьки; повсюды жь мѣжь ними вызирали свѣчечки, бѣлй, синй, червонй. Въ зеленинѣ ще висѣли ляльки, мовлявъ бы тй люди живй, що ялинка й зъ роду такого не бачила, а на самôмъ шпилечку красувала зъ золотого паперу звѣзда... Сказано, вже краса та пышнота!

— „Сегодня, въ вечерѣ,“ гомонѣли всѣ, „усе се засяє!“

„Охъ!“ думало гôльце, „колибъ же вечеръ той швыдше! Колибъ уже свѣчечки тй запалювали! А за тымъ що? Чи прійдуть зъ бору дерева на мене дивитись? Чи налетять пôдъ вôкна воробчики? Чи зôстанусь я тутъ лѣто и зиму у такôмъ святковôмъ убраню?“ И въ неи вôдъ тои нетерплячки до паньского блеску ажь голова завернула ся.

А се й свѣчечки запалили. Свѣте — Боже! Щожь то за яснôсть, за пышнота! Ялинка зъ радощѣвъ затрѣпала такъ своими вѣтами, що въ одному мѣсци торкнулась до свѣчечки зеленою бармою, тай спалахнула!

— „Крый Боже! ратуйте!“ крикнули панночки, и погасили мерщѣй поломѣнь.

Зареклась тогды ялиночка бôльшь и разу трѣпотѣти: набрала ся страху, Господи! Такъ ото пильнує тй оздобы, абы не стратити жаднои, такъ ото... ажь задурманилась навѣть вôдъ того блеску! А се — якъ розчинять ся двери, а дѣтвора паньска якъ суне наразъ на гôльце, — трохи не перекинула; такъ паны жь наглядали за ними. На мить вôдъ нестяму ажь занѣмѣла дрôбнота, але тôлько на мить; за хвилину жь усе загомонѣло, загоготѣло, ходоромъ заходило! Навкруги святкового гôльця почали дѣти танцювати и зрывали оденъ по одному зъ гôльцевыхъ подарункôвъ.

„Що се они роблять?“ думала ялинка; „що то буде ще дальше?“

А дальше — свѣчечки догорѣли до самыхъ китяжкôвъ, ихъ заразъ и погасили, щобъ не було пожежѣ, а дѣтворѣ

дозволили й гôльце розóбрати. Якъ кинулась юрба на ялинку, то ажь галузє ѣй затрѣщало! И якбы часомъ не була она шпилемъ своимъ та звѣздою до стелѣ привязана, то лежала бъ долѣ.

Дѣти ще якійсь часъ танцювали съ своими чудесными забавками, а на ялинку нѣхто не звертавъ вже й уваги. Тôлько й пôдôйшла стара нянька до неи, та й то абы подивитись мѣжь гôлє, чи не лишилось тамъ якого небудь яблока або фи̇гы.

— „Казочку! казочку!“ закричали дѣти и потягли до ялинки одного маленького та товстого панка; сѣвъ той, якъ разъ пôдъ гôльцемъ, и каже: „Отъ, мы и въ гаєчку, а сёму деревцю годить ся й послухати. Але я роскажу одну тôлько казочку. Яку хочете: чи про Иведе-Аведе, чи про Клюмпе-Думпе, що єго скинуто съ сходôвъ, а вôнъ про те дôставъ таки и чести и принцесы?“ — „Иведе-Аведе!“ кричали одни. „Клюмпе-Думпе!“ гукали други: пôдняли такій галасъ! А ялинка стояла собѣ мовчки та думала: „Не вже они мене не пріймуть до гурту? Атже я выконала всё, щò вôдъ мене залежало!“

Панокъ росказавъ таки про Клюмпе-Думпе: якъ єго съ сходôвъ було пхнуто, и якъ вôнъ опôсля дôставъ таки чести еще й съ принцесою женивъ ся. А дѣти въ долонѣ плескали та кричали одно: „роскажѣть ще! роскажѣть ще!“ Имъ бажало ся дуже и про Иведе-Аведе послухати, але дармо! на Клюмпе-Думпе и стало ся годѣ.

Ялинка жь стояла собѣ мовчки та гордо: нѣколи такого не росказували ѣй пташки въ лѣсочку. „Клюмпе-Думпе бувъ скинутый съ сходôвъ, а потôмъ съ принцесою женивъ ся. Бачь, якъ на свѣтѣ буває!“ думала ялинка и няла вѣры, що все нѣбы, щò росказує панъ, щира правда. „Такъ! такъ! Чому знати, може й мене выкинуть съ сходôвъ, а потôмъ ще вôддадуть за царенка.“ И она радѣла, що другого дня єѣ зновь приберуть у свѣчки та цяцьки, у золото и овощь!

„Може й завтра тримтѣти-'му я!“ думає; „нѣ, вже пышнотами тыми я хочу упити ся досыть! Завтра я почую зновь казочку про Клюмпе-Думпе а може й про Иведе-Аведе...“ И гôльце те цѣлѣсѣньку нôчь стояло супокôйно та гордо..

А се въ ранцѣ прійшовъ до свѣтлицѣ локай зъ дѣвчиною.

„Отъ-отъ, прибирати-'муть заразъ!“ подумала ялинка.

Але они взяли та й поволочили єѣ геть изъ свѣтлицѣ по сходахъ ажь у самый закутокъ на горищи; та тамъ и пхнули у такѝ суточки та темряву, що й свѣту Божого не було видко. „Щожь бы се, и до чого?“ думала ялинка; „щожь менѣ тутъ дѣяти? Чи-жь тутъ и почуєшь що?“ И она схилилась до стелѣ та все ото думає та думає... А часу на те було досыть: збѣгали днѣ и ночи, а до неи хочбы хто навѣдавъ ся; якъ же часомъ хто приходивъ, то хиба абы скриню яку въ кутокъ поставити. Теперь уже гôльце те святкове було зовсѣмъ затасоване; здавалось, про нѣго закинули й гадку.

„Теперь на дворѣ зима!“ думало дерево; „земля замерзла и вкрыта геть снѣгомъ, для того людямъ и не можна мене посадити; отъ, я и мушу тутъ у закутку до весны чекати. А се гараздъ выгадано: такѝ то добрѝ тѝ люды!.. Якбы тôлько тутъ не такъ темно, та не такъ сумно!... Хочбы заячикъ малесенькій!.. Охъ, якъ же то було любо тамъ у рôдному лѣсѣ: снѣгъ було вкрыє тебе бѣлесенько, и заячики выстрѣбують поручь... часомъ було якій перестрѣбне й черезъ мене — якъ тогды се мене дразнило! А тепереньки на самотѣ тутъ — такъ сумно! Господи!“

„Пѣ! пѣ!“ писнула мышка и вылѣзла геть, а се... прибѣгла й друга. Понюхали они ялинку и почали мѣжь гôлємъ нишпорити.

— „Ну, тай морозъ зъ очима!“ мышки пищали; „колибъ вôнъ сюды не приходивъ, було бъ добре! Чи правда, ялино стара?“

„Я не стара!“ сказала ялинка, „є багато старшихъ вôдъ мене.“

— „Звôдки ты вырвалась? и що знаєшь?“ пытались мышки; они, бачь, були дуже цѣкавѝ. „Ану, роскажи намъ про найкрасшу въ свѣтѣ краину! Чи ты була тамечки? чи ты була у коморѣ, де сыры лежать на полици а шинки висять на стели, де на лою танцюють и куды входишь кощавымъ а выходишь тучнымъ?“

„Сёго я не знаю!“ каже ялинка, „але я знаю лѣсъ,

де пташки щебечуть а сонечко сяє.“ И она росказала имъ все, про свои лѣта молоденькй, а мышки перше такого й зъ роду не чули, та такъ слухають... А далѣ: „Нѣ бо!“ кажуть, „богато ты въ свѣтѣ бачила. Сказано, була вже щасливою!“

„Я?“ спыталась ялинка тай замыслилась и сама надъ тымъ, що̀ казала. „Такъ, справдѣ! то були веселй часы!“

Дальше она росказала и про вечеръ святковый, коли она вбрана була въ свѣчечки та цукерки.

— „Матѣнко!“ пискотѣли мышки, „якою жь щасливою була ты, ялино стара!“

„И не думала бути старою!“ вôдрѣзала ялинка; „мене що йно сеи зимы зъ лѣсу вывезли.“

— „Якъ же ты гарно росказуєшь!“ додали мышки.

Отъ, другои ночи прибѣгли они съ чотырма иншими ще — и всѣ слухали, про що росказувала ялинка, и чимъ бôльше росказувала она, тымъ яснѣйше спогадувала усю свою красну минувшôсть. „Охъ, були то втѣшнй, веселй часы! Але они вернуть ся ще: атже Клюмпе-Думпе бувъ скинутый съ сходôвъ, а про те ще съ принцесою оженивъ ся. Може й я выйду за якого принця!“ И згадала ялинка про гарного молодого дубчака, що̀ рôсъ тамъ поручь у лѣсѣ: для неи мôгъ бы вôнъ бути за справжнёго принця.

— „Хто се Клюмпе-Думпе?“ пытались мышки. Отъ ялинка и росказала имъ цѣлу казочку: она памятала єѣ слово до слова. Мышки жь ото такъ слухають, та зъ великихъ радощѣвъ ажь до верхôвя выстрѣбують. На третю нôчь назбѣгалось ихъ такого! А въ недѣлю павѣть щурôвъ двохъ приплело ся, але симъ не прійшлась до вподобы та казочка, а се засмутило й мышокъ, такъ що й они вже годѣ ѣй дивувати.

— „Вы тôлько одну казочку знаєте?“ пытались щуры.

„Тôлько одну!“ каже ялинка; „я почула єѣ въ найщасливѣйшій вечеръ мого житя, але я тогды дѣйсно й спочути не змогла свого щастя.“

— „Се дуже сумна казка! Отъ чи не знаєте Вы чого про лôй чи про сало? якои небудь харчовои казочки?“

„Нѣ!“ каже ялинка.

„Ну, то й бувайте здоровй!“ свиснули щуры и повернули до братіѣ.

А мышки за ними й собѣ. Зостала ся зновь на самотѣ ялинка, та такъ ото зôтхає: „Хочь то було веселѣйше, якъ мышки тѝ звивущѝ по менѣ нишпорили та слухали про мою бувальщину. А теперь минулось и се!... Але я буду гадками радѣти и ждати приязного часу, коли мене вынесуть звôдси.“

Колижь се стало ся? А отъ, одного ранку прiйшли люди и почали прятати на горищи; вôдсунули скринѣ, вытягли ялинку тай кинули єѣ геть до долу недбало; а се, оденъ служка узявъ таки тай поволѣкъ єѣ въ-низъ по сходахъ до Божого свѣту.

„Отъ куды повертаєть ся житє моє!“ думала ялинка. Она почула свѣже повѣтре и теплый сонѣчный промѣнь, якъ опинилась на дворѣ. Все се такъ скоилось швыдко, що ялинка й забула про себе, а роздивлялась тôлько навколо; та й справдѣ — було подивити ся! Бôля подвôря простягавъ ся садокъ; всѣ дерева, немовь молокомъ, були цвѣтомъ укрытѝ; пышнѝ, пахучѝ троянды вызирали съ по-за штахетôвъ; липы цвили, а ластôвки нишкали по повѣтрю та щебетали: „здоровѝ були!“ Алежь сею пѣсенькою витали они не ялинку!

„Теперь я почну жити!“ радѣла ялинка и розчепѣрила свои вѣти. Але, свѣте мôй! они були до крыхты посохлѝ й пожовклѝ, а само дерево бокомъ лежало въ кутику мѣжь смѣтємъ та буряномъ. Тôлько й красувала ще у нёго на самôмъ шпилечку зъ золотого паперу звѣзда, та вылыскувалась на яснôмъ сонѣчнôмъ свѣтлѣ.

На томужь самому подвôрю гуляли два паничики жвавѝ, тѝ самѝ, щò то на пôздвяныхъ святахъ кругъ гôльця танцювали та такъ втѣшали ся нимъ. Менший пôдскочивъ до нёго та й зôрвавъ золоту звѣзду.

— „Чи ба? Що лишило ся ще на сѣй старôй поганôй ялинѣ!“ сказавъ хлопець та такъ наступивъ чобôтками на неѣ, що ажь гôлє затрѣщало.

Сумно позирала ялинка на розквѣтлый та пышный садочокъ, сумно позирала на себе... та такъ ѣй стало шкода навѣть того темного закутка, де она доси супокôйно лежала; она згадувала про своє молоде дѣвованє въ лѣсѣ, про пы-

шный святковый той вечеръ, про мышокъ малесенькихъ, щò радôстно слухали єи казочки.

„Минулось! минулось!“ шамотѣло сухе дерево, „хочбы повело ся менѣ ще хочь разъ попышати! Минулось! минулось!“

А се, прійшовъ служка, тай порубавъ єѣ чисто на куснички — и цѣлый ихъ оберемокъ спалахнувъ мерщѣй надъ казаномъ у пекарни. Ялинка зôтхала, стогнала, та такъ глыбоко, що кожде зôтханє єи було до выстрѣлу подôбне. Прибѣгли й паничики тй, що на подвôрю грали ся; заразъ до печи, та такъ радôстно выкрикують: „піфъ! пафъ!“ Але за кождымъ вылускомъ — а се не що було, якъ єи зôтханє— згадувала ялинка въ останнє про лѣтнй днѣ въ рôднôмъ лѣсѣ, про зимовй ночи, щò ясными зорями сіяли, згадала она и той паньскій вечеръ святковый и казочку про Клюмпе-Думпе, однѣсеньку, щò она росказувати умѣла — за для чого приняла усѣ муки —, зôтхнула тай до крыхты згорѣла...

А паничѣ гуляли въ садочку, и у меншого красувала на грудяхъ звѣзда золота, та сама, котру носила колись ялинка въ найпышнѣйшій вечеръ житя свого. Минувъ той блескъ а зъ нимъ — и житє ялинки скôнчило ся. Скôнчила ся й наша казочка. Минуло ся — усе на свѣтѣ минає...

М. Старицькій.

30.

Два плуги.

Одéнъ ковáль оукováвъ съ тóго самóго кѕснá желѣза тóго-жь днá два плѕгй. Одéнъ изъ тыхъ плѕгóвъ кѕпúвъ робѕчій селянúнъ и оужúвáвъ до своéи робóты въ пóли. Дрѕгій плѕгъ лишúвъ сá оу мáйстра чéрезъ цѣлый рôкъ, и лежáвъ въ кѕтѣ гдесь тамъ въ кѕзни, и заржáвѣвъ цѣлкóмъ.

Въ такôмъ станѣ кѕпúвъ єгó якійсь дрѕгій селянúнъ и принѣсъ злѕчайно блúзько до єгó брáта, давнóго плѕга, котрóго оужúвано чéрезъ цѣлый рôкъ.

„Якъ то мóже бѕти!“ клúкнѕвъ заржавѣлый плѕгъ: „ты выглядáешь, брáте, такъ крáсно, єсь такъ гладóнькій,

и блыщи́шь сѧ мовь бы то сѣ́бло, та ты пре́цѣнь бѣ́дѵчи зо мно́ю оу ковала́ не выглѧда́въ такъ! Що мене́ тѵ́чить сѧ," говори́въ да́льше, „лежа́въ-емь споко́йно че́резъ цѣ́лы́й часъ, мене́ нѣхто́ не тѵ́ркавъ, и бѵ́въ въ пошано́вкѣ, а пре́цѣнь ржа мене́ та́къ зъоги́дила."

„Кла́сне дла того, що тебе́ шано́вано," сказа́въ полы́скѵючій сѧ плѵгъ, „почала́ ржа тебе́ ѣсти."

Лѣни́вство е́сть за́вседы шкодли́ве; пра́цѧ, впра́ва и оужи́ване розвива́е си́лы. Такъ са́мо и дѵхъ нѵ́дѣе, ско́ро не дѣла́е, а на́вѣкъ и вода́ псѵ́е сѧ, ско́ро стои́ть и не во́дплыва́е!

Съ читанки Ковальского.

31.

Притча о яблонѣ.

Одно́го разѵ́ роздѵ́мовали лю́де о то́мъ: шке́ ща́сте комѵ́ сѣ́джено. Дѣло не бѵ́ло безъ за́висти: славі́ за́видѵвали здоро́вымъ, моло́дшій ста́ршимъ, а особли́во бѣ́дній бога́тымъ. Бѣ́дній твердили, що ща́сте становѝть лишь само́ бога́цтво, и що, коли́ человѣ́къ е́сть бога́тый, то все емѵ́ веде́ сѧ.

Мѵдре́ць, вы́слѵхавши всѣ́ ті́и нерозѵ́мні́ при́дѵмки, сказа́въ слѣ́дѵючѵ́ при́тчѵ́:

Знавъ и колиѣ́ одно́го богача́, живъ во́нъ въ вы́золоченыхъ пала́тахъ, носи́въ тонке́, дороге́ пла́те; соло́дко ѣ́въ, соло́дко пивъ; всѧ́кій день оу не́го до́ма бѵ́въ мовь-то пиръ шкі́й. Разъ прибѣ́хавъ до богача́ въ го́стѣ стары́й дрѵ́гъ—давно́ вже они́ не видали́ сѧ; въ ра́дости бога́чь пригото́вивъ пиръ вели́кій и спроси́въ го́стій. На столѣ́ бѵ́ли́ поста́влені́ золоті́ и серебря́ні́ на́чинѧ, а въ на́чинѧхъ бѵ́ли́ дороги́ стра́вы; кѵ́бки тако́жь бѵ́ли́ золоті́, а въ кѵ́бкахъ пѣни́ли сѧ замо́рскі́ ви́на.

До́вго сидѣ́ли прія́телѣ за столо́мъ, ѣ́ли и пи́ли, и бѵ́ли́ весе́лі́; лишь госпо́дарь ма́ло що ѣ́въ и пивъ, хоті́ и вѣ́въ потѣ́шнѵ́ бе́сѣдѵ́ съ свои́ми го́стьми. По́дъ коне́ць обѣ́да прибѵ́вшій дрѵ́гъ сказа́въ до богача́: „Нѣгде́-мь не видавъ тако́го бога́цтва и тако́и ро́скоши, шкъ оу те́бе;

трéба сказáти, що немá чоловѣка цаслúвшого вóдъ тéве въ цѣлóмъ свѣтѣ."

Богáчь зотхнýвъ, взявъ изъ золотóго нáчиня ябло́ко, и подáвъ егó приятелеви; ябло́ко бúло рúмяне и свѣжe на видъ, но колú егó розкроúли — въ нѣмъ сидѣвъ червáкъ и точúвъ егó середúну.

Всѣ гóстѣ зачýдовани посмотрѣли на богачá, а той промовивъ: „Тóе ябло́ко єсмь та: зъ вúду та цаслúвъ; а нѣкомý не зáмѣтно, що червáкъ менé тóчить."

По тыхъ словáхъ богáчь розвернýвъ своé богáте плáтє и всѣ оувúдѣли, що на грýди егó бúла страшна, невылѣчúма рáна, котрý называ́ють рáкомъ.

„Отъ, моé и цáстє," сказáвъ богáчь; „що менѣ по дорогóй стрáвѣ? — не солóдка онá менѣ; що менѣ по золотúхъ нáчинахъ? — нúми рáны не вúлѣчишь; що менѣ по грошáхъ? — за нúхъ здорóвля не кýпишь!"

И вóдъ тóи порú перестáли зáвидовати богачéви.

Що тýтъ о богáцтвѣ говóритъ сѧ, то мóжно и о всѧкóмъ úншóмъ дѣлѣ сказáти. Не зáвидуй нѣ стáршимъ, нѣ сúльнымъ, нѣ богáтымъ; имъ мóже бýти часóмъ сúмнѣйше, нежéли тобѣ. Малá лодя́ по рѣцѣ хóдитъ и рѣдко на нѣй вѣдá бýва́є; бóлшúй корабéль по мóрю плáвае, за то бýря егó въ дрóбнú кýсники розбива́є Посмотрú, кýдú грóмы бю́ть, — не въ низькíй кóрчикъ, но въ высóке дéрево.

Богъ давъ намъ рóзумъ на тóе, щобú мы моглú и своé добро́ умножúти, и вóдъ вѣдú охоронúти сѧ: хто розýмный и учéный, тóмъ чáстше дѣло поведé сѧ; но Богъ намъ давъ рóзумъ и на тóе, щобы въ нещáстю дáрмо не нарѣкáти, но блúзше посмотрѣти: вóдъ чóго прúйшло нещáстє; та єщé давъ намъ Богъ рóзумъ и на тóе, щобъ нѣкомý не зáвидовати и знáти, що у кóждого єсть свóй червáкъ на сéрци.

Зъ „Вѣстника".

32.

Приповѣсть о сѣячи.

Вы́йшовъ сѣ́ячь сѣ́мти насѣ́нє своє́, и ѩкъ вонъ сѣ́ѧвъ, одно́ впа́ло при доро́зѣ, и подо́птано єго́, и пти́цѣ небе́сній подзёбали єго́; а и́нше впа́ло на ка́мѣнь и зойшо́вши оусхло́, во не ма́ло во́гкости; а и́нше впа́ло помѣ́жи те́рнє, а те́рнє вы́росши зъ нимъ загля́шило єго́; а и́нше впа́ло на зе́млю до́бря, и зойшо́вши дало́ о́вощь оу со́теро.

Насѣ́кнє—се сло́во Бо́же. Я тоті, що при доро́зѣ, се слы́хаючі, потомъ же прихо́дить дїа́волъ и выйма́є сло́во съ се́рцѧ ихъ, щобы не спасли́ сѧ вѣ́рую́чи. Що же на ка́мени, се тоті, що зъ ра́достю прїймаю́ть сло́во, коли́ оучы́ють; та сі ко́рена не ма́ють, що до часу́ вѣ́рую́ть а въ часѣ́ покы́сы во́дпадаю́ть. Я що мѣ́жи те́рнє впа́ло, се ті́н, що слы́хають, та водо́йшо́вши жы́рко́ю та бога́цтвомъ та роско́шами житѧ́ вы́даю́ть приглы́шеній и не даю́ть о́вощу. Я тото́ на до́бро́й землі́ се ті, що до́брымъ и щи́рымъ се́рцемъ вы́слы́хавши сло́во держа́ть и о́вощь даю́ть оу терпѣ́нію.

Пôсля єванґелія св. Луки.

33.

О зъужитковуваню талантôвъ.

Чолові́ѣкъ во́дъѣзджа́ючи приклі́кавъ слы́ги свої и переда́въ имъ майно́ своє́: и одно́мы да́въ пять тала́нтôвъ, дры́гомы два, и́ншомы жь оде́нъ, ко́ждомы по си́лѣ єго́, и во́дъѣха́въ за́разъ. Пôйшо́вши жь той, що взя́въ пять тала́нтôвъ, ору́дова́въ ни́ми и придба́въ дры́гихъ пять тала́нтôвъ. Такъ са́мо и той, що два, придба́въ и вонъ дры́гихъ два. Той же, що взя́въ оде́нъ, пôйшо́вши закопа́въ оу зе́млю и схова́въ сребло́ па́на сво́го.

По до́вгôмъ часѣ́ прихо́дить панъ слы́гъ тыхъ и ро́бить обрахы́нокъ зъ ни́ми. И присты́пивши той, що взя́въ пять тала́нтôвъ, принёсъ и дры́гихъ пять тала́нтôвъ говорячи: „Па́не! пять тала́нтôвъ менѣ переда́въ-есь; ось дры́гихъ пять тала́нтôвъ придба́въ я ни́ми.“ Рече́ жь до нёго панъ єго́: „Гара́здъ, слы́го до́брый и вѣ́рный; оу мало́мъ

вѣкъ-есь вѣренъ, надъ многимъ поставлю тебѣ. Войди въ радощѣ пана твого.“

Приступивши же и той, що взявъ два таланты, сказавъ: „Пане! два таланты менѣ передавъ-есь; ось другій два таланты придбавъ ѣ ними.“ Рече до него панъ его: „Гаразда, слуго добрый и вѣрный; оу малôмъ вывъ-есь вѣренъ, надъ многимъ поставлю тебѣ. Войди въ радощѣ пана твого.“

Приступивши жь и той, що взявъ одинъ талантъ, сказавъ: „Пане! знавъ ѣ тебѣ, що ты острый человѣкъ, що жнешь, де не сѣявъ, и збираешь, де не розсыпавъ; и злякавшись, пôйшôвъ-емь и сховавъ твôй талантъ оу земли. Отсѣ жь маешь твоé.“ Озвавъ же сѧ панъ его и рече до него: „Лѣнивый слуго и лѣнивый! знавъ-есь, що жнѫ, де не сѣявъ, и збираю, де не розсыпавъ; такъ треба было вôддати сребло моé мѣнальникамъ, и прійшôвши взявъ бы ѣ своé зъ лихвою. Возьмѣть же вôдъ него талантъ та дайте тôмѫ, що маé десять талантôвъ. Я слугѫ ледачого вкиньте въ темрявѫ кромѣшню, тамъ бѫде плачь и скрегôтъ зубôвъ.“

Пôсля евангелія св. Матвея.

б) ОПОВѢДАНЯ ЗЪ ИСТОРІЄ И ЗЪ ЖИТЯ СЛАВНЫХЪ МУЖЄВЪ.

34.

Початокъ Руси.

Въ просторонньôй краинѣ, котру нынѣ „Русь“ называємо, жили вôдъ непамятныхъ вѣкôвъ розличнѣ племена славяньскѣ, собѣ сукровнѣ. Одни называли ся вôдъ деревъ т. е. лѣсôвъ, въ котрыхъ проживали, Деревлянами; другѣ вôдъ поля Полянами и т. д. Тотѣ племена славяньскѣ, якъ розличнѣ мали имена, такъ такожь и на всѣлякій спосôбъ житє своє прокормлювали: въ лѣсахъ живили ся звѣриною, ягодами, грибами; на буйныхъ степахъ выпасали худобу, заводили пасѣки; по урожайныхъ поляхъ управляли рôлю, сѣяли збôжа; надъ ставами та рѣками живили ся рыбою. Тотѣ племе-

на якъ не мали одного всѣмъ спо̂льного имени, такъ не мали такожь нѣ однаковыхъ законо̂въ, нѣ однакового правлѣня. Ажь зъ рокомъ 862 настала перемѣна, а то въ той спосо̂бъ.

Окро̂мъ Кіева були въ краяхъ, котрѝ по̂знѣйше Русь становили, во̂дъ найдавнѣйшихъ часо̂въ єще другѝ мѣста, що̀ торговлею и промысломъ процвитали и свобо̂дными горожаньскими уставами тѣшили ся, якъ: Псковъ, Витебскъ, Смоленьскъ, а мѣжь всѣми найбогатшій Новгородъ. Тотѝ мѣста не узнавали надъ собою нѣякого пана; були то независимѝ републики. Для взаимнои обороны передъ нападами якого небудь неприятеля зробили они межи собою звязь и жили довшій часъ въ згодѣ и въ добрыхъ взаѥминахъ. Съ часомъ однако повстали межи ними сварнѣ; звязь розо̂рвала ся, и наставъ великій неладъ. Съ того корыстали сусѣдни Норманы, нападали на нихъ и забирали, где що̀ имъ по̂дъ руки попалось. Тогды Новгородцѣ, видѣвши, що̀ самѝ не въ силѣ во̂дперти збройныхъ и смѣлыхъ напастнико̂въ, грабежнико̂въ, поступили собѣ въ той спосо̂бъ: Они по̂слали до Нормано̂въ послôвъ и запросили одного зъ ихъ князѣвъ до себе, щобы засѣвъ въ Новгородѣ на княжѣмъ престолѣ и панувавъ надъ ними. Тымъ чиномъ прибувъ Рурикъ изъ племени Норманьского Русь 862 р. до Новгороду. Рурикъ почавъ своє пановане що-разъ дальше розширяти и громадивъ племена сусѣдни по̂дъ одни законы, по̂дъ одно царство, котре опо̂сля во̂дъ княжого племени назвало ся Рускимъ, во̂дъ чого по̂шло також имя Русины.

Денисъ съ Покутя.

35.

Князь Олегъ.

За князя Рурика во̂ддѣлились во̂дъ єго дружины два Варяги: Аскольдъ и Диръ. Они поплыли Днѣпромъ въ Грецію шукати собѣ долѣ. Плывучи по Днѣпрѣ, они побачили надъ Днѣпромъ на горахъ мѣсто, и спытали: чій то городъ? Мѣщане сказали, що були въ давнину три браты: Кій, Щекъ и Хоривъ, и мали они сестру Лебѣдь. Они збудували городъ и дали єму имя по старшо̂мъ братѣ, а теперь наро̂дъ пла-

тить податки Хозарамъ, що суть татарского колѣна и живуть ажь коло Волги, за Дономъ. Тогды Аскольдъ и Диръ зôстались въ Кіевѣ и стали першими Кіѣвскими князями.

Тымъ часомъ въ Новгородѣ умеръ Рурикъ и лишивъ маленького сына Игоря. Новгородскимъ княземъ ставъ Рурикôвъ своякъ Олегъ. Олегъ любивъ вôйну и не всидѣвъ въ Новгородѣ: вôнъ зôбравъ богато вôйска, взявъ маленького Игоря и потягъ ся воювати и добувати землѣ. Вступивши въ Днѣперъ, вôнъ заразъ завоювавъ городъ Смоленьскъ, а потôмъ доплывъ до Кіева, де сидѣли Аскольдъ и Диръ. Покинувши бôльшу половину човнôвъ за Кіевомъ, вôнъ пôдъѣхавъ пôдъ самый городъ и звелѣвъ своѣй дружинѣ сховатись въ човнахъ, а самъ пôславъ въ городъ сказати Аскольдови и Дирови, що ѣдуть варяскѝ купцѣ въ Цареградъ и хотять побачитись зъ ними, своими земляками. Аскольдъ и Диръ выйшли зъ города надъ Днѣперъ. Тогды Олегъ выйшовъ до нихъ и казавъ вынести на рукахъ маленького Игоря. Вôйско выскочило съ човнôвъ, а Олегъ промовивъ до Аскольда и Дира: „Вы не князѣ и навѣть не княжого роду, а я князь, а се княжевичь Игорь, Рурикôвъ сынъ.“ Аскольда и Дира убили и поховали на горѣ; Олегъ вôйшовъ въ Кіѣвъ и назвавъ мѣсто матерію рускихъ городôвъ.

Маючи въ своихъ рукахъ богато землѣ, Олегъ задумавъ завоювати и иншѝ краѣ. Попередъ всего Олегъ напавъ на Деревлянъ и присилувавъ ихъ платити податокъ по чорнôй куници вôдъ кождои хаты; потôмъ пôшовъ за Днѣперъ и присилувавъ платити податокъ Сѣверянъ, потôмъ пôйшовъ на рѣчку Сожь, де жили Радимичѣ, и завоювавъ ихъ землю; потôмъ покоривъ Хорватôвъ въ теперѣшнѣй Галичинѣ т. є. нашихъ предкôвъ, котрѝ до тогды не мали надъ собою пана и жили въ громадахъ зовсѣмъ свобôдно. Вôнъ збудувавъ зô всѣхъ тыхъ земель одну велику державу.

Упоравшись дома въ своѣй державѣ, Олегъ 907 року задумавъ воювати зъ Греками. Вôнъ набравъ богато вôйска, посадивъ єго на 2000 човнôвъ по сорокъ чоловѣка въ кождôмъ човнѣ, и поплывъ Чорнымъ моремъ пôдъ Цареградъ. Греки заперли портъ, де стояли ихъ кораблѣ, и не пустили єго доплысти до города моремъ. Тогды Олегъ приказавъ вытаскати свои човны на берегъ, пôдробивъ пôдъ нихъ колеса,

порозпинавъ вѣтрила и при спріяючôмъ вѣтрѣ сухою землею, якбы по роздолю моря, пôдъѣхавъ пôдъ саму столицю Греціѣ. Греки побачили, що не жарты, пôслали до него послôвъ и казали сказати, що они дадуть єму богато грошій, скôлько лишь душа забажаєе. Кажуть, що хитрй Греки пôслали єму гостинця: наѣдкôвъ и напиткôвъ съ трутизною, але Олегъ догадавъ ся и не хотѣвъ нѣчого покушати. Олегъ згодивъ ся на миръ и пôславъ въ столицю пять послôвъ съ своєи дружины умовитись зъ Греками про миръ. Послы зажадали богато грошій на кождый корабель, ще и на кождый рускій городъ, и таке право для рускихъ купцѣвъ, щобы имъ можна було торгувати въ Цареградѣ и черезъ шѣсть недѣль брати вôдъ Грекôвъ безъ платы харчь, скôлько они схотять: хлѣба, вина, мяса, рыбы и овочѣвъ, ще и шѣсть недѣль дурно паритись въ лазняхъ; а якъ будуть Русины вертатись до дому, то ще и на дорогу наберуть собѣ харчѣвъ, якорѣвъ, полотенъ, чого тôлько имъ буде треба. Греки пристали на те и грецкй царѣ Левъ и Александеръ присягли на хрестъ. Олегъ зъ дружиною присягли по свому и клялись зброєю и своими богами: Перуномъ та Велесомъ. Олегъ повѣсивъ свôй щитъ на цареградскихъ воротахъ и вернувъ ся до дому, набравши у Грекôвъ золота, аксамиту, шовку, вина, овочѣвъ и всякого добра.

Чотыри роки потôмъ (912) Олегъ померъ. Про єго смерть нарôдъ росказувавъ, нѣбы разъ Олегъ спытавъ одного знахора, вôдъ чого стане ся єму смерть. Знахоръ вôдповѣвъ, що вôнъ умре вôдъ свого найлюбѣйшого коня, на котрôмъ завсѣгды ѣздить. Олегъ казавъ годувати коня, держати єго въ стайни, але самъ бôльше не ѣздивъ на нѣмъ и не бачивъ єго, доки не пôйшовъ зъ вôйскомъ на Цареградъ. Вернувшись до Кіева, Олегъ спытавъ: „дежь теперь мôй кôнь?“ Єму сказали, що єго кôнь давно вже здохъ, а єго кôстки выкинули на поле. „Отъ тобѣ и знахоръ! кôнь пропавъ, а я жію,“ промовивъ Олегъ и поѣхавъ подивитись на кôстки коня. Приѣхавши, наступивъ на черепъ коня и промовивъ усмѣхаючись: „Чи вжежь менѣ доведе ся умерти вôдъ сего черепа?“ Тôлько що вымовивъ тй слова, а съ черепа вылѣзла гадюка и вкусила єго за ногу. Олегъ занедужавъ и умеръ. Єго поховали на горѣ Щекавици, де и теперь въ Кіевѣ кладовище.

Пôсля П. Нечуя.

36.

Св. Ольга, княгиня Руси.

Память св. Ольги дорога намъ для того, що Ольга була первою рускою княгинею, котра приняла Христіяньску вѣру. Она родилась въ кôнци девятого вѣка простою селянкою въ нынѣшнѣй Псковскôй Губерніи.

Одного разу молодый князь Игорь, сынъ Рурика, першого руского князя, прійшовши до берега великои рѣки, захотѣвъ переправитись на другій бôкъ; но не було човна. Ажь увидѣвъ вôнъ молодця, котрый ѣхавъ по водѣ на човнѣ. Вôнъ прикликавъ єго и казавъ перевезти себе на другій бôкъ. Въ часѣ перевозу князь, вдивившись уважно въ лице молодого перевôзника, пôзнавъ, що то не молодець, але дѣвчина чудеснои красоты. Вôнъ ставъ зъ нею говорити и чудовавъ ся єи розумови и скромности.

По якôмсь часѣ Олегъ, опѣкунъ Игоря, хотѣвъ оженити князя и предкладавъ єму богатй и знатнй дѣвицѣ; но князь такъ полюбивъ дѣвчину, котра єго перевозила черезъ рѣку, що не хотѣвъ нѣ съ кимъ, якъ тôлько зъ нею одною женити ся. Опѣкунъ приставъ на тое, и молода селянка вышла за мужь за князя Игоря.

По смерти Олега князь Игорь ставъ княжити самъ въ Кіевѣ, котрый бувъ тогды столицею Руси. Вôнъ воювавъ зъ Греками и съ сусѣдними народами, поборювавъ ихъ и накладавъ данину, котру потôмъ дѣливъ съ своєю дружиною. Вôнъ бувъ лакомый, и єго лакомство и нерозумъ сталисъ причиною єго смерти. Побивши Деревлянъ вôнъ наложивъ на нихъ данину, котру они и заплатили; але небавкомъ вернувъ ся єще разъ до нихъ и ставъ домагати ся новои данины. Така несправедливôсть зворушила ихъ: пôдъ проводомъ свого князя Мала они повстали на Игоря и убили єго близько города Коростена (на Волыни). По нѣмъ оставъ ся въ Кіевѣ сынъ єго Святославъ; но вôнъ бувъ єще малый, и за-для того мати, княгиня Ольга, стала сама княжити на Руси.

Ольга дуже розжалѣла ся смертію мужа, и першою єи гадкою було пôмстити ся на єго убійцяхъ. Ольга не була єще христіянкою, но поганкою, а давнй поганьскй Славяне ува-

жали за святый довгъ мстити ся на убійцяхъ. Тожь-то и давнї переказы прославляють Ольгу за то, що она добре помстила ся на Деревлянахъ. Тогды не було еще лѣтописцѣвъ, но подѣ переходили устно зъ роду въ рôдъ. Роскажемо тутки, що говорить о Ользѣ такій переказъ, хочь то выглядає на сказку.

Умертвивши Игоря, Деревляне хотѣли запанувати Кіевомъ, и для того князь ихъ Малъ задумавъ було женити ся зъ Ольгою. Послы его приплыли въ човнѣ до Кіева и сказали Ользѣ:

— Мы убили твого чоловѣка за его грабежливôсть, но князѣ Деревляньскї добрї и великодушнї, ихъ земля богата и въ гаразде. Будь женою нашого князя Мала!

Ольга скрыла свôй гнѣвъ и ласкаво вôдповѣла посламъ:

— Менѣ мила ваша бесѣда. Не могу вже воскресити мого мужа. Завтра окажу вамъ всю честь, яка вамъ належить ся. Теперь же вертайте въ свое човно, и коли люде мои прійдуть за вами, то прикажѣть имъ нести себе на рукахъ.

Коли послы вôдôйшли, Ольга приказала выкопати у себе на дворѣ глубоку яму, и на другій день пôслала звати послôвъ. Они, памятнї на еи слова, гордо сказали людямъ еи:

— Не хочемо нѣ ѣхати нѣ ити, несѣть насъ на рукахъ!

— Щожь намъ дѣяти? — вôдповѣли, — мы людє пôданї, Игоря нема, а наша княгиня вôддає ся за вашого князя; позвольте, мы понесемо васъ.

Они пôдняли човно на рукахъ. Послы гордѣли и величались тою почестію. Но якъ тôлько принесли ихъ у двôръ, то скинули ихъ въ яму и засыпали землею.

Пôсля того Ольга велѣла сказати князю Малу, що она пôшла бъ за нёго, но щобъ вôнъ перше прислав за нею численне посольство, бо безъ того Кіевляне не пустять еи. Малъ прислав знатнѣйшихъ достойникôвъ своихъ. Ольга казала приготовити для нихъ купальню и въ нѣй спалити ихъ.

Потôмъ она пôслала сказати князеви, що она вже йде и просить его приготовити меду, бо хоче вôдправити тризну на могилѣ Игоря. Тризна то була поминальна служба

Божа надъ могилою вмерлыхъ у давныхъ Славянъ: родина, приятелѣ и знакомѝ вмерлого збирались на могилу, ѣли и пили, сыпали высокій курганъ надъ могилою и потôмъ забавлялись воєнными играми и пѣснями.

Ольга прибула до города Коростена на могилу Игоря. Множество Деревлянъ встрѣтили єѣ и пôйшли зъ нею на тризну. Ольга приказала Кіевлянамъ, котрѝ зъ нею тамъ прибули, щобы мѣрно пили, але за-те щедро угощали Деревлянъ. Коли Деревляне напились до пяна, то Кіевляне кинулись на нихъ и умертвили до 5000 чоловѣкъ.

Но и тая люта месть не вдоволила княгинѣ: она загадала запанувати Деревляньскою землею. Вернувшись въ Кіевъ, она зôбрала значне вôйско и выступила въ похôдъ. Деревляне, побитѝ въ бою, заперлись въ своєѝ столици; но Ольга осадила Коростенъ. Довго боронили ся Деревляне. Коли вже почавъ ихъ мучити голодъ, то Ольга пôслала сказати имъ, щобы пôддались, и обѣцяла надъ ними умилосердити ся. Они предложили єѝ богатѝ дары, щобы вôдступила вôдъ облоги.

— Нѣ, вôдповѣла Ольга, дарôвъ менѣ не потреба; а вôдъ васъ возьму тôлько по три воробцѣ и по три голубы съ кождого двора.

Деревляне охотно сповнили єи волю, хитра же Ольга велѣла привязати запалену губку съ соломою къ тымъ птицямъ и пустити ихъ на волю. Розумѣє ся, птицѣ полетѣли до своихъ гнѣздъ, и тои самои ночи огонь обнявъ цѣле мѣсто. Мешканцѣ съ страху повтѣкали; Ольга взяла многихъ въ полонъ и, наложивши данину на Деревляньску землю, вернула до Кіева.

Пôсля того Ольга занялась уладженємъ своєи державы. Она объѣзджала всѣ части краю и всюды оставляла слѣды мудрои стараннности своєи, заводячи порядокъ и справедливôсть. Такъ она придбала собѣ любовь у народа и славу мудрои володѣльницѣ. Коли-жь Святославъ прійшовъ до своихъ лѣтъ, то она передала єму правлѣнє.

Русины були тогды єще поганами и поклоняли ся рôзнымъ богамъ. Они вѣрували въ доброго духа, котрого звали Бѣлымъ богомъ, и въ злого духа, котрого звали Чорнобогомъ. Крôмъ тыхъ головныхъ богôвъ мали они

єще много другихъ, котрымъ покланяли ся и жертвы приносили; такъ н. пр. бувъ Перунъ, богъ громôвъ и лыскавицѣ, Купало, богъ земныхъ плодôвъ, Лада, богъ весѣля, и много иншихъ. Въ честь тыхъ богôвъ були установленѣ розличнѣ обряды и празники, и кумиры ихъ стояли на горахъ, при жерелахъ и въ дубровахъ. Но вже христіяньска вѣра починала розпростороняти ся въ Кіевѣ. Єще въ 867 р. Аскольдъ и Диръ, першѣ завоєвателѣ Кіева, приняли єѣ вôдъ Грекôвъ и съ тои поры частѣ взаємины зъ Грецією причиняли ся до єи розширеня. Уже за Игоря стояла въ Кіевѣ церковь во имя святого пророка Иліѣ, и христіяне могли безъ перепонъ вôдправляти службу Божу.

Мабуть честне и святе житє христіянъ звернуло увагу Ольги, и она загадала узнати вѣру ихъ. Для того въ 955 р. выбрала ся до Царгороду, взявши съ собою одного священика и гдекотрыхъ изъ придворныхъ. Цѣсарь Константинъ Багрянородный принявъ єѣ зъ великою почестю, а патріярхъ давъ ѣй святе крещенє, при чѣмъ она була названа Єленою.

Ольга жила досыть довго въ Царгородѣ, стараючи ся пôзнати докладно законъ Христовый. Повернувши до Кіева вела житє побожне, молила ся безъ устанку, щедро помагала бѣднымъ, и старалась просвѣтити Кіевлянъ свѣтломъ правды. На великій жаль ѣй сынъ єи Святославъ не хотѣвъ слухати наукъ матери и стати христіяниномъ. Ольга говорила єму о духовнôй радости, котра наповнила серце єи съ тои поры, якъ увѣрила въ правдивого Бога; но Святославъ на тоє вôдповѣвъ ѣй:

— Чи могу я приняти нову вѣру, щобъ дружина моя смѣяла ся зъ мене?

Однако вôнъ не боронивъ нѣкому крестити ся, и много Кіевлянъ приняло вѣру христіяньску. Ольга выставила церковь во имя св. Николая на могилѣ Аскольда, и звѣджуючи мѣста на Руси, старалась всюды розширяти пôзнанє правдивого Бога.

Сынъ єи Святославъ живъ мало въ Кіевѣ, но воювавъ безъ устанку съ сусѣдними народами: зъ Греками, Печенѣгами, Болгарами. Заволодѣвши Болгарскимъ городомъ Переяславцемъ, вôнъ такъ полюбивъ єго, що майже завсѣгды

тамъ проживавъ; а столиця и родина єго оставалась пôдъ опѣкою Ольги.

Печенѣги, довѣдавшись, що Святославъ въ Переяславци, напали на Кіѣвъ и осадили єго. Неволя угрожала родинѣ князя, но найшовъ ся смѣлый воякъ, котрый, наставляючи житє, просмыкнувъ ся черезъ Печенѣгôвъ и давъ о тôмъ знати вôйску. Кіѣвъ и родина князя були спасенй, и вскорѣ за тымъ прибувъ самъ Святославъ. Но небавкомъ навкучило ся єму спокôйне житє, єго все тягнуло въ Переяславець. Ольга повздержувала єго.

— Подумай, говорила она єму, — на кого оставляєшь ты дѣтей своихъ? Я стара и слаба, и вôдôйду скоро до Господа. Вволи менѣ послѣдню волю: лиши ся тутъ, поки я жива!

Въ слѣдъ за тымъ Ольга завѣщала, щобы по смерти єи не вôдправляти надъ єи могилою поганьскои тризны, но щобъ похоронили єю по христіяньскому обряду въ церквѣ, котру она выставила. Не за довго потому она заболѣла и на четвертый день умерла, въ 969-ôмъ роцѣ. Родина и весь нарôдъ плакали по нѣй. Она була и набожна христіянка и мудра володѣльниця, дбаюча о добро пôдданыхъ. Лѣтописець называє ю зорею, попередившою свѣтло денне, т. є. просвѣченє Руси вѣрою Христовою.

Зъ „Недѣлѣ“.

37.

Крещенє Володимира Великого и Кіевлянъ.

Володимиръ Великій, сынъ Святослава а Ольги внукъ, обнявъ по Ярополцѣ, братѣ своемъ, 980 р. правленє краѣвъ отцѣвскихъ, коли єще ледво не весь нарôдъ въ поганьствѣ зôстававъ. Не за довго, бо вже 981 р., завоювавъ Володимиръ Русь Червону, звѣстну пôдъ именемъ Червеньскихъ Городôвъ, а слава дѣлъ єго розлягла ся по всѣхъ сторонахъ, такъ що народы сусѣдній и далекй за почесть собѣ мали приклонити єго икъ своѣй вѣрѣ. И справдѣ старали ся о тоє, бо приходили до Кіева послы Магометянъ, Католикôвъ Нѣмецкихъ, Жидôвъ Тавридскихъ, а на-конець явивъ ся и грецкій мудрець. Кождый зъ нихъ силковавъ ся привести єго до

своєи вѣры; но Великій князь зазвавъ своихъ боярôвъ, обявивъ имъ предложеня послôвъ и запытавъ ихъ о раду. Бояры, дбалй о гараздъ князя и вôтчины, присудили, що всякій чоловѣкъ свою вѣру хвалить; и урадили, коли хоче найлучшу зъ нихъ выбрати, то най мудрыхъ людей розôшле по рôзныхъ краяхъ, щобъ пересвѣдчити ся, котрый нарôдъ найдостойнѣйшу честь вôддає истинному Богу. Володимиръ по ихъ радѣ выславъ десять мужѣвъ ученыхъ для звѣданя рôзныхъ царствъ и краѣвъ свѣта, щобы тамъ зъ близька приглядѣли ся обрядамъ розличныхъ народôвъ, а вернувши ся єму о всѣмъ вѣрну справу здали; а вôдтакъ мавъ вôнъ склонити ся до тои вѣры, котра єму найлучшою здавати-'меть ся.

Послы по приказу єго обходили рôзнй краѣ, а на конець прійшли до Царгорода. Цѣсарь грецкій, Василій Багрянородный, довѣдавши ся о приходѣ послôвъ рускихъ и о цѣли ихъ походôвъ, а знаючи добре, що поверхня пыхота бôльше ихъ умы займе, нѣжь сама правда и наука, велѣвъ ихъ завести до церкви святои Софіѣ, яко до найзнаменитшого храма Царгородского. Увôйшовши тамъ застали Службу Божу, котру самъ патріярхъ вôдправлявъ. Величнôсть и богацтво храма, притомнôсть духовенства изъ цѣлои столицѣ, красота мальованя, оздобы образôвъ, запахъ кадила, прекрасный спѣвъ хорôвъ, таинственна повага обрядôвъ, все тото привело въ задуму Русинôвъ: имъ здавало ся, що Всевышній самъ пробуває на сѣмъ мѣсци и безпосередно обходить ся съ своими поклонниками. Съ такимъ настроємъ повернувши домôвь, пôдносили и захвалювали вѣру грецку надъ всѣ инши; а Володимиръ, идучи за ихъ радою, а мавши примѣръ своєи бабки Ольги передъ очима, задумавъ стати ся христіяниномъ по грецкому обряду.

Володимиръ мôгъ бы бувъ и въ Кіевѣ окрестити ся, бо уже зъ давна були тамъ церкви и духовники Христіяньскй; но гордый князь, захотѣвши свѣтлости и величи при такъ важнôмъ обрядѣ, загадавъ ажь въ Царгородѣ и побѣдною рукою приняти вѣру Грекôвъ. Зъ великимъ вôйскомъ выправивъ ся 988 року на Грецію, здобувъ по дорозѣ Херсонъ, а мавши вже путь до Царгорода отвертый, выправивъ послôвъ до цѣсарѣвъ грецкихъ Василія и Константина въ сваты до ихъ сестры Анны, съ погрозою, слибы єму вôдмовили,

то самъ верже ся на ихъ столицю. Цѣсарѣ, видѣвши неладъ и сварки въ своѣмъ царствѣ, почувши про те немôчь свою вôдперти нападъ, а при тôмъ усмотрѣвши хосенъ для себе въ союзѣ съ такъ сильнымъ сусѣдомъ, охотно призволили на подруженє, пôдъ одною вымѣнкою, щобы Володимиръ перше въ купели вѣры святои поганьство обмывъ. Володимиръ, уже давно на се готовый, зъ радостію згодивъ ся на тоє, лишь зажадавъ, щобы на поруку ихъ щирости и приязни прислали перше свою сестру. — И тоє стало ся: цѣсарѣвна, оточена духовенствомъ и знаменитыми особами, прибула кораблемъ до Херсона. Ажъ теперь, усунувши всѣ перешкоды, вôдправивъ владыка Херсоньскій обрядъ святого крещеня наперед на Володимирѣ, котрого наименовавъ Василіємъ, а вôдтакъ и на єго боярахъ. По крещеню наступило вѣнчанє съ цѣсарѣвною Анною, и Володимиръ повернувъ вже христіяниномъ и своякомъ грецкихъ цѣсарѣвъ до Кієва.

Но не ино Володимиръ самъ принявъ вѣру Христову; вôнъ хотѣвъ и весь нарôдъ свôй святымъ крещенємъ вôдъ поганьства освободити. Розваленє болванôвъ попередило той святый обрядъ. Головне божище Перуна привязано до конячого хвоста, волочено улицями Кієва, бито кіями, а наконець зôпхнуто зъ берега въ Днѣпръ. Зачудованому народови не було коли и жаловати и боронити своихъ богôвъ, бо заразъ другого дня наказавъ Володимиръ оголосити въ столици, щобы всѣ Русины: паны и слуги, богатї и убогї приступали до крещеня.

Нарôдъ, позбавленый предмета давнои вѣры и поклоньства, громадами валивъ на береги Днѣпра, пересвѣдченый, що нова вѣра єсть правдива и свята, коли князь и бояре замѣнили єѣ за давну. Прибувъ тамъ и Великій князь оточеный священиками грецкими. Теперь, за данымъ знакомъ безчисленне множество народа вступило въ рѣку; подросли стояли въ водѣ по груди або по шію; батьки и матери держали немовлята на рукахъ, а священики читали молитвы крещеня и голосили славу Всевышнёго. — А якъ вже сповнено святый обрядъ и мешканцѣвъ Кієва названо Христіяна, Володимиръ въ радости взнесши очи до неба, промовивъ голосно: „Сотворителю неба и землѣ! благослови сїй новий твои;

сподоби ихъ пôзнати Тебе, правдивого Бога, и утверди ихъ въ вѣрѣ православнôй. Будь помочію въ покусахъ до злого, щобымь достойно славивъ имя Твоє святое!“... „Небо и земля“, каже лѣтописець Несторъ, „радовали ся дню сему.“

Нарôдъ крещеный, загубивши всѣ слѣды поганьства, ставивъ церкви и олтарѣ на честь правдивого Бога, въ чѣмъ самъ Володимиръ бувъ примѣромъ, поставивши церковь св. Василія на тôмъ самôмъ мѣсци, где колись стоявъ болдуръ божища Перуна.

А. Добрянскій.

38.

Святополкъ Окаянный.

Володимиръ Великій подѣливъ ще за житя руску державу межи десятёхъ сынôвъ, а одинацяту часть давъ свому братанкови Святополкови. Святополкъ бувъ княземъ въ Туровѣ и найстаршій межи рускими князями, котрыхъ при смерти Володимира лишилось вже лише щѣсть въ живыхъ. Надъ всѣ дѣти любивъ Володимиръ наймолдшихъ сынôвъ Бориса и Глѣба. Бориса вôнъ державъ при собѣ и хотѣвъ єго посадити на своє мѣсце въ Кіевѣ. Святополка жѣ не любивъ Володимиръ, и не безъ причины. За пôдмовою своєи жѣнки, доньки польского короля Болеслава Хороброго, ставъ Святополкъ бунтувати нарôвъ противъ Володимира. Володимиръ вкинувъ єго вразъ зъ жѣнкою до темницѣ и державъ ихъ тамъ довго; коли-жь Володимиръ умеръ, то Святополкъ бувъ черезъ своихъ приятелѣвъ зъ вязницѣ увôльненый и ставъ сейчасъ побивати ся, щобы заняти тронъ въ Кіевѣ по своѣмъ стрыю.

Бориса не було тогды въ Кіевѣ, отець бувъ єго пôславъ съ своєю дружиною за Днѣпро въ степы на Печенѣгôвъ. Бояре Володимировй не говорили довго нѣкому, що князь вже умеръ; выглядали, здає ся, Бориса и бояли ся Святополка. Але довше вже не можна було держати тѣла; они здôймили въ ночи въ покояхъ помосты и спустили тѣло вужисками по-при стѣну на двôръ, обвили въ килимъ, поклали на санки тай повезли въ Десятинну церковь. Тамъ положили єго въ мармурову домовину и поховали въ церквѣ.

Коли Святополкъ о тôмъ довѣдавъ ся, привернувъ Кіевлянъ дарами на свою сторону тай ставъ Кіевскимъ княземъ. Тымъ часомъ не знайшовъ Борисъ въ степу Печенѣгôвъ и розбивъ зъ дружиною вôтця шатра надъ рѣчкою Альтою. Святополкъ дуже боявъ ся Бориса, бо знавъ, що его всѣ любили, тай задумавъ погане дѣло: убити Бориса. Вôнъ намовивъ до того одного чоловѣка, на имя Путшу. Путша поѣхавъ заразъ на Альту. Дружина Бориса радила ему, ити до Кіева и сѣсти на вôтцѣвскôмъ престолѣ, але Борисъ не хотѣвъ ити на старшого брата и розпустивъ бôльшу половину дружины. Путша прійшовъ пôдъ Борисове шатро. Борисъ саме тогды спѣвавъ утреню. Зъ нимъ бувъ въ шатрѣ слуга его Юрій, родомъ зъ Угоръ. Путша пôдждавъ, доки Борисъ не докôнчить молитву. Якъ тôлько Борисъ лягъ на постѣль, зачавъ Путша съ своими людьми списами колоти въ шатро. Слуга оборонявъ Бориса и закрывавъ его своимъ тѣломъ, однакъ Бориса закололи, завинули въ полотно съ шатра и поклали на вôзъ ще пôвъ-живого. Слуга мавъ на шіи дорогій, золотый, широкій ковнѣрь. Путша вôдрубавъ ему голову, щобы здерти той дорогій ковнѣрь. Бориса завезли до Кіева. Коли Святополкъ довѣдавъ ся, що вôнъ ще дыхає, казавъ проколоти ему серце.

Святополкъ, жадный братнои крови, задумавъ повбивати всѣхъ братôвъ. Братъ Бориса Глѣбъ бувъ тогды въ своѣмъ мѣстѣ Муромѣ. Святополкъ переказавъ ему черезъ послôвъ, щобы вôнъ чимъ скорше ѣхавъ до Кіева, бо отець нѣбы дуже слабый, и нынѣ-завтра умре. Глѣбъ поѣхавъ до Днѣпра, сѣвъ на човенъ и поплывъ долѣвъ рѣкою. Коло мѣста Смоленьска напавъ на него оденъ кухарь, нанятый черезъ брата, и зарѣзавъ его. Тѣло Глѣба выкинули на берегъ межи двѣ колодки и ажь потôмъ казавъ князь Новгородскій Ярославъ перенести его и поховати въ Вышгородѣ побôчь Бориса. Святополкъ хотѣвъ теперь убити третёго брата, Деревлянъского князя Святослава. Той догадавъ ся и почавъ утѣкати ажь въ горы Карпатскій, але его дôгнали пôдъ Синевôдскомъ въ горахъ Стрыйскихъ и убили въ долинѣ надъ рѣкою Опоромъ.

Тогды була въ Кіевѣ рôдна сестра Ярослава, именемъ Предислава. Она увѣдомила Ярослава, що лютый Святополкъ

намагає ся повбивати всѣхъ братôвъ. Саме тогды погнѣвавъ ся бувъ Ярославъ съ своими Новгородцями; коли єго однакъ дôйшла тота вѣсть, помиривъ ся зъ ними и просивъ у нихъ помочи противъ Святополка. Теперь выправивъ ся зъ великимъ вôйскомъ на брата. Святополкъ напавъ Печенѣгôвъ и зôткнувъ ся зъ Ярополкомъ надъ Днѣпромъ. Святополкôвъ воєвода ѣздивъ по-надъ рѣку и дражнивъ Новгородцѣвъ: „Ой вы теслѣ, а не воины! чого вы сюды прійшли зъ вашимъ кривымъ княземъ? Отъ будете намъ тутъ будувати хаты.“ Новгородцѣ розсердились и просили Ярослава, щобы ихъ на другій день вѣвъ на Святополка. Тои ночи бувъ морозъ. Святополкъ стоявъ зъ вôйскомъ межи двома озерами. Озера були замерзли, але лѣдъ бувъ ще тонкій. Святополкъ пивъ цѣлу нôчь съ своєю дружиною, а тымъ часомъ переправивъ ся досвѣта Ярославъ черезъ рѣку; Новгородцѣ вôдопхнули човны вôдъ берега и пустили зъ водою, щобы уже бити ся на смерть. Нôчь була темна, тожь казавъ Ярославъ своимъ обвязувати головы бѣлыми хусточками, щобы себе пôзнавали въ битвѣ. Ярославъ напавъ на Святополка. Печенѣги стояли за озеромъ и не встигли прійти съ помочію. Святополкъ пустивъ ся съ своими на озеро; лѣдъ тонкій заломивъ ся и богато зъ єго вôйска потопило ся. Святополкъ утѣкъ въ Польщу до свого тестя, короля Болеслава, а Ярославъ занявъ Кіѣвъ и ставъ Кіѣвскимъ княземъ.

Святополкъ намовивъ тымъ часомъ свого тестя ити зъ нимъ на Кіѣвъ и прогнати зъ вôдтамъ Ярослава. Болеславъ выбравъ ся зъ вôйскомъ и дôйшовъ до Буга тай ставъ на березѣ. Ярославъ выйшовъ ему на зустрѣчь. Руске вôйско стояло на однôмъ березѣ Буга а польске на другôмъ. Ярославôвъ воевода, на прôзвище Будый, ѣздивъ понадъ Бугомъ и насмѣвавъ ся зъ Болеслава. Болеславъ розсердивъ ся, кинувъ ся съ конемъ въ рѣку, а зъ нимъ єго вôйско. Ярославъ не сподѣвавъ ся такого нападу и подавъ ся въ задъ; вôнъ утѣкъ до Новгороду а Болеславъ съ Святополкомъ занявъ Кіѣвъ и осадивъ польскимъ вôйскомъ. Болеславъ перебувавъ тутъ довго; наконець забравъ все добро Ярослава, єго бояръ, двѣ сестры, много бранцѣвъ и вернувъ ся въ Польщу. Вертаючи черезъ нынѣшню всхôдну Галичину, занявъ єѣ по дорозѣ, осадивъ мѣста Перемышль, Червень,

Белзъ и иншій своими вôйсками и прилучивъ тоту землю, щó єѣ Володимиръ бувъ вôдъ Польщѣ вôдорвавъ, назадъ до Польщѣ. Тымъ часомъ назбиравъ собѣ Ярославъ въ Новгородѣ нове вôйско и пôйшовъ зновь на Святополка. Оба браты зôткнули ся на рѣцѣ Альтѣ, де то колись убили Бориса. Тутъ почавъ ся страшный бôй. Тричи сходили ся вôйска, ударяли на себе, рубались, ба навѣть бороли ся руками. Кровь текла рѣками по долинахъ. Надъ вечѣръ перехилила ся побѣда на сторону Ярослава. Святополкъ утѣкавъ зновь въ Польщу, але умеръ по дорозѣ вôдъ ранъ. Нарôдъ назвавъ єго Окаяннымъ.

Пôсля О. О. и И. Нечуя.

BIBLIOTEKA C. K. SEMIN. NAUCZ. ZENSK. WE LWOWIE

39.

Ярославъ Мудрый.

Съ шѣстёхъ князѣвъ, щó панували на Руси при смерти Володимира В., три сыны Володимира: Борисъ, Глѣбъ и Святославъ були убитй вôдъ стрыєчного брата Святополка, а вôдтакъ погибъ и Святополкъ пôсля битвы зъ Ярославомъ. Такъ отже зъ братôвъ Ярослава живъ вже лишь оденъ, Мстиславъ, на далекôй Тмуторокани. Бувъ то князь смѣливый, ємкій а при тôмъ добродушный; зъ лица бувъ красный а зростомъ великій. Нарôдъ єго дуже любивъ, а слава єго рознеслась була по цѣлôй Руси. Коли братôвъ живыхъ уже лише двохъ зôстало, прійшовъ вôнъ до Чернигова и просивъ у Ярослава бôльше землѣ. Ярославъ вôдказавъ, набравъ Варягôвъ и пôйшовъ бити ся зъ братомъ. Они стрѣтили ся въ ночи. Нôчь була темна зъ дощомъ, бурею и громами. Разъ въ разъ блыскало, а браты бились, ажь въ мечахъ вôдбивала ся блыскавиця. Мстиславъ побивъ Ярослава и той утѣкъ до Новгорода. Мстиславъ не хотѣвъ однакъ братови всего вôдбирати, але пôславъ до Новгороду сказати єму: „Ты, брате, старшій: будь же ты княземъ въ Кіевѣ, а я буду княжити въ Черниговѣ.“ Ярославъ не довѣрявъ довго братови и сидѣвъ въ Новгородѣ, але потôмъ выбравъ ся такой до Кіева и помиривъ ся зъ Мстиславомъ. Оденъ бôкъ Днѣпра державъ Ярославъ и сидѣвъ въ Кіевѣ, а тамтой бôкъ взявъ

Мстиславъ и княживъ въ Черниговѣ. По смерти Мстислава въ р. 1032-ôмъ зôставъ Ярославъ княземъ на цѣлôй Руси.

Въ Польщи бувъ тогды королемъ Мечиславъ II. Ярославъ вôдобравъ вôдъ него назадъ Червону Русь и помиривъ ся зъ нимъ. Ярославъ ходивъ ще на Ятвягôвъ и занявъ ихъ край Полѣсє, а вôдтакъ поконавъ Литву и накинувъ на Литовцѣвъ податокъ. За Ярослава була остатна вôйна зъ Греками. Разъ посварили ся були грецкй купцѣ зъ рускими и убили одного руского купця. Ярославъ выславъ на Грекôвъ 6000 вôйска съ своимъ сыномъ Володимиромъ, але буря розбила на мори много рускихъ кораблѣвъ а иншй повыкидала на берѣгъ. Греки напали на нихъ, половили, привезли въ Цареградъ тай повыколювали имъ очи. Ажь за три роки постановили обѣ стороны межи собою миръ; Греки выпустили слѣпыхъ на волю, а царь грецкій Константинъ, на прôзвище Мономахъ, вôддавъ свою дочку за Ярославового сына Всеволода. Вôдъ того часу не воювали бôльше цѣколи Кіевскй князѣ зъ Греками.

Ще разъ були на Кіевъ напали Печенѣги, коли не було тамъ Ярослава; вôнъ бувъ тогды въ Новгородѣ. Ярославъ надôйшовъ зъ вôйскомъ и розбивъ ихъ пôдъ самымъ Кіевомъ. Вôдъ того часу щезли десь Печенѣги; одна ихъ часть осѣла на Украинѣ и служила въ вôйскахъ княжихъ. Тотй змѣшали ся вôдтакъ зовсѣмъ зъ Русинами, забули свôй языкъ, стали Христіянами и почали говориги по руски.

Ярославъ любивъ дуже книжки и науку. Вôнъ бувъ першій князь письменный и ученый, самъ любивъ читати въ день и въ ночи и розмовляти зъ ученими людьми. Вôнъ зôбравъ ученыхъ и казавъ имъ переложити свягй грецкй книги на славяньску мову, казавъ переписувати всякй книжки и тотй то книжки казавъ складати при церквѣ св. Зофіѣ. Въ Новгородѣ завѣвъ вôнъ таку саму школу для дѣтій, якъ Володимиръ въ Кіевѣ. До тои школы пôслали триста паньскихъ и священичихъ дѣтій. За Ярослава розширило ся христіяньство навѣть въ земляхъ, де жили иншй народы: Фины, Чуды. Въ далекôй суздальскôй земли, ажь за теперѣшною Москвою, почали знахоры поганьскй бунтувати нарôдъ, щобы не пріймавъ христіяньскои вѣры. Тогды бувъ неурожай, а знахоры дурили нарôдъ, що то бабы та молодицѣ покрали

съ поля хлѣбъ а зъ воды рыбу. Погане убивали молодицѣ а ворожбиты забирали собѣ ихъ добра. Ярославъ покаравъ ихъ за тое ; казавъ ихъ кинути до темницѣ, а въ Новгородѣ выскубали такимъ двомъ знахорамъ бороды а вôдтакъ повѣсили ихъ на дубѣ.

Ярославъ казавъ скрôзь по мѣстахъ и селахъ ставити церкви и настановлявъ священикôвъ. Надъ всѣма священиками и владыками постановивъ вôнъ въ Кіевѣ митрополита Иларіона, котрый бувъ першій митрополитъ родомъ Русинъ, бо до теперь були владыки и митрополиты самі Греки.

Ярославъ любивъ бôльше порядки заводити въ своѣй земли, нѣжь воювати. Вôнъ будувавъ мѣста. На далекôй пôвночи збудувавъ вôнъ мѣсто Юрєвъ, а на Волзѣ, за теперѣшною Москвою (бо тогды єи ще не було), заложивъ мѣсто Ярославъ, де нынѣ мешкають Великоросы. Понизше Кіева позакладавъ вôнъ малі крѣпости, щобы хижі орды степовї не налѣтали на границѣ. Вôнъ казавъ тѣло свого брата Глѣба перенести до Вышгороду и поховати побôчь Бориса. Вôдъ того часу почали туды сходити ся богомольцѣ и назвали Бориса и Глѣба святыми. Ярославъ казавъ навѣть выкопати и охрестити кôстки своихъ предкôвъ поганъ, Олега и Ярополка, и поховати ихъ въ Десятинnôй церквѣ.

До того часу ще не було писаныхъ въ книжкахъ правъ. Князѣ судили нарôдъ пôсля давныхъ народныхъ звычаєвъ. Ярославъ казавъ посписувати права въ книжку, и тота книжка называє ся: „Правда Руска“. Въ тôй Правдѣ Рускôй Ярославъ позволивъ пôсля давного звычаю кроваво мстити ся; за смерть брата мôгъ мститись братъ, за вôтця сынъ а за сына отець. За кожду провину велѣвъ Ярославъ карати грôшми. Грôшми платили кару за убійство, грôшми тоже за бôйку и ганьбу. Тї грошѣ ишли въ княжу касу, а плата за грѣхи ишла митрополитови. Коли обвиненый не признававъ ся до вины, тогды рѣшали дѣло 12 выбраныхъ людій.

Ярославъ умеръ 20. лютого 1054-ого р., єго поховали въ Зофійскôй церквѣ въ марморовôй домовинѣ, котра и теперь тамъ єсть за иконостасомъ. — Задля того, що дуже любувавъ ся въ наукахъ, дано єму прозвище „Мудрый“.

Пôсля И. Нечуя.

40.

Василько, князь Теребовельскій, и Володарь, князь Перемыскій.

По смерти Ярослава Мудрого (1054) лишило ся пять живучихъ сынôвъ, котрй одержали зъ волѣ Великого князя удѣльнй рускй краѣ. Ростиславъ, внукъ Ярослава, одержавъ область Перемыску, Теребовельску и Звенигородску, отже бôльше-менше тотй землѣ, котрй нынѣ входять въ складъ схôднои Галичины, замешканои Русинами. Ростиславъ († 1065) мавъ трёхъ сынôвъ, съ котрыхъ два, Володарь и Василько, по смерти брата (Рурика † 1092) подѣлили батькôвщину помежи себе. Володарь ставъ княжити въ земли Перемыскôй, а Василько въ Теребовельскôй. На дармо силовали ся Великй князѣ Кіѣвскй ихъ зъ-вôдси прогнати; Ростиславичѣ бороли ся крѣпко, удержали ся на батькôвщинѣ и засновали династію въ Галичинѣ, котра тутка ажь до р. 1199-ого панувала.

Володарь и Василько були то славнй рицарѣ свого часу. Именно Василько вôдзначувавъ ся богатырскою вôдвагою въ бояхъ; въ єго подвигахъ, въ цѣлôмъ єго житю и єго чинахъ, єсть щось героичного, незвычайного, великого. Мавъ вôнъ высокй патріотичнй цѣли, и загадавъ вôтчину свою и державу пôднести до могучости и славы. Вôнъ думавъ завоювати Дунайскихъ Болгаръ и поселити ихъ на своѣй земли; потôмъ бажавъ завоювати Половцѣвъ и „здобути собѣ славу або положити голову за руску землю“. То не суть замѣры звычайного воёвника: дикй народы переселити на руску землю, дати имъ вѣру и просвѣту, зъ людей дикихъ и ворогôвъ Руси зробити пожиточныхъ пôдданыхъ Руси — справдѣ то велика гадка! Впрочѣмъ Василько бувъ мужь праведный, христіянинъ побожный, въ нещастю не упадаючій, пôддаючи себе Божѣй воли..., а до того сумною долею постиженый.

Василько съ своими высокопарными гадками бувъ солію въ оцѣ не одному и пострахомъ для слабодушныхъ. Особливо лякавъ ся єго и ненавидѣвъ Давидъ Игоревичь, князь Володимирско-Волыньскій, яко найблизшій сусѣдъ, щобы Василько не взявъ Волыня, на котрый Ростиславичѣ лако-

мымъ позирали окомъ. Давидъ обдумувавъ, якимъ бы чиномъ позбути ся небезпечного сусѣда. Небавкомъ надала ся до того способность.

До Любеча (1097) зъѣхали ся були князѣ рускій, покликані водъ Великого князя Святополка на раду, за-для уладженя справъ спольнои вотчины. Сюды прибули такожь Давидъ и Василько. По скончены дѣлѣ выбиравъ ся Василько домовь и поступивъ на хвилю до Кіева, до церкви св. Михаила, щобы Богу помолити ся. Коли вже бувъ у воротъ города, прославъ до нѣго Великій князь Святополкъ дворянина, котрый просивъ въ имени Великого князя, щобы Василько вступивъ до княжого двора въ гостину, и щобы забавивъ тутъ ажь до имянинъ Великого князя. Василько водказавъ и мовивъ: „Чекає на мене война дома.“ Тогды послявъ Давидъ до Василька и сказавъ єму: „Не водъѣзджай брате, не супротивляй ся воли старшого брата!“ Але и Давида не послухавъ Василько.

Тоє усильне запрошуване Василька до Кіева не походило съ щирости и любви. Давидъ скрывавъ въ серцю своѣмъ ѣдь здрады на Василька и затроивъ нею такожь серце Великого князя Святополка, мовлячи до нѣго: „Василько убивъ брата твого Ярополка, а нынѣ съ Печенѣгами и Торками ладить войну на насъ обохъ; сли не спасешь ся теперь водъ нѣго, то нѣ тобѣ панувати въ Кіевѣ, нѣ менѣ на Волыни.“ Святополкъ, увѣривши подмовамъ, постановивъ поймати Василька и за-для того запрошувавъ єго до себе въ гостину. Коли-жь Василько водказавъ, тогды говоривъ Давидъ до Великого Князя: „Видишь, вонъ тебе не слухає, хоть ще въ границяхъ твоєи волости; щожь тогды буде, коли вонъ зъ-водси цѣлый водойде?! Вонъ захвативъ твои городы Туровъ, Пиньскъ и другій; тому скличь Кіевлянъ, скажи Василька схватити и передай єго въ мои руки.“

Великій князь, переполошеный словами Давида, выславъ ще разъ до Василька посланця съ словами: „Коли вже такъ дуже спѣшишь ся домовь и до имянинъ пождати не хочешь, то поступи до мене хоть на хвильку, та побесѣдуємо съ тобою та зъ Давидомъ.“ Василько змякъ, выправивъ свою дружину домовь, а самъ сѣвъ на коня та помчавъ до Великого князя въ гостину. На дорозѣ стрѣтивъ Василька єго

дворянинъ и каже: „Не иди княже! яти тя хотять.“ Но великосердный Василько не вѣривъ въ такъ чорну здраду, перехрестивъ ся тай сказавъ: „Воля Господа да будетъ.“ — Напротивъ Василька выйшовъ Великій князь Святополкъ зъ веселымъ лицемъ, обôймивъ єго якъ сердечного друга и впровадивъ до палаты; — прійшовъ и Давидъ и посѣдали. Тогды Святополкъ каже: „Пробудь зъ нами черезъ свято“; и вôдказавъ въ третій разъ Василько, що не може, вôдославъ бо вже домôвь дружину свою. Давидъ сидѣвъ якъ нѣмый, а Святополкъ сказавъ: „То хочь пообѣдаємъ съ собою разомъ,“ и вставъ и выйшовъ съ комнаты. Давидъ лишивъ ся оденъ зъ Василькомъ. Василько зачавъ бесѣдовати до Давида, но Давидъ не мавъ нѣ слуху нѣ бесѣды; грызло єго вѣдай сумлѣнє, бо носивъ здраду въ серцю своѣмъ. И пообѣдавши сказавъ Давидъ: „Где єсть братъ? пôйду по нѣго, а ты брате зажди!“ — и вставъ и выйшовъ. А коли выйшовъ Давидъ, выпали на Василька збройнй мужѣ, схватили єго, заковали въ подвôйнй оковы, всадили въ темницю и придали сторожу черезъ нôчь. Дѣялось се 5. Листопадня 1097.

Святополкъ скликавъ бояръ и людей Кіевлянъ, и обвѣстивъ, що Давидъ перестерѣгъ єго о замыслахъ Василькових мовлячи: „яко той брата мого убивъ, и на мене здраду кує зъ Мономахомъ; хотять мене убити и городы мои забрати.“

И рекли бояре и люде: „Тобѣ, княже, подобає голову свою передъ небезпеченствомъ хоронити. Єсли Давидъ правду казавъ, най прійме Василько месть вôдъ Бога и вôдповѣсть передъ Богомъ.“ И довѣдали ся объ тôмъ игуменове и взяли просити за Васильком у Святополка. И рѣкъ имъ Святополкъ: „Ото Давидъ, удайте ся до него!“

Но Давидъ настававъ на ослѣпленє и каже до Святополка: „Єсли того не зробишь, то ты не устоишь ся въ Кіевѣ, нѣ я въ Володимирѣ.“

Той-жь ночи вывезли Василька до Бѣлгорода, пôвтора милѣ вôдъ Кіева вôддаленого. Окованого вытащили съ колясы и ввели до малои комнаты. Ледве въ нѣй сѣвъ Василько, узрѣвъ, якъ вôвчарь, родомъ Торчинъ, остривъ нôжь. Догадавъ ся, до чого бы то було, и зачавъ слёзы проливати и великій зойкъ и крикъ до неба взносити. И вôйшовъ Сно-

видъ Изечеславъ, стадникъ Святополка, и Дмитро, стадникъ Давида; розпростерли килимъ на земли и почали покладати Василька. И крѣпко зъ ними борыкавъ ся и повалили єго и звязали. И здѣймили съ печи дошку и поклали єму на груди. И приступивъ Торчинъ держачи нѣжь и вылупивъ єму обѣ зѣницѣ. А Василько лежавъ якъ мертвый. И вынесли єго на килимѣ и всадили яко мертвого въ колясу, и повезли въ Володимиръ (на Волынь).

А коли єго везли, станули за мостомъ Звѣженьскимъ на торговици и здѣймили зъ него сорочку, бо була закровавлена, и дали єѣ выпрати попади. Попадя, выправши ю, вложила на него, коли лупѣѣ сидѣли при обѣдѣ. И взрѣвши єго якъ мертвого, зачала рыдати. И пробудивъ єго плачь єи и рѣкъ: „Где єсмь азъ?“ И вѣдповѣла єму: „Въ городѣ Звѣженю.“ И просивъ воды, и дала єму. И коли напивъ ся, якъ бы душа въ нѣго вступила, опамятавъ ся, посунувъ рукою по сорочцѣ и рѣкъ: „Пощо-сте зъ мене зняли? най бымь умеръ въ сорочцѣ кровавѣй и въ нѣй станувъ передъ Богомъ.“ Тымъ-часомъ тамтотѣ, пообѣдавши, всѣли и вѣдъѣхали зъ нимъ швыдко; — а ѣхали по дорозѣ грудистѣй, бо то було въ мѣсяци Листопадѣ, и шестого (18.) станули зъ нимъ въ Володимирѣ.

Чинъ той выкликавъ у всѣхъ князѣвъ справедливый гнѣвъ и почали готовити вѣйну на Великого князя Святополка и на Давида. Святополкъ злякавъ ся; спыхавъ вину на Давида и цѣлувавъ крестъ, що Давида за єго злочинство укараѣ. Давидъ теперь собѣ злякавъ ся, и старавъ ся зъ Васильком примирити ся. Но коли Святополкъ не спѣшивъ ся зъ укараньемъ Давида, то той очунявъ зо страху и державъ Василька въ неволи дальше. Ажь Володарь, обсадивши вѣйскомъ Володимиръ, притиснувъ Давида, що пустивъ Василька на волю.

Не заразъ потѣмъ зѣбравъ ся Великій князь Святополкъ на вѣйну зъ Давидомъ, котру заприсягъ бувъ крестнымъ цѣлованьемъ, и то не такъ щобы Давида, свого спѣльника, укарати, якъ радше щобы Волынь для себе вѣдобрати. Давидъ мусѣвъ уходити, а Святополкъ забравъ Волынь. Розпаленый такъ легкою побѣдою и такъ красною добычею ударивъ Святополкъ и на Ростиславичѣвъ, щобъ и имъ вѣдобрати ихъ

княжй удѣлы. Ростиславичѣ чимъ скорше зобрали войско и выступили противъ Святополка. На Рожномъ поли (здає ся коло горѣшнёго Буга) прійшло до кровавои борбы. Середъ найлютѣйшого бою явивъ ся слѣпый Василько, взнѣсъ крестъ святый высоко въ гору и заголосивъ до Святополка: „Ото крестъ, на котрый заклявъ-єсь ся! Выдеръ-єсь ми очи, а теперь и душу выдерти хочешь! Най той крестъ святый буде мѣжь нами судією!“ И зновь закипѣвъ бой и поляла ся кровь струями. Много изъ стороны Святополка перейшло, узрѣвши крестъ святый, на Василькову сторону, а у иншихъ зачавъ духъ упадати. Святополкъ пораженъ уйшовъ до Кіева.

Не могъ перенести на собѣ Святополкъ своєи поражки анѣ независимого становища Ростиславичѣвъ, и забажавъ, будь що будь, конечно ихъ упокорити. Ссылає на нихъ Угровъ, подбурює другихъ князѣвъ противъ нимъ, но всё безъ дѣла. Вправдѣ князѣ на соймѣ въ Увѣтичахъ (1099) рѣшають, щобы Ростиславичѣ воддали Галицко-Теребовельску землю а попристали на самой Перемыскій, але Ростиславичѣ не слухають того и панують дальше въ своихъ земляхъ безъ перешкоды.

Володарь и Василько не дармують нѣ хвильки, ихъ чинный духъ пне ся безъ перестанку до новыхъ подвиговъ. Володарь веде войну въ Польщи, а Василько, хочь слѣпый, бере участь въ-купѣ зъ братомъ Володаремъ въ войнѣ Мономаха насупротивъ зятя єго Ярославця.

То бувъ остатній важнѣйшій чинъ нашихъ Ростиславичѣвъ, бо вже слѣдуючого року (1124) умеръ Василько Теребовельскій, а заразъ по нѣмъ и братъ єго Володарь Перемыскій.

Денисъ съ Покутя.

41.

Русь галицка за князя Володимирка.

Минуло тому вже больше якъ 700 роковъ, коли руссій князь Володимирко перенѣсъ свою столицю съ Перемышля до Галича (р. 1141). Вонъ першій збудувавъ собѣ въ Галичи замокъ тай поставивъ мурована церковь пресв. Бо-

городицѣ, котра ще до нынѣ стоить. Була тамъ такожь церковь Спаса; до тои церкви, якъ о тôмъ въ давныхъ лѣтописяхъ читаємо, ходивъ князь Володимирко на хоры спѣвати утреню и вечѣрню.

Але не такимъ бувъ Га личь тогды, якимъ вôнъ є теперь. Села: Залуква, Крылосъ, ст. Станиславъ — то все було мѣсто, а мѣске поле прос тирало ся ажь пôдъ Бовшôвъ та пôдъ Дубôвцѣ. Днѣстеръ майже заєдно вкрытый бувъ лодями, то княжими, то боярскими, то купецкими, що провозили збôже, товаръ роговый и безрогій, вовну, шкôры, сôль, дерево и всяке инше добро въ Чорноморскй краѣ, за що вôдтамъ много грошій и всякого богацтва до нашого краю привозили. Великй були достатки на нашѣй Руси за князѣвъ Володимирка и сына єго Ярослава Осьмомысла.

Сторонній князѣ та королѣ завидували щастя Галицкимъ князямъ и радй були самй запанувати надъ пышнымъ та богатымъ Галичемъ. Неразъ ходили они вôйною на нашу вôтчину; однакожь хоробрôсть и мудрôсть нашихъ князѣвъ, смѣливôсть и вôдвага нашого народу тай Божа воля спасали нашь край вôдъ ворога.

Особливо угорскй королѣ часто напирали ся до Галича; ото-жь зъ Уграми неразъ прадѣды нашй завзято воювали та и надъ Днѣстромъ и надъ Сяномъ кровавй битвы точили.

Разъ напали Угры на нашь край такъ несподѣвано, що князь Володимирко, не встигши въ пору заступити имъ дорогу, мусѣвъ съ своимъ вôйскомъ заперти ся въ Перемышли. Перемышль бувъ тогды сильно укрѣпленымъ мѣстомъ; але угорского вôйска була дуже велика сила. Обступили жь Угры нашого князя въ тôй крѣпости, та вже здавало ся, що тутъ и доѣдуть єму кôнця. Тымъ-часомъ Володимирко спѣшить чимъ скорше до Половецкого хана Буняка просити помочи. Бунякъ приходить съ своимъ половецкимъ вôйскомъ, але видить, що тяжко буде зъ Уграми дати собѣ раду.

Тогды взявъ ся вôнъ на способы. Коло пôвночи выйшовъ на горбокъ надъ рѣкою Сяномъ недалеко Перемышля и вовчимъ голосомъ тричи завывъ. Вовки за кождымъ разомъ єму обôзвали ся зо всѣхъ сторонъ. Требажь знати, що Половцѣ були поганьскои вѣры и кочували давными вѣками въ степахъ надъ Днѣпромъ, где потому нашй Запороскй

козаки свою Сѣчь мали. Ведля половецкои вѣры бувъ сей вовчій вôдзывъ добрымъ знакомъ для Половцѣвъ, и въ нихъ вступивъ духъ, посмѣлѣйшали. Тогды роздѣливъ Бунякъ свое вôйско на три части; двѣ части утаивъ по лугахъ надъ рѣкою Вѣгоромъ, а третю найменшу выславъ напротивъ Угрôвъ, щобы ихъ зачепити и роздрочити.

Угры, нападенй невеликою гурмою Половцѣвъ, думали, що то вся ихъ сила, и пустили ся за ними на вздогôнъ, завзявши ся побити ихъ до ноги. Половцѣ жь не ставили имъ опору, та чимъ скорше завернули ся и втѣкали що-силы въ тй луги надъ Вѣгоромъ, где Бунякъ зачаивъ ся бувъ зъ рештою свого вôйска. Угры безъ памяти гнали за Половцями и загнали ся въ зачайку, що єѣ Бунякъ на нихъ наставивъ. Зачали жь теперь Половцѣ зъ лугôвъ выступати и на Угрôвъ стрѣляти, зачали колоти ихъ и рубати. А тутъ и Володимирко выпавъ съ Перемышля съ своимъ вôйскомъ и, натискаючи зъ заду на Угрôвъ, задавъ имъ таку пеню, що довго, довго не могли съ того вылизати ся. Ледве мала горстка угорского вôйска утѣкла черезъ горы до дому; решта лягла трупомъ въ углу межи рѣками Сяномъ и Вѣгоромъ: поля и рѣки ажь червонй стали, такъ закрасили ся людскою кровію. Довгій часъ потому не важили ся Угры напастувати нашого краю...

Свобôдно у насъ було за нашихъ рускихъ князѣвъ. Въ кождôмъ мѣстѣ бувъ широкій майданъ, а на тôмъ майданѣ на серединѣ була така пôдвышка, нѣбы камѣнь заамбонный въ церквѣ. Тутъ сходивъ ся народъ на раду, котра по давному звала ся вѣче; а на пôдвышку стававъ той, хто хотѣвъ говорити рѣчь до народу. Дзвôнъ вѣчевый скликувавъ людей до рады. Така рада залагоджувала всѣ важнй справы народу, становила законы, судила провины, покликувала передъ свôй судъ найвысшихъ урядникôвъ, а навѣть и самыхъ князѣвъ; супротивъ волѣ всего народу нѣчимъ була воля поодинокои особы, а навѣть и воля самого князя. Вôдъ того то часу переховала ся у насъ приповѣдка: Громада великій чоловѣкъ.

В. И.

42.

Ярославъ Осьмомыслъ.

По смерти Володимирка (1153) вступивъ на престолъ въ Галичи сынъ его Ярославъ, за-для своєи мудрости названый Осьмомысломъ. Ще єго отець розпочавъ бувъ зъ Великимъ княземъ Кіевскимъ Изяславомъ вôйну и забравъ кôлька городôвъ. Тая вôйна и теперь не устала; бо хочь Ярославъ заявивъ послови Великого князя, що хоче жити зъ нимъ въ мирѣ, то однако забраныхъ городôвъ не хотѣвъ вернути, и за-для того не могло прійти до згоды.

Вôйска Изяслава переправляли ся черезъ Серетъ, идучи къ Теребовли, а Ярослава черезъ Гнѣзну. Надъ рѣками стояли густѝ туманы мраки, такъ що неприятелѣ не видѣли оденъ другого; съ полудня розсунула ся мрака и вôйска заглянули собѣ въ очи. Галицкѝ бояре сказали до князя Ярослава: „Княже, ты молодый; вôдъѣдь зъ-вôдси на мѣсце безпечне и позирай зъ далека, мы самѝ будемо бити ся. Ты у насъ оденъ; сли бы тобѣ що злого стало ся, щó бы мы робили безъ тебе? Твôй отець любивъ и кормивъ насъ, теперь ты насъ любишь и кормишь, и хочемо за вôтця твого и за твою честь головы положити. Поѣдь, княже, у городъ, а мы будемо бити ся; а хто зъ насъ живымъ остане, той запре ся въ городѣ съ тобою.“ Послухавъ князь и заперъ ся въ Теребовли. Вôйска ударили на себе, и бувъ страшенный бôй, тревавъ вôдъ полудня до ночи.

На конець борючѝ ся такъ помѣшались, що годѣ було розпôзнати, хто поборює, а хто побореный. Изяславъ гонивъ передъ собою утѣкаючихъ Галичанъ, на иншѣмъ мѣсци гонили Галичане утѣкаючихъ братôвъ Изяслава. Въ конець Изяславъ одержавъ поле битвы, а бажаючи пômстити ся на ворогахъ, допустивъ ся хитрого а огидного дѣла. Розпостерши Галицку хоругвь передъ своимъ таборомъ, обманувъ тымъ Галичанъ. Они гадали, що то таборъ Галицкій, и горнули ся до него громадно. Изяславъ казавъ всѣхъ ловити и рѣзати безъ пощады. Однако не мôгъ проте анѣ Теребовлѣ взяти, анѣ забраныхъ Володимиркомъ городôвъ вôдобрати. Марно и безъ хôсна пролявши кровь руску, вер-

нувъ ся до Кіева и вôдправлявъ тамъ гучне весѣлє, а въ цѣлôй Галицкôй земли бувъ великій плачь и рыданє.

Въ тотъ часъ бувъ на Руси великій неладъ и розстроєнє. Князѣ Рурикового роду розмножили ся дуже численно: годѣ було кождому мати своє княжество, а однакъ панувати хотѣлось. Не оденъ такій, жаждущій панованя, зôбравъ дружину, або корыстаючи зъ якого домашнёго непокою, нападавъ другъ на друга, щобы доступити якого княжого престола. Не дивота, що при такôмъ станѣ множили ся непокоѣ во внутри бôльшихъ городôвъ и що боярство пôдносило щоразъ смѣлѣйше голову. Въ тыхъ усобицяхъ бравъ участь такожь и нашъ Ярославъ, однакъ не такъ для власной корысти, якъ радше щобы другимъ князямъ въ ихъ справахъ помочи.

Въ загалѣ Ярославъ Осьмомыслъ бувъ бôльше миролюбнымъ. Вôнъ звернувъ цѣлу свою увагу на дѣла внутренній: основувавъ слободы, старавъ ся пôднести рôльництво, рукодѣля и торговлю, закладавъ школы низшій и высшій, и розвивавъ добробытъ и просвѣту краю. Зъ єго то часôвъ маємо славну по всѣ вѣки пѣсню о полку Игоревôмъ. За єго панованя по битвѣ пôдъ Теребовлею черезъ двацять лѣтъ не постояло чуже вôйско на Галицкôй земли. — Суть то часы найщасливѣйшій для нашой Галицкой Руси. За грошѣ, вплываючій богато до краю и до княжой касы, удержувавъ Ярославъ наймленій значній полки для оборонy краю и для наданя державѣ бôльшой поваги. Съ сусѣдными народами и державами живъ Ярославъ въ мирѣ и згодѣ; Галицка Русь мала тогды широко и далеко честь и поважанє, близькій и далекій державы шукали зъ нею союзôвъ и приязни.

Коли такъ Галицка держава пôднесла ся до найсильнѣйшой и найзначнѣйшой въ цѣлôй Руси, Кіевъ що разъ то бôльше упадавъ. Князѣ перекидали єго собѣ зъ рукъ до рукъ и нищили блескъ єго и значѣнє. Найбôльше пошкодивъ Кіеву Андрѣй Боголюбскій, князь Суздальскій. Князѣ Суздальскій выступили вôдъ разу яко вороги Кіева, бо они хотѣли перевагу на Руси до Суздаля перетягнути. Вже першій князь Суздальскій (Московскій) Юрій Долгорукій принявъ титулъ Великого князя на знакъ, що вôнъ не хоче Великому князю въ Кіевѣ пôдчинятися. Сынъ єго Андрѣй Боголюбскій въ

роцѣ 1169 напавъ зъ бандою охотникôвъ въ ночи на Кіѣвъ, вдеръ ся до него несподѣвано, зграбовавъ всѣ дорогоцѣнности, заграбивъ купецкѝ склады, княжій двôръ, боярскѝ и мѣщанскѝ дворища и церкви, а навѣть зъ дзвôнниць поздôймано дзвоны. Мешканцѣвъ Кіева убивали, били и мучили. Вôдъ того часу не пôднѣсъ ся бôльше Кіѣвъ до давнои величи и славы.

Ярославъ умеръ р. 1187, оставивши Галицку землю молодшому сынову Ярославови, а Перемыску старшому Володимиру.

Денисъ съ Покутя.

43.

Король Данило.

Данило одержавъ въ спадщинѣ по вôтцю, хоробрôмъ Романѣ Мстиславичу, княжество Володимирске и Галицке. Но довго єще мусѣвъ вôнъ бороти ся зъ неспокôйными Галицкими боярами и завистными сусѣдами, закимъ змôгъ убезпечити ся на престолѣ вôтця. Доконавши сёго, загадавъ велике дѣло: вôнъ бажавъ всѣ части южнои Руси, роздѣленои вôдъ смерти Ярослава Мудрого (р. 1054) на много побôльшихъ и поменшихъ княжествъ, въ одну велику державу злучити. Тота держава мала опирати ся на природныхъ точкахъ т. є. обнимати те, щò природа сама лучить. Отже-жь всѣ племена рускѝ, котрѝ рôднѝ були собѣ мовою, звычаями и характеромъ, мали становити оденъ нарôдъ, а всѣ землѣ, замешканѝ тымъ народомъ, а сягаючѝ до границь, котрѝ природа горами, рѣками або моремъ назначила, мали становити одéнъ край. Не малà се була задача, котру поставивъ собѣ Данило, и много крови мусѣло проляти ся, щобы ся цѣль була осягнена.

Вправдѣ злученє земель рускихъ не стояло великого труда. Галичь и Волынь злучивъ бувъ вже (р. 1199) князь Володимирскѝ Романъ, отець Данила, а навѣть и Кіевомъ заволодѣвъ бувъ тойже Романъ. Начате нимъ дѣло выкôнчивъ Данило щасливо; всѣ частины полудневои Руси: Галичь, Волынь (и єго части), Белзъ, Подôлє, Кіѣвъ и Укра-

ину злучивъ Данило въ одну цѣлôсть и основавъ такимъ дѣломъ одну южноруску (малоруску) державу. Черезъ тоє зросли ся и всѣ поселенцѣ полудневои Руси (Галичане, Волыняне, Подоляне, Украинцѣ) въ одну народну цѣлôсть, въ оденъ нарôдъ, котрый называє себе Русинами.

Тяжше було такъ злученому народови рускому придбати природнѝ єго границѣ. Такѝ границѣ становили: на западъ Сянъ и Бугъ, на пôвнôчь Припеть, на всхôдъ Днѣпро, на полудне Карпаты, а дальше долѣшнiй Дунай и Чорне море. Для позысканя сихъ границь мусѣвъ Данило зъ многими племенами бороти ся, а особливо надъ Нарвою зъ Ятвягами, надъ Припетю зъ Литовцями и Пинськими князями, надъ Чорноморскимъ побережемъ съ Половцями и Татарами. Дике племя Ятвягъ, котре пустошило и грабило сусѣднѝ землѣ, зôстало Даниломъ покорене, а въ ихъ краю станули небавкомъ рускѝ мѣста Дрогичинъ, Береcть и иншѝ. Такожь Пинчукôвъ, котрѝ вразъ зъ Литовцями неразъ нападали руску землю, пôдбивъ Данило пôдъ своє пановане, а зъ Литовцями, щô мешкали въ недоступныхъ лѣсахъ и багнахъ, зробивъ миръ и приязнь. Дикiй, кочуючiй нарôдъ Половцѣвъ дававъ ся довго въ знаки нашѣй Руси своими грабежами, но съ часомъ мусѣвъ покорити ся Галичу. Половецкѝ князѣ (такожь Болехôвскими званѝ) подружили ся вôдтакъ зъ Русинами и приняли Христiяньску вѣру. Тыхъ то князѣвъ умѣвъ Данило все при Руси держати и стерѣгъ сильною рукою важнѝ для Руси границѣ вôдъ устя Дунаю ажь до Днѣстра. Дальше побереже надморске вôдъ долѣшнёго Днѣстра ажь до вливу Днѣпра здобувъ Данило пôзнѣйше на Татарахъ.

Заокругливши такимъ способомъ свою державу, Данило завѣвъ во всѣхъ частяхъ єи одни права и оденъ ладъ. Лише Пинськѝ и Болехôвскѝ землѣ задержали свои давнѣйшѝ права и своихъ питоменныхъ князѣвъ. За столицю своєи обновленои державы обравъ Данило не Галичь, котрого не дуже любивъ, дôзнавши неразъ гôркои годины вôдъ неспокôйныхъ Галичанъ, а именно вôдъ гордыхъ бояръ, но заложивъ собѣ на тоє нове мѣсто Холмъ и осадивъ въ нѣмъ не тôлько Русинôвъ, но такожь людей рôжныхъ иншихъ народностiй: Нѣмцѣвъ, Жидôвъ, Полякôвъ и иншихъ. Нову столицю укрѣ-

пивъ валами и ровами и украсивъ стрѣйными будынками, замкомъ, церквами и монастырями. — Щобы велику и могучу державу свою и на внѣ укрѣпити, старавъ ся Данило о приязнѝ взаємины зъ другими державами: зъ Уграми, съ Поляками, зъ Литвою и такожь съ Папою римскимъ. Въ Дрогичинѣ, близько Мазовецкихъ границь, принявъ Данило зъ рукъ папского леґата присланый собѣ вѣдъ папы Инокентія IV. королевскій вѣнець и коронувавъ ся на короля руского 1255 р. (rex illustris Russiae).

Однако дѣло, котре такъ красно и такъ величаво було засновалось, не дозрѣло; а то зъ двохъ причинъ. Разъ, що у Данила бувъ духъ правдиво рицарскій, неспокѣйный, зрываючій ся безперестанно до подвигѣвъ воєнныхъ. Вѣнъ не мавъ въ собѣ того супокою, щобы поволи и безъ устанку занимати ся уладженємъ справъ внутреннихъ; жажда славы рицарскои порывала єго неразъ и до такихъ подвигѣвъ, котрѝ для добра державы неконче були потрѣбнѝ. И такъ н. пр. выправлявъ ся вѣнъ на рицарѣвъ нѣмецкихъ, осѣлыхъ на Балтицкѣмъ приморю, помагавъ удѣльнымъ князямъ польскимъ одному супротивъ другого и выбравъ ся навѣть на землю Ракуску, Чехію и Шлезію въ змовѣ зъ угорскимъ королемъ Белею. Сѝ походы, именно на Чехи и Шлезію, принесли єму вправдѣ много славы, але мало правдивого хѣсна; а стояли много труда, много грошій и рускои крови, и вѣдтягнули вѣдъ уладженя дѣлъ домашнихъ.

Но найбѣльшою перепоною скрѣпленя и тревалого уладженя Даниловои державы були напады Татарѣвъ, котрѝ що ино засновану державу обернули въ руину и на завсѣгды пѣдкопали єи неутвердженѝ єще пѣдвалины. Упокореный Татарами Данило по довгихъ и тяжкихъ борбахъ, видячи свѣй край въ страшеннѣй нуждѣ и долю єго въ самѣмъ зародѣ до лучшои будучности убиту, не переживъ довго остатнѣго нападу Татарѣвъ, и въ два роки по уступленю ихъ зъ Руси умеръ 1264 р.

Данило бувъ великимъ и хоробрымъ вождомъ и мудрымъ, добрымъ королемъ. Вѣнъ сердечно любивъ свѣй край и глубоко чувъ нещастє своихъ пѣдданыхъ, недолю бѣдного, передъ Татарами скитаючого ся народу. Родину свою любивъ цѣлымъ серцемъ, а ворогамъ вѣдпускавъ, скоро поко-

рили ся, и нѣколи не мстивъ ся надъ ними. Духъ его бувъ ємкій и при тôмъ неустрашеный; вôнъ усе рвавъ ся до великихъ дѣлъ, до здобуваня славы въ воєнныхъ подвигахъ. Тому Русинъ має справедливу причину величати ся своимъ великимъ, хоробрымъ и добрымъ княземъ и королемъ Даниломъ Романовичемъ.

Денисъ съ Покутя.

44.

Перший напады Татарôвъ на Русь.

Найбôльшимъ нещастемъ для Данилового царства и для насъ Русинôвъ були Татары. Они нашу долю вбили въ єи зародѣ до лѣпшои будучности; розбита и знищена ними Русь дармо вже силкувалась пôддвигнути ся и не довго могла задержати свою самостôйнôсть.

Татары або Моголы кочували вôдъ первовѣку на Азійскихъ выжинахъ надъ озеромъ Байкалъ и надъ рѣкою Амуръ. Неначе безчисленна шаранча омрачаюча сонце явили ся они на початку 13-го столѣтя надъ Волгою, розбили Половцѣвъ, поселеныхъ надъ Волгою и Дономъ, и ступали дальше, нѣчимъ не повздержанй, на захôдъ къ границямъ нашои Руси. Утѣкаючй передъ ними Половцѣ оповѣдали дива о тыхъ лютыхъ дикунахъ. Татары страшнй були вже по своѣй верхнѣй подобѣ. Малй, широкого плеча, пôдсадковатй, чорножовтавого лица, низького чола, съ-пôдъ котрого люто сверкали малй, ящѣрчй очи, зъ малыми вусиками, рѣдко зарослою бородою, съ широкимъ, задертымъ носомъ, грубыми широко роздертыми устами, въ короткихъ кожушинахъ, на маленькихъ борзыхъ коняхъ прикучнувши, зъ довгими списами, що якъ густый лѣсъ горѣ наѣжили ся, не були они подôбнй до образу лица людского, були то радше якйсь гидкй невиданй потворы. Гидкому образу лица вôдповѣдала люта, погана душа. Где они напали на людскй селища, то гôршь перозумного скота затоплялись въ звѣрячѣй похоти: розпустовали, забивали, мучили, проливали людску кровь для сердечнои охоты, забирали що найлѣпшу здобычь, а останки зъ огнемъ пускали. Передъ ними несли ся зойки утѣкаю-

чихъ, зъ ними ишла люта смерть и мука, пожежа и заглада; густѝ хмары дыму взносили ся надъ заграбленими, горѣючими селами и мѣстами, за ними остали ся згарища и руина. Куды Татары поступили, тамъ не пôднесла ся вже бôльше трава, спѣвають до нынѣ народнѝ рускѝ пѣснѣ.

Щобъ такôй недоли опôръ поставити, зôбрали ся рускѝ князѣ на раду и выступили на-супротивъ Татарôвъ до бою надъ рѣкою Калкою (побôчною рѣкою Дону) 1224 р. Но щожь?... незгода межи князями не допустила щасливо перевести патріотичного дѣла. Мстиславъ Удалый завидувавъ славы Мстиславу Кіѣвскому и не завѣдомивъ єго объ тôмъ, що хоче на Татарву напасти. Не було одного воєнного пляна и одномышленного удару. До того стрѣлы Татарскѝ несли дальше нѣжь стрѣлы рускѝ. Съ тыхъ то причинъ, хоть рускѝ князѣ бороли ся якъ львы, то однакъ Татары побѣдили. Въ тôй битвѣ боровъ ся такожь нашь рицарскій 23-лѣтній Данило и братъ єго 22-лѣтній Василько. Данило бувъ раненъ, Василько съ коня зверженъ и на земли привиленъ, многѝ князѣ убитѝ. Береги Калки вкрыли ся густо трупами зъ-надъ Днѣпра, Сяну и Буга. Мстиславъ Удалый, Романовичѣ и Мстиславъ Луцкій спасли ся утечею; Мстислава Кіѣвского принудили Татары до здачѣ и удусили єго вразъ зъ зятемъ пôдъ дощками. Була то перша проба борбы межи Татарами а Русію.

Татары тогды єще не загадали були завоювати Русь, для того и не хôснували они съ побѣды. Не знати, за-для якихъ причинъ, опустивши боєвище, щезли въ безлюднѝ степы мовь тота туча, щô несе опустошѣнє: не знать, звôдки прійшла и куды дѣла ся.

Но недовго тѣшилась руска земля спокоемъ. И не спостереглась, якъ навалъ Татарскій, щô здававъ ся пропадати на вѣки, обернувъ ся въ-друге на супротивъ неи. Пôдъ страшнымъ ханомъ Батыємъ ударили Татары въ-перше на пôвнôчну Русь, т. є. на Суздаль и княжества вôдъ неи зависимѝ (1230 — 1240). Пôвнôчна Русь, пôдбита зовсѣмъ, носила черезъ 200 лѣтъ тяжку татарску неволю. Вôдтакъ обернули ся Татары на царство Данила. На самъ передъ ударили на Кіѣвъ и обернули єго въ руину. Потôмъ перли на западъ, несучи съ собою смерть и пожежу. Данило, не въ силѣ опер-

ти ся такому напорови, помчавъ до Угоръ, завзываючи Угорского короля до спôльного бою противъ ворога христіяньства и чоловѣчества. Але король вôдказавъ помочи... Руска земля, лишена тôлько Божѣй опѣцѣ, стогнала пôдъ ударомъ Татарскимъ. Мешканцѣ опускали свои хаты и утѣкали въ лѣсы и горы або крыли ся въ багнахъ и мочарахъ. Лише укрѣпленй городы ставляли опôръ. Але и тутъ не всюда була охорона передъ Татарвою. Такъ пали Колодяжинъ (на Подôлю), Каменецъ и Володимиръ и Галичъ и многй иншй городы; лишь оденъ Кремянецъ удержавъ ся цѣлый твердостію своихъ укрѣпленій.

Данило, вертаючи зъ Угоръ черезъ Синевôдскй горы, где станувъ въ монастырю на нôчлѣгъ, довѣдавъ ся тутъ о сумнôй доли своєи отчины и подыбавъ много нещастного народа, блукаючого ся безъ хлѣба, безъ дому и лому, щò утѣкъ передъ Батыємъ шукати охороны въ гôрскихъ вертепахъ. Вернувшись домôвь, заставъ отцѣвску землю, недавно посѣяну цвитущими городами, сполокану рускою кровю и Татарами обернену въ руину.

Татары, спустошивши и обезсиливши царство Данилове, жадали теперь, щобъ Данило прійшовъ въ татарскій улусъ и покоривъ ся передъ ханомъ. Данило довго зволѣкавъ се дѣло, але конечнôсть принудила єго выбирати менше горе за бôльше. Въ осени 1250 р. на самъ празникъ Димитрія вôдъѣхавъ Данило до Кіева, и вôддавши ся тутъ въ церквѣ св. Михаила опѣцѣ Всевышнёго, вôдправивъ ся въ лоди до Переяславля, а зъ вôдси надъ Волгу до Батыя. Передъ ханомъ приклонивъ Данило колѣно, бувъ ласкаво принятый и ему вôддана була земля єго; Днѣпро розграничавъ землю Татарску вôдъ царства Данилового. Данило узнавъ Батыя за верховного пана и обовязавъ ся разомъ съ Татарами иншй землѣ воювати; въ-прочѣмъ була наша вôтчина (т. є. Данилове царство) вôдъ Татарôвъ свобôдна.

Данило, вернувшись цѣло съ татарского улуса, взявъ ся якъ добрый ґазда до уладженя зруйнованои держави. Розсыпанй скитальцѣ вертали назадъ на рôдну землицю, закладали хаты, управляли рôлю, и зновь засвитала лѣпша доля на рускôй земли. Вôдновилось давнѣйше житє и Русь покрылась опять цвитущими осадами. Данило, наученый гôр-

кою долею, предвиджувавъ, що чорна татарска хмара лишь на хвилю усунулась, що все она грѣзно висить, хоть зъ далека, надъ рускою землею. Вѣнъ загадавъ єѣ доконче вѣдперти. Для того взносивъ чимъ скорше зруйнованѣ крѣпости, котрѣ гей-бы зъ землѣ выростали на посграхъ поганцѣвъ.

Вѣдтакъ шукавъ приязни и союза зъ западными державами: зъ Уграми, Польщею, Литвою и самымъ папою Римскимъ. Татары споглядали якійсь часъ зъ непокоємъ на шастання Данила, а вѣдтакъ взяли ся до дѣла. Переступивши Днѣпро стали нашу Русь на ново пустошити.

Данило выступивъ вѣдважно до бою, ударивъ на Татарѣвъ, побивъ ихъ разъ и другій, заволодѣвъ Побережемъ надъ Чорнымъ моремъ, вѣдобравъ Татарамъ забранѣ городы надъ рѣкою Тетеревь и пѣдсунувъ ся ажь пѣдъ самъ Кіѣвъ.

Однако, не одержавши нѣ зъ вѣдки помочи, не на довго мѣгъ устоятись самъ одинъ противъ страшному неприятелеви. Татары зѣбрали вскорѣ бѣльшѣ силы и выслали зъ ними найлучшого свого воєводу Бурундая противъ Данила. Бурундай зажадавъ конечно, щобы Данило передъ ханомъ ставивъ ся, розметавъ свои крѣпости въ Галичинѣ и на Волыню и разомъ съ ханомъ воювавъ Литву и Польщу.

Данило, радъ не радъ, мусѣвъ послухати. Передъ хана однако не ставивъ ся, бо знавъ гнѣвъ єго на себе, лише пѣславъ до него брата свого Василька, нѣбы свого вѣдпоручника, зъ рускимъ вѣйскомъ. А самъ удаливъ ся въ землю Берестейску до Мѣльника, где передъ иконою Спаса горячо моливъ ся за спасеніе отчины и своєи родины вѣдъ лютости розъяреного хана. Небавкомъ розпочалась вѣйна татарска и руска напротивъ Литвы и Польщѣ (1260—61 р.). Татары вразъ съ полками Данила пустошили Литву, а Литовцѣ пустошили руску землю. Нужда була страшенна... До того Татары, вертаючись зъ вѣйны, стояли довго на рускѣй земли, казали розмѣтовати крѣпости Даниломъ взнесенѣ, спасали буйнѣ ланы своими стадами, выбирали пашню на прокормленє свого вѣйска и всякѣ припасы. Ажь въ р. 1261 опустили Русь, вынищивши єѣ до крыхточки, черезъ що велика нужда и голодъ повстали.

Денисъ съ Покутя.

45.

Князь Левъ I.

По смерти кѣроля Данила розпала ся наша вôтчина на три части: часть всхôдну, с. є. Украину и Подôле, забрали Татары; часть же захôдна роздѣлила ся на двѣ части: на державу Галицко-Перемыску, котрою заволодѣвъ найстаршій сынъ Данила Левъ, и на Володимирско-Волыньску, надъ котрою запанувавъ Василько, братъ Данила, а потôмъ Мстиславъ, сынъ Данила. Обѣ державы були вôдъ себе зовсѣмъ независимѣ, а часто навѣть спорили межи собою. То тôлько мали спôльне, що обѣ були пôданѣ Татарамъ, платили имъ данину и мусѣли вразъ зъ ними нападати на сусѣднѣ христіяньскѣ краѣ. Коли и якимъ способомъ все тоє стало ся, не знати; знаємо тôлько, що лѣтописи не передали намъ нѣякои вѣсти про яку борбу Галицко-Володимирскихъ князѣвъ съ Татарами, про яку помôчь несену братямъ на Украинѣ и Подôлю.

Левъ I. бувъ вѣрный приклонникъ Татарôвъ, а то задля власнои корысти. Вôнъ спустивъ зъ очей высокѣ пляны вôтця свого Данила, а державъ ся того, що єму обѣцювало принести близькій хосенъ. Для того звязавъ ся тѣсно съ Татарами, за ихъ помочію нападавъ мечемъ и огнемъ на сусѣднѣ краѣ и выносивъ зъ-вôдтамъ богату здобычь. Найбôльше давъ ся въ знаки земли Люблиньскôй и Судомирскôй.

Однакожь хотя Левъ за помочію Татарскою обременивъ ся кровавою добычею забраною у сусѣднихъ народôвъ, то за тоє мусѣвъ выбирати дань для Татарина въ власнôмъ краю; хоть разомъ съ Татарами пустошивъ сусѣдну землю, то на вôдворотъ видѣвъ, якъ сусѣдъ мстячись обертавъ рускѣ землѣ въ руину; хоть не разъ, не два Татаринъ вволивъ волю Льва и ходивъ зъ нимъ чужу землю воювати, то навзаимъ Левъ мусѣвъ завсѣгды слухати волѣ Татарина и спомагати єго вôйскомъ, куды и коли сей зажадавъ. Тымъ часомъ Татаринъ, переходячи черезъ Галицко-Володимирскѣ краѣ, познакомлявъ ся що разъ лѣпше зъ ними, привыкавъ до нихъ и намагавъ ся тутъ ґаздувати.

Въ роцѣ 1283 ходивъ Левъ съ Татарами здобувати Судомирску землю. Не вдѣявши нѣчого, вернувъ ся назадъ

а разомъ зъ нимъ такожъ и Татары. Пôдъ Львовомъ розложили ся они табóромъ, давали позôръ на городъ, утрудняли довôзъ живности и не дозволяли нѣкому выйти зъ мѣста. Хто зъ-за муровъ показавъ голову, того ловили, обдирали и пускали нагого, иншихъ забирали въ полонъ и упроводжали въ ясыръ татарскій, иншихъ убивали. Татары стояли двѣ недѣлѣ коло Львова. Они бенкетували, замѣсць щобы воювати, и ажь коли награбили ся доволѣ и облупили союзникôвъ, неначе-бъ ворогôвъ, вернули ся въ степъ за Днѣпро, зôставляючи по собѣ пустыню... Потôмъ наставъ великій помôръ въ польскôй и рускôй земли. Коли на приказъ Льва счислено умерлыхъ тогды Русинôвъ въ Галицкôй земли, показало ся, що число ихъ выносило пôвтринацяти тысячь.

Ще гôршои долѣ дôзнали вôдъ Татарвы Украина и Подôлє. Два татарскѝ полководцѣ, Ногай и Телебуга, посварили ся мѣжь собою и взяли ся бити. На рôвнинахъ украиньскихъ выбрали собѣ боєвище и сточали тутъ кровавѝ боѣ; мѣста и села рускѝ пускали зъ дымомъ, наконець напали на самъ Кіѣвъ и зруйновали єго до основы. Нарôдъ божій розôйшовъ ся по широкôмъ свѣтѣ блукаючись. Въ слѣдъ за тымъ и Кіѣвскѝ митрополиты, котрѝ були духовною головою цѣлои Руси и яко заступники патріярха Царгородского мали власть поставляти и усувати епископôвъ и скликувати соборы, стали переносити ся до Москвы, ажь наконець митрополитъ Петро (1309 р.) цѣлкомъ перенѣсъ митрополію съ Кіева до Москвы.

Левъ бувъ князь честилюбивый и жаждущій посѣданя широкихъ земель. Межи родиною хотѣвъ верхъ водити и не допускавъ, щобы хто съ князѣвъ взрôсъ по-надъ него. При тôмъ бувъ вôнъ чоловѣкъ дуже горячій, палкій, неспокôйный; въ бою бувъ хоробрый и неустрашеный и порывавъ ся радо до подвигôвъ. Зъ другои жь стороны бувъ Левъ добрымъ господаремъ въ своѣмъ краю и дбавъ о добро народа. Львôвъ, заложеный ще Даниломъ але вôдтакъ зруйнованый Татариномъ Бурундаємъ, вôдбудувавъ Левъ на ново, укрѣпивъ валами, ровами и замкомъ и зробивъ своєю столицею; завязавши зъ Нѣмцями торговельнѝ договоры, такъ що торговля Балтійского моря ишла вôдъ тогды черезъ Львôвъ,

також спровадивъ до Львова Нѣмцѣвъ и Сараценôвъ зъ Азіѣ, котрѝ въ тотѝ часы торговлею дуже займали ся, такъ якъ пôзнѣйше Вôрмене и Жиды.

По довгôмъ неспокôйнôмъ житю князь Левъ загадавъ послѣднѝ днѣ прожити на молитвѣ, въ набожности, на самотѣ въ якôмъ удаленôмъ монастыри. Вôнъ вôдъѣхавъ до Спаского монастыря, щó лежить въ гôрскôй околици надъ Днѣстромъ. Идучи за примѣромъ многихъ рускихъ князѣвъ иринявъ Левъ на смертнôй постели († 1301) монашій чинъ и приказавъ, щобы тѣло єго похоронено по-просту безъ всякои пышнои выставы. Тѣло єго перенесено въ Лаврôвскій монастырь. По пожарѣ, котрый тутъ приключивъ ся въ 1767 р., вôдкрыто въ камѣннôй стѣнѣ двѣ домовины, оббитѝ дорогими срѣбными бляхами и украшенѝ штучною рѣзьбою; на однôй зъ нихъ вырѣзано було имя Льва.

Денисъ съ Покутя.

46.

Русь дôстає ся пôдъ Литву и Польщу.

Ще Русь не вспѣла опамятати ся пôсля великого татарского лихолѣтя, а вже новый нарôдъ насунувъ ся на ню зъ другого боку, вôдъ моря Балтійского. Се були *Литовцѣ*. Попереду нашѝ князѣ нападали на ихъ землю, а князь Галицкій Романъ Мстиславичь, отець короля Данила, мавъ навѣть запрягати до плуга пôйманыхъ Литовцѣвъ и орати ними, якъ згадує народна пѣсня. Але пôсля набѣгу Татарского стала Литва дужшою, особливо якъ вывчилась у Нѣмцѣвъ вôйскового строю. Спôльне небезпеченство, грозяче вôдъ Татарôвъ, зачало зближати Русинôвъ зъ Литвинами. Король Данило зробивъ союзъ зъ Литовскимъ княземъ Миндогомъ, а наслѣдникъ Миндога Войшелкъ загадавъ Литву и Русь Володимирску зôлляти въ одну державу. Задля того вôддавъ сестру свою за Шварна, сына Данилового, постригъ ся въ монахи и пôйшовъ въ монастырь, а Литовскій тронъ вôддавъ Шварнови. Симъ зôллянємъ Литвы и Руси була бы утворила ся могуча держава, щó змогла бъ оперту ся Татарамъ. Однакъ Левъ I. перешкодивъ тому. Одного разу вы-

бравъ ся вôнъ въ монастырь до Войшелка въ гостѣ. Тамъ розôгрѣвшись медомъ розпочавъ сварню и пробивъ Войшелка на смерть єго власнымъ мечемъ.

Сынъ и наслѣдникъ Льва, Юрій I. (1301 — 1315), звязавъ ся зъ нѣмецко-пруськими рицарями и розпочавъ вôйну противъ князя Литовского Ґедимина. Але Ґедининъ забравъ оденъ городъ рускій по другôмъ, ажь пôдступивъ пôдъ Володимиръ. Юрій поспѣшивъ въ помôчь своєй второй столици и прійшло до битвы. Руска кôнниця, затревожена напоромъ Литовскои пѣхоты, подала ся назадъ. Надармо силува въ ся Юрій спинити утѣкаючихъ, ободрити трусливыхъ, вправити въ ладъ розрушенй ряды, надармо заохочувавъ воёвникôвъ своимъ власнымъ прикладомъ. Не зважаючи на очевидне небезпеченство, стававъ самъ до бою, де найсильнѣйша борба кипѣла; ажь раженый смертнымъ ударомъ полягъ зо славою на поли битвы. Бôльша часть Володимирскои Руси дôсталась пôдъ пановане Литвы.

Небавкомъ загадавъ Ґедиминъ и Кіёвску Русь завоювати. Кіёвъ, хотя вже кôлька разôвъ зруйнованый и спаленый Татарами, ще не зовсѣмъ упавъ; въ нѣмъ засѣвъ якійсь князь Станиславъ и володѣвъ околичными землями. Надъ рѣкою Ирпеню, на рôвнôмъ поли пôдъ Бѣлгородомъ, зôткнули ся литовскй и рускй вôйска. Настала велика рѣзня, наконець перемôгъ Ґедиминъ. Побѣдженй однй полягли, другй утѣкли, межи сими и князь Станиславъ. Ґедиминъ взявъ безъ дальшого опору Бѣлгородъ а вôдтакъ двигнувъ ся на Кіёвъ. Кіёвляне боронили ся черезъ мѣсяць, наконець, притисненй голодомъ и не видячи нѣ зъ-вôдки помочи, пôддали ся Ґедининови и зложили присягу вѣрности пôдданьчои (1319). Вôдъ завоёваня Кіёва называвъ ся Ґедиминъ „князь Литовскій и Великій князь Рускій“.

Ґедиминъ не забиравъ Русинамъ земского майна, анѣ не боронивъ имъ придержувати ся своєи вѣры и обычаёвъ; а хотя самъ зôстававъ въ поганствѣ, то сыны єго и свояки женили ся зъ рускими княгинями и пріймали радо грецку вѣру, а зъ нею руску бесѣду, звычай и обычай. Многй рускй священики, учителѣ и штукарѣ переносили ся до Литвы и ширили руску вѣру, просвѣту и штуку.

Въ Галицкôй Руси панували рускй князѣ трохи довше

нѣжь въ Кіевѣ. Послѣдній князь зъ дому Романовичѣвъ, Юрій II., чоловѣкъ слабый на тѣлѣ и на умѣ, умеръ 1337 р., не лишивши потомкôвъ. Галицке княжество загорнувъ князь Мазовецкій Болеславъ Тройденовичь, зять Литовского князя Ґедимина, зъ ласки тестя дôставшій ще передше кусникъ руского краю на Волыни, вôдъ чого и названый бувъ княземъ Руси. По смерти Юрія вырушивъ Болеславъ сейчасъ зъ дружиною въ похôдъ, щобы посѣсти княжество Галицке. Всюды признали єго за правного пана, лишь оденъ Львôвъ заперъ ся и не скорше розтворивъ свои ворота, доки Болеславъ не зъобовязавъ ся зложеныхъ въ замкахъ княжихъ скарбôвъ не рушати и городянами пôсля стародавныхъ правъ и звычаѣвъ правити. Але Болеславъ не додержавъ всѣхъ зъобовязань. Бояре вже за те єго не злюбили, що покинувъ грецкій обрядъ и перейшовъ на латиньскій. Вôдтакъ вытискавъ вôдъ народа великѝ данины, обсаджавъ высокѝ уряды чужинцями, навѣть Чехами и Нѣмцями, котрѝ нарôдъ угнетали и кривдили, и вводивъ новѝ обычаѣ... За-для того неспокôйнѝ Львôвскѝ бояре пôдставили ему (мабуть при бенкетѣ) напôй зъ ѣдію и отроили єго.

По смерти Болеслава Тройденовича занявъ Галицку Русь Казимиръ I., король польскій, яко своякъ Болеслава (1340 р.). Такимъ способомъ прійшла Русь Галицка пôдъ пановане *Польщѣ*.

Пôсля Дениса съ Покутя.

47.

Зъ житя Іосифа II.

Девятьдесять лѣтъ вже минуло вôдъ смерти Іосифа II., а ще въ многихъ сторонахъ зъ любовю и вдячностію згадує нарôдъ єго имя, славить єго щиру волю, єго стараннôсть и дбалôсть о добро пôдданыхъ, єго добре серце, що обгортало рôвною любовю всѣ станы и всѣхъ людій, и не допускало нѣкому и найменшои кривды вдѣяти. Вôнъ не вдоволявъ ся тымъ, щобъ надати мудрѝ и справедливѝ законы та и наставати на уряды и власти, щобъ сихъ законôвъ вѣрно стерегли: вôнъ єще на власнѝ очи старавъ ся пересвѣдчати ся,

якъ єго воля заховує ся. За-для того звѣджувавъ всѣ свои краѣ, заглядавъ всюды и выпытувавъ ся о всё, и то дуже часто не въ блеску цѣсарскои величи, но въ скромнôмъ видѣ приватного чоловѣка, щобъ тымъ лѣпше выкрыти всю правду, котра передъ царскимъ окомъ неразъ ховає ся.

Въ Чехахъ семилѣтня вôйна спровадила була велику нужду и голодъ. Милостивый Іосифъ приказавъ закупити богато збôжа и привезти до Чехъ для роздачѣ межи бѣдныхъ людій. Однако тымъ єще не задоволеный, постановивъ самъ переконати ся, якъ урядники єго приказы сповняти 'муть та чи не вдѣє ся яка кривда єго пôдданымъ. Для того удавъ ся непостережено въ простôй вôйсковôй одежи до малого мѣсточка, где власне богато збôжа мало людемъ роздавати ся. Приѣхавши тамъ, увидѣвъ много возôвъ зо збôжемъ передъ цѣсарскимъ урядомъ, а люди, що привезли тоє збôже, стояли въ-купцѣ и голосно радили щось мѣжь собою. Цѣсарь приступивъ близше и звѣдувавъ ся, о чѣмъ такъ живо розправляють. „Мы ждемо вже пôвъ дня," одвѣтили они; „домôвь далека дорога, вôсѣмь миль лихого гостинця, та ще й нагла робота дома, а тутъ пану начальникови байдуже про насъ!" Правду сеи бесѣды ствердивъ и писарь, котрый що ино выйшовъ зъ уряду, и додавъ ще, що мешканцѣ мѣсточка вôдъ самого рана нетерпеливо выжидають роздачѣ збôжа. Тогды цѣсарь вступивъ до уряду и просивъ писаря, щобы єго завѣвъ до пана начальника. За добру хвилю выйшовъ начальникъ и запытавъ цѣсаря нетерпеливо: „Хто вы?" — „Офицеръ въ цѣсарскôй службѣ," бувъ одвѣтъ. По сихъ словахъ заговоривъ начальникъ вже ласкавѣйше: „Чимъ могу вамъ служити?" Іосифъ вôдповѣвъ: „Я прошу за людьми, що такъ довго ждуть на студени: зволѣть ихъ чимъ скорше вôдправити." — „Най єще трохи пождуть," каже начальникъ, „я не маю часу, бо у мене суть гостѣ." — „Але имъ дорога далека, а ждуть вже пôвъ дня: тожь сама людскôсть наказує чимъ скорше ихъ вôдправити." Але нелюдскій начальникъ сказавъ сердито: „Що васъ тіи люде обходять? Прошу не мѣшати ся въ мои справы; я знаю, що маю робити." Тогды вже не мôгъ цѣсарь довше стерпѣти нелюдскои, гордои бесѣды начальника, звернувъ ся до писаря, що стоявъ на боцѣ, и сказавъ поважно: „Прошу сейчасъ заняти

ся людьми и роздѣломъ збо̂жа, а вы, пане, здайте въ сѣй хвили сво̂й урядъ пану писареви, котрого царскою моєю властію именую начальникомъ.“ Такъ плативъ, такъ каравъ справедливый Іосифъ.

Кожда така проѣздка Іосифа много зла и несправедливости во̂ддаляла и многимъ нещастнымъ та скривдженымъ отирала слёзы и приносила по̂льгу, тожь за кождою многй родины и громады благословили цѣсаря, що̀ якъ духъ опѣкунчій дбавъ про ихъ долю. Передъ дверми є̀го кабинета, въ котро̂мъ во̂дъ рана до ночи працювавъ пильно, стояло завсѣгды повно людій всякого стану, тиснучись до цѣсаря, котрый звыкъ бувъ кождого ласкаво выслухати.

Якъ численнй подѣ̀ доказують справедливо̂сть Іосифа и дбало̂сть о добро по̂дданыхъ, такъ не менше подѣ̀ свѣдчить о є̀го ласкавости и людяности. Такъ, объѣзджаючи р. 1781 Бельзію, ѣхавъ напятымъ повозомъ зъ Мехельна до Лєвенъ. Середъ поля здыбавъ селянина, во̂дзначаючого ся опрятною и харною одежею, и спытавъ є̀го о дорогу. Селянинъ, по̂знавши высоке достоинство подорожного, сѣдає на коня и проводить быстро котящу ся карыту. Цѣсарь велить заразъ помалѣйше ѣхати и запускає ся съ селяниномъ, котрого чемно̂сть и статочно̂сть ему сподобались, въ розговоръ о ро̂льництвѣ и сельско̂мъ господарствѣ. Полюбивши розумнй и здоровй уваги селянина, просить є̀го сѣсти побо̂чь себе, що̀ тойже и робить. Такъ вели дальше зачату розмову, зачѣмъ выѣхали на битый гостинець. Тогды селянинъ высѣвъ и, склонившись низенько, сказавъ простодушно: „Теперь, Найяснѣйшій Пане, обо̂йдетесь безъ мене; дорога тая веде прямо въ Лєвенъ.“ Іосифъ хотѣвъ селянина обдарити черво̂нцемъ, но во̂нъ одвѣтивъ: „Менѣ грошій не треба; славити Бога, маю ихъ сто̂лько, що менѣ выстарчить.“ Склонивъ ся ще разъ и во̂до̂йшовъ.

Н. У. Р.

48.

Дитинный вѣкъ Тараса Шевченка.

Тарасъ Шевченко родивъ ся въ губерніи Кіевско̂й въ уѣздѣ (або староствѐ) Звенигородско̂мъ въ селѣ Морин-

цяхъ, изъ сеи стороны Днѣпра. Дѣдъ Шевченка бувъ по ремеслу швець, вôдси и пôйшла назва родины. Родичѣ єго були крѣпостными селянами дѣдича Енгельгардта, се є були пôдаными свого пана и робили єму панщину. Отець Тараса звавъ ся Григорій и бувъ родомъ съ села Кирилôвки. Бувъ то чоловѣкъ письменный и розумный, але не мавъ своєи волѣ, а слухавъ лишь волѣ паньскои. Проте, якъ оженивъ ся, перенѣсъ ся по приказу дѣдича на пôвтора року съ Кирилôвки до Моринець, зъ вôдки була єго жѣнка. Въ тôмъ селѣ родивъ ся Тарасъ, въ 1814-ôмъ роцѣ, 25. Лютого.

Всѣхъ дѣтій у Григорія Шевченка було пятеро: найстаршій сынъ Микита, по нѣмъ донька Катерина, третій Тарасъ, четверта Ирина, а наймолодшій сынъ Осипъ.

Якъ минуло пôвтора року, родичѣ Тараса перенеслись зъ Моринець зновь въ Кирилôвку. Коли отже Тарасъ пôдрôсъ, ставъ тямити себе въ Кирилôвцѣ; проте й всѣ єго дитинній споминки вяжуть ся до Кирилôвки.

Першій роки дитиньства Тараса перейшли незамѣтно, якъ то звычайно буває у сельскихъ дѣтій. Бѣдна стара хата съ почорнѣлою соломяною стрѣхою и чорнымъ коминомъ, при хатѣ яблôнка, а наоколо яблôнки цвѣтникъ — се мовь то цѣлый свѣтъ малого Тараса. Але бѣлявый хлопчикъ бувъ непосидючій: босый, запацьканый, розхрѣстаный бѣгавъ по всѣхъ усюдахъ, особливо жь любивъ бѣгати по сѣножати, щô розлягалась за стодолою и за садомъ, та й купавъ ся въ потоку, щô мерчить въ тихôй долинѣ побôчь сѣножати... Выкупавъ ся, та й перебѣгавъ долину и сѣножать, а вôдтакъ вбѣгавъ въ тѣнистый садъ и падавъ пôдъ першою грушею або яблôнкою, и засыплявъ супокôйнымъ, твердымъ сномъ.

Та не довго дôзнававъ Тарасъ золотои и дорогои долѣ молодои; надôйшли днѣ, щô затроювали невинну єго свободу, щô псовали завчасу єго утѣху. Причиною сеи змѣны въ житю Тараса була смерть матери (1823 р.). До смерти матери Тарасъ не знавъ лиха, але зô смертію єи настали для него тяжкій и прикрій годины, и вôдъ тогды гôрка доля переслѣдовала єго до самои смерти.

Отець Тараса по смерти жѣнки оставъ ся вдôвцемъ зъ дрôбными дѣтьми, бо наймолодшому сынови було пôвтора

року. Оженивъ ся отже въ-друге, и такъ увôйшла въ дôмъ мачоха.

Осироченый Тарасъ зазнавъ теперь багато лиха. У мачохи бо були дѣти съ першого подружя, за-для того межи дѣтьми-зведенятами повставала неразъ незгода. Не було години безъ сварнѣ помежи дѣтьми, не було години безъ сýперечки межи мачохою а батькомъ. Мачоха ненавидѣла особливо пустѣя Тараса за тè, що вôнъ неразъ побивавъ єи слабенького Степанка.

Тогды по приказу мачохи пасъ Тарасъ ягнята за селомъ. Поля тамошнй суть покрытй высокими могилами, про котрй писавъ опôсля Шевченко, що они на степу „стоять та сумуютъ“. Тарасôви було добре лишь тогды, коли при могилахъ пасъ ягнята. За кусникомъ сухого хлѣба проводивъ тамъ неразъ цѣлй днѣ. Щобы въ часѣ спеки лѣтнёи вôддыхнути, сѣдавъ часто пôдъ одну съ тыхъ могилъ. Якъ же прійшовъ домôвь, то мачоха сварила зновь на него и побивала єго.

У Шевченка на кватирѣ стоявъ разъ салдатъ (жовнѣрь). У того салдата вкрадено три золотй; вôдтакъ наробивши багато крику ставъ вôнъ ихъ шукати. Мачоха выповѣла пôдозрѣнє на пасынка-Тараса; той боживъ ся, що вôнъ не виноватый, але мачоха стояла при своємъ: „Грошѣ украв Тарасъ!“ Тогды малый Тарасъ утѣкъ изъ хаты и скрывъ ся въ садѣ сусѣднёго селянина, именемъ Жениха, въ корчахъ калины. Тамъ пересидѣвъ чотыри дни. Сестра Ирина старанно скрывала єго сховокъ передъ домашними, тихцемъ носила єму ѣсти, та й старалась єго розвеселити. Тарасъ устроивъ собѣ въ корчахъ калины шалашь, поробивъ около него дорôжки, усыпавъ ихъ пѣскомъ и забавлявъ ся стрѣльбою изъ бзины. Пятôго дня сховокъ Тараса бувъ вôдкрытый. Єго стали допытуватись про тй грошѣ черезъ три дни. Тымъ допытомъ займавъ ся дядько Тараса, Павло, „великій катюга“. Коли хлопчина все таки вôдпиравъ ся, то звязали єму руки и ноги, и били єго рôзками, щобы до вины признавъ ся. Зъ болю принявъ Тарасъ вину на себе, — коли-жь єго розвязали и запытали, де-жь подѣвъ вôнъ крадень грошѣ, то вôдповѣвъ, що закопавъ ихъ десь тамъ въ саду, а якъ єму звелѣли показати тоє мѣсце докладнѣйше, выперъ ся зновь,

и пытка на-ново розпочалась. Але нѣчого вже бо̂льше не добились и пасынка ледво во̂дтерли неживого. Тымъ-часомъ салдата треба було конечно заспокоити. и за-для того продали юпку поко̂йнои матери... Ажь по̂знѣйше дослѣджено злодѣя, бувъ нимъ сынъ мачохи. Малый злодѣй спрятавъ грошѣ въ дуплѣ старои вербы. — Тарасъ бувъ все вдячный своѣй сестрѣ Иринѣ за те, що она въ тогдѣшнѣмъ єго клопотѣ старалась єго потѣшити. И такъ коли умиравъ, просивъ своихъ приятелѣвъ, не забувати сестры Ирины.

Часті свары домові зневолили батька удалити Тараса во̂дъ очій мачохи, тымъ бо̂льше, що Тарасъ не оказувавъ охоты до господарства. Батько во̂ддавъ єго на науку до мѣщанина Губского.

Мѣжь тымъ, въ два роки по смерти матери, втративъ Тарасъ такожь свого отця (1825 р.). Умираючи згадавъ отець такожь за свого сына Тараса, и мовь-то вѣщимъ духомъ сказавъ такъ: „Сынови Тарасу изъ мого хозяйства нѣчого не треба; во̂нъ не буде абы-якимъ чоловѣкомъ: зъ нѣго буде або щось дуже добре, або велике ледащо; для нѣго моє наслѣдство або нѣчого не буде значити, або нѣчого не поможе.“

По смерти батька оставъ ся одинацяти-лѣтній Тарасъ круглымъ сиротою: во̂дъ мачохи не мо̂гъ сподѣватись и доброго слова. Опущеный сидѣвъ неразъ по̂дъ плотомъ въ старо̂й полотнянцѣ, та думавъ свои думки...

Ом. Огоновскій.

49.

Шевченко на науцѣ.

Небавкомъ по смерти батька во̂ддали Тараса въ школу до сельского дяка Бугорского. У него вчивъ ся Шевченко граматки (букваря), часослова и псалтыри. Але той дякъ бувъ великій пяниця, та мало пильнувавъ школы. Малого Тараса мавъ у себе за попыхача, се є за наймита, що то займає ся всѣлякими роботами домашними. Бугорскій моривъ Тараса неразъ голодомъ и бивъ тяжко, хотя и не було за що.

Посередъ всѣлякихъ мукъ выдержавъ хлопчина въ сѣй школѣ два роки. Але неразъ утѣкавъ вôдъ дяка и скрывавъ ся въ садѣ сусѣднёго селянина Жениха. Тутъ у корчахъ калины ховавъ ся вôдъ дякôвского прута и зôстававъ по кôлька день при помочи добрыхъ сестеръ, котрѝ дбали про него и засиляли стравою. — Пôдъ конець другого року въ тôй науцѣ дякъ посылавъ єго замѣсть себе, читати псалтырь по мерцяхъ въ селѣ, и плативъ єму за те десяту копѣйку яко заохоту.

Мѣжь тымъ Бугорскій съ приятелемъ своимъ Лимаремъ запивавъ ся тяженько, такъ що Тарасъ, вернувши вôдъ мерця домôвь, застававъ ихъ майже завсѣгды мертвецки пяными... Тому-же, що дякъ обходивъ ся огидно не съ Тарасомъ однымъ, але и зъ другими школярями, то всѣ зненавидѣли єго дуже. Школярѣ Бугорского пôдъ єго наукою ставали лукавыми и мстивыми, ошукували єго при всякôй способности и робили єму всѣлякѝ можливѝ пакости и збытки.

Межи книжками дяка вподобалась була Тарасови вже вôдъ давна якась книжочка зъ образками. Шевченко утѣкъ вôдъ дяка тай взявъ собѣ тую книжочку. Вже бо тогды мавъ велику охоту до малярства и, якъ тôлько мôгъ, купувавъ собѣ паперу и въ бурянѣ рисувавъ и малювавъ такъ якъ умѣвъ.

Въ тôмъ часѣ було єму тринайцять рокôвъ, а вже стыдавъ ся, шо старшѝ называли єго дѣтвакомъ. Хоть бувъ школяремъ, переставъ стричи ся, та ставъ носити волосе „въ кружокъ“, мовъ бы бувъ вже парôбкомъ. Ушивъ собѣ такожь шапку рогату, и чудацкими обычаями звертавъ на себе увагу не тôлько ровесникôвъ своихъ, а такожь и старшихъ.

Утѣкши вôдъ Бугорского пôйшовъ до Лысянки, де хотѣвъ вывчитись малярства вôдъ дiякона церковного. Безъ одежѣ, безъ хлѣба Шевченко ходивъ тогды и плакавъ та людій шукавъ, щобы чого доброго вôдъ нихъ навчивъ ся... Доси вывчивъ ся читати и спѣвати у дяка Бугорского, писати привчивъ єго священикъ Нестеровичь. Теперка допытує ся въ мѣсточку за малярями.

Але той малярь въ Лысянцѣ своими обычаями пригадувавъ на дяка Бугорского. Три дни двигавъ Шевченко тер-

пеливо на гору ведрами воду, и розтиравъ на желѣзнôй блясѣ фарбу мѣдянку. На четвертый день терпеливôсть его опустила и вôнъ утѣкъ въ село Тарасôвку до дяка маляря, щô прославивъ ся въ околици вымалёванѣмъ великомучепика Микиты и Ивана Воина. До того удавъ ся вôнъ съ твердымъ постановленѣмъ, вытерпѣти всѣ пробы и битя, якй по его гадцѣ нероздѣльнй були зъ наукою. Тогды бо гадавъ вôнъ, що якъ кого не бють, то такій и нѣчого не навчить ся. Та щожь? той малярь поглянувъ на Тараса, та отъ що сказавъ: „У тебе нема здôбности нѣ до чого, анѣ до шевства або боднарства!“

Бѣдный Тарасъ втративъ всяку надѣю, статись коли небудь хоть мѣрнымъ маляремъ; вôдтакъ зъ жалёмъ въ серцю вернувъ у своє рôдне село. Въ Кирилôвцѣ ставъ вôнъ пасти громадскй вôвцѣ. И дивно! съ тою скромною долею Тарасъ борзо погодивъ ся и бувъ щасливый, що ставъ ся „пастыремъ стадъ непорочныхъ“ се є овець; — тогды бо мôгъ собѣ свобôдно читати вкрадену книжочку зъ образками. Се своє щастє описує самъ Шевченко тыми словами:

Менѣ тринацятый минавъ,
Я пасъ ягнята за селомъ.
Чи то такъ сонечко сіяло,
Чи такъ менѣ чого було —
Менѣ такъ любо, любо стало,
Неначе въ Бога...

Але хлопець такій незвычайный и непосидючій не мôгъ довго пасти овець. Вôнъ лишивъ Кирилôвку, та помандрувавъ въ село Хлѣбнôвку, щô славилось своими малярями. У одного зъ нихъ Шевченко и осѣвъ, и живъ черезъ двѣ недѣлѣ на пробѣ. Малярь Хлѣбнôвскій найшовъ его способнымъ до своеи штуки, але боявъ ся дѣдича Енґельгардта, що держить у себе хлопця-крѣпака безъ карты. Про те порадивъ Шевченкови, постаратись насамперед о карту, котрою дѣдичь позволивъ бы свому пôдданому пробувати въ Хлѣбнôвцѣ. Тарасъ пôйшовъ отже въ Вôльшану, де живъ Дмитренко, управитель Енґельгардта, и ставъ просити о карту. Дмитренко жь змѣркувавъ скоро, що се хлопчина жвавый и цѣ-

кавый, — за-для того не выдавъ єму карты, але взявъ єго до двора на покоєвого козачка-льокая.

Такъ минувъ дитинячій вѣкъ Шевченкôвъ, — вѣкъ той, въ котрôмъ кожда дитина звычайно є щаслива, коли родичѣ жіють и выхованємъ єи щиро займають ся. Хотяй же для Тараса вôдъ смерти матери не було на свѣтѣ добра, то все таки бувъ вôнъ веселый и жвавый, бо ще не розумѣвъ, яке то лихо, бути паньскимъ пôдданымъ або крѣпакомъ. Въ тôмъ вѣку дитинячôмъ слухавъ вôнъ ще наукъ и цѣкавыхъ росказôвъ свого дѣда и батька. Батько бо вмѣвъ читати, и оповѣдавъ Тарасови въ недѣлю або въ свято повѣсти изъ библійнои исторіѣ або о житю святыхъ. Але-жь мова дѣда була иньша. Той бувъ свѣдкомъ „колѣївщины“ або бунту хлопôвъ и козакôвъ противъ панôвъ та жидôвъ, и въ вечеры святочнѣ любивъ оповѣдати дѣтямъ и внукамъ страшну исторію о тôмъ, якъ гайдамаки пôдъ проводомъ Ґонты и Зелѣзняка на панôвъ повстали...

Тѣ росказы дѣда дуже вподобались малому хлопчинѣ, и вôнъ стямивъ ихъ собѣ такъ добре, що зложивъ пôзнѣйше изъ тыхъ згадокъ дуже красну поему (поетичну казку) пôдъ назвою „Гайдамаки“. — Але не лише оповѣданя дѣда загрѣвали тогды огнисту душу малого Тараса. Вôнъ ходивъ съ сестрами до монастыря Лебединьского помолитись Богу. Межи черцями були ще старцѣ, щô своими очима дивились (въ 1768 р.) на страшну рѣзню. Особливо оденъ старенькій чернець, дуже говôрливый, росказувавъ багато богомольцямъ про тѣ подѣѣ. Въ гуртѣ богомольцѣвъ, щô окружали того старця, нѣхто не спостерѣгъ тогды босого хлопака, котрый зъ найбôльшою увагою прислухувавъ ся страшнôй повѣсти. И вырôсъ хлопчина въ крѣпкого молодця, та все любувавъ ся въ тыхъ споминкахъ вѣку дитинячого.

Ом. Огоновскій.

Б) ОПИСЫ.

ОПИСЫ И ОБРАЗЫ, ОСОБЛИВО ЗЪ ИСТОРІѢ ПРИРОДЫ, ЗЪ ҐЕО- И ЕТНОҐРАФІѢ.

50.

Пригоды зъ вовками.

Вовкъ лишѣ въ крайнѣй нѫждѣ, притиснѣный голодомъ, нападаѣ чоловѣка; тымъ небезпечнѣйшій однакожъ есть вонъ тогды и тымъ больше треба єго бояти ся. До того маємо много сумныхъ примѣровъ. Тутъ наводимо лишь слѣдующій:

Въ Тернопольскомъ ѣхавъ разъ священникъ зъ возникомъ залѫкнами подъ-часъ трескучого Сѣчневого морозу та ще позною вечѣрнею порою. На голотечи, на чистомъ полі, нападаѣ ихъ голодна тѣчка вовковъ. Сполохані конѣ пырскають, стаютъ дыбки и вывертаютъ санѣ. Возникъ съ тяжкою бѣдою якось оуспѣвъ оухопитись саній; священникъ же вылетѣвъ на снѣгъ, тымъ часомъ коли конѣ стрѣлою помчались въ даль. Розъѣхала течна кинулась просто на священника, котрого въ оденъ мигъ и роздерли. На дрюгій день найшли на томъ мѣсци лише капелюхъ, ноги въ чоботахъ и кровавій слѣды нещаслівця.

Ще страшливѣйшою выдасть ся подѣя, лучівша ся на Литвѣ, о котрой доносили днєвники въ Листопадѣ р. 1869. На людскихъ полахъ межи лѣсомъ, званымъ Сѫфки, а селомъ Поттє, недалеко Березины, працювало колька жѣнокъ. Ненадѣйно выбѣгъ съ поблизького лѣса вовкъ надзвычайно дужій и въ мигъ розшарпавъ одну изъ нихъ. Прочій оуспѣли втечи до села; поки однакожъ мужикы оузброились противъ дикому звѣрю, не было вже вовка. Найшли лишѣ на полі жѣнкы въ страшенный способъ розшарпану. Найстаршій

съ присѣтныхъ мѫжчи́нъ давъ сей-ча́съ зна́ти о то́мъ, що̀ лѣ́чилось, мѣ́сцевѣ́й вла́сти; а при трѣ́пѣ лиши́въ шѣ́сть оузброе́ныхъ крѣ́пкихъ хлопако́въ. Тіи розложи́ли ва́трѫ а порѫчи́вши одно́мѫ съ помѣ́жь се́бе сторожи́ти, полага́ли доко́ла о́гница спа́ти. Въ ко́лька годи́нъ зъ̀шки́въ сѧ вовкъ опа́ть. Ѩтёмъ изъ тыхъ хлопако́въ оудала́сь по розпачли́вой оборо́нѣ оуйти́ погибели, ше́стый же приста́въ шко́сь по́дъ-ча́съ вте́ки, и того́ розшарпавъ розлю́ченый звѣ́рь! Са́ме тогды́ верта́въ съ лѣ́са злѣ́сный, вовкъ ки́нѫвъ сѧ на не́го и вы́грызъ ємѫ долѣ́шню що́кѫ. Зъ-во́дти по́гна́въ вовкъ до села́ По́ттє и Птора́нѣ, робы́въ справдѣ́шнѣ на́пады на загоро́ды села́ньскѣ, втиска́въ сѧ до поме́шкань, котрѣ, шкъ до́вго то́пить сѧ, стоа́ть отво́ромъ, и калѣ́чивъ лю́дій и звѣ́рій. Во́дта́къ вы́летѣвъ на сѣножа́ть, покалѣ́чивъ трёхъ пастѫхо́въ и мно́го ко́нїй а зъ во́дти погна́въ на фо́льва́рокъ Берези́на, где па́сли сѧ дво́рскѣ ко́нѣ. Въ одно́й хвили́нѣ розде́ръ зъ нихъ 10, а колѣ парѫбкѣ вы́кѣгли про́тивъ нѣмѫ, скалѣ́чивъ одно́го зъ нихъ въ го́ловѫ, дрѫго́го въ рѫкѫ, а слѫжницю лѣсни́чого въ шію и рама́. Въ ко́лько́хъ годи́нахъ розде́ръ той вовкъ тро́є люді́й, покалѣ́чивъ 31 доро́слыхъ осо́бъ и 45 штѫкъ скоти́ны. По всѣ́й имовѣ́рности вѫвъ то вовкъ скаже́ный. Зъ шки́мъ ро́згономъ ки́давъ сѧ на свой же́ртвы, можь съ того́ замѣ́ти, що одно́мѫ мѫжико́ви вы́бивъ пацѣ́кою пать зѫбо́въ. Поне́же цѣла́ тота́ сце́на во́двѫвала сѧ въ ночи́ и нѣхто́ не вѫвъ пригото́ваный на такі́й на́падъ, томѫ жи́телѣ и не могли́ подѫмати о зара́дныхъ спо́собахъ. Оде́нъ съ села́нъ стрѣ́кливъ за во́вкомъ и рани́въ его́ въ за́днѫ ла́кѫ, дрѫгі́й зновь пхнѫвъ его́ по́дъ-ча́съ борбы́ ши́ломъ въ че́рево. Ті скалѣ́чена, хота́й и не дѫже значни́, причини́ли сѧ зависѣгды до осла́блена ди́кого звѣра́, котро́го на дрѫгі́й день и вби́то въ спо́со́бъ ве́льми ди́вный. Шкъ бо доне́сено о то́мъ злѫча́ю тамо́шномѫ администра́торови до́вр, розказа́въ вонъ на дрѫгі́й день настанови́ти вели́кѫ обла́кѫ. Съ цѣло́н окóлицѣ зобра́ли сѧ лю́ди на то́є польо́ване, котрѣ ма́ло во́двѫти сѧ въ лѣса́хъ зва́ныхъ Со́фки. Недалѣ́ко во́дъ того́ лѣ́са, посе́редъ по́ль лю́дскихъ, є рѫцавни́къ зва́ный Дѫбро́вою. Щобы́ оуменши́ти собѣ дороги, по́йшли тымъ рѫцавнико́мъ. Сте́жка, котро́ю проходи́ли, вѫла́ дѫже вѫзка, томѫ то стѫпа́ли рѫ-

сакóмъ. Наразъ чѣє послѣдній зъ рядѣ мѣжчинà, сúльный и стáвный, що єгò щось сúльно вхватúло зъ задѣ за кожѣхъ. Мацнѣвъ óтже одною рѣкóю по-за сéбе и хватúвъ вóвка за каркъ, а дрѣгою придéржавъ лáвѣ, стремлáчѣємѣ кóло лицá, и пôдпéръ са пôдъ сóснѣ. Товáришѣ, бáчѣчи єгó въ такôй небезпéчности, пôйшлú зъ-разѣ на втéки, небáкомъ однáкожъ вернѣли и вбúли кíлмú вóвка, висáчого на коркóшахъ брáвого Литвúна. Въ чéревѣ звѣрюки найшлú стремлáче шúло и то нхъ оувѣрило, що то тáм самá потвóра, що день передъ тымъ стáлась причúною тôлького нещáстя.

Трáги-комúчно скôнчúлась отсá подѣя: Лѣчúло са однóмѣ свящéникови ѣхати зъ Залѣщикъ до кôлька миль вôддалéного селá Н. Дѣялось се зимовóю порóю. Метѣль бѣлá такá, що крый Бóже! и свѣта не вúдко. Ѣхали до тóго на проствi, та небáкомъ и зовсѣмъ збúлись съ пантелúкѣ — заблѣдúли. Ѣдѣть дáльше въ надѣю добúти са до головнóго шлáхѣ. Ѣдѣть дóвго та и не знáють кѣды. Снѣгъ такъ и лѣпить пластáми въ óчи, вѣтеръ гѣде, а кѣрява такъ и вирѣє снѣговúми стовпáми. Яжь придивлáє са свящéникъ пильнѣйше — въ дáли двѣ тéмнú пóстати вызначáють са. Зáразъ и кáже до вôзника: „Степáне! отъ тамъ два человѣки идѣть, днѣ поспытáй, мóже спрáвлять.“ Я Степáнъ и клúче: „Батькú, батькú, а стôйте! гей батькú!“ Еже прогѣкавъ не разъ и не два, а батькú все идѣть та идѣть. „Ѣкдáй не чѣють, поганáй скóрше Степáне!“ Ѣдѣть скóрше, та всé клúчѣть — гѣкають на тыхъ батькôвъ. Яжь наконéць тíи двѣ пóстати стаю́ть и обертáють са до нихъ пóвагомъ. Надъѣзджáють блúзше — а то два вовкú! Пáдоньѣ нещаслúвый! щожь тѣтъ робúти? Кóнѣ стáли неспокôйнú, рвѣть са. Кáже свящéникъ завертáти — бо колú бо и вовкú, почéщенú нáзвою „батькôвъ“, за нúми обертáють са, мовь хотячú имъ оупрѣємнúти самóтнѣ дорóгѣ. Щожь дѣлати? Зъ великóи реверéнцѣю для нáзваныхъ батькôвъ завертáють назáдъ, та все ѣдѣть въ пôвкрѣгъ (а вже, бáчите, зачáли мѣрковáти, где головнúй шлáхъ), бáчно оуважáючи на вовкôвъ, котрú въ пéвнôмъ вôддáленю все имъ товарúшать. Трѣвáла са вéльми прїéмна прóѣздка зъ дóброн пôвъ годúны. Яжь въ кôнцú вовкú стáли, завúли на прóщанє тай

погна́ли до побли́зького лѣса. Незаба́вомъ показа́въ ся перела́каным подоро́жнымъ и шлахъ пожа́даный, до котро́го лише́ на до́гадъ прамо́вали. Ескорѣ верну́лись и до сво́го села щасли́во — та свяще́никъ проле́жавъ съ причи́ны встрѣчѣ „батько́въ“ до́брый рѣдкій мѣсяць въ небезпе́чно́й гора́чцѣ. — За́мѣтно, що вовки́ не ки́нулись до-разу́ на подоро́жныхъ, — вѣда́й тому́, що се дѣлось бли́зько шлахо́въ, а мо́же и не давно́ переду́ тымъ проходи́ли тамту́ды лю́ди. Коли́къ одна́кожъ подоро́жни нещастнымъ трафу́нкомъ бу́ли во́ддали́ли ся во́дъ шлахо́въ да́льше на голотѣчь, то пригода ся могла́ въ сумны́й взя́ти коне́ць.

И. Верхратскій.

51.

Пригоды зъ львомъ.

Левъ ма́е, шкъ и и́нши звѣрѣ, вродженый лякъ пере́дъ человѣкомъ; о́тже нема́ обы́чаю здыба́ти ся зъ нимъ чи то въ день, чи при ясно́мъ свѣтлѣ мѣсяцѣ, сли ино́ не е́сть розъмре́ный. Стрѣти́вшись съ человѣкомъ ста́не, посмо́трить одну́ або́ двѣ хвилѣ на него́, пото́мъ оберта́ється пома́лу и иде́ во́льнымъ хо́домъ, все зы́ркаючи на человѣка. Во́дойшо́вши кусникъ зачина́е бѣгчи, а пото́мъ сади́ть вели́кі скоки и такъ оутѣка́е. Але е́сли роздражне́ный або́ ма́е молоді́й, то тогды́ небезпе́чно зъ нимъ стрѣти́ти ся; тогды́ не бои́ть ся и цѣло́и грома́ды людій, выбѣга́е зъ гущавины, въ котро́й сиди́ть, и кида́е ся лю́то. Не ме́нше небезпе́чні сѫть ло́вы львово́въ. Оповѣда́ють ті, котрі сами́ займа́ли ся вже ло́вами львово́въ, що окро́мъ зру́чности въ стрѣля́ню тре́ба тако́жъ зна́ти до́бре звыча́ї и о́бороты льва и бу́ти холо́днымъ и на смерть. Отъ шку́ пригоду́ мавъ оде́нъ стрѣле́ць нсъ львомъ на ло́вахъ:

Въ одно́мъ селѣ въ Африцѣ робили львы дуже мно́го шко́ды. Не лише́ въ ночи́, але на́вѣть въ день нападали на че́реды и роздира́ли това́рины. Отже-жь селя́не зробили на нихъ обла́ву, при котро́й бувъ и нашъ стрѣле́ць. Найшли́ львово́въ на мало́мъ горбку́, поросло́мъ деревиною, и обступи́ли зо́ всѣхъ сторо́нъ, посвиючись чимъ разъ бли́зше и замы-

кáючи ихъ въ чимъ разъ вѣзшѣмъ крѣжкѣ. Львамъ однáко оудáлось продéрти сѧ и оутечи, зáкимъ хочь разъ мóжна вѣлò на нихъ вы́стрѣлити. Такъ не оудáли сѧ лóвы и селя́не вертáли вже зъ облáвы домóвь. Яжь оузрѣ́къ нашь стрѣлéць на краю горбкà льва, сидя́чого за малы́мъ корчéмъ на скалѣ. Вòддáленый вòдъ нéго не бóльше якъ 30 крóкóвъ, стрѣ́ливъ зъ обóхъ цѣкóкъ своéи подвòйки и видѣ́къ, якъ левъ пòднáвъ злòсно хвòстъ до горы́. Колй зновь зачáвъ набивáти рѣшнúцю и на льва не смотрѣ́къ, спѣ́гавъ єгò крикъ людúй, съ котры́ми вертáвъ зъ облáвы. Вóнъ пòднѣ́съ óчи и оузрѣ́къ, цо левъ прóсто садúть на нéго. Въ однòй хвúли повалúвъ єгò левъ на зéмлю и ставъ надъ нимъ страшно скреготáти и ворчáти. Ловéць однáко не стрáтивъ пáмяти и знавъ, цò зъ нимъ дѣ́ке сѧ. Оберне́въ сѧ пòдъ львомъ на бóкъ, хотя́чй освободúти сѧ съ пòдъ лапъ, а колй óчи пòднѣ́съ до горы́, оузрѣ́къ, цо льва взóръ оберне́ный на одного съ товáришѣкъ, котры́й хотѣ́къ на нéго вы́стрѣлити, но обѣ́ цѣкки не вы́палили. Левъ, повáчивши новóго протúвника, остáвивъ ловцà, кúнѣвъ сѧ лю́то на товáриша и оукѣсúвъ єгò въ нóгѣ, а дрѣ́гого въ рамà. Бѣвъ бы мóже цѣ бóльше мстивъ сѧ, áле кровь стáла цюркóмъ лáтись зъ ранъ, котрй емѣ́ ловéць двомà вы́стрѣлами пéрше задáвъ, и вóнъ оупáвъ нежúвый. Ловéць пòднѣ́съ сѧ и ставъ обзирáти рáны товáриша. Кóсть въ рáмени вѣлá злóмана. Звычáйно штрúть сѧ рáна по зѣ́бахъ льва, и ловцéви тòмѣ такóжь вòдновúла сѧ онá по рóцѣ́ и штрúла сѧ.

Бѣвáє часóмъ, цо левъ, скáчѣчи на свóго протúвника, не трáфить дóбре на нéго и такúмъ спóсобомъ человѣ́ка спасáє сѧ. Такъ оповѣ́дає одéнъ стрѣлéць, цо разъ, не знáючи ещè дóбре натѣ́ры льва, вáкзъ за одны́мъ львомъ въ гѣщáвинѣ. Левъ вы́скочивъ, а скóки єгò вѣлй такъ скóрй и звúнній, цо не можь вѣлó дóбре вы́цѣлити. Колй ловéць стрѣ́ливъ, вóнъ вже сховáвъ сѧ въ гѣщáвинѣ; но на вы́стрѣлъ вернѣ́въ сѧ зновь и, ревѣ́чи страшéнно, бѣ́гъ на свóго протúвника. Кóлька крóкóвъ перéдъ нимъ положúвъ сѧ якъ кòть на зéмлю, гóловѣ приложúвъ до нòгъ, а хвостóмъ бивъ по земли́. Стрѣлéць вытягнѣ́въ свòй нòжь, приклякнѣ́въ на колѣ́но и выжидáвъ скóка. За хвúлькѣ скóчивъ левъ, однáкъ перескóчивъ стрѣльцà и ажь о три крóки за

нимъ оупáвъ. Стрѣлéць обернýвъ сѧ бóрзо и новы́мъ вы́стрѣломъ положи́въ є́гѡ трýпомъ.

А. Т.

52.

Кертиця.

Не дýже то давнѡ, бо ще перѣдъ вóсѣмдесáти рокáми, оувáжано кертúцю за дýже шкѡдлúве звѣрáтко. Говóрено про ню, що онá рыючи зéмлю псýє полѧ, а обгрызáючи корѣнцѣ нúщить звѡжá и úншúй рослúны. Отже-жь и придýмовано рѡжнúй спóсобы, шкъ бы весь рѡдъ кертúчный выгýбити. Заклáдано нáвѣть такúй шкóлы, въ котры́хъ оучéно людúй ловúти кертúцѣ.

Нúнѣ вже лю́ди прїйшлú до úншого перескѣдченя. Впрáвдѣ нашь нáрѡдъ ще и тепéрь лóвить и бє кертúцѣ, где лишь шкà попáде сѧ, áле оучéнúй господáрѣ не тóлько що не вважáють єѣ за вóрога человѣка, áле вúдать въ нѣкúй найлѣпшого свóго приятеля, котры́й лишь на пошанóвокъ и вдáкѹ заслýгує.

Я се-жь шкъ мóже бýти? скáжѹть нáшú лю́ди. Тажь где инѡ кертúця сидúть, всюды корѣнцѣ пообгры́зованúй, та чéрезъ те трáвы и звѡжá понúщенú. Я вѡдъ кого́-жь бы то походúло шкъ не вѡдъ кертúцѣ?

Що онѡ не такъ мáє сѧ, оувúдимо отъ съ чогѡ: Єслú бы кертúця обгры́звала корѣнцѣ рослúнъ, то мýсѣла бъ мáти и зýбы до тóго. Инáкшú бо зýбы мáють такú звѣрáта, котрú жúвлять сѧ рослúнами, шкъ н. пр. мышь абѡ цѹръ, а инáкшú такú, котрú дрýгихъ звѣрáтъ заѣдáють, шкъ отъ кóтъ абѡ тхóрь. Отже кертúця не мáє зýбовъ до грызéня и глóданя рослúнъ, áле мáє зýбы шкъ звѣрѣ грабежлúвú до зъѣданя дрýгихъ звѣрáтъ абѡ комáхъ.

Хто бы ще не вѣрывъ, що кертúця не псýє рослúнъ, мóже ещé оттáкъ переконáти сѧ: Нехáй розрѣже кертúци живóтъ и погля́не до жолýдка. Бо-жь що онà ѣсть, те мýсить мáти и въ жолýдкѹ, а що въ жолýдкѹ мáє, то мýсѣла зъѣсти. Отжежь, хто тóє зрóбить, нѣколú не подыбле въ жолýдкѹ кертúцѣ шкóи трáвки абѡ корѣнця, а лишь

шкôркѝ малы́хъ звѣра́тъ и кома́хъ. Жи́вить бо ся кертѝца самы́ми черваками, ворознака́ми, жа́бами и таки́мъ и́ншимъ. Не дивни́ца про-тѣ, що кертѝцю все тамъ подыбѣе ся, где корѣнцѣ росли́нъ пообгры́зованѝ; тамъ бо нахо́дать ся червакѝ, котрѝ вла́сне сю шко́дъ ро́блять, а котры́хъ кертѝца ло́вить и зъѣда́е. Чи-жь не є о́тже кертѝца ра́дше вели́кимъ помо́чникомъ ко́ждого госпо́даря, колѝ найбо́льшихъ шкôдникôвъ его́ по́ль и зась кôвъ выгубла́е?

Ще́-жь кертѝца не тôлько що пожира́е шкодли́вѝ звѣра́та и кома́хи, а́ле пожира́е ихъ въ незмѣре́нôй си́лѣ. Оде́нъ оучёный человѣкъ вы́раховавъ, що кертѝца че́резъ ро́къ зъѣсть стôлько шкодли́выхъ червако́въ и кома́хъ, що не га́рцами а́ле до́брыми чвѣртками мо́жна бы мѣрати. Отъ вамъ и малы́й до́казъ на то́е: Оде́нъ госпо́дарь напевни́въ вели́кѣ скри́ню земле́ю, перемѣшаною самы́ми ворознака́ми и черваками. Въ тѣю скри́ню вкинувъ шѣсть кертѝць и прикры́въ зъ верхъ, щобъ не оутѣкали. Кертѝцѣ сейча́съ взя́ли ся до ѣды. Не минуло ко́лька годи́нъ, а все, що бу́ло оу скри́ни, зôста́ло поже́рте — нѣ одного черваки не лиши́лось. Здивува́въ ся госпо́дарь, ба́чивши таке́ чу́до; не мôгъ собѣ розôбра́ти, якъ тѝ малѝ звѣра́та стôлько могли́ зъѣсти. Но его́ зачу́доване ще́ въ дво́е поболѣшилось, колѝ за хвѝлю поба́чивъ, що кертѝцѣ самѝ себе́ ста́ли заѣда́ти ажь до послѣдне́и. Ба и послѣдня не вы́ховалась на до́вго; она́ на дрýгѝй день ра́но зъ го́лоду погѝбла...

Такъ зва́нѝ кертови́ны або́ зе́мнѝ на́сыпы не сýть зае́диымъ мѣшканемъ кертѝць. Ихъ звыча́йнѝ ме́шкана знахо́дать ся ко́ло яко́го де́рева або́ корча́ або́ по́дъ гре́блею. Бу́дованѝ сýть они́ дýже штýчно и розýмно. Кертѝца твóрить собѣ выгôдне, ма́гко вы́стелене гнѣздо́, надъ котры́мъ зновь вы́ставлена вежа́ и выгôдный хôдникъ, ведýчѝй до ме́шканя. Въ такôмъ до́микý спочива́е кертѝца че́резъ нôчь и че́резъ ко́лька годи́нъ дня.

Колѝ и́нший по́дзе́мнѝ звѣра́та на зи́мý велѝкѝ за́пасы для се́бе нагрома́джують и тымъ зимо́ю жи́влять ся, кертѝца не мо́же того́ робѝти. Бо и где́-жь и якѝмъ спо́собомъ переховáти въ ѣй безпе́чно всѣ тѝи звѣра́та, котрѝ она́ пожива́е? — Кертѝца мýсить о́тже щоде́нь, якъ то ка́жуть, на ногáхъ бýти, мýсить щоде́нь знайтѝ для се́бе потрѣбнои

пожи́вы. Съ то́и причи́ны до ме́шканя кертя́цѣ веде́ мно́го а мно́го хо́дникѡвъ, одни́ бо́льши, дру́ги ме́ньши — и по всѣ́хъ тыхъ хо́дника́хъ оувива́ється пи́льно кертя́ця, гладя́ючи за своє́ю пожи́вою. Про́тивъ горя́ча и сто́дени кертя́ця дѫ́же чѫ́тли́ва, и зако́пѫється дла́то́го, шкъ въ лѣ́тѣ такъ особли́во въ зимѣ́, глѫ́бше по́дъ земле́ю. Я шобъ сезпе́чити ся водо́ю до пита́, то и выгре́вѫє собѣ́ по́дзе́мни́ керни́чки дѫ́же што́чнымъ спо́собомъ.

Коли́ подѫ́маємо надъ ты́ми по́дзе́мными робо́тами кертя́цѣ, то мимохо́ть чѫ́доватись мѫ́симо надъ си́лою и прова́рностїю то́го мало́го звѣра́тка. Та́же человѣ́къ ро́слый и си́льный, коли́ хо́че ровъ або́ ями́ вы́копати, оумо́чить ся нема́ло, хочь и не рѫка́ми гре́бле, а пома́гає собѣ́ моты́кою або́ лопа́тою. Стрѣ́лѫй человѣ́че оукопа́ти собѣ́ ямѫ лишь на ло́коть высо́кѫ, на ло́коть широ́кѫ и на ло́коть до́вгѫ; чи-жь не почѫ́єшь оуто́млена при пра́ци, чи-жь не заболи́ть тебѣ́ рѫка́ при дѣ́лѣ? Ото́-жь и по́зна́ти тотъ тѫ́жкѫ робо́тѫ кертя́цѣ, котра́ нераз̀ кѫпи́нѫ свою́ въ дѫ́же коро́тко́мъ часѣ́ выскы́пѫє.

Изъ всего́ ска́заного ви́дно, що кертя́ця человѣ́кови дѫ́же пожито́чна. То́лько тогды́, коли́ мно́го и дѫ́же мно́го кертовы́нъ посади́ть на одно́ по́ле або́ на одно́ сѣ́кожа́ть, стає́ ся для ґаздо́вства шко́дли́вою, бо, покрыва́ючи зе́млю кѫпи́нами, тво́рить мно́го мѣ́сця неѫжито́чного. Одна́ко тре́ба розва́жити, що се мала́ шко́да (котрѫ́ въ-про́чѣмъ граблѧ́ми по-ча́сти напра́вити мо́жна) про́тивъ то́й, шкѫ́ наробя́ли бы борознакы́ и и́нши́ шко́дники, єсли́бъ ихъ кертя́цѣ не выгрѫблѧ́ли.

Р. Юновичь.

53.

Кашавка. (Myoxus glis L., Siebenschläfer.)

Такъ называ́є ся звѣра́тко, подо́бне на пе́рши́й по́гладъ до бѣ́лки або́ вы́вѣрки, одна́кожь тро́хи во́дъ не́н ме́нше, а о мно́го повольнѣ́йше, ба́рвы зъ ве́рха попеля́стои, спо́домъ бѣ́лои. Свою́ на́звѫ ма́є во́дъ прямѣ́тного го́лосѫ, шкі́й звы́кло выдава́ти, и́менно тогды́, коли́ его́ непоко́ять. Тако́жь

прозыва́ютъ его́ кѹ́шликомъ або́ кѹ́шлако́мъ, а то и спра́вдѣ пересыпла́е оно́ зна́чнѹ часть сво́го жита́, мовь-бы кѹ́шла́ве або́ неда́же. Бо не то́лько цю по́дъ тверда́ о́сѣнь вже запада́е въ зимовѣ просо́не и заковазнѹвши цѣлѹ зи́мѹ перевѹва́е въ то́мъ станѣ, съ котро́го не пробѹджа́есь звича́йно лжь въ Ма́ю, але́ и въ тепля́йшѣй порѣ ро́кѹ спить по во́льшѣй ча́сти и лише́ въ ночи́ выхо́дитъ на ко́лька годи́нъ за жи́ромъ. Пробѹва́е въ ле́са́хъ сере́днѣи и полѹдне́вои Евро́пы. Житѣ́ прова́дитъ скры́тѣ и само́тне. Жи́витъ са орѣ́хами, жо́лѹдьми, бѹ́квою, пло́дами дере́въ овоче́выхъ и пѹ́плами тай бро́стемъ и́ншихъ дере́въ. Тако́жь загрыза́е ме́ншй сѣ́цй и молодй по́тата. Гнѣздо́ закладае собѣ́ звича́йно въ дѹплавинахъ дере́въ, выстела́ючи его́ мо́хомъ и сѹ́хи́мъ ли́стемъ. Въ то́мъ то гнѣздѣ́ пересыпла́е зи́мѹ, звинѹвшись въ клѹбе́ць. За́мѣтно, цо кашавкй призбира́ютъ собѣ́ за́пасъ жи́вности на зи́мѹ. Вправдѣ́ сплатъ они́ въ зимовой порѣ́ такъ тве́рдо, цо ни́ми мовь ма́че́мъ (ба́лономъ) можь ки́дати до горы́ и не пробѹ́дать са, одна́кожь та́ки по́дъ часъ си́льныхъ морозо́въ, або́ коли́ на дворѣ́ одли́га, прокѹ́ркѹютъ са, и тогды́ спожива́ютъ где́-цо съ свои́хъ при́пасо́въ.

Кашавкй зближа́ютъ са ча́сто до лю́дскихъ хатъ. Именно до садо́въ люблятъ вча́рѹвати, а вна́дившись разъ сѣ́ть зовсѣ́мъ не пожа́данымй го́стями. Шко́дѹ ро́блятъ вели́кѹ, по́дгрыза́ючи найкра́сшй о́вочѣ, че́резъ цо ти́и ско́ро пеѹ́ютъ са и гнїю́тъ. По́дойти сихъ но́чны́хъ шкодоро́бо́въ та́жко; впра́вдѣ часо́мъ засѣда́ютъ садо́вники на кашавкй при мѣ́сацю и выстрѣ́люютъ ихъ або́ оубива́ютъ до́вгими хворости́нами; одна́кожь польо́ване такѣ́ и оутрѹдли́ве и не завсѣгды оусп̀ѣшне. До пивни́ць, где о́вочѣ перехо́вѹютъ са, тако́жь закрада́ютъ са. Съ то́и причи́ны заставла́ютъ на нихъ осо́бнй слопцѣ́ або́ пасткй. Кашавкй сѣ́ть дѹ́же одва́жнй и боро́нать са на́вѣкть про́тивъ бо́льшимъ звѣра́тамъ, шкъ н. пр. про́тивъ кота́мъ, розъѣ́ло до оупадѹ. Тако́жь тре́ба выстерѣга́ти са бра́ти ка́шавкѹ рѹка́ми, бо ре́кючи рекъ-рекъ-рекъ-рекъ чѣпа́е са па́льцѣ́въ и на вылѣтъ кѹса́е сѣ́кача́ми. Хоть и за мо́лодѹ хо́вана, не дасть са цѣлко́мъ освойти. Не можь имъ нѣко́ли довѣра́ти, бо хоть нераз

дадѫ́ть сѧ взѧ́ти въ рѫ́ки, такъ часо́мъ могѫ́ть на до́бре скалѣ́чити.

Оу насъ въ Галичинѣ́ подыбѫ́ють сѧ кашавкѝ досы́ть ча́сто, однако́жь съ причи́ны сво́го но́чного житѧ́ не ко́ждомѫ сѫ́ть зна́нѝ. Одна́ кашавка, зло́вленѫ въ Лы́сеницахъ, одержа́въ ѿ въ о́сени р. 1866. На-ско́ро давъ ѿ єѣ въ деревлѧ́нѫ клѣ́тку, вы́стеливши пе́рше дла нея гнѣздо́ зъ мо́хѫ и кло́ча. Тако́жь давъ ѿ въ середи́нѫ ко́лька грѫшо́къ. Моѧ ка́шавка, ѩкъ здае́ сѧ, вы́голодньла, кы́нѫла сѧ вско́рѣ до ѣжѣ, а заспокоивши го́лодъ, влѣзла ме́жи кло́че и, вгнѣзди́вшись до́бре, неба́вкомъ заснѫ́ла. Такъ и лиши́въ ѿ єѣ, не жѫ́рачись да́льше. Однако́жь зле вы́нагородила она́ моє́ довѣ́рє, бо въ ночѝ оуйшла́ изъ клѣ́тки не до́бре замыка́ючи сѧ, и цѣлѣ́сенькѫ но́чь не да́ла менѣ́ спочи́ти, со́вающись за́єдно ме́жи папе́рами и рѫ́жными шпарга́лами, зложе́ными тогды́ зла́чайно на по́длозѣ. Ажь дрѫ́гои но́чи оуда́ло сѧ менѣ́ зловѝти псотли́вѫ вѣ́ккальницю. Не хотачѝ тра́тити опа́ть снѫ, заложи́въ ѿ ѣ́й на ши́ю обло́жкѫ шкѳрмнѫ, и держа́въ єѣ во́дта́къ на оува́зи. Во́дъ тепе́рь мавъ ѿ по ча́сти споко́й. На пожи́вѫ дава́въ ѿ ѣ́й грѫшкѝ, котрѝ звыча́йно лише́ до полови́ны объѣда́ла. Орѣхи лѣсковѝ люби́ла надъ все. Споживаючи ихъ, выгрыза́ла напере́дъ въ лѫшпи́нѣ (звыча́йно на грѫбшѣмъ ко́нцѝ въ середи́нѣ) невели́чкѫ дѣ́рку, а во́дта́къ че́резъ ню выдовбва́ла ядро́. Дѣра́ въ лѫшпи́нѣ выглада́ла такъ, мовь бы о́стрымъ ноже́мъ вы́рѣзавъ. День пересыпла́ла на гнѣзду́чкѫ згорнѫ́вшись, въ ночѝ же бѫла́ дѫ́же жива́. Не люби́ла, ѩкъ єѝ бѫло́ дотыка́ти сѧ, и ока́зуючи невдово́лє выдава́ла примѣ́тный, рекотли́вый го́лосъ. По спрѣтка́хъ ла́зила дѫ́же спосо́бно. Хота́й ле́гко могла́ бы бѫла́ оувѧ́зана, такъ нѣколѝ не вчини́ла того́ — ви́дко не дѫ́же второ́пне звѣ́рѧ. По́знѣйше доста́въ ѿ дрѫгѫ ка́шавкѫ, тро́хи ме́ншѫ во́дъ пе́ршои, и пѫсти́въ єѣ на гнѣзду́ бо́ла то́и. Та́м здава́ла сѧ и не примѣ́чати ново́го приставa — и спра́вдѣ цѣлы́й день нѣчого́ємѫ не заподѣ́яла зло́го. Однако́жь въ ночѝ заже́рла єго́ на смерть, и вы́грызла ємѫ мо́зокъ. При зближа́ючѣй сѧ зимѣ́ става́ла сѧ чимъ разъ оспа́лъшою—ма́ло ѣ́ла и зна́чно хѫдньла. Оудержѫ́вана въ оте́пленѫ́й ко́мна́тѣ и перепи́нена во́дта́къ одѫ́ти зимовѣ́ просо́не,

чимъ разъ бо́льше изнемога́ла и вскорѣ зги́нула. Подо́бно такъ на и́нший зверя́та, що одѣва́ють зимове́ просо́не, не-ко́рыстно вплыва́е, коли́ ихъ оудержѣе са чѣрезъ зи́мѣ въ огрѣто́й комна́тѣ, а такъ перепина́е са ихъ приро́дно́й по-вѣ́дцѣ: такъ тако́жь шко́дить то́е и кашавка́мъ.

Изъ шкоро́къ кашаво́къ выстача́ють га́рни кожѣшки, такъ зва́ни попелю́хи. Оу стары́хъ Римля́нъ оува́жано ма́со кашаво́къ вели́кимъ прися́макомъ, а на́вѣть по́дгодо́вѣвано ти́ зверя́та въ окремѣшнихъ къ то́мѣ оула́дженыхъ клѣтахъ.

И. Верхратскій.

54.

Где-що о кожанахъ.

Кожаны прово́дать значнѣ часть сво́го житя́ лѣта́ючи въ во́здусѣ. Епра́вдѣ оумѣють они́ и ла́зити, и́менно ла́-зать загорнѣвши са въ ко́жѣ мовь оу плащь и чѣпа́ючи са на перемѣнѣ то одны́мъ то дрѣгимъ па́зъромъ оу палюхя́ пере́дныхъ кончи́нъ; одна́кожь сѣть они́ въ ла́женю дѣже не-спромо́жными и непрово́рными. Летъ ихъ выдае́ са намъ тако́жь по́хитнымъ, неправи́льнымъ. Но то похо́дить во́дъ то́го, що они́ по бо́льшѣй ча́сти керме́ють са по́сля слѣхѣ: где забзычи́ть кома́ха, тамъ и звертаю́ть са розъзква́ючи свою́ широ́кѣ, нена́сытнѣ пасть. Такъ о́тже та неправи́льность ле́тѣ не похо́дить зъ не́мочи лѣта́ти; проти́вно призна́ти тре́ба, що кожаны лѣта́ють дѣже зрѣчно и спосо́бно, а ма́-ючи чѣте́ дѣже тонке́, оумѣють летъ свой такъ вымѣрити, що на́вѣть коли́ ихъ запе́рти въ тѣснѣ ко́мна́тѣ, пла́вають по во́здусѣ не оударя́ючи нѣ о стѣны нѣ о шкі дрѣгі пре́д-меты. То́ю спосо́бностїю перевысша́ють они́ и пти́цѣ. Ко́ж-до́мѣ бо зве́стно, що коли́ зъняти пта́шкѣ на во́ли та во́дъ разъ пѣсти́ти въ ко́мна́тѣ, щобъ во́льно по нѣй лѣта́ла, она́, за́кимъ привы́кне, бе са нераз ъ такъ си́льно о сте́лю та во́кна, що ажь закрова́вить собѣ го́ловѣ и кры́ла.

Оучёный розвѣдвáтель приро́ды Спаланца́нїй робивъ съ кожана́ми мно́гі и дѣже цѣка́вѣ досвѣдчена. Вонъ по-мѣча́въ, що они́ въ ко́мна́тахъ, въ котры́хъ вѣло темнѣ-сенько, лѣта́ли не то́ркаючи нѣ о сте́ны нѣ о котры́й пре́д-

метъ. Щобъ звѣдати докладно тѣю способность тыхъ оуваги достойныхъ животинъ, розпалівъ вонъ чорнй, шовковй нитки на перекрестъ и повстромлювавъ въ комнаты крещасте галѣзя та позаслонавъ вокна, щобъ вздо темно. Пѣстивши кожановъ оу комнаты такъ оуладженй, помѣчавъ вонъ зъ оудивленемъ, якъ они въ найзрѣчнѣйшихъ выкрѣтахъ и выхилясахъ перелѣтювали межи тыми розпалеными нитками та непрозставланымъ галѣземъ, зовсѣмъ ихъ не торкаючи. Водтакъ ослѣпивъ вѣвъ Спаланцанїй колька кожановъ и пѣстивъ ихъ въ комнаты подобно оуладженй, и качь! и ослѣпленй зовсѣмъ не стратили того тонкого чѣтя и тои дивноп способности лѣтати. Водтакъ не только очей позбавлявъ вонъ тіи звѣрята, але такожь и иншихъ органовъ, — але они оусѣ заровно зрѣчно лѣтали. Тіи помѣчана вѣли причиною, що славный той оученый заключавъ, що оу тыхъ звѣратъ є окремѣшнїй, досн ещѣ нѣкимъ не познаный органъ чѣства въ ихъ летнѣй кожи и въ оушахъ, который имъ слѣжить до розпознавана и найменшихъ змѣнъ въ воздѣсѣ. На оувагѣ заслѣгѣє и те, що кожаны стало тримаютъ са мѣсца, разъ за мешканє обраного, и навѣкъ колй имъ вылѣпити очи, вертаютъ они, вѣдай инстинктомъ кермованй, опать до своихъ сѣдалицъ.

Кожаны сѣть, вынявши найзимнѣйшй кратъ, на цѣлой земли розпросторенй. Однакожь найчисленнѣйшй и найбольшй живѣтъ въ теплыхъ сторонахъ. Нашй кожаны живлятъ са лише комахами, сѣть про то пожиточными звѣратами, и томъ повинно са ихъ всюды цадити. Помежи жителями теплыхъ кратъ є и такй — хотъ и не много—, котрй живлятъ са и овощами и навѣкъ значнѣ шкодѣ роблятъ на садовинѣ и шринѣ. Въ Кразилїи є колька родовъ, що страшенне опѣстошенє наносятъ въ плантацїяхъ фиговыхъ, и навѣкъ влазятъ подъ сѣкти, которыми нарочно для охороны передъ непрошеными гостями закрываютъ дерева. Шкодливыми можна такожь оуважати и Листѣносы (phyllostomata) въ Америцѣ южнѣй живѣчй, котрй не только комахами живлятъ са, але такожь мовь тй окады скотинѣ а иногдѣ и людямъ подъ-часъ снѣ кровь высысаютъ. Хотай рана, задана тыми звѣратами, не є небезпечною, завсѣгды однакожь, колй скотина больше ранъ отримала, то

съ причины оуплывъ крови на силахъ опадае; именно шлôвникъ (молодомъ скотъ) шкодать ти кровососы. Раны вôдъ листёносовъ походячи єсть такожь и съ того взгляду небезпечни, що въ нихъ — шкъ се намъ росказуе Гамбольдъ въ своихъ „Образахъ природы“— выводить са черва, а такъ они ажь кишать москитами, гипобосками и рамы иншихъ комахъ колючихъ.

Въ простомъ народѣ вкоренена гадка, що мышь стае кожаномъ покôшавши наперёдъ свачёнои паски, абô що сѣмь лѣтъ живе мышею, а вôдтакъ, шкъ постарѣе, то вже и кожаномъ. Такожь думають, що кожаны закрычують са оу волосе и споводовують ковтунъ, для того передъ лѣтаючими оутѣкаютъ, накрываючи капелюхомъ головы. Оу вѣдёмъ вôдгрываютъ кожаны по кѣровану забобонныхъ людей важную ролю. Они (такъ думають) запорпують задушёного кожана въ самы глухы ночь оу мравиці великихъ лѣсовыхъ мравлѣвъ, та вôдтакъ за колька днёй, коли мравлѣ объѣдать мясо до чиста, що иноді кôстки лишать са, выбираютъ о пôвночи одны, що на вилкы подобае, и оужываютъ єѣ при чаклованяхъ та чарахъ. Єсть то, коротко оказавши, смѣшны басенѣ, котры лише зъ вуйнои фантазіѣ свôй початокъ взали.

И. Верхратскій.

55.

Хрущь звычайный (маевый).

Хрущь маевый єсть дуже шкôдный. Борознакы єго черезъ три до чотырохъ рокôвъ пôдгрызаютъ корѣнцѣ ростинъ, а хрущѣ опадуютъ молодёньке листе и цвѣте дерёвъ, и въ лѣтахъ, коли сильно розмножать са, объѣдаютъ дерева зовсѣмъ, такъ що лише голы галузи остаютъ. Особливо небезпечни єсть для дерёвъ овощныхъ, лише не тыкаютъ твердого листа грушѣ. Дуже радо пожираютъ и листе дуба, впрочѣмъ идуть такожь на лѣщину, буки, грабы и дрыгы дерева листаны а въ краю тыхъ такожь на хвойновы, именно радо обгладуютъ молоды вершки и казкы сосонъ и палицъ. Єсть дуже кстовиты, а жерутъ шкъ въ день такъ въ ночи.

Найлѣчшимъ способомъ нищити тыхъ шкодоробовъ есть стрѣсати ихъ въ раницѣ зъ росою зъ дерѣвъ—коли втомлѣни попереднымъ лѣтанемъ спочиваютъ, а омочени краплами росы нездобни сѣть до лѣтъ—на розпростерти плахты, водтакъ збирати и убивати. Можна ихъ такожъ подавати ни кормъ дробови (именно кѣрамъ и качкамъ), безрогамъ, а такожъ и псамъ. Скльски псы дѣже радо пожираютъ хрѣщѣ. Два псы середѣщои велйкости, котрымъ въ метавъ хрѣщѣ на поживѣ, зъѣли вѣли въ повъ годины до 150 хрѣщѣвъ. Впрочѣмъ и межи дрѣгими звѣратами маѣ хрѣщь и борознакй завзатыхъ гонителѣвъ. И такъ стажаютъ ихъ подъ землею кертищѣ и рылачкй; на поверхни земли лиликй, ѣжакй, кѣны, лйсы, дйки (котрй впрочѣмъ и рыютъ за ними на полахъ и сѣножатяхъ) и птаство комахоѣдне, а такожъ вороны, крѣки и шпаки. Коли орютъ, покладаютъ перелогъ або копаютъ вѣльвѣ, злѣтаютъ са гѣрмою загаданй птищѣ и, стѣпаючи слѣдомъ за роботниками, выбираютъ споломъ исъ псами скльскими зъ розрытыхъ мѣсць товстй борознакй на верхъ выдовѣтй. Можна и самомѣ вызбирѣвати борознакй подъ-часъ ворки, хоть робота са не завсѣгды нарѣчна. Добре такожъ гладати борознакй подъ дерномъ, именно по темномъ, порѣсномъ доцикѣ, коли до горы подходатъ. Въ мѣсци, де ихъ больше, придыбѣетъ са трохи не подъ кождою водделртою дернюгою больше борознаковъ, очѣпленыхъ до корѣнцѣвъ ростинъ, при чѣмъ такожъ лѣчаесь нагода помѣчати, якъ борознакй, подгрызаючи корѣне, кладѣтъ са на хребетъ горѣнищь. Загаломъ дѣже часто провѣваютъ въ той поставѣ.

Передо всѣмъ, де хрѣщѣ численнѣйше повйлись, не належитъ закладати рѣкъ, а взатись пильно до выгѣбленя тыхъ шкодныхъ комахъ. Жалко и згадати, якъ люди часто замѣсць взати са до дѣла, спѣскаютъ са на приговоры и замовы дѣрйсвѣтовъ. Яко рѣчь дѣже смѣшнѣ приводимо тутъ изъ Штетлера хроники Швайцарѣ, що хрѣщѣвъ, котрыхъ борознакй р. 1479 стали поводомъ загального неврожаю въ Швайцарской крайнѣ, посля всякихъ правилъ передъ сѣдъ до Лозанны позвано и тамъ наконечно засѣджено на выгнанє.

Зважаючи, якй шкоды борознакй роблятъ въ поли,

и́менно въ бараба́лахъ, бы́ло бъ дѣ́же пора́дно, щобы по се́лахъ громада́ми загало́мъ збира́ли и ни́щили хрѣщѣ́къ. Заразо́мъ мѣ́симо примѣ́тити, що оузбі́рани́ хрѣщѣ́ и борознакы́ дадѣ́ть сѧ и въ дома́шно́мъ господа́рствѣ́ спожитко́ва́ти. Якъ вже зга́дано, мо́жна ни́ми годѣва́ти дро́бъ и безро́ги. Въ Прѣ́сахъ ме́лютъ хрѣщѣ́къ на мѣ́кѣ, котрѣ́ оужива́ютъ я́ко на́возъ дѣ́же придалый до спра́вленя по́ль. Тако́жъ выро́блюютъ тамъ съ тыхъ звѣ́ра́тъ масти́ло и хоро́шѣ кра́скѣ. Дѣ́кѣды починаютъ и лю́ди ѣ́сти я́ко прі́смакъ не-абы-які́й товсти́ борознакы́. De gustibus non disputandum. Охо́та охо́тѣ не ро́вна. Я та́ки запере́чити не дасть сѧ, що борознакы́ одвѣ́тно припра́влены́ бѣ́дѣть напѣ́вно смачнѣ́йшы́ во́дъ тыхъ вели́кихъ масночерво́ныхъ гѣсѣ́льниць черви́цѣ́ вербото́чницѣ́, лѣча́ючихъ сѧ найчастѣ́йше въ порохна́выхъ ве́рбахъ, котры́ то звѣ́ра́та, не зважа́ючи на ихъ гы́дко́сть, давны́ Римля́не сма́жили и подава́ли на сто́лъ я́ко вели́кы́ ла́сощѣ́. По́слѣ оука́зана д-ра Шна́йдера мо́жна съ хрѣщѣ́къ маевы́хъ зла́дити жи́вно́ по́ливкѣ, сма́комъ подо́бно́ до зѣ́пы раково́и.

Зна́ючи, ко́лько ро́ко́въ хрѣщь до свого́ переобра́жена потребѣ́е, дѣ́мають мно́гы́, що мо́жна напере́дъ означи́ти, колы́ во́нъ прояви́ть сѧ въ бо́льшѣ́й ско́лькости. Именно мѣ́рку́ютъ, колы́ въ я́ко́мъ ро́цѣ́ числе́нно пока́жѣть сѧ хрѣщѣ́, то вѣ́да́й бога́то самочо́къ нанесѣ́ ви́вный за́пло́докъ, съ котро́го за чоты́ри ро́ки вытворя́ть сѧ зновь числе́нны́ хрѣщѣ́. Яко ро́ки хрѣщевы́ оуважа́ютъ передовсѣ́мъ т. зв. ро́ки пере́стѣпны́. И такъ н. пр. р. 1860 появи́лись бѣлы́ хрѣщѣ́ дѣ́же числе́нно — во́дта́къ р. 1864, 1868, 1872, 1876, а да́льше мѣ́рку́ючи бѣ́дѣ ихъ бога́то 1880, 1884 и т. д. Одна́кожъ то́є мнѣ́нѣ не зависѣ́гды ствержа́ѣть сѧ. И такъ дѣ́же бога́то хрѣщѣ́къ было́ оу насъ тако́жъ р. 1859, 63, 66, 67, 71. Окро́мъ то́го завважано, що часъ про́вѣ и переобра́жена хрѣщѣ́къ зале́жить дѣ́же бога́то во́дъ погоды, во́дъ пожи́вы, котрѣ́ борознака́мъ достача́ѣ скы́ба то́н або́ сѣ́н окóлицѣ́, и во́дъ мно́гихъ и́ншихъ обста́винъ, такъ що борознакы́ одно́го на́вѣть ко́дла и́ногдѣ́ не ро́вночасно доспѣ́ва́ютъ. Ще бо́льша ро́жни́ця въ часѣ́ ро́звитко́ѣ захо́дитъ оу хрѣщѣ́къ ро́жны́хъ окóлицъ. И такъ колы́ одны́ розкива́ютъ сѧ вже по трѣ́тѣ́мъ ро́цѣ́, дрѣ́гы́ потребѣ́ютъ до цѣ́лковы́того ро́звитко́ѣ 4, 5 а

нáвѣть и 6 лѣтъ. Зíмы сѫхí, морозлúвí, а вéсны тéплí спрїáють вéльми розрóдови не лишѣ самúхъ хрѫщѣвъ, áле загалóмъ всѣлáкихъ комáхъ. Протúвно зимá лéгка съ чáстыми вóдлúгами и сóнцемъ злѫдлúво сїáючимъ — то погúбель комашнѣ. Именно шкóдить имъ, колí по вóдлúзѣ настѫпить нáпрасный морóзъ. Ще бóльше оувíйчою есть для нихъ весна холóдна и мóкра (пр. р. 1873).

И. Верхратскій.

56.

Муравлѣ въ Бразиліи.

(*Зъ нѣмецкого.*)

Всѣ роды мѫравлѣвъ жїють громáдами и въ велúкóй згóдѣ. Въ нáшихъ сторонáхъ закладáють совѣ гнѣзда по лѣсáхъ шпильковúхъ, огорóдахъ и полáхъ, въ землí и дѫплáвыхъ дéревахъ, и немá мѣсца, где бы той роботáщїй и рѫхáвый насѣкóмець, не дѣючїй впрóчѣмъ знáчнои шкóды, не розгостúвъ сѧ. — Инáкше дѣѥ сѧ въ полѫднéвóй Амéрицѣ, особлúво въ Бразíлїи. Алексáндеръ Гѣмкольдъ, слáвный розвѣдѫвáтель природы, розъяснúвшїй не однѫ тéмнѫ картúнѫ зéмскихъ чѫдéсъ, описѫе велúкого, чóрного, головáтого бѫрлакѭючого мѫравлá Бразíлїѣ (formica cephalotes), котрúй въ безчислéнныхъ громáдахъ, мовь саранчá, людскí селúща нападáе и въ корóткóмъ часѣ своíми óстрыми сúльными цóками (клѣщáми) все безпощáдно нúщить.

Новѣйшими часáми напáла нечáйно такá громáда мѫравлѣвъ нѣмéцке селéне надъ рѣкóю Ріо-Нéґро, котрé немалúми трѫдами пóдъ жáркимъ сóнцемъ полѫднéвои Амéрики невелúкїй садóкъ европéйскихъ óвочѣвъ кúплекало. Особлúво оудáлась оу одногó поселéнця крáсна áблонка, котрá въ пéрвый разъ плхѫчимъ цвѣтомъ прекрáсно розвивáла сѧ. Щодéнь рáдовавъ сѧ господáрь, що-дéнь позирáвъ на свою вúхованкѫ весéлымъ óкомъ; вже въ гáдцѣ любовáвъ сѧ єй принáднымъ óвочемъ, що ємѫ рóдный край и не однѫ солóдкѫ хвúлю молóдшихъ лѣтъ пригáдѫвавъ, а тѫтъ — о гóркá недóле! однá нóчь розбúла всѣ тíи мúлí надѣѣ. Лист-

кѝ опа́ли, нѣ цвѣтѣ нѣ пѣ́ча, самѣ́ голѣ́сенькѣ галѣ́зѣ оста́ло са́.

Жаль стиска́въ за се́рце госпо́даря; въ дѣ́шѝ его́ очнѣ́лась жажда́ по́мсты. Быстрото́ю Индѣ́ѧнѝна слѣ́дѝтъ во́нъ лю́того во́рога: наха́дитъ его́ гнѣ́здо́, спѣ́шѝтъ домо́вь, керѣ́ сокѝ́рѣ и верта́ѣ дѣ́хомъ, а за нимъ цѣ́ла роди́на съ по́вными коновка́ми окро́пѣ до дѣ́пла́вого де́рева. Смерть и погѝ́бель ненавѝ́стнымъ ворога́мъ! И ско́ро розбѝ́те гнѣ́здо́ поли́ли окро́помъ, а зни́щивши все, цо́ жи́ло, оте́цъ и дѣ́ти верта́ли зъ ле́гшимъ се́рцемъ до до́мѣ. Я тѣ́тъ нове́ ли́хо, нова́ стра́та: цезъ горо́хъ, цо́ такъ гѣ́сто и бѣ́йно на по́лю розстели́въ са́, цо́ вла́сне нѣ́нѣ́ пе́рвымъ пло́домъ своѝ́мъ роди́нный сто́лъ мавъ звеселѝ́ти. И зно́вѣ тро́пить розъмре́ный человѣ́къ слѣ́дѣ́ оутѣ́кшого непрѝя́теля, котро́го гнѣ́здо́ гѣ́бить са въ дрѣ́гѣ́ дѣ́пла́винѣ. Нѣ́-же дѣ́ти жѝво ро́цце прино́сать, въ кѣ́пѣ́ око́ло дѣ́пла́вины кладѣ́ть, оте́цъ смолѧкѝ́ по́дкладае, стра́шнѣ смерть гото́вить.

Мѣ́жъ тымъ прядѣ́мала стара́нна ґа́здѣ́на на мѣ́сце горо́хѣ́ ѝнше́ стра́вѣ́. Весе́ло гори́ть ого́нь на прѝпѣ́чкѣ́, по́ломѣ́нь вѣ са докола́ ко́тла, въ котро́мъ вже до́бре фасо́ла закипѣ́ла. Нѣ́жъ солони́ны чимъ-ско́рше, бо да́лѣ́кѝ́ роди́на зъ выпра́вы повѣ́рне и по трѣ́дахъ и зно́ю покрѣ́пѝ́тись сухе́. Отъ нова́ нѣ́жда! Нема́ солони́ны, лишь грѣ́да жо́втыхъ мѣ́равлѣ́въ: цѣ́лы́ѝ по́лоть солони́ны зъѣ́ли! Помастѝ́ти тре́ка: ещѣ́ по́вный горне́цъ сма́льцю нерѣ́шеный стоѝ́ть, нѣ́жъ за ло́жкѣ́, а по́внѣ́ зачѣ́рти; а тѣ́тъ новы́ѝ кло́пѣ́тъ, бо сма́лець самъ хо́дить и ла́зить по ло́жцѣ. Нема́ ѝншои ра́ды: ло́жка оутонѣ́ла въ кипа́чкѣ́ стра́вѣ́: прово́рна ґа́здѣ́на воды́ доливае, мѣ́рашкѝ́ сплыва́ють, и нѣ́жъ на дѣ́хъ шѣ́мова́ти, цобы́ стра́вѣ́ хоть тро́хи помастѝ́ти. Минѣ́въ страхъ, дѣ́шенѣ́ фасо́лю всѣ́ смачно́ спожѝ́ли, нѣ́хто́ не мѣ́ркѣ́е; а ґа́здя́ по сво́мѣ́ звыча́ю налѝ́вши ка́вы, не дѝвлачись, сагнѣ́въ рѣ́ко́ю въ сѣ́дѝнѣ́ съ цѣ́кромъ. Въ то́мъ цѣ́къ опа́реный во́дско́чивъ, моро́зъ прейшо́въ тѣ́ло, и тѣ́тъ тьма мѣ́равлѣ́въ розсы́палась, мовь зъ розкѝ́ненои кѣ́пѝны. Зъ америка́ньскою холо́дною кро́вю сага́е госпо́дарь опа́ть въ цѣ́кѣ́рничкѣ́, и не змѣ́кна́ючи анѣ́ одно́ѝ че́рты ско́го лица́, допива́е ка́вѣ́ чимъ-ско́рше, цобы́ сей-ча́съ на нове́ ло́влю ити́.

Оте́цъ съ хло́пцями пали́ть и па́рить кѣ́пѝны по по́ли и въ

лѣсѣ; мáти зъ донькáми мы́ють, шóрóють окрóпомъ, кóрмть всáкими прибáгами по цѣлóмъ обóйстю, по хáтѣ, въ комóрѣ, въ пивни́ци, на подѣ. Справдéшній сóдный день!

Настúгъ и вéчеръ; по скóнчéныхъ трóдахъ ожидáє ихъ мúлый спочúнокъ въ свѣжѣй постéли. Óужѐ солóдкій сонъ стóлáє повѣки, вóйнй мрѣ́ѣ роáть са; но небáвкомъ тáжкй стóны перерывáють хвúлями тéмнóю глóшъ: неспокóйнй сны не дáють спочúнкъ, а дѣти мовь рúбы въ потóкъ вертáть са на постéли. Гъ! зрывáє са властúтель дóмъ; нецáстный, не вóнъ тóтъ господáрь, мóравлѐ-гостѣ гáздóють по свóмъ. Стревóжена родúна гладúть по цѣлóмъ обóйстю безпéчного кóтá; на дáрмо! Лютый вóрогъ кóсáє, цúпле, печѐ, выганáє съ хáты въ тéмнó нóчь, óу далéкого сóсѣда притóлкъ гладáти.

Минóла страшнá нóчь; въ хатúнѣ пóсто, а чóрна тьма óудáлась въ дáльшій похóдъ въ примѣрнóмъ порáдкъ. Напередъ стóпáє товстá жóкто-гóлова старшúна; за нéю машерóють почéтверній непереглáдній рáды. Помéжи рáды бѣгóть офицéры, цò крѣпко порáдокъ и ладъ держáть. Зъ-задъ спѣшúть начáльникъ; емъ цюсь пúльно на перéдъ дóстáти са. Стóй! — весь похóдъ стáнóвъ; рáды розстóпáють са и пропóскáють егò. Стóпáй! — и дáлѐ женѐ чóрна громáда страшлúвыхъ Барáттóвъ чéрезъ полá и дóлы, чéрезъ бóры и гóры, чéрезъ домы и двóры, чéрезъ рѣки и мóре.

Н. Н. Устiяновичъ.

57.

Кручокъ земледухъ.

Помéжи краевы́ми комáхами не богáто такúхъ, котрй бы óу мнóгихъ людúй бóдúли тóлько вóдразы, шкъ крóчóкъ земледóхъ. Вúненъ тóмъ егò видъ чóдный и незвычáйный. Есть то дѣйсно мала́ пóчварл грóбка, лабáта, вытрúшкóвата, справдѣ нѣвы дóхъ закла́тый съ-пóдъ землѣ выйшовшій. Стáтію вóнъ похóжій на свѣргнá полёвóго, áле о мнóго бóває бóльшій, бо до 5 центиметрóвъ дóвгій, и засóбнѣйшій.

Тóе звѣрà находить са скрóзь въ Европѣ и Язіи передньй на рóлáхъ, лóкáхъ и въ горóдáхъ. Óу насъ єсть

дѣже звычáйне а мáє рóжнй нáзвы. И такъ зовѣть єгò такóжь кáкиным̀ псóмъ, земланóю сѣчкою, кóвчкомъ, дѣдикомъ, а за-дла єгò грѣбого неповоротного тѣла медвѣдикомъ, медведюхóмъ, дé-кѣда жь крѣчкóмъ.

Земледѣхи найчастѣйше провѣкáють пóдъ землéю, копáючи сйльными ногáми передними, похóжими на передній кончины крóта, нóры нераз̀ на метръ и бóльше дóвгй и пóдгрызáючи при тóмъ корѣне ростйнъ. Такъ дѣють двомá шкóдѣ: разъ нйщать ростйны, а дрѣге, нѣрмчи пóдъ землéю въ многихъ мѣсцáхъ, за нáдто єѣ розпáхують и дренѣють, такъ що лéгко всякáє вóгкость; при великóй спéцѣ знов̀ земл̀а скорѣйше высыхáє, що въ кóждóмъ разѣ для ростйнъ є погѣкным̀. Томѣ то и бáчити въ мѣсцáхъ, де земледѣхи ґаздѣють, богáто ростйнъ пожóвклыхъ або и зовсѣмъ вже закормлѣклыхъ. На оупрáвныхъ полáхъ чáсто вóдить сѧ, а любить передовсѣмъ пшенйчнй, ячмѣнний и рóлѣ засадженй барабóлами. Въ барабóлахъ великѣ шкóдѣ робить не тóлько тым̀, що пóдгрызе бóльвы, але такóжь и тым̀, що рыючи въ земли перетинáє корѣнцѣ, до котрыхъ оучѣпленй бóльвы, чéрезъ що вóдтáтй скóро псюють сѧ и гнїють, а такъ дають догóдне пóле до шйрена зарáзы, звáною гнилáїю бóльвáною. Городовйнѣ такóжь шкóдить, йменно нйщить огóркй сáдженй, кѣкрузы молодй, цикóлю и т. н. Окрóмъ корѣнцѣвъ ростйнъ жйвить сѧ земледѣхъ такóжь слимакáми, дождáниками и гѣсѣльницáми, а нáвѣть, бѣвáє, старй пожирáють молодáта влáсного рóдѣ.

Съ початкóмъ Лйпця сáмочка складáє 5 — 12 центимѣтрóвъ пóдъ землéю 200 — 300 шéць жовтáко-бѣрыхъ, на прóсо похóжихъ. По двохъ тыждняхъ лáжѣть сѧ молодй земледѣшки, звивщй мовь мѣрашкй; оупередъ пóдгрызюють дробненькй корѣнцѣ въ блйзшкй окóлици, вскóрѣ однáкожь дáльше гребѣть, чéрезъ що рóстнѧ богáто терпйть, а пóле або лѣкá, де вымножйлись, зачинáє дóставáти плѣшѣ, т. є. плáмы нáслѣдкомъ оусыханя ростйнъ повстáвшй. По мѣсацеви лѣнять сѧ молодáта въ-пéрке, при кóнци Вéресня въ- дрѣге и кóдтáкъ не держáть сѧ вже рáзомъ, но розлѣзáють сѧ на всѣ стороны. Въ Жóвтни або Листопáдѣ лѣнять сѧ въ-трéте, дорастáють до 2·5 центимéтра, занѣрюють сѧ глыбше въ зéмлю и такъ зимѣють.

На вѣснѫ въ Маю по четвѣртой залѣнцѣ дѣстаю́ть покры́вы кры́льній, а вы́лѣнившись въ- пѧтѣ и послѣдніе въ дрѫгой половинѣ Чѣрвца стаю́ть цѣлкомъ вы́образованы́ми комѧхами. Въ тѣмъ станѣ сѫть не мѣньше шкодли́вій, не перестаю́ть бо заѣдно ры́ти пѣдъ землѣю и ни́щити ростѣны.

Якъ вже слѣдзе зъ оулѧдѫ ихъ нѣгъ, сѫть земледѫхи одли́чній гребѫны, натѣмѣсть по земли ведѫть сѧ непровѣрно. Земледѫхъ рѣдко колій выла́зить на повѣрхню землѣ, звы́чайно сиди́ть въ норцѣ або нѫрить пѣдъ землею. Томѫ то рѣдко колій оудѧсть сѧ птѧхамъ комахоѣднымъ єго́ зъимѧти. Съ птицъ найрѧдше и найпильнѣйше вызкы́рѫють ихъ воро́ны и кавкій. Воро́ны клюю́ть чѧсто гнѣзда земледѫхѣвъ, чимъ неоцѣнѣнѫ рѣльнико́ви дѣю́ть присло́гѫ. Такѣжь и безро́ги пожира́ють сю комѧхѫ. Але найвѣлшимъ ей во́рогомъ єсть кротъ, котрый, бѣдучи самъ одли́чно оуздѣбнѣнымъ до гребанѧ, оуспѣе найспосѣбнѣйше лови́ти ты́хъ шкѣдникѣвъ таки въ власны́хъ ихъ домѣвкѧхъ. Пѧра кротѣвъ, пѫщена на лѫкѫ, де вымножи́лись земледѫхи, мѣже въ коротко́мъ часѣ вы́ницити до-тла ті комѧхи, котрі тымъ доквѣчнѣйшій, що розмножѫю́ть сѧ дѫже скѣро а сѫть вѣльми ѣстови́тій.

Такѣжь и чоловѣкъ мѣже по чѧсти пини́ти нѧдто си́льномѫ розмножѣню тыхъ комѧхъ. Найлѫчша пора до ни́щенѧ земледѫха єсть пѣршѧ полови́на Ли́пца, колі то самочкій знѣсѧть оу зѣмлю ѧйца. Мѣсцѧ, на котры́хъ землѧ лѣгко взнесѣна, сѫть пѣказомъ, що въ нихъ захѣваный заплодокъ земледѫхѣвъ; трѣба лишѣ порѫшити персть, а кѣлька або кѣлькана́йцать центиме́трѣвъ пѣдъ повѣрхнею и найдѫть сѧ ті гнѣзда, котрі налѣжить вы́гребсти и запопѧдно спали́ти або на гамѫзъ столѣчити. Пѣзнѣйше, колі зъ ѧ́ецъ вы́лажѫть сѧ молодѧта, вже трѫднѣйша спрѧва, але таки колі ще держѧть сѧ кѫпою, порѧдно вѣдкѣпѫвати персть на мѣсцѧхъ ихъ пробѫткѫ и оубивѧти комѧхи або поливѧти кипѧтком. Такѣжь и старій можь вылѣвлювати, а то закѣпѫючи кѣло ихъ норъ горшкій поли́ваній, въ котрі земледѫхи, выповзши съ свойхъ схѣвникѣвъ, необачній впадѧю́ть а назѧдъ вы́довѫти сѧ не могѫть. На зи́мѫ ти́снѫть сѧ земледѫхи зъ особли́вымъ сподѣванемъ до гнойщь, де такѣжь чѧсто и въ и́ншій порѣ рѧдо прѧтаю́ть сѧ. Томѫ то налѣжить да-

вáти пóзóръ и́менно на кѣпы гнóю, навóженй на пóле, розгрѣвáти ихъ а земледѣхи оубивáти.

Хотá, ꙗкъ скáзано, земледѣхъ за-дла ни́щенa ростúнъ есть дѣже шкодлúвымъ, однáкъ не есть вонъ ѣдовúтый и не кѣслe. Мúмо тóе людъ нашь въ многихъ околицахъ вважáе земледѣха ѣдкúмъ и поганымъ, а стрѣвши его бе на вóдлѣкъ лѣкóю рѣкóю три разы. Дѣ-кѣда, пр. въ Стрúйцинѣ, торóчать, що, хто оубúвъ реченымъ спóсобомъ земледѣха, довóдно мóже лѣчúти хѣдобѣ, колй онá здѣе сa, и́менно доторкнѣвши єѣ тóю рѣкóю, котрóю оусмертúвъ земледѣха.

И. Верхратскій.

58.

Павукъ.

(*За Геблёмъ.*)

Мáло есть хто мѣжь людьмй, щобъ не брúдивъ сa павѣкóмъ, а многй и боáть сa тóго звѣрáтка, котрé однáкожь оу многóмъ дла насъ есть повчáюще. И такъ н. пр. павѣкъ не мáе двоúхъ очúй, но вóсѣмь. Не одéнъ собѣ погадáе, що то не дúвно, сли тáа животúна такъ скóро оувúдить и лóвить мѣхи и комáры, котрй повúснѣть на єй павѣтúнѣ. Однáкожь мѣха мáе пóсла вúслѣдокъ розвѣдвáтелѣкъ природы многó сотъ очúй, а прецѣнь ꙗкóсь не оуважáе на сѣть áнѣ на своóго гѣвúтелa, котрúй неразъ за нáдто есть велúкúй, щобы не можь его хоть бы и однúмъ óкомъ спостеречй. И щожь слѣдѣе съ тóго? Що не досúть есть мáти óчи, но трéка мáти и рóзумъ, и бѣти оборóтнымъ и оглáднымъ, сли хто хóче щаслúво въ свѣтѣ жúти и не опáсти въ ꙗкй скрúтïи сѣти.

Ꙗкá тонкá нúтка, котрѣ павѣкъ къ найбóльшѣй скóрости потáгне вóдъ однóи стѣнкы ажь до дрѣгои: а однáкожь оувѣкрáють насъ розвѣдвáтелѣ природы, що такá однá нúтка, котрѣ залéдво óкомъ доглáнѣти мóжна, складáе сa еще съ шéсти тúсячь нитóкъ. Тóе дѣе сa такъ: Павѣкъ мáе на собѣ шѣсть зовзъ, съ котрúхъ выхóдять нарáзъ нитки. Кóжда съ тыхъ зовзъ мае знов ꙗкúхъ тúсячь маленькихъ отвóрóвъ, съ котрúхъ нѣ одéнъ не есть безъ

цѣли. Сли про тое кождого разъ изъ всѣхъ тыхъ отворовъ выходитъ така нитка, то число шести тысячъ ниточокъ есть очевидне; а еще-жъ треба зважити, що така нитка, хотай она есть тонка, заразомъ и такъ мочна бути мусить, що тое звѣрятко не только якъ найвезпечнѣйше по нѣй то до горы то въ долинъ може лазити, но и подъ часъ заверухи и непогоды оудержати см. Чи-жъ не належитъ отже здивувати см надъ штукою и звинностїю тыхъ животинъ, придивляючи см ихъ спокойной и пильной роботѣ, и погадати при томъ на великого и мудрого Творця, который о всѣмъ двае и оумѣе такій чуда оукрывати въ такъ маленькомъ и незначномъ естествѣ?!

Що животины того рода сѣть розличнй, видно зъ розличности ихъ тканины и пряжѣ въ вольномъ воздусѣ, на шибахъ воконъ, въ кутикахъ, по полахъ, тутъ и тамъ. Гдекотрй не прядутъ зовсѣмъ, но скачутъ за своею здобычею. На парй, а еще больше сухого, теплого и позного лѣта видимо часто вѣли ниткй лятаючй на воздусѣ. (Въ нашихъ сторонахъ называютъ тую пору бабське лѣто.) Всѣ дерева сѣть неразъ густо такими нитками обвѣшенй и стоятъ гейбы сѣткою прикрыти, а капелюхй и шапкй подорожныхъ по гостинцахъ обволѣкаютъ см густо такою павутиною. Черезъ довгій часъ не могли люде водгадати, зъ водки тіи нитки и клочки берутъ см, и мѣркувано про сю рѣчь всклако. Тепер знаемо съ певностїю, що то есть пряжа безчисленныхъ маленькихъ чорныхъ павуковъ. Тутъ знову видимо ясно, скольке то и незначными силами дасть см зробити, скоро лишь многй тое само дѣють и къ одной цѣли прямуютъ сполученными силами.

Мѣжъ павуками сѣть и шкодливй, а тіи находятъ см въ долѣшнѣй горячѣй Италїи. Онй сѣть звѣстнй подъ именемъ тарантулъ и маютъ навѣть людій кусати, черезъ що тіижъ стаютъ см недужими и задумчивыми. Лѣкомъ на тую хоробу маe бути певный танець, который называe см такожъ тарантула. Скоро недужй почуютъ до него музыку, то зачинаютъ танцювати, ажъ поки зъ утомлена не повалятъ см зъ ногъ, по чѣмъ приходятъ до себе и здоровѣютъ. Тое можъ бы собѣ тымъ способомъ вытолковати, що черезъ сильне порушене выгонае см ѣдь съ

тѣла; однакожь, якъ тое на-вѣрно кажуть, есть при томъ много оуроѣна и пересады, а навѣть и обманъ.

Инше особливше звѣратко того рода живе въ одной околици Америки и называе сѧ птичникъ. Той не вдоволяе сѧ нашими домашними мухами и комарами; вонъ шукае и ловить маленькій птицѣ певного рода, дусить ихъ и се зъ нихъ кровь и спожирае ихъ ѣечка.

Съ Читанки Ковальского.

59.

Бесѣда звѣрей.

Не можь заперечити, що и безрозумній животины, звѣрѣ, одинъ зъ другимъ порозумѣваютъ сѧ, одинъ зъ другимъ розмовляютъ сѧ. На те сѫть рожній доказы.

Отъ на прикладъ жеравлѣ. Коли мають въ осени водлѣтати въ теплѣйшій крайѣ, то перше злѣтаютъ сѧ на означене мѣсце, якбы на нарады, и тутъ порозумѣваютъ сѧ, кого бы на проводника въ пути выбрати, а вѣдай и куды летѣти мають, и такъ нарадивши сѧ пускаютъ сѧ въ дорогу.

Подобне видимъ и оу ластовокъ. Злетѣвшись передъ водлетомъ такожь на означене мѣсце, стаютъ чиркати, и такъ довго чиркаютъ, поки не посклискуютъ хибючихъ еще малыхъ друзей, и опосля пускаютъ сѧ разомъ въ далеку дорогу.

Такожь дивно, якъ птицѣ порозумѣваютъ сѧ, коли имъ грозить яке небезпеченство. Такъ н. пр. куропатвы и дрозды, если поблизько нихъ дасть сѧ чути якій шелестъ або шумъ, то не оутѣкаютъ, только остаютъ сѧ на мѣсци тихо, хиба ажь поставлена на стражи товаришка дасть знати, що небезпеченство миновало. Такожь голубы ставляютъ стражь, щобы забезпечити себе водъ нападовъ.

Если зловити гуску а потомъ назадъ ю до стада пустити, то она вытягне шию и зъ великимъ крикомъ бѣжить до стада, якбы оповѣдаючи своимъ товаришкамъ, яку кривду перетерпѣла, и тотъ-часъ цѣле стадо воддалае сѧ скоро, щобъ оутечи водъ такого напасту.

Такóжъ кóнѣкъ и коровы порозумѣваютъ сѧ. Неразъ пасѣть сѧ где въ загородѣ спокóйно, но нáгло порозумѣвшись садáть чéрезъ окóпъ або цѣлу дéрю въ плóтѣ и гóнять свѣтáми, цѣлы хто ихъ до тóго нанáвъ.

Нáвѣть оу насѣкóмцѣвъ єсть той даръ порозумѣвáти сѧ. Придивѣмъ сѧ лишь, цѣкъ онѝ бúдúють свой мúравéльники згóдно и шчúрно. Явò цѣкъ провóрно и розумно поступáють собѣ въ вóйнѣ, котрú неразъ ведúть мúрашкѝ червóнѝ съ чóрными. Тогды червóнѝ мúрашкѝ высылáють шпѣгúнóвъ, цѣобы подглáдили, цѣкъ розложúвъ сѧ непрúятель. Скóро шпѣгúны вéрнуть зъ дóброю вѣстïю, зáразъ починáють приготовлáти сѧ до пóходú, оударáють на чóрныхъ, берúть въ полóнъ и тáскають до дóмú, где ихъ держáть цѣкíйсь часъ а потóмъ знову пúскáють на вóлю.

Прúкладъ мáє велúкíй вплывъ на птúцѣ и дрúгѝ животины. Прúкладомъ мóжна освóйти дúкѝ звѣрáта. Замкнúти дúкѝ полохлúвѝ птúцѣ до клѣтки и мéжи нихъ пúстúти однú освоéнú и привчéнú, давáти кúй зъ рúкú кости и казáти цѣкí штúчки выкóнúвати, то зáразъ дрúгѝ полохлúвѝ, оувúдѣвши, цо ихъ товáришеви нѣчого злóго не стáлось, стáнúть и собѣ приближáти сѧ до чоловѣка и то самó робúти

Єслú же рыбáкъ закúне оудú и рúба зъ гачка вúмкне сѧ, або птáшникъ настáвить сѣть и птúчка зловлéна съ сúлки злúчáйно освободúть сѧ и оутечѐ, то тóго дня немá вже цо робúти нѣ рыбакóви нѣ птáшникови, не злóвить нѣчого, бо освободúвшïй сѧ цаслúвець зáразъ оувѣдомúть своúхъ товáришѣвъ о грозáчѣмъ небезпечéнствѣ.

Розумѣє сѧ, цо не всѣ животины порозумѣваютъ сѧ гóлосомъ або чúтнúмъ знакóмъ, бо оу нúзшихъ животúнъ немá слúхú; áле цо порозумѣваютъ сѧ, то неохúбно, но цѣкъ порозумѣваютъ сѧ, тáм загáдка прúроды не розвáзана.

Микита.

60.

Про горы огняни (вульканы).

Гора огняна не вôдрóжняє ся вôдъ звычайнои горы нѣчимъ, хиба що у споду не буває широка и взносить ся звы-

чайно гей кружлякъ до немалои высоты. Вершокъ такои горы завсѣгды мовь-бы утятый и скороченый, и маѣ широкій отвôръ, котрый чимъ глубше въ землю тымъ бôльше звужаѣ ся, а такъ глубокій, шо нема дѣла єго змѣряти. Отвôръ той зовуть горломъ. Коли зъ горы кинешь камѣнь у горло, то и слухомъ не почуєшь, де вôнъ задѣвъ ся.

Де-якî съ тыхъ гôръ гучать безъ перестанку; зъ вершкôвъ ихъ жбовхаѣ мовь-бы зъ высокого комина безъ перервы дымъ и попѣлъ. Другî зновь мовчать, рекъ бы-сь дрѣмають, черезъ довгій часъ и не вôдзывають ся черезъ кôлька, часомъ кôлькасотъ, ба навѣть тысячь лѣтъ нѣ разу. Но за те тымъ страшнѣйше, якъ гора по довгôй перервѣ розгукаѣ ся — на великій пострахъ околичныхъ мешканцѣвъ, котрî, не сподѣючись сёго, по-пôдъ горою, ба навѣть и на нѣй самôй розгаздувались були.

Такî выбухи дѣють ся ось якъ:

Верхнимъ отворомъ горы, котрый, якъ сказано, зове ся горломъ, починаѣ пôдносити ся дымъ съ парою, а вôдъ него иде сѣрковый и угляный чадъ, наповняючій цѣлу околицю тухлиною и смродомъ. Що разъ то зъ бôльшимъ гукомъ и силою потрясаѣ дымъ горою и выходить всѣлякими шпарами на верхъ горы, а вôдтакъ збиваѣ ся въ оденъ величезный шаравый стовпъ, котрый густыми клубами пôдносить ся въ хмары и шумить, мовь-бы буря далеко гудѣла. Ажь высоко пôдъ небомъ ломить ся той стовпъ дымный и творить хмару. Гора починаѣ легонько трясти ся и дрожати, а єи поверхнôсть огрѣваѣ ся чимъ разъ дужше. Се неохибный знакъ настаючого выбуху. Лишаючи своѣ домôвство и добутокъ, утѣкаѣ чоловѣкъ съ того мѣсця смерти и заглады зъ дѣтьми и худобиною въ дальшî и безпечнѣйшî стороны, знаючи добре, що, коли верне назадъ, не знайде и слѣду, де вôнъ, єго отець и єго дѣды супокôйно проживали.

Въ горлѣ огняной горы робить ся що разъ бôльше новыхъ отворôвъ, а зъ нихъ зачинаѣ добувати ся синява поломѣнь. Що-разъ высше пôдносить ся поломѣнь и доходить неразъ ажь до хмаръ, такъ що стовпъ дымный перемѣняѣ ся въ огняный, а хмара увисѣвша надъ горою блыщить въ ночи ясною луною. Крôмъ дыму и поломѣни вымѣтуѣ гора великî розжаренî каменѣ, котрî або назадъ въ горло спадають або по

хребтѣ горы долѣвъ скочують ся. Тымъ-часомъ наповняє ся цѣле горло плынною, бѣлявою и жарючою масою, котра не що иншого є якъ тôлько скала, стоплена въ дуже великôмъ жару. Тоту масу называють лявою, и она буває двацять разъ горячѣйша вôдъ нашого огню. Не дивъ отже, що и найтвердша скала мовь-бы вôскъ вôдъ тои лявы тає.

Наразъ починає въ стовпѣ блыскати, грôмъ за громомъ перелѣтає зъ одного кутика въ другій, гора починає сильнѣйше трясти ся и гудѣти, въ земли мовь-бы розвязавъ ся цѣлый свѣтъ громôвъ, а середъ тои грозы не знаєшь, чи страшнѣйшій той лоскôтъ громовый, щó розбиває ся въ стовпѣ и хмарахъ, чи той гукъ, щò съ-пôдъ землѣ розносить ся. А до того тепла, щò творить ся надъ горою, тягнуть зо всѣхъ бокôвъ на небѣ хмары и засыпують та заливають цѣлу околицю градомъ та потоками дощевыми, такъ що все живуче на мѣсци того сумогляду пропадає и гине.

Зъ гôръ и околиць спадистыхъ плыне лява мовь быстрый потôкъ скоро, роздѣлюєсь, стрѣтивши по дорозѣ якій горбокъ, якъ вода въ рамена, котрй, оминувши перешкоду, часомъ зновь лучать ся. Дерево, на котре лява напôткає, плыне на нѣй лишь хвилинку; на самъ передъ обсмалюють ся галузи, а вôдтакъ повхне и найгрубшій пень въ поломѣнь, и вже єго не стало. Навѣть желѣзо або мѣдь, кинена въ горячу ляву, стопить ся якъ вôскъ и плыне, змѣшавшись зъ лявою, далѣй.

Коло де-якихъ вулканôвъ буває цѣла околиця на 40 до 50 миль на-вкруги застыглою лявою покрыта. Якъ-бы тота лява, котру вулканъ за кождымъ выбухомъ вызѣне, въ одну купу зôллялась, то зробила бы ся зъ неи величезна гора. Съ того видко, що тота кипуча маса зъ дуже глубокихъ мѣсць пôдъ землею добуває ся. Одна гора огняна выляла съ себе трёма выбухами тôлько лявы, що нею цѣле поблизьке озеро заповнила.

Остыгаючи дôстає лява зъ верха поволоку, котра съ кождымъ днемъ грубѣє и твердѣє. Въ серединѣ однако не остигає такъ борзо. Були злучаѣ, що купа лявы, котра зъ верха вже зѣлёмъ була покрылась, въ серединѣ, коли єѣ розбито, єще кипѣла. Въ другôмъ мѣсци розбито глубокій и величезный потôкъ лявы, котрый вже 87 лѣтъ остыгавъ,

а въ серединѣ мѣстивъ масу горячу, съ котрои єще курило ся.

Коли гора въ часѣ выбуху стане вымѣтувати попѣлъ, тогды сподѣватись, що выбухъ вже скоро закѡнчить ся. Попелу того вылѣтає въ гору такъ богато, що часомъ въ цѣлѡй околици сонця не видко. Вѡнъ єсть надзвычайно легкій и взносить ся для того дуже высоко, а вѣтры уносять єго въ дуже далекѡ стороны. Попѣлъ зъ гѡръ огняныхъ въ Исляндіи летить часомъ вѣтромъ гоненый по-надъ море Атлянтицке и спадає, вѡдбувши сто-милеву дорогу, ажь на островахъ Анґлійскихъ. Попѣлъ, выкиненый разъ черезъ одну вулканичну гору, затьмивъ бувъ своими густыми клубами околицю на 70 миль въ-здовжь и въ-поперекъ и летѣвъ вѡдтакъ воздухомъ на 170 миль дальше. Найбѡльше однакъ и найчастѣйше насѣдає попѣлъ коло самои горы огнянои. Мешканцѣ околичнѡ суть на велике небезпеченство выставленѡ, особливо тогды, коли на такѡ купы попелу полле ся дощь уливный. Болото, похоже на намулъ, замулює поля и прикрывае собою цѣлѡ долины вразъ съ всѣма осадами, якѡ тамъ знаходять ся. Въ де-якихъ мѣсцяхъ наплыне того намулу до высоты 60 локоть и роздрухочує найбѡльшѡ будынки. Де-куды покрывъ той намулъ, котрый называють водною лявою, за однымъ разомъ сто сѣлъ и бѡльше, а ще й такъ грубо, що зъ найвысшихъ деревъ и костелѡвъ заледво вершки сторчали. Три мѣста (Геркулянумъ, Помпеѣ и Стабіе), котрѡ водна лява въ Италіи р. 79 по рѡздвѣ Христовѡмъ була залляла, знайдено недавно, бо передъ 130 роками, пѡдъ землею. Всѣ хаты, будынки, знаряды домовѡ, ба навѣть людій выкопують тамъ нынѣ зъ землѣ. Въ якѡй поставѣ кого навалъ тои воднои лявы захопивъ, въ такѡй єго и нынѣ выкопують зъ-вѡдтамъ. Де-якѡ люде були тогды при роботѣ, другихъ захопила смерть въ лѡжку при вѡдпочинку и не сподѣвались они, що вѣчный сонъ такъ скоро ихъ обгорне.

Зъ вѡдки-жь повстають тотѡ горы огняно, звѡдки бере ся у нихъ тота горячѡсть, що топить и найтвердшѡ скалы? — На се пытанє тяжко зовсѣмъ певно вѡдповѣсти; бо и хто-жь годенъ заглянути у середину землѣ, щобъ побачити на свои очи, щѡ у нѣй тамъ дѣє ся?

Земля наша груба и велика. Середина єи вôддалена вôдъ новерхности 850 миль, а надъ 800 сяжнѣвъ въ глубину не дôбравъ ся ще нѣколи жаденъ чоловѣкъ. Треба отже розумомъ досльджувати, чого очима не добачити. Ото-жь и розумомъ дôйшли люди отъ чого: Пересвѣдчено ся, що чимъ дальше ити въ глубину землѣ, тымъ и теплѣйше. Укопай яму на 18 сяжнѣвъ глубоку, то тепло на днѣ тои ямы буде о оденъ степень бôльше якъ на верху землѣ. На другихъ 18 сяжнѣвъ тепла вже о два степенѣ буде бôльше якъ на верху и т. д. Съ того люди выраховали, що, укопавши яму на 100 миль глубоку, докопавъ бы ся такого горяча, що нѣщо на свѣтѣ тамъ бы не устоялось, — все розтопилось бы на кипучу плынну масу, на самъ жаръ або ляву. А що-жь говорити о самôй серединѣ землѣ, котра не на 100, але на 850 миль вôдъ насъ глубоко лежить! Отожь и зрозумѣли люди, що земля тôлько зъ верху тверда, а въ серединѣ переповнена самыми огнями и страшенными жарами, о якихъ чоловѣкъ и придумати не може. Горы огняни свôй дымъ и огонь дôстають зъ глубины землѣ, а лявы, що выбухають съ такихъ гôръ, то такожь не що иншого якъ кипуча плынна маса, що въ тôмъ огни кипить и палить ся. А що ти лявы справдѣ зъ дуже далекихъ глубинъ походять, доказує и се, що при выбухахъ огняныхъ гôръ чути пôдземный гукъ и великй трясеня землѣ не на однôмъ мѣсци, але неразъ на сто миль до-окола.

Всѣхъ гôръ огняныхъ числять близько 170. Богато гôръ, що були давнѣйше огняни, згасло вже, и теперь они не дымять ся, якъ н. пр. гора Араратъ въ Азіи, на котрôй ковчегъ Ноя осѣвъ бувъ. Таки горы, що давнѣйше були огняни а теперь нѣ, зовуть ся згаслыми. Ихъ є кôлькасотъ на цѣлôй земли.

Огняни горы знаходять ся якъ въ горячихъ такъ и въ найзимнѣйшихъ краяхъ Се такожь доказъ, що не поверхнôсть але середина землѣ є причиною сего зъявища. Часомъ трафляє ся, що таке зъявище и на днѣ моря приключить ся; бували злучаѣ, що середъ громôвъ пôдземныхъ повстане середъ моря островъ. Въ 1831 р. высадила тота пôдземна сила коло Италіѣ островъ зъ моря, котрый „Фердинандеа“ названо. За нôвъ року однако подала ся тамъ

земля назадъ, и нынѣ бушують надъ нею фалѣ морскій зновь якъ иногдѣ.

У. Целевичъ.

61.

Пустыня Сагара.

Изъ всѣхъ дорôгъ, щó ведуть въ середину Африки, дорога вôдъ пôвночи може найкоротша и найбезпечнѣйша. Правда, подорожнымъ, щó вôдправляють ся въ глубѣнь середнёи Африки вôдъ пôвночи, зъ мѣстъ Африканьскихъ надъ берегами Середземного моря, приходить ся переходити велику пущу Сагару; але пуща тая безпечнѣйша, нежели люди Африканьскій, черезъ котрыхъ села прійшлось бы пробирати ся. Тутъ въ пустыни грозять подорожному тôлько тяженькій труды, допѣкаючій терпѣня, котрій посередъ недостаткôвъ на палящихъ пѣскахъ съ кождымъ майже крокомъ зносити, съ котрыми бороти ся потреба; тамъ чигає на него що хвиля неповздержна хôтливôсть и пôдла здрада лукавыхъ людей.

Крôмъ того заселенй краѣ Африканьскій нездоровй для Европейцѣвъ, такъ що нѣколи не може въ нихъ Европеєць довго выжити. Тоє нездорове положѣнє тыхъ краѣвъ не походить, якъ давнѣйше думали, вôдъ сонця, але такой вôдъ землѣ. Мѣсця прекрасній зеленю, надящій тѣнію, милй и чарующій оживляючими водами задають неохибну смерть Европейцеви. Пôдъ величавыми конарами деревъ, при рѣкахъ, чудесныхъ озерахъ родять ся найстрашнѣйшій трутизны. Забиваючій выпаруваня зъ рослинъ и звѣрятъ, щó насычують вогку мраку и зъ зближаючою ся ночію пôднимають ся до горы, проникають грудь путника, просякають всѣ его поры и кидають єго на постелю недуги. Храни Боже, щобысь важывъ ся коли уста, жаромъ сонця розпеченй, охолодити водою якъ слеза чистою, щó тебе приманює, плывучи голубыми фалями въ корытахъ рѣчныхъ. На берегахъ тыхъ рѣкъ ростуть буйній зѣля и цвѣты, струѣ ихъ осѣняє тѣнь величавыхъ деревъ, купаючихъ ся въ нихъ корѣнями; але нема отруты, котра бы такъ нагло и неохибно убивала, якъ тая чиста, якъ здає ся, такъ оживляюща вода тыхъ струй.

Широка пуща Сагары, где нема майже и слѣду тѣни зъ деревъ, по котрôй лишь гдекуды надыблешь мутнѝ воды середъ пѣску, и где сухѝ палящѝ вѣтры бушують, — далеко безпечнѣйша для житя Европейцѣвъ въ Африцѣ, нѣжь найкрасшѝ тамъ усмѣхаючѝ ся долины. Бо не лучше-жь переносити жажду, жаръ сонця и всякѝ труды, нѣжь вдыхати въ себе затроєный воздухъ? Въ пущи нема нѣ одного съ тыхъ дикихъ, грабежливыхъ звѣрей, котрѝ такъ часто нападають на людей въ заселеныхъ краяхъ Африканьскихъ.

Всѣ оповѣданя о львахъ въ пустыни суть тôлько байками, не найдешь єго тамъ нѣ на лѣкъ. Царь звѣрей за гордый и за мудрый, щобы мавъ покидати буйнѝ ланы, журчащѝ потоки, тѣнистѝ лѣсы, словомъ тѝ любѝ стороны, где такъ легко найти може добычу. Орлы и соколы не смѣють и заглянути въ пущу, где такъ рѣдко воды и где кождый путникъ старанно покрыває камѣньми и галузями кожду керничку, при котрôй заспокоивъ свою жажду. Широка тая, скалами покрыта рôвнина крôмъ скорпіонôвъ не живить въ своѣмъ лонѣ нѣякихъ иншихъ ѣдовитыхъ животинъ. Змія, що то, якъ кажуть, мала цѣле войско Реґуля въ походѣ спинити, була хиба одинѣсѣнька, бо жива душа не видѣла вôдъ тогды подôбного чудовища.

Сагара єсть пустѣсѣнька, нема на нѣй нѣ звѣрятъ нѣ рослинъ, всюды пѣсокъ и тôлько пѣсокъ. Иногдѣ, але то иногдѣ тôлько, встрѣтишь яку пташину, щô трѣпоче ся межи двома або трёма пальмами въ сусѣдствѣ жерела. Подорожнѝ караваны, роздавивши собѣ на камѣняхъ зерна на поживу, лишають останки для тои пташины, а она имъ вôдплачуе за-то веселымъ спѣвомъ. Люба птичка очевидно тужить за чоловѣкомъ, радôстно витає єго, коли приближає ся, и смутно пращає, коли вôдходить въ дальшу дорогу, подѣливши ся зъ нею поживою. О якъ-же то мило оку утомленому одностайностію,—о якъ-же то любо уху, оголошеному неустанною тишиною природы, любоватись веселыми скоками и щебетомъ жителя пущѣ! Але якъ-же то рѣдкѝ въ пустыни такѝ роскоши! Тутъ на сѣй безлюднôй, пустôй просторони можна почути найлучше, до самои глубины серця, якъ опущеный чоловѣкъ на сѣмъ свѣтѣ и якъ жива взаимнôсть на тôмъ выгнаню житя лучить єго зъ другими ожи-

вленими тварями; тутъ учить ся вôнъ пôзнавати въ нихъ будьто своихъ ближнихъ, рôдню свою! Пустыня Сагара єсть така пустыня, такъ вôдповѣдає тôй назвѣ, що яка небудь дрôбненька мушка, коли єѣ встрѣтишь, наповняє тя уже невысказаною радостію, якъ коли-бъ ты витавъ ся зъ давно невиданымъ другомъ. Найчастѣйшимъ съ тыхъ пожаданыхъ гостій єсть оденъ рôдъ ящѣрки и саламандры, котрѣ гдекуды показують ся и самымъ тôлько сонцемъ здають ся жити.

Не оденъ, може бути, представляє собѣ пустыню Сагару яко величезну рôвнину, пѣсковыми горбами покрыту, котрѣ то горбы вѣтеръ, якъ сильно подує, перекидає зъ мѣсця на мѣсце мовь пѣрємъ, такъ що подорожный находить неразъ глубокѣ долины и ямы тамъ, где недавно видѣвъ горбы. Куды тамъ! не такъ. Пустыня дѣлить ся на вôдрубныхъ кôлька полосъ (поясôвъ): на полосу пѣсчану, полосу скалисту и полосу придатну пôдъ управу рослинъ, коли-бъ тôлько воды доставало.

Пѣсчана полоса найсмутнѣйша и найстрашнѣйша. На скалистôй полосѣ видно гдекуды чаруючѣ просторони, воздухъ тутъ бôльше змѣнный, не палить такъ неустанно. На полосѣ урожайнôй ростуть травы, бодаки и корчѣ, але всё то мизерне, млѣє зъ жажды и боре ся съ передвчасною смертію: видъ той роздирає серце чоловѣка, коли погадає, якъ чудеснѣ овочѣ земля та могла бы выдавати, єсли-бъ коло неи ходили люди трудящѣ, спосôбнѣ, оборотнѣ. Въ многихъ мѣсцяхъ видко єще пôдъ розвалинами слѣды давнои управы, котру вôйна и нужда зовсѣмъ знищила.

Пѣсчанѣ горы стоять вôдъ много сотъ лѣтъ на тыхъ самыхъ мѣсцяхъ нерухомо, и путникъ, ступаючи по нихъ, чує пôдъ ногами певную пôдставу. Найсильнѣйшій порывъ вѣтру не може выкоренити ихъ зъ леговища и на таку перемѣну треба бы руки божои, котра по воли своѣй въ перозворотахъ землѣ розрывае вôдъ вѣкôвъ твердо споєнѣ великаньскѣ краѣ и замѣняє горы на моря, а моря на горы. Бувають тутъ страшнѣ метелицѣ пѣсчанѣ, що засыпують цѣлѣ караваны, щó утрудняють дыханє и ширять хоробы очей; але то суть єдинѣ бурѣ въ пустыни, зовсѣмъ рôжнѣ и далекѣ вôдъ баєчныхъ тыхъ вихрôвъ скаженыхъ, щó мають гнати горы пѣску передъ собою.

Духота на пустыни Сагарѣ въ лѣтѣ буває така велика, що годѣ выдержати. Въ полудне хто бы хотѣвъ пустити ся въ пустыню, паде удушеный на землю безъ найменшого слѣду житя. За кождымъ дыханѣмъ втягає ся въ грудь якъбы огонь. Въ зимѣ же вѣтеръ въ пустыни буває студеный, прошивающій, и треба такой добре одѣти ся, щобы не промерзнути. Чорнымъ жителямъ тамошнимъ, неґрамъ, далеко бо̂льше допѣкає тотъ студеный вѣтеръ нѣжь жаръ лѣтній, и для того хорують во̂дъ него и навѣть умирають, бо они не мають жадного одѣня и въ дорозѣ спять на голо̂й земли и по̂дъ голымъ небомъ. Але були бы они ще дуже щасливѣ, єсли бы на то̂мъ ко̂нчилась ихъ нужда и недоля; тіи бо нещастнѣ неґры суть рабами, невольниками великихъ пано̂въ, котрѣ мають надъ ними власть неограничену и торгують ними якъ у насъ безрозумною товариною.

Зъ „Недѣлѣ“.

62.

Рускій край.

Велика та просторонна єсть краина, котру Русины замешкують, бо она бо̂льша во̂дъ нынѣшнёи Франціѣ. Во̂дъ рѣки Вислоки ажь по Донъ, во̂дъ Припети и середнёго Днѣпра ажь по-за Карпаты и по Чорне Море розпростирають ся границѣ Русино̂въ.

Край тотъ не лише славный съ своихъ великихъ просторо̂въ, во̂нъ такожь славный съ своихъ урожайныхъ по̂ль, съ своихъ богатыхъ плодо̂въ всѣлякого рода, якими Богъ поблагословивъ єго. Тутъ родить ся на неперегля дныхъ окомъ нивахъ всѣляке збо̂же; на степахъ и оболоняхъ выпасають ся стада товару, коній, овець, безрого̂въ; въ густыхъ борахъ, лѣсахъ, що̂ намъ достарчують мат еріялу до паленя и до буво̂влѣ, повно дикои звѣрины; въ рѣкахъ гуляють всѣлякѣ рыбы; во внутри го̂ръ крыють ся поклады соли и желѣза. Не хибує такожь и ярины и садовины и всякого зѣля, зъ якого робуча пчо̂лка мѣдъ та во̂скъ збирає подостаткомъ для себе и для чоловѣка. Словомъ, краина медомъ та молокомъ текуча.

Наша руска земля має три головнѣ рѣки зъ доплы-

вами, и всѣ три вливають ся до Чорного Моря: *Днѣстеръ, Богъ и Днѣпро* (або Днѣперъ). Не конче менѣ казати, що край тымъ щасливѣйшій, чимъ бо́льше рѣкъ має; бо тото кождый знає, що безъ воды анѣ рослина, анѣ скотина, анѣ чоловѣкъ жити не може. Тому то майже всѣ мѣста та и села побудованѝ суть надъ рѣками або надъ ставами. А коли рѣки сплавнѝ, то ще лѣпше, бо чоловѣкъ сплавлює ними дерево, збо́же, худобу, во́скъ, мѣдъ и все, що̀ єму дає свята єго землиця, до моря, а во́дтакъ моремъ и до другихъ краѣвъ. Тутъ закупують всё тото иншѝ народы, а купець привозить до дому гро́шь и иншій достатокъ. На сѣмъ спочиває торговля, черезъ що народы богатѣють та стають ся розумнѣйшими. Колись то и Русинъ мавъ свою торговлю на Чорно́мъ Мори, мавъ и достатки тай богацтво.

Перейдѣмъ ся теперь по руско́й земли и придивѣмъ ся близше тымъ рѣкамъ рускимъ.

1) Днѣстеръ выплыває яко маленькій поточокъ въ Самбо́рщинѣ, прибирає до себе иншѝ рѣки, робить ся що разъ бо́льшимъ, ажь на-конець стає ся красною, великою, сплавною рѣкою. Зъ-разу тече во́нъ во́дъ заходу сонця на всхо́дъ, а во́дтакъ обертає ся на полудне и вливає ся понизше мѣста Бѣлгорода (Акерману) до Чорного Моря. Доплывы Днѣстра суть: по лѣво́мъ березѣ: *Липа* (золота и гнила), *Стрыпа, Серетъ* та *Збручь;* по право́мъ же березѣ: *Свѣча, Ломница, Быстрица* (золота и срѣбна), *Стрый.* Днѣстромъ сплавлювали Русины колись-то збо́же, худобу, дерево, камѣнь до Чорного Моря. Нынѣ єсть *Одесса*, недалеко во́дъ устя Днѣстра въ Чорне Море, тымъ мѣстомъ, где стѣкають ся всѣ тотѝ плоды, що Днѣстромъ зъ Галича надходять сплавами. Важнѣйшѝ мѣста надъ Днѣстромъ и єго доплывами суть: надъ самымъ Днѣстромъ лежить *Галичь*, колись-то столиця Галицкорускихъ князѣвъ, славна зъ богацтвъ своихъ, стро́йна въ церкви и оборонный замокъ, цвитуща торговлею и свободою мѣщаньскои жизни. О Галича стѣны крушили ся неразъ неприятельскѝ списы, о него покушали ся сторонніи князѣ и народы, завидували єго щастю, трепетали передъ єго могучостю и силою. Куды село Залуковь и св. Станиславъ на скалѣ ажь по Бушовець, розпростирали ся Галича оболоня... Нынѣ Галичь мале зъубожѣле мѣсточко. Лишь Днѣстеръ ве-

личавый плыве якъ давнѣйше по-пôдъ Галича стѣны, а розвалины старого замчища погля дають зъ горы сумно на нужденыхъ потомкôвъ давнои величи и славы. — Дальше, идучи за водою, лежить *Жванець*, потôмъ *Ушица*, *Могилôвъ*, *Балта*, *Ягорликъ;* по правôмъ березѣ: *Хотинъ*. Надъ Стрыпою лежить *Бучачъ*, надъ Серетомъ *Тернопôль* и *Чорткôвъ*, а надъ Гнѣзною, що вплыває до Серету, *Теребовля*, колись-то столиця рускихъ князѣвъ; надъ Збручемъ: *Сатанôвъ*. Надъ рѣкою Стрый лежить мѣсто *Стрый;* надъ Быстрицею *Станиславôвъ*, а надъ рѣчкою *Ворона*, що́ впадає до Быстрицѣ, лежить стародавна *Тысьмениця*, скрывавша ся колись-то середъ густыхъ борôвъ: туды ѣздивъ князь Володимирко зъ Галича на ловы.

2) *Богъ* выплыває на всхôдъ вôдъ рѣки Збруча; єго теченє єсть майже зовсѣмъ всхôдно-полудневе; вôнъ вливає ся до Лиману, т. є. заливу надъ Чорнымъ Моремъ, куды и Днѣпро впадає. Важнѣйшѝ мѣста надъ Богомъ суть: *Межиборы*, *Пилявицѣ*, *Винница*, *Брацлавъ*, *Ладишинъ*; недалеко вôдъ Бога лежать: *Гуманъ*, *Ольхопôль*, *Николаѣвъ*.

3) *Днѣпро*-Словутиця, осередокъ и колыбель Руси. Середне теченє Днѣпра зъ єго богатыми доплывами обôймає краину, котра по нынѣшнiй день называє ся *Украиною*. Тутъ завязалась и розвивалась козаччина. Днѣпро выплыває зъ глубокои Россiѣ и плыве зъ разу зовсѣмъ въ полудневôмъ напрямку; вôдтакъ звертає ся трохи въ право, а потôмъ зновь на полудне. Звернувши ся другiй разъ на полудне понизше рѣки Самары пробиває Днѣпро камѣнни́ горы и творить славни́ пороги, по-за котрыми лежала Сѣчь козацка. Не мавъ той приступу до Сѣчи и не мôгъ статись козакомъ, хто не переплывъ въ човнѣ черезъ тотѝ скалистѝ и небезпечни́ пороги.

Доплывы Днѣпра по правôмъ березѣ суть: *Припеть* зо *Стыромъ*, выплываючимъ на пôвнôчнôй граници Галичины, и *Горынемъ*, дальше *Овручъ*, *Тетеревъ*, *Ирпень*, *Рось*, *Тасьмина* и *Жовтѝ воды;* по лѣвôмъ березѣ: *Десна*, *Сула*, *Псьоль*, *Ворскла*, *Орелъ*, *Самара*. — Изъ мѣстъ, лежачихъ надъ Днѣпромъ, єсть найважнѣйшiй *Кiѣвъ*, голова и серце Руси, колись-то столиця Великихъ князѣвъ. Коли Кiѣвъ заложеный, о тôмъ не звѣстно. Єго закладины сягають, може бути, ще тыхъ часôвъ,

коли Греки надъ Чорнымъ Моремъ купчили та горѣ рѣками запускали ся въ глубину краю Скитôвъ за-для торговлѣ, а въ выгôдныхъ мѣсцяхъ осады собѣ позакладали. Такою грецкою осадою мабуть и Кіѣвъ; вернѣмъ бо ся 1000 рокôвъ назадъ, коли Рурикъ прибувъ на Русь, то видимо, що Кіѣвъ вже тогды бувъ мѣстомъ торговельнымъ, богатымъ, великимъ, зъ горожаньско-републиканьскимъ устроєнѣмъ. Єго могучôсть, свѣтлôсть и слава взмогли ся ще бôльше, вôдъ коли Володимѣръ Великій принявъ Христіяньску вѣру (987 р.). Вразъ зъ вѣрою спровадивъ Володимѣръ съ Царгорода такожь будôвничихъ, рѣзьбярѣвъ, малярѣвъ, золотарѣвъ и всякого рода промышленникôвъ. Небавкомъ повстали блескучѝ церкви, золотою бляхою покрытѝ, свѣтлѝ палаты и иншѝ камѣнныѝ будôвлѣ, такъ що мѣсто, на горбахъ надъ величавымъ Днѣпромъ поставлене, сіяло зъ далека мовь-то вторый Царгородъ. — Крôмъ Кіева лежать надъ самымъ Днѣпромъ мѣста: *Любечь, Триполь, Трехтимирôвъ*, а трохи на право *Переяславъ, Канѣвъ, Богуславъ* межи Росю а Днѣпромъ; дальше *Черкасы, Кудакъ*, крѣпость поставлена польскими маґнатами на утриманє въ порядку козакôвъ; надъ самымъ Лиманомъ *Херсонъ*. — Важнѣйшѝ мѣста надъ доплывами Днѣпра суть: надъ Стыромъ *Чарторыскъ, Луцкъ, Берестечко, Броды;* надъ рѣкою Горынь: *Олеско, Острогъ, Ольшаниця;* надъ Случемъ, щô впадає до Горыня: *Константинôвъ, Городниця;* надъ рѣкою Тетеревъ: *Житомѣръ;* надъ Росю: *Потôкъ, Бѣлацерковь, Корсунь* (славнѝ мѣсця въ исторіи козаччины); надъ Тасьминою: *Чигиринъ*. Надъ стоками по лѣвôмъ березѣ Днѣпра лежать мѣста: надъ Десною *Черниговъ*; надъ Сосницею, щô до Десны впадає: *Путивля, Батуринъ*, а трохи на полудне: *Конотопы;* надъ Сулою: *Лубны, Ложвиця*, а трохи на пôвнôчь: *Гадячь;* надъ Псёлемъ: *Миргородъ, Зинкôвъ, Лебединъ;* надъ Ворсклою: *Ахтирка*.

Крôмъ Днѣстра, Бога и Днѣпра, зъ ихъ доплывами маємо ще кôлька иншихъ рѣкъ, котрѝ хочь по-части принадлежать нашѣй земли, а именно: *Прутъ* съ *Черемошомъ*, щô до Прута впадає; — обѣ сѝ рѣки мають свои жерела въ горахъ Карпатскихъ (въ Коломыйскôмъ окрузѣ) и вливають ся до Дунаю, а зъ нимъ до Чорного Моря. Надъ Прутомъ лежать мѣста: *Коломыя* и *Снятынъ*, надъ Черемошемъ *Куты*.

— Двѣ иншѝ рѣки: *Сянъ* и *Бугъ* суть доплывами Вислы; а хочь тота рѣка иншій спадъ маѣ, якъ повысшѝ три рускѝ рѣки, бо плыве до моря Балтицкого и приналежить не нашому краю але Польщи, то однакожь надъ Сяномъ и Бугомъ вôдъ давныхъ давенъ осадили ся Русины, и за-для того Сянъ и Бугъ можна назвати рускими рѣками. Надъ Сяномъ лежить *Сянокъ* и *Перемышль*, колись столиця удѣльныхъ рускихъ князѣвъ, а надъ *Полтвою*, щò пôдъ Буськомъ до Буга впадаѣ, *Львôвъ*, заложеный для Льва, сына руского князя и короля Данила, нынѣ столиця Галичины. Недалеко вôдъ Львова лежить село *Звенигородъ*, колись столиця удѣльныхъ рускихъ князѣвъ. Надъ Бугомъ лежать: *Сокалъ* и *Володимѣръ Волыньскій*, колись-то столиця Володимѣрско-руского княжества; межи Бугомъ и *Вепромъ* (доплывомъ Сяна): *Белзъ*, такожь столиця удѣльного руского княжества, и *Холмъ*, колись-то славна крѣпость и столиця короля Данила, куды вôнъ зъ Галича бувъ перенѣсъ ся.

Велика руска краина була подѣлена зъ давенъ-давна на поодинокѝ области або землѣ, и такъ: 1. *Покутѣ* по правôмъ боцѣ Днѣстра ажь до Карпатъ; 2. *Волынь*, край надъ Бугомъ, Стыромъ, Горынемъ и Случемъ; 3. *Подôлѣ*, край надъ доплывами Днѣстра по лѣвôмъ єго березѣ ажь до рѣки Богъ; 4. *Украина*, край по обохъ бокахъ середнёго Днѣпра и єго доплывôвъ.

Денисъ съ Покутя.

63.

Забытки старины на Руси.

Киньмо окомъ на нашу руску краину, а побачимо на нѣй, якъ може нѣгде инде, густо розсѣянѝ могилы, урочища, городища и розвалины старыхъ замчищь. Мимо-волѣ не оденъ прохожій стане, подумаѣ и поспытаѣ себе: зъ вôдки взяли ся они? — Суть то дѣ нашои землѣ, начертанѝ тыми такъ выразными знаками.

Урочища суть то мѣсця, положенѝ звычайно на горахъ и закрытыхъ устороняхъ, найчастѣйше межи лѣсами, где нашѝ предки, коли єще жили въ поганьскôй вѣрѣ, своихъ бо-

гôвъ почитали, богослуженє вôдправляли и жертвы приносили. Таке урочище можь видѣти мѣжь иншими въ Романовѣ недалеко Звенигорода.

Городища суть то останки давныхъ городôвъ т. є. оборонныхъ мѣсць, где предки нашѝ передъ ворогомъ засѣкали ся, огороджуючи таке мѣсце фосою и валами зъ землѣ насыпаными. Такѝ давнѝ городища находять ся звычайно на рôвнинахъ, окруженыхъ болотами, котрѝ для ворога були недоступными. Въ Галичинѣ особливо на увагу заслугує городище въ Звенигородѣ.

Могилы суть то насыпы надгробнѝ, часто до великои высоты взнесенѝ (н. пр. могила въ Словитѣ). Пôдъ тыми насыпами спочивають людскѝ кости, и то на сотки а може и на тысячѣ. Въ такихъ могилахъ находять ся такожь старѝ грошѣ, збруѣ, приборы жѣночѝ, якъ: нашійники, кôльцѣ и инше. Цѣкавѝ суть дуже такѝ могилы, бо они походять зъ рôжныхъ давныхъ часôвъ; суть где-якѝ съ часôвъ ще поганьскихъ, коли то тѣла людскѝ по смерти палили и попѣлъ зъ нихъ до глиняного начиня ссыпували и до могилъ складали. Но найболь ше могилъ єсть съ часôвъ загонôвъ татарскихъ, воєнъ турецкихъ и козацкихъ. Дуже часто видати такѝ могилы на Украинѣ та на Подôлю, бо-жь то туды майже неустанно Чорнымъ шляхомъ загонювали ся лютѝ Татаре по богатый добутокъ, якій въ худобѣ, збôжу, грошахъ и людяхъ плодовитѝ сѝ землѣ достарчували. Але и Турки и козаки не мало проляли на рôвнинахъ украиньскихъ и подôльскихъ своєи и чужои крови....

Замчища камѣнни суть вже зъ новѣйшихъ, бо съ польскихъ часôвъ, але и до нихъ прилягла не одна важка згадка сумнои рускои долѣ.

Денисъ съ Покутя.

64.

Хôдъ до писанои керницѣ.

(*Урывокъ.*)

Було то въ яри, передъ Великодними святами. Снѣгу не знайшовъ бы-сь бувъ и на лѣкъ у горахъ, хиба на Бер-

жавѣ та Чорногорѣ. Трава засѣяла ся мовь щѣть по святôй землици и вôвцѣ попускали були всюды. Весело дули верховиньскй молодцѣ въ трумбеты, що ажь верхи ходили, а голосъ сопѣлки колысавъ ся по воздухахъ, якъ рыбка по широкôмъ Дунаю, и вôдбивавъ ся мило и принадно о горы и боры.

Сонце сунуло ся съ полудня къ западови и несло всѣ свои лучѣ къ полонинѣ, пôдъ котрои самымъ верхомъ стремить величезна скала, сягаюча чоломъ высоко въ воздухи. Въ скалѣ находить ся широка печера, здôбна бôльше двацяти хлопа помѣстити въ собѣ и прихоронити вôдъ дощу и бурѣ; а зъ горла печеры добуває ся криштальна водиця рясными струями и такъ студена, що лѣтомъ не можна малои чарки єи доразъ выпити. Всѣ стѣны печеры пописанй суть всякими знаками. Найдешь тамъ написы крестикôвъ, топôрцѣвъ, буквъ и цѣлыхъ именъ тыхъ осôбъ, що колись-то злучайно або нарокомъ сюды приходили и чаруючимъ по всѣхъ верховинахъ видомъ зъ-вôдти любовали ся або прихолоджали путемъ и скваромъ сонця знуженй силы черствою якъ першій день яри водою.

Єсть то оная Писана керниця, котра въ давныхъ часахъ була однымъ изъ тыхъ безпечныхъ прибѣжищь опрышкôвъ, где, маючи пôдъ своимъ окомъ всю просторонь вôдъ запада, пôвночи и майже цѣлого всходу, супокôйно могли розкладати ся таборомъ на кôлька днiй. Цѣла окрестнôсть була имъ тутъ пôдъ рукою, а села зъ дворищами лежали передъ ними якъ на долони. Керниця тая зове ся єще по нынѣ „писана керниця“, але полонина сама, на котрои верху она лежить, прибрала по минувшихъ на нѣй подѣяхъ прôзвище Добошовои горы, або просто Добошôвки, и называє ся такъ до сеи поры въ цѣлôй окрестноти.

Н. Устіяновичъ.

65.

Красота Верховины.

Ахъ якъ-же то красно, якъ-же то наповидно въ нашѣй Верховинѣ! Не выповѣсь, не выпишешь, хоть бы-сь гово-

ривъ величавымъ шумомъ моря, шептавъ мягкими грудьми легота, лебедѣвъ щебетами соловѣя, писавъ всѣми красками свѣта. Куды окомъ вержешь, всюды ненаглядна радо̂сть, необмежена величина! — Диви ся! тамъ по правой руцѣ широкій лугъ, а въ-около него по̂днебесній стѣны, а въ-коло стѣнъ тыхъ купками лѣсочки, въ-коло лѣсочко̂въ худо̂бка, а коло худо̂бки сопѣлка. По лузѣ гне ся срѣберная рѣчка, въ рѣчцѣ пстружочокъ свобо̂дно гуляє, а по-надъ рѣчку шовковй цвѣты, по-мѣжь цвѣтками дѣтина. А далѣй хатка на мало̂мъ берѣжку, а въ коло хатки высокй ялицѣ, а на ялици голубка. А все веселе, все гарне, все легке, всюды житє бє повными жилами, кипить, гуляє радо̂стно, свобо̂дно, якъ зъ но̂ръ жива водичка. А єсли собѣ не дячишь туды око пасти, то глянь на лѣво. Тутъ глубока дебра, чорная безодня, въ нѣй дрѣмлять мары во̂дъ початку свѣта; тамъ сумъ розложивъ чорну колыбу, и по первовѣчныхъ лѣсовыхъ конарахъ розвѣсивъ думы. Тутъ птичка милу не зазвонить пѣсню, тужлива сопѣлка воздухъ не пробудить; хиба лишь буря завыє стогнами та звѣрь кудлатый зареве надъ жиромъ.

Но впять надъ тыми бездонными смугами взносить ся новый свѣтъ. Вершокъ надъ вершкомъ, гора надъ горою пне ся, врыває до неба. Чоломъ въ безмежно̂мъ мори на воздухахъ, стопою въ безодни розвалищь земныхъ стоять, о ко̂лько око сягнути зможе, чимъ разъ въ синѣйшѣй мрацѣ свѣта, велиты землѣ. Оденъ высшій надъ другого, оденъ сильнѣйшій во̂дъ другого. А всѣ въ золотѣ, зъ веселымъ якъ небо лицемъ. Часами нѣбы призадумають ся, и срѣберні хмарки обляжуть имъ чоло; тогды-жь не надѣй ся, щобы и сонце розвеселяло свѣтъ своимъ личкомъ, и оно закрыє ся хмарами. Часами зашумять страшно, загудять пѣснь заглады и громами розговорять ся съ собою; а ужасъ приляже всё, що̀ живе: птичка ховаєсь въ гнѣздочко укрыте, медвѣдь за ґавру пытає. Часами зновь розсмѣє ся зъ ними природа; воздухъ якъ медомъ розо̂ллє ся межь ними, и якась радо̂сть, якась незнана весело̂сть ударить по всѣхъ ти жилахъ. И ширше станешь грудьми во̂ддыхати и спорше зачне бити серденько, яснѣйше блыснуть зрѣницѣ. А якъ ще станешь на найвысшѣмъ верху и глянешь въ-около на тіи красоты, и змѣришь окомъ безодню при тобѣ, а надъ тобою безмежностій море: тогды-жь

взнесе ся душа твоя къ горѣ, якъ оный велитъ, що-сь на нѣмъ стопами, и нѣбы тѣломъ близшій небу, чоломъ ударишь передъ престоломъ того, що̀ горы и боры, и землю и море, и всю безмежно̂сть держитъ въ своѣй долони. — Ахъ якъ-же то красно, якъ наповидно, якъ величаво въ нашѣй Верховинѣ!

Н. Устіяновичъ.

66.

Во̀дъ Зборова до Львова.

(*Съ подорожныхъ замѣтокъ Опо̀лянина.*)

Именемъ Опо̀лє займає нашъ наро̀дъ краину, котра простирає ся вздовжь ро̀внинъ теперѣшнёго Станиславо̀вского и Золочѣвского округа — во̀дъ Днѣстра ажь по жерела Бугу. Краина тая становитъ перехо̀дъ Галицкого По̀дго̀ря въ Подо̀лє. Тымъ-то й подво̀йнѣ признаки замѣтишь на Опо̀лю. Обшары горбовати съ помѣрными долами величають ся ро̀вною плодовитостію збо̀жа або, якъ по̀дъ Зборовомъ называють, пашнѣ. Нема тутъ лано̀въ широкополихъ, котрѣ суть питоменнѣ степовому свѣтови Подо̀ля и Украины, не выро̀внають Опо̀льскѣ урожаѣ Подо̀льскимъ: однако на Опо̀лю не дає ся такъ чути той прикрый недостатокъ деревины, якъ на Подо̀лю. Густѣйше бо подыбаешь тутка зеленѣ, буйнѣ гаѣ, въ котрыхъ черешня, ива, свидъ, крушина роско̂шно розростають ся. Во̀дтакъ и пасѣки великѣ розводять люде у тыхъ гаяхъ; бували ще богатшѣ пасѣки на Опо̀лю и Подо̀лю, однако про-те, що мало поля лишає ся облогами, не выростає то̀лько медового зѣля, котре раньше зацвитає або довше цвите якъ гречка. Чимъ близше властивого Подо̀ля, тымъ менше стрѣчають ся гаѣ, лишь где-куды зазеленѣє ся невеличкій гаёкъ паньскій скарбовый, окопаный высокимъ ровомъ. Во̀дтакъ обо̀йстя и горо̀ды сельскѣ суть часто то̀лько ровами окопанѣ, або, де плодовитшѣ поля, валами соломяными обложенѣ. Почву горѣшнёго Опо̀ля на всхо̀дъ становитъ глина мязка, покрыта досыть єще грубою верствою чорной землѣ. Така вдача ґрунту єсть по-части причиною, що не розводять въ то̀й сторонѣ хорошои садовины. — —

Дорога моя выпала на захôдъ ѣа Львôвъ. Съ пôдъ З б о р о в а пустивъ ся я селами до Золочева, пробираючи ся зъ Опôльскои стороны. Вже коло Золочева прибирає земля и люде иншій характеръ. Почву творить вапнякъ грубшій пѣсковатый и бѣла глина (крейда), а дальше марґель крейдовый. За селомъ Ивачевомъ зачинають ся вже лѣснй стороны: на всхôдъ тягне ся лѣсъ буковый, а къ заходу, де менше дородна земля, грабовый. Горбы чимъ-разъ высшй стрѣчають ся; належать они до пасма гôръ Воронякôвъ, а межи ними замѣтный оденъ горбъ высокій, котрый не порôсъ лѣсомъ и вѣдай про-те называє ся Голицею. Жителѣ тамошнй розличають ся такъ що до стати, якъ и що до убору вôдъ Опôлянъ. Недостатокъ вôдповѣдного обшару орного поля и плодовитости примушує ихъ глядати зарôбку рукодѣлємъ колодѣйскимъ и сокирничимъ, або выходити на жнива въ опôльскй и подôльскй стороны, де стають на заробокъ такъ званый „вогулъ“. Часъ вогулу зачинає ся вôдъ св. Илѣ (20-го Липця) и треває ажь до зрôбку поля, до Покровы (1-го Жовтня). Хлопъ вогульникъ дôстає за той часъ 5—6 кôпъ збôжа и пôвтора реньского на чоботы и страву. Жѣнка вогульниця бере збôжа тôлько три копы вогульщины.

На пôвнôчнôй збочи Воронякôвъ лежить мѣсто окôльне З о л о ч ѣ в ъ. Вôдзначає ся оно охайностію и красными проходами. Побôчь мѣста на горбѣ є укрѣпленый замокъ, поставленый за короля Собєского бранцями турецкими та татарскими. Пôдъ нимъ тягнуть ся далекй пôдземнй льохи. Зъ Золочева пустивъ ся я приватною дорогою — къ заходови до Львова. Перше село на тôй дорозѣ є К н я ж е. Тутъ уродивъ ся (р. 1811) святои памяти нашь першій галицкій поетъ — сердечный Маркіянъ Шашкевичь. Звôльна казавъ я поганяти конѣ, щобы лучше надивити ся на тй стороны, котрй въ-перше привитали великого поета. Повернувъ я гадками на часы житя єго та на теперѣшнôсть: жалôснй, тужливй чувства стиснули моє серце. Маркіянъ розбудивъ духъ народній рускій межи своими галицкими родимцями, вôнъ показавъ стежку, котрою ступати належить, щобы принести щастє рускôй родинѣ. Передвчасна смерть выдерла намъ єго...

За Княжемъ простирає ся велика рôвнина, притыкаюча на полудне до пасма Воронякôвъ, по пôдъ котрй йде цѣсар-

скій гостинець. Въ тôмъ пасмѣ є замѣтна гора пирамидальнои формы, котру называють „Виноградъ“. Вѣдай родила она колись вино, а ще замѣтнѣйша она тымъ, що часто находять на нѣй глиняни попѣльницѣ зъ вуглями и останками людскихъ костій; догадувати ся можна съ того, що гора ся служила въ далекôй старосвѣтчинѣ за мѣсце для якогось цминтарю. Належить она до села Новосѣльцѣвъ.

Ще передъ вечеромъ доѣхавъ я до села Балучина; примѣтне оно порядными хатами и тымъ, що у кождого господаря на подвôрю є крыниця зъ журавлемъ. Пригадавъ я собѣ при тôмъ швабскй селища, котрй своимъ ладомъ справдѣ за взôръ нашимъ людямъ служити повиний. На нôчь заѣхавъ я до мѣсточка Глинянъ, колишнёи резиденціѣ старостôвъ польскихъ. Належить се мѣсточко до бôльшихъ, но тяжко єму пôднести ся значно, бо тôлько проста дорога веде черезъ нёго, и часто лучало ся єму погорѣти. За Глинянами є великій обшаръ пѣскôвъ; для того не можна було коній, хотя вôдпочившихъ черезъ нôчь, скоро наганяти. Въ-прочѣмъ дорога єсть рôвна, а въ зимѣ при добрôй саннôй далеко лучше взяти ся сею простою дорогою до Львова, нѣжь горбоватымъ гостинцемъ на Винники.

Вже пôдняло ся сонце досыть высоко, коли я въѣхавъ до села Бѣлка Шляхоцка. Съ тымъ селомъ зачинає ся Львôвскій окôлъ (округъ). Типъ и убранє жителѣвъ вôдрôзняє ся вôдъ вдачѣ Опôлянъ и Подолянъ. Люде бувають заживнѣйшй, бо добôрнѣйше стравують ся; сорочки носять довгй, поверхъ штанъ. У Бѣлцѣ ставъ я на попасъ. Заговоривъ я до людей тамошнихъ: они вôдповѣдали менѣ досыть чисто по польски. Суть то польскй поселенцѣ съ часôвъ королѣвщины. Має се село порядній будынки фабричній економичній.

За Бѣлкою вырѣзують ся вже на видокрузѣ горбы пасма пôвнôчныхъ Гологôръ, тягнучихъ ся острымъ угломъ черезъ окôлъ Жовкôвскій. Межи нимъ и всхôднимъ раменемъ Гологôръ лежить славетне мѣсто Львôвъ у правильнôй кôтловинѣ. Густа мрака налягає сю кôтловину, а вже зъ далека чути гомôнъ и клекôтъ невсыпущого мѣста, черезъ котрый перебиває ся сумно звукъ вежовыхъ годинникôвъ...

Н. Соколикъ.

67.

Перемышль.

(Съ подорожныхъ замѣтокъ Опблянина.)

Перемышль належить до найдавнѣйшихъ мѣстъ захôднои Руси, о котрôмъ вже лѣтописець Несторъ згадує, зачисляючи єго до „Червеньскихъ гóродôвъ“. Переходило се мѣсто то пôдъ польскихъ то пôдъ рускихъ князѣвъ, и выдержало щасливо кôлька памятныхъ облôгъ; именно облягали єго р. 1098 Угры, р. 1648 Татаре и козаки, потôмъ р. 1656 Шведы, а р. 1657 Ракочій. Съ тыхъ часôвъ тревоги бере свôй початокъ велика могила близько мѣста, пôдъ котрою має спочивати Татарскій ханъ. Зве ся она Знесѣнє.

Перемышль взносить ся икъ всходови амфитеатрально и представляє дуже красный видъ, котрому старосвѣтскій замокъ зъ двома баштами багато поважности придає.—Вставши рано пôйшовъ я на той замокъ и утѣшивъ ся дуже, що башту одну мѣсто такъ поладило, що можна дôстати ся на самъ єи вершокъ. Уважно приглядавъ ся я осереднѣй будовѣ тои старосвѣтскои памятки, котру ще доси часъ яко свѣдка самовидця лишивъ; цѣлкомъ значный оставъ ся ще коминъ въ серединѣ. Я представлявъ собѣ въ гадцѣ живо всѣлякій сцены зъ историчныхъ часôвъ; кождый кутикъ здававъ ся менѣ бути заповненый давно помершими особами, на лицяхъ котрыхъ вызначали ся завзятє и удалôсть. Оглянувши докладно середину башты, полѣзъ я на самъ верхъ єи. Выглядъ чудесный! Тамъ въ далекôй далечинѣ мрѣють на пôвнôчи роздоля Ярославскихъ рôвнинъ, геть на всхôдъ зновь горбоватй обшары, на полудне синѣють повитй мракою горы, а тутъ, мовь пôдъ самымъ муромъ, вє ся круто тихій, широкій Сянъ. Кôлько-то разôвъ, згадавъ я собѣ, дрôжали сй муры вôдъ перегры гарматъ, а свистъ луковыхъ стрѣлъ та куль перешибавъ ся туды разомъ зъ завзятущимъ окликомъ рôжныхъ народôвъ. Перегомонѣли чвары, перекипѣло пусте, величайне чванство, и теперь мирно тутъ ходить плугаторь за плугомъ: нѣхто не займе єго худобы съ пашнихъ ярôвъ, нѣхто не прожене съ по-надъ него спѣвучого жайворонка. На Сяну чути веселй пѣсни керманичѣвъ...

Вôдъ замку пôйшовъ я красными проходами до жерела,

такъ званого „цюрка“. Полицей мѣскій подає тутъ кождому, хто хоче пити, шклянку дуже здоровои воды. Жерело се находить ся въ камѣнноѣ печерѣ, а въ дальшѣмъ потоцѣ звели єго на невеличку фонтанну. Надъ тою фонтанною взносить ся гора высока, на котроѣ стоять три хресты.

Спочивши трохи на сѣй горѣ, я вернувъ ся до мѣста. Передмѣстє по-пѣдъ замковѣ горбы зве са Пѣдзамче. На другѣмъ передмѣстю, такъ званѣмъ Пѣдгѣрю, стоить престольна церковь, перемѣнена съ Кармелитского костела. Она вѣдзначає ся красными призднбами зъ ѓипсовои масы и мудерно выробленою проповѣдницею въ видѣ корабля. По правѣй руцѣ є два пропамятнѣ написы на мармуровыхъ плытахъ, вставленыхъ у зводовѣ филяры: оденъ св. п. крылошанинови Іоанну Лавровскому, основателеви библіотеки архикатедральнои, богатои въ старѣ рѣдкѣ грамоты и книги, другій св. п. епископу Іоанну Снѣгурскому, котрый своими великими дѣлами заслуживъ ся немало коло добра руского народа и порученои собѣ церкви. Побѣчь церкви заложивъ незабутній Іоаннъ школу для учителѣвъ и дякѣвъ. Такожь придбанє друкарнѣ руского Собору Крылошанъ єсть єго дѣломъ. Понизше церкви стоить будынокъ, мѣстячій въ собѣ низшѣ и середнѣ школы и помешканє владыки разомъ съ консисторіею. Тая часть мѣста зве ся Владыче, бо належала колись до майна владычого. Останки старого муру въ сѣй части свѣдчать о колишнѣмъ укрѣпленю Перемышля. Друга руска церковь ново поставлена єсть на передмѣстю Вѣльче. Зъ латиньскихъ костелѣвъ замѣтна єсть катедра про красна малюнки и двѣ хоругви зъ XI-го вѣку.

Вежа въ полудневѣй части мѣста мала служити за початокъ до поставленя другои мѣскои церкви; теперь суть въ нѣй помѣщенѣ ятки и прибудована до неи мѣска больница.

Сянъ передѣлює Перемышль на двѣ части: бѣльша лежить по правѣмъ березѣ и становить властиве мѣсто, а менша часть, по лѣвѣмъ боцѣ, становить передмѣстє Засяне, злучене зъ мѣстомъ двома мостами, съ котрыхъ оденъ, желѣзный, уживає желѣзна дорога. Дворець желѣзницѣ находить ся на правѣмъ боцѣ, при мѣстѣ. На Засяню є жѣночій монастырь Бенедиктинокъ, котрѣ утримують школы дѣвочѣ.

Н. Соколикъ.

68.

Гошѣвъ.

Гостинцемъ зъ мѣсточка Долины у Стрыйскôмъ ишовъ я увидѣти село, ба славный помежи нашимъ народомъ монастырь Гошѣвъ надъ рѣкою Свѣчею. Майже вôдъ самои Долины тягне ся просто, якбы простерта стяжка, помежи поля и сѣножати, черезъ нѣмецке село Деболôвку, гостинець до Гошева... Лише поминувъ я мѣсточко, перейшовъ по-при свѣтячій на правôмъ боцѣ ставъ и дорогу, ведучу по лѣвôй въ гôрскй села Новоселицю, Мизунь, Велдѣжь и дальше ажь въ Угорщину: указала ся менѣ розстелена, якбы мальованє, красна пôдгôрска околиця, а на зеленôй, замаєнôй горѣ, въ котру, видѣлось, кôнчивъ ся гостинець, заблысла бѣлѣсенька монастырска церковь.

Бувъ се видъ такъ чудесный, що довго стоявъ я наче той стовпъ дорôжный, та було бъ здало ся кождому, якбы мя тогды увидѣвъ, що цѣла душа моя сидить у оцѣ: — такъ оно плавало й любовало ся въ чуднôмъ образци, котрый, написаный рукою всемогущою, стеливъ ся передъ моими очима.

Передо мною тягнувъ ся гостинець якъ стежка сива ажь пôдъ гору, по лѣвôй села рускй Княжолука, далѣ Витвиця, схована у кутикъ провалу однымъ кôнцемъ, за нею горы одни по-надъ другй высше та высше вершать ся. На самôй дорозѣ по обохъ бокахъ нѣмецке село Деболôвка якъ китиця кинене, а по правôй розполя, за ними лѣсокъ березовый, а въ дали близько гостинця село Тяпче и самъ Гошѣвъ, вôдъ дороги далѣ Пôдбережь, Човганы ще лише трошечка мрѣють видомъ.

Просто мене гора монастырска замаєна густымъ великолѣсомъ, пôдперезана свѣтлою якъ шкло, а чистою якъ слёза, рѣкою Свѣчею; а на самôмъ верху, якъ тота краєва мати, якъ цариця пышна, якъ жемчугъ на барвѣнковôмъ вѣнци, церковь монастырска усѣла.

Близше та близше чимъ разъ ажь бѣжу, а зо мною, передъ и за мною народу идучого на вôдпустъ безъ лiку, плыне заєдно акъ тота мѣть мете, спѣшать и скорять, а я собѣ такожъ пилую не бути послѣднимъ. Чую, отъ и дзвоны монастырскй заспѣвали; ой Господи, якъ велично, якъ свя-

точно они грають, гомôнъ розлягъ ся на всю околицю, зашибає ся у кôтлины гôръ, гуде провалами довгими и знову вôдкликує ся вершками далѣ а далѣ. Я перейшовъ неначе яку благословену краину, и самъ не постерѣгъ, коли я станувъ пôдъ горою на мостѣ. Тутъ знову иншій видъ.

Якъ тота пчола, коли роить ся, розгомонить и розгудить, та тисне ся до очка въ улію, одни тамъ а други назадъ: отъ-такъ и божій миръ тиснувъ ся горѣ дорогою до церкви безъ устанку. Поминувши, що до-окола выѣздили возами ажь пôдъ церковь иншою дорогою возовою, що многи вылазили стежками на-правець до горы: а ще дорогою тою, що передомъ горы выкута скалами, йшло тôлько люда, що годѣ було и обминути ся.

Иду и я дорогою кованою у скалѣ до горы, та подыбую, що ступлю, то старцѣ, то драбы, то прошаки, то калѣки: одни просять, други спѣвають зъ лѣрами побожни пѣсни, трети шепчуть молитвы; а де-яка жѣнка або ґазда усе щось подасть: та за молитву, отсей за родичѣвъ, сей за родину, а той за ласку такой для себе; — мало видѣвъ я, щобы переходивъ хто, не давши бодай одному милостынѣ.

Чимъ далѣ до горы, чимъ близше идъ церквѣ, то вже ледви й можь було перебити ся помѣжь нарôдъ. Добре я упрѣвъ, закимъ дôйшовъ до церкви. Отъ уже и я въ церквѣ — красна и велична, просторонна и свѣтла, цѣла въ серединѣ ажь сіяє, а поставлена якъ одна велика баня. Саме тогды правила ся соборна, стали спѣвати Херувимскую, на горѣ спѣвъ звенячій, а на долинѣ гаморѣло межи молячимъ ся народомъ, якбы въ тôмъ улію, що заграє пчола на погоду.

Або я годенъ се й описати та росказати, яки мене чутя обгорнули, коли зачали панъ-отцѣ входъ! — Я станувъ передъ царскими вратами, та не шептомъ, я гадкою цѣлои душѣ моливъ ся, менѣ здавалось, що я нѣбы десь недалеко вышнихъ небесъ, де прощанє и помилуванє грѣха безконечнымъ милосердіемъ Отця небесного...

По Соборнôй забравъ ся и я йти далѣ; а що оглядавъ ще усюды, прилипивъ ся трохи, та вже межи послѣдними иду долѣ и думаю о тôмъ, що видѣвъ,—ажь отъ десь и на вôдпустѣ чоловѣкъ мусѣвъ посмѣяти ся близь святои церкви.

Удѣялось отъ яке: зачали суперечку два жебраки,

оденъ калѣка а другій прошакъ, сей старый сивый, а той молодый ще. Богъ знає, чого они тамъ перечили ся, але отъ съ цѣкавости станувъ я та слухаю. Сварять ся оба, приговорюють собѣ, якъ жебраки звычайно, коли зайдуть у сварку, тай отъ: ты сякій, ты такій онъ... А прошакъ розлюченый до калѣки: „Ты,“ каже, „людій дуришь, що ты? Я собѣ зъ дѣда съ прадѣда прошакъ, а ты що?... Твôй тато бѣгавъ за плугомъ якъ песъ! Диви!....“ Усѣ розсмѣялись на голосъ; а я хоть и знавъ, що зовуть ся жебраки старцями, прошаками, калѣками та драбами, але не знавъ, чому? думавъ впередше: то отъ такой такъ. — Пытаю одного чоловѣка, ґазды, чому такъ зовуть ся? а вôнъ менѣ такъ росказавъ: „Прошаки, то видите такій, щò такой зъ роду и зъ роду жебраки, жебрацкій дѣти; калѣки, хотьбы й не конче зо всѣмъ калѣки справдешній, то отъ такій, щò съ сѣльского люду, зъубожѣли або нуждою притисненій просити; драбы, то знову неробы, піяки, злодѣѣ та все лихе, на старй лѣта по хатахъ лазять, де що выпросять, а де що вкрадуть; а старцѣ, то вже, видите, найчестнѣйшій та набожній, мизерній, щò знають пѣсни набожній, та все по вôдпустахъ лише за людій молять ся. Прошаки,“ — каже далѣ, „та драбы кленуть и лихотворять, якъ имъ не дати.“

Ф. Заревичъ.

69.

Образъ Галицкого Подôля.

Въ-пôвтора милѣ за Золочевомъ, за Плугôвскою горою змѣняє ся напрасно вся физіоґномія краю. Дôставши ся на вершину горы, видишь передъ собою рôвнину, далеко и широко розтягаючу ся. Стоишь на пôдвысшеню, котре, идучи вôдъ Карпатъ къ пôвнôчно-всходови, забрало кôлька миль просторони и становить берегъ Подôля. Тутъ повѣтре холоднѣйше, весна опôзняє ся, снѣги по поляхъ лежать довше, якъ о кôлька миль дальше на всходѣ, на рôвнинѣ Подôльскôй. Сей поясъ гôрскій роздѣляє окрестности, вже на першій поглядъ ока зовсѣмъ вôдъ себе рôжній. На западъ земля ломить ся и творить горбы розличного виду: рядомъ идуть Гологоры, вспинають ся мальовничій горы Пôдгорецкій, порослй сосновымъ лѣсомъ, темнѣють Сасôвскій лѣсы; дальше ко Львову по-за горами мочары и трясавицѣ въ око-

лицяхъ Борткова, Буська, Ярычева, а по-за ними зновь пѣски Глиняньскѝ. Головною рѣкою въ сихъ сторонахъ єсть Бугъ, котрый, забравши въ себе где-якѝ поменшѝ воды, плыне на пôвнôчь до Вислы къ Балтицкому морю. — Зовсѣмъ инакше лице землѣ на всхôдъ. Тутъ поясъ гористый зъ-легка похиляє ся, а вôдтакъ за Єзиринов вôдъ Тернополя, де зачинає ся правдиве Подôлє, тягнуть ся плоскѝ, недоглядни очамъ рôвнины къ Медоборскимъ горамъ, а дальше за Збручь на полудне ажь по украиньскѝ степы, съ котрыми стыкає ся Подôлє. Рѣки Подôльскѝ: Серетъ, Гнѣзна, Збручь, Стрыпа стремлять на полудне до Днѣстра, а вразъ зъ нимъ до Чôрного Моря.

На рôвнинахъ Подôльскихъ розложились величезни села обсаджени докола вербами; кажуть ся они зеленими оазами середъ степу жовтого збôжа. Дорога туды скучна, одностайна, хиба якъ хто навыкне и полюбує собѣ въ безъустаннôмъ шелестѣ збôжа, хиляючого ся вôдъ вѣтру. Село єдно вôдъ другого далеко: часомъ ѣдешь двѣ, три милѣ, закимъ дôстанешь ся до другого села,—а у тутешнёго народа все то не бôльше, ино єдна миля. За-для того миля Подôльска про свою довготу вôйшла въ приповѣдку. На Украинѣ, де степъ ширши а села рѣдши, милѣ ще довши: коли хто скаже, що треба ѣхати козацку милю, то ѣдь здоровъ хочь пôвъ дня!

Земля Подôльска дуже плодовита, пшенична. Орати ю треба чотырма, ба и шѣстьма волами, але за те не пуста поведѣнка, що „на Подолѣ якъ въ стодолѣ“. — Правда, що о лѣсъ тутъ тяжко. Въ селѣ, въ котрôмъ буде и кôлька тысячей морґôвъ орного ґрунту, не найдешь неразъ и пядины лѣса; где-яка верба надъ ставомъ або надъ ровомъ и докола обôйстя съ попôдтинанымъ вѣчно гилємъ и зъ вѣчно вôдростаючимъ зеленымъ верхомъ — отъ таки лѣсы на Подôлю. Ѣдешь цѣлый день неразъ, а не подыблешь тѣни, хиба часомъ въ дали на кôнчинахъ видокруга засинѣє лѣсокъ и щезне, сходячись съ сивавымъ небосклономъ.

Понеже ґрунты дуже суть розкинени, то Подоляне держать ся заповѣтного трёхпôльного ґаздôвства, се-бъ то всякѝ озимины засѣвають разомъ въ єднôй сторонѣ, въ другôй зновь саму ярину, а третю лишають що третій рôкъ

вôдлогомъ. Такимъ чиномъ непереглядній просторы, обсѣяній єднымъ родомъ збôжа, кажуть ся будьто яке великаньске колосисте море, на котрого поверхности не увидишь нѣякои вôдмѣны, нѣякои рôжнообразности для ока. Дуже часто пôвъ милѣ або и цѣлу милю ѣдешь середъ самыхъ лапôвъ золотистои пшеницѣ, сѣравого жита або и гречки, котрои тутъ сѣють много.

Коли ѣдешь облогами, особливо въ свято або въ недѣлю, околиця представить ся бôльше займаючою. Тутъ и тамъ побачишь, якъ по пасовиску блукають ся конѣ, котрыхъ ґазды по цѣлотыжневôй роботѣ выгнали на пашу и на вôдпочинокъ; тамъ по оболоню розсыпала ся худоба громадска, коровы невеликій, але вôвцѣ дужій, вовнистій, чорнои масти. По при дорозѣ зберуть ся у-купѣ пастухи, котрій на широкихъ просторахъ лишають волю худобѣ, а самій, безклопотно грѣючись на сонци, або въ дощь понакрывавшись веретами, сидять або лежать та плетуть капелюхи изъ свѣжои соломы житнои, або выгравають на вербовыхъ сопѣлкахъ то приспѣвують свобôдно але и тужливо — бо веселости руска доля не зазнала...

Коли ѣдешь дорогою, а за твоимъ возомъ взбиває ся вужемъ або клубами курява, тогды всѣ ґоловы пастухôвъ звернуть ся въ тую сторону, выдивляють ся на подорожного и цѣкаво проводять єго очима. Цѣкавôсть — то природне свôйство чоловѣка, особливо на одностайнôмъ степу. Коли ѣдешь по-при нихъ, то поздôймають борзо капелюхи, меншій дѣти поклонять ся ажь до землѣ, и всѣ одноголосно поздоровлять: Слава Іисусу Христу! — Слава во вѣки! скажешь, а коли ихъ уже обминешь и по за себе оглянешь ся, то побачишь, якъ довго єще, навернувшись за тобою, смотрять хлопячій очи.

Кôлькалѣтній вôдлоги, що буйнѣйшій, заростають бодяками блѣдо-рожевого цвѣта. Якъ низонькій непереглядный лѣсъ розлягає ся докола той пестроцвѣтный коверъ, надъ котрымъ роями снують ся пчолы и мухи, глядаючи за медомъ въ рожевыхъ головкахъ бадыль. Множество заяцѣвъ крые ся въ тôй гущавинѣ, особливо въ припôзнôй осени, коли позбиранй гречки вже не дають имъ сховища.

Понеже пашнѣ богато, чи то на стерни чи на вôдлогахъ,

то мало подыблешь такихъ просторôвъ, котрй, не тыканй нѣколи плугомъ, призначенй выключно на пасовиско. Ґрунтъ Подôльскій єсть бôльше сухій, не скропленый надъ потрѣбну мѣру рѣками, не богатый сѣножатьми анѣ широкими мочарищами, на котрыхъ бы вымокали засѣвы и робили землю непридатною до управы плугомъ. Не безъ того однако, щобы и тутъ не трафляли ся низовя, объємомъ часомъ въ милю и бôльше, звычайно мочароватй, а то про блúзôсть рѣкъ або бôльшихъ ставôвъ, чи може про низôсть и зопачистôсть свого положѣня. Такй низовя (тутъ поплавами званй), яко непридатнй, особливо въ мокрй лѣта, до управы, лишають вôдлогомъ, и они выдають буйну нашу и богато сѣна.

Инакшимъ представляє ся лице Подôля по-надъ берегами рѣкъ. Ихъ корыта тягнуть ся найчастше у пôднôжа горбôвъ и творять посередъ площинъ низшй повздовжнй котлины, чимъ сумнôй околици придають прелести. Тіи горбы поростають низькою лѣщиною; где-куды выскочить въ гору бережище якъ стрôмка стѣна, где-куды на ихъ вершинѣ хилить ся къ земли крестъ деревяный, котрый поставила рука честного селянина. Тяжко найти красшу околицю, якъ побережа Серета и Гнѣзны, якъ Теребовлю исъ старымъ замчищемъ на стрôмкôй горѣ. Якъ-же велично и дико понадъ берегами Збруча спинають ся Медоборскй скалы, поросли лѣсомъ, коло Крутилова, Постолôвки ажь по Лашкôвцѣ!...

Изъ „Школы“ Шеховича.

262. Болото.

Пантелиха.

Где сходять ся округи Тернопôльскій и Бережаньскій, розпростирає ся на кôлька миль вширъ и вздовжь степъ, названый Пантелиха. На болотахъ, на купинахъ великихъ, густо розкиненыхъ, выводить ся тутъ надзвычайно много водяного птаства. Лѣтомъ передъ сѣнокосами буйна трава въ поясъ росте. Съ цѣлого Подôля приводять сюды волы на лѣтню пашу, щобы наконечно выпасли ся, а зъ-вôдси ведуть ихъ на торги до Войнилова, Калуша, Журавна, або просто до Оломунця и Вѣдня. Той степъ выдає що року множество сѣна, а переѣзджаючи туды по жнивахъ, побачишь на пустôмъ єго видокругу самй тôлько стырты сѣна, розкиненй по цѣлôй

просторони. Коли въѣдешь на степъ, не будучи зъ нимъ добре обзнакомленый або не взявши провôдника, то-сь пропавъ, скоро ино разъ зôбєшь ся зъ дороги. Тогды будешь кружити по нѣмъ, будешь ѣздити черезъ цѣлый день, а не выѣдешь съ того буцѣмъ зачарованого лябиринту дорôгъ, стежокъ и травъ. А нѣчого легше якъ збити ся зъ дороги, нема бо тамъ уѣзженого шляху. На буйнôмъ степѣ кожда дорога єднако заростає и стає маленьковь дорожиновь, а дорожинъ такихъ прорѣзує ся тысячами. Ведуть они до кождои стырты сѣна, до кождои оборы, где стоять стада волôвъ, а такожь и до залишеныхъ корчемъ на степѣ. Коли съ шляху зъѣдешь трафункомъ на єдну съ такихъ дорожинъ, то выведе она тебе на трясавицю и прорве ся, такъ що не знаешь, куды навернути, и слави Господа, коли ты єще не запропастивъ ся съ кôньми и зъ возомъ! Иншою дорожиною заѣдешь до стырты сѣна, и такъ вôдъ єднои стырты до другои блудити-'мешь въ ясный день божій. Увидишь зъ далека пасуче ся стадо волôвъ або корчмище або промыкаючій вôзъ, навернешь тамтуды: — однакъ забѣгне тобѣ дорогу трясавиця, нѣхто не дочує твого голосу, нѣхто про тебе не заклопоче ся...

Єсть на сѣмъ степѣ и село съ такимъ самымъ именемъ: Пантелиха. Не знати, чи село вôдъ степу, чи степъ вôдъ села такъ названый. Друге немале село на тôмъ степѣ называє ся Заздрôсть. Оно славне множествомъ бузькôвъ, котрій тутъ що року прилѣтають и гнѣздять ся. Нема хочбы єднои хаты, хочбы єднои стрѣхи, на котрôй бы не було по кôлька бузьчихъ гнѣздъ. Що тая болотна птиця полюбила собѣ степове село, положене середъ мочарôвъ, нѣхто тому не подивує; но хто-жь скаже, для чого съ помѣжь кôлькохъ сѣлъ на тôмъ степѣ полюбила и выбрала собѣ єдну Заздрôсть?

Изъ „Школы“ Шеховича.

71.

Руины стародавныхъ замкôвъ на Подôлю.

Противъ нападамъ Татаръ ставлено за польскихъ часôвъ много укрѣпленыхъ замкôвъ, именно на Подôлю. Руины

такихъ замкôвъ, бôльше понищенй, находять ся въ Теребовли, Будзановѣ, Сидоровѣ, Залозцяхъ, Язлôвци и ин. Звычайно по-при мѣсточкахъ, где горбчастше положѣнє указувало мѣсце способнѣйше до обороны, на самôй вершинѣ горба, стававъ укрѣпленый замокъ. Где положѣнє мѣсця не дуже казалось оборонным, тамъ укрѣпляно єго, якъ въ Золочевѣ, сыпаными, пôдмурованими валами. Видомъ були замки звычайно повздовжнй, по углахъ выбѣгали круглй або гранястй вежѣ. Пôдъ вежами находились казаматы, въ котрыхъ сидѣли поганьскй невôльники. Въ просторонныхъ подвôряхъ мѣстило ся надвôрне вôйско, а въ часѣ нападу мѣстили ся всѣ, котрй глядали тутъ охороны. По-середъ подвôря була завсѣгды керниця, выкована хочбы въ найвысшѣй скалѣ, щобъ въ пору облоги достарчити воды. Глубина тымъ керницямъ була часто незвычайно велика, и не легко було съ самои вершины горы дôбрати ся до воды. Нынѣ тіи керницѣ до половины позамѣтуванй камѣнемъ, бо кождый, хто прійде подивити ся на руины, мече въ воду камѣнь, щобъ дослухатись вôдгомону по стѣнахъ керницѣ, и щобъ переконати ся о глубинѣ, котрои око не досягає.

Замки тіи, хотя були захороновь передъ дичію Татарскою, такой правильнымъ вôйскамъ Турецкимъ не могли опирати ся. Въ р. 1672-ômъ Капуданъ-баша, въ страшеннôмъ походѣ своѣмъ вôдъ Каменця пôдъ Львôвъ и Бучачь, здобувъ силою замокъ въ Будзановѣ и вырѣзавъ вôйско и весь нарôдъ, котрый тамъ бувъ схоронивъ ся. Въ замку Бучацкôмъ Тереса Цетнеръ-Потоцка держалась тогды противъ всѣй силѣ Туркôвъ, котрй добули Бучачь, доки договоръ Бучацкій не положивъ кôнця вôйнѣ. Славна такожь оборона замку Теребовельского Зофією Хржановскою.

Вôдколи дѣла перемѣнились и напады Татарскй устали, вже и замки стали непотрѣбнй и зачали розпадати ся въ руины. Где-котрй, якъ въ Золочевѣ, перебудовано на жовнярскй кошары; иншй, лишенй безъ всякои направы, до чого треба бы дуже много грошій, вже цѣлкомъ розсыпали ся або все еще розсыпують ся. Найлучше захоронивъ ся замокъ въ Чортковѣ, мало оборонный для свого положѣня, бо стоить у пôднôжа высокои горы. Передъ кôлькома десятками лѣтъ еще и дахъ бувъ цѣлый и мешканя догôднй. Пôзнѣйше ка-

заматы служили за доминикальнй арешты, а въ комнатахъ мешкала доминикальна сторожь. Съ часомъ дахи упали, а вôдтакъ и стѣны поволи розпадались, неразъ съ такимъ гукомъ и трескомъ, що тоє ажь сусѣдôвъ на передмѣстю въ страхъ приводило. Въ замку Залозецкôмъ, где доси єще въ єднôй єго части мешкають, передъ кôлькома лѣтами нôчю запала ся цѣла єдна задвôрна стѣна.

Межи всѣма руинами давныхъ замкôвъ на Подôлю нема, видить ся, величнѣйшои якъ Теребовельска. На горѣ подовжнôй, стоячѣй стрôмко надъ мѣстомъ, на самôмъ єи краю сторчать звалища стѣнъ. Вылѣзши по крутôй стежцѣ на вершокъ горы, найдешь ино просторонне пусте подвôрє, а въ серединѣ того-жь керницю глубоку, але закинену камѣнями. Нема вже нѣгде нѣ кусника даху, нѣ слѣду мешканя. Вôдъ полудневои стороны муры выкрушенй уже до самои землѣ, вôдъ западу кôнчить ся замчище двома гранястыми баштами по рогахъ, а вôдъ всходу єдною великою баштою. Здає ся, що съ теченемъ часу звалища западають ся въ землю, бо притворы стрѣльныхъ дѣръ нынѣ вже ино до половины выглядають изъ землѣ. Лише кругла башта всходова, мало доступна, бо побудована на самôмъ краю спадистои горы, заховала ся доси не дуже ушкоджена, а хотя и она безъ даху и такожь въ землю запала ся, то такой верхъ, порослый мохомъ и травою, єще нѣгде не выщербивъ ся. Муръ тои башты широкій на кôлька лôктей. Єденъ хлопець, великій смѣльчакъ, звыкъ бувъ на цапѣ выѣзджати на муръ, и по верху круглои стѣны, порослои мохомъ, выправлявъ цѣлу муштру. Однако єдного разу цапъ, сполошивши ся, поскочивъ въ бôкъ зъ муру, а коли стѣна башты въ тôмъ мѣсци стоить на самôмъ краю стрôмкои горы, то злетѣвъ въ пропасть зъ высоты кôлькадесятёхъ сяжней съ хлопакомъ на хребтѣ. Цапъ забивъ ся на мѣсци, хлопакови не вдѣяло ся нѣчого.

Видно въ тôмъ замку єще слѣды пôдземныхъ ходникôвъ, котрй, якъ кажуть люде, вели хочь на милю вôдъ замку до Кровинецкихъ лѣсôвъ.

Изъ „Школы“ Шеховича.

72.

Степы.

(*За Гоголемъ.*)

Въ Херсоньскôй, Полтавскôй и Єкатеринославскôй ґуберніи на Украинѣ розпростираютъ ся, почавши вôдъ Днѣстра ажь геть за Днѣпро по-надъ Чорне море, далеко и широко луки и поля, на котрыхъ не узришь нѣ села, нѣ хаты, тôлько бурянъ и высоку траву. Суть то украиньскй степы. Колись они ширше и дальше розстеляли ся. Цѣла просторонь, щò становить нынѣ Новороссію до самого Чорного моря, була лише величезною зеленою пустынею. Тамъ не проходивъ нѣкуды плугъ по незмѣреныхъ фаляхъ былинной природы, одній лише конѣ, укрываючись въ бурянѣ якъ въ лѣсахъ, вытоптують ихъ. Вся поверхнôсть землѣ представляє ся зелено-золотымъ океаномъ, по котрôмъ сверкають миліоны рôзныхъ цвѣтôвъ. Крôзь тонкй и высокй стебла травы прозирають синй и темній волошки, а жовтый дрокъ выстрѣливъ своимъ торонкимъ вершкомъ высше всѣхъ цвѣтôвъ; бѣла кашка пестрѣє на поверхности своими сорокатыми шапочками, а колосъ пшеницѣ — Богъ знає, вôдки засѣянои — похиляє ся надъ гущею. По пôдъ тонкй коренѣ шныряють куропатвы, вытягнувши свои шіѣ, а воздухъ наповняють тысячѣ рôзныхъ птичихъ голосôвъ. На небѣ неподвижно взносять ся яструбы, розпластавши свои крыла и невзрушимо влѣпивши свои очи въ траву. Крикъ взлѣтаючои тучѣ дикихъ гусій вôддавъ ся гдесь въ сторонѣ — Богъ знає, въ якôмъ озерѣ. Изъ травы пôднялась мѣрными взмахами чайка и роскôшно купає ся въ синихъ вовнахъ воздуха; генъ-генъ она пропала въ высотѣ и лише блыскає одною чорною точкою; отъ перевернулась крылами и блыснула передъ сонцемъ... Ехъ степы, якй вы хорошй!

Вечеромъ весь степъ зовсѣмъ перемѣняє ся. Вся пестра просторонь єго охвачуєсь послѣднимъ яркимъ одблескомъ сонця и постепенно темнѣє, такъ що видно, якъ тѣнь перебѣгає по нѣмъ и степъ стає ся темно-зеленымъ; пары пôднимають ся густѣйше; кожда цвѣтка, кожда травка выпускає воню, и весь степъ курить ся запахомъ. По небѣ темно-синѣмъ мовь-то великаньскою кистю змальованй широ-

кй полосы изъ рожевого золота; зъ-рѣдка бѣлѣють платками легкй прозрачнй облаки, и самый свѣжій, облестный якъ морскй вовны вѣтрець ледво колыше ся по вершинахъ травы. Вся гудьба, наповнявша день, утихла и змѣнила ся въ другу. Пестрй суслики повыповзували изъ норъ своихъ, стають на задній лабки и оголомшують степъ своимъ свистомъ. Трощане коникôвъ стаєсь чутнѣйше. Тамъ чути изъ якогось озера крикъ лебедятъ, що якъ серебро оддаєсь въ воздусѣ. Зъ-верха поглядають звѣзды, а мѣсяць обнявъ все своимъ бѣлымъ свѣтломъ. Безчисленный міръ насѣкомцѣвъ наповняє траву; ихъ трискъ, свистъ, краканє — все тоє звучно роздає ся середъ ночи, очищає ся въ свѣжѣмъ нôчнôмъ воздусѣ и доходить до слуха гармоничнымъ звукомъ. А поглянути на-около, то представить ся степъ усѣяный блестячими искрами свѣтячихъ червôвъ. Часомъ небо въ рôзныхъ мѣсцяхъ засвѣтить ся дальнымъ заревомъ выгоряючои по лугахъ и рѣкахъ сухои тростины, и темна верениця лебедей, тягнучихъ на пôвнôчь, заразомъ освѣчаєсь серебряно-рожевымъ свѣтломъ, и тогды здає ся, що красній платки лѣтають по темнôмъ небѣ.

Далеко и широко — а нѣгде не попадаєсь дерево; все тойже безконечный и прекрасный степъ. Часомъ лишь въ сторонѣ засинѣють вершины оддаленого лѣса, тягнучого ся берегомъ Днѣпра.

73.

Харкôвщина.

Якъ изъ Курскои губернiѣ уѣдешь у Харкôвску, то такъ тобѣ стане легонько, мовь на крылахъ тебе пôдняло. Та съ сего боку Харкова єще не такъ; зъ Липець по дорозѣ тягнуть ся Московскй однокôнній телѣги, попричеплюваній одна до другои мовь-то фиґы на лычку; куды лише глянь, все Пилипоны зъ рыжими бородами у лаптяхъ. Такъ бачите съ сёго боку, кажу, ще не такъ; а отъ якъ перехопишь ся черезъ рѣчку Харкôвъ, то хто бъ не сказавъ, що се Божа сторона! Тутъ заразъ починаєть ся оттой великій бôръ, що высокй сосны ажь хмару пôдпирають. А тутъ вамъ и Основа, де батько нашь Квѣтка увивъ собѣ съ своихъ по-

вѣстій такій прекрасный вѣнець, що до вѣку вѣчного зеленѣти -'ме.

Отъ тужь то и вольна; сюды Харкôвскй люде и мѣщане въ Недѣлѣ и свята сходять ся розвеселити серце, та забути горе своєи недолѣ. Тутъ побачили бъ вы у Недѣлю и по праздчикамъ, скôлько збираєть ся народу! Верстовъ на пять, а може и бôльше, у-подовжь дороги гуля' мѣщанство: дѣвчата у стрѣчкахъ, у стяжкахъ, молодицѣ у парчевыхъ очѣпкахъ, у кармазинахъ, а козацтво у брыляхъ, у чуйкахъ фабричного сукна, шовковыми поясами попôдперезованй; иншй збились бôля музыки, другй посѣдали купками, снѣдають, спѣвають, бесѣдують, регочуть ся, ажь луна на-вкруги йде. Ѣдешь було, дивишь ся, дивишь, — тай не втерпишь: злѣзешь изъ воза, и пôдôйдешь до якого небудь товариства: „Хлѣбъ та сôль, люде добрй!“ скажешь. — „Спаси-Бôгъ!“ одкажуть и просять: „Сѣдайте, не погребайте хлѣбомъ Божимъ!“ Заразъ и частують, и на калиновôй тарѣлочцѣ пôдносять сало, кôльце ковбасы. — Сядешь було до гурту, зъѣси шматокъ сала, побесѣдуешь — свого додаси веселого слова: Боже милый! якъ же то они дякують!.. Станешь прощати ся, то такъ и загомонять — оденъ кричить: „Пошли вамъ Господи усякого щастя за те, що простыхъ людій не цураєтесь!“ — другій: „Нехай вамъ Богъ на тôмъ свѣтѣ за насъ вôддякуе!“

Проѣхавши кôлька верстъ боромъ, станешь пôдôймать ся на гору. Тутъ вже темна соснина починае мѣшати ся зъ дубомъ, липою, клениною, берестомъ, все стає густѣйше, густѣйше; дерево переплелось вѣтками, якъ те волосе, а орѣшникъ, глôгъ, шишшина позростались, стоять якъ добра огорожа. Чимъ дальше ѣдешь, тымъ красша врода; пôйшли и долинки съ прогалинами якъ рута зелеными, и яры съ провалемъ, що якъ глянешь, то у головѣ закрутить ся. Мôй Боже милый, що за лѣсъ! Якихъ нема тутъ деревъ! и высокихъ и величезныхъ, и старыхъ, скорченыхъ, погнутыхъ, що вже вѣку свого доживають. Инше, зломане бурею и опалене громомъ, стоить собѣ край дороги якъ чернець; тамъ трухлявый пень схиливъ ся якъ той старець съ торбою. Куды не глянь, все тебе чаруе, привитае, все тобѣ усмѣхаєть ся. Здаєть ся, сама рôдна мати наша Украина выйшла

тобѣ на-зустрѣчь: то спогляне на тебе горячимъ сонцемъ, то притулить ся пахучимъ холодкомъ изъ темного лѣсу, то промовить пѣснею, то озветь ся соловейкомъ, жайворонкомъ; то неначе граєть ся съ тобою, затурчить въ ухо горлицею, залоскоче тихесенькимъ вѣтерцемъ. Такъ тобѣ весело, такъ легенько, мовь у раю! Душа млѣє, серце трепечеть ся, токотить, буцѣмъ що до тебе промовляє; не розберешь, що̀ оно росказує, а слухаєшь — не наслухаєшь ся, якъ не наслухаєть ся мати своєи дитины, бо та мова солодша для неи во̀дъ медовои рѣчи найрозумнѣйшои людины.

Одъѣхавши одъ Харкова верстовъ двацять, лѣсъ починає рѣдѣти. Зъ высокои горы уже видко село Мережу съ церквами, дзво̀нницями, садами и левадами, — геть-геть розкинуло ся по долинѣ. За селомъ блыщать течѣ, затоки и озера Мжѣ. Потекла она у лѣво промѣжь кущѣ верболозу и во̀льхи, а напротивъ гладко стелить ся зъ могилами широкій степъ. Сивѣє старенькій, якъ море, мрѣє, мрѣє, поки не зо̀йдеть ся зъ небомъ, а небо зъ землею.

Проѣхавши Мережу и перебравшись черезъ плеса Мжѣ, выѣдешь на торговый шляхъ, що̀ иде у Крымъ. Протоптала сей шляхъ єще Татарва, якъ колись ходила на наше безголовє, палити го́роды и забирати у неволю хрещеный людъ. Ско̀лько окомъ не кинешь, скро̀зь по дорозѣ якъ гадюка сунуть ся фо̀ры, на зустрѣчь везуть шльонку, шко̀ры, со̀ль, рыбу; скриплять татарскѣ гарбы, запряженѣ буйволами и верблюдами. Изъ Харкова везуть всякій крамъ, машины, паровики, ѣдуть купцѣ у Крымъ, у Бердянскъ, ѣдуть паны и туды и во̀дто̀ль, женуть табуны, гурты, отары, иде народъ на зароботки у степы и къ морю.

О. Стороженко.

74.

Копальня соли въ Вѣличцѣ.

Копальня соли въ Вѣличцѣ лежить по̀дъ самымъ мѣсточкомъ Вѣличкою и займає по по̀дъ землю бо̀льшу просторонь, якъ саме те мѣсточко; повздовжь тягне ся она надъ двѣ, у поперекъ бо̀льше по̀въ чверти милѣ, найглубше зайшла въ

землю надъ двѣста сяжней. Въ самôй копальни єсть тôлько пробоѣвъ, улиць, закамаркôвъ, що, хотѣвши все обôйти до крихты, перейшовъ бы чоловѣкъ мало що не двайцять миль дороги.

До копальнѣ тои величезнои заходить ся двояко: або сходами злѣзаючи коло вôкна шибу, або спускаючи ся коловоротомъ на линвѣ (грубôмъ вужищи) у выгôдныхъ бодняхъ черезъ шибъ Даниловецкій. Другій спосôбъ є догôднѣйшій и звычайно уживаный.

Скоро спустить ся чоловѣкъ до копальнѣ тои пôдъ землю, на разу здає ся ему, що вôйшовъ десь до якихсь зачарованыхъ палатъ пôдземныхъ; тамъ уже не добачишь хотьбы и пасемце одно свѣтла денного, а переймає непривыкло-го воздухъ вохкій и млавый. Найперше попадуть ся тобѣ гôрняки съ каганцями въ рукахъ; свѣтло жовтаве зъ разу паморочить очи и блыскає, якъ по ледовыхъ крыгахъ, по стѣнахъ вытесаныхъ у соли.

Скоро хто спустить ся въ глубину копальнѣ, записує ся до книги памятнои, де стоять имена людей усякихъ, щô тамъ бували, а потому дôстане огортку съ полотна для охороны одежѣ вôдъ порохôвъ и мокроты. Тогды съ проводирёмъ призначенымъ иде ся оглядати просторы копальнѣ, котра, подѣлена на три верствы будôвлѣ, якъ три поверхи якои каменицѣ, представляє дивнй дѣла людскй. Першій поверхъ найвысше и найблизше, другій глубше, а третій, вже найглубше въ земли, досягає глубины двѣста сяжней, отже глубше якъ найбôльша и найглубша наша крыниця хоть изъ пять разôвъ.

Помежи коморами выбитыми въ соли суть такй великй, що здає ся чоловѣкови — се величезна, простора церковь. Найбôльшй коморы суть „комора Уршулѣ“, „Михайловичѣ“, „Розетты“, и „комора Штайнгавзера“. Побачити тамъ можна чудесно роблены брамы, мôстъ по-надъ пропастію славно положеный, званый „мôстъ цѣсаря Франца“, и озеро, по котрôмъ човномъ плавають, въ коморѣ „Розетты“. Идучи за проводирёмъ прійде ся и до каплицѣ св. Антонія, де красный престôлъ вырубаный изъ соли — тамъ разъ на рôкъ службу Божу вôдправляють; — навпослѣди загостить ся въ коморѣ „Ленгôвъ“ до прекраснои комнаты, де освѣчено и

пристроєно якъ у балёвôй сали; тамъ часто люде до танцю охочй гуляють.

По дорозѣ, идучи оглядати те пôдземне мѣсто нѣбы въ землю запале, подыбає ся робôтникôвъ, щò якъ кертиця коплють и порють землю и добувають солôвку. Якъ тота жовна о дерево стукає, цюкає гôрнякъ, присвѣчуючи каганцемъ, крыгу соли и звозить добуте тачкою. Добуту солôвку у грудахъ кладуть у сѣтевый мѣхъ и коловоротомъ єго на гору линвою вытягають. Тамъ товчуть солôвку и чистять доти, поки не выйде чиста ужиточна сôль.

О. Л.

75.

Подорожь школяря по Венецкôмъ.

I. Падуа, Виченца.

Падуа було колись славнымъ и великимъ мѣстомъ, столицею удѣльныхъ князѣвъ; и нынѣ оно ще бôльше вôдъ Львова, а що до красоты будынкôвъ и костелôвъ, то майже зъ Вѣднемъ могло бы рôвнати ся. Мѣжь иншими єсть тутъ великій и славный костелъ св. Антонія съ Падуы, котрого и въ Галичинѣ такъ часто и такъ дуже почитають. Показують тутъ такожь „Трояньску кобылу“, — котрою Падуане, именно простѣйшій нарôдъ, дуже величають ся и кажуть, що се тота сама, котрою Одиссей здобувъ Трою.

Въ Падуѣ попращавъ ся я съ Тирольцами, котрй доси були моими товаришами въ дорозѣ; теперь они дилижансомъ продовжали свôй путь, а я пôйшовъ дальше пѣшки по италіяньскому краю. Ажь теперь приходилось менѣ добре накладати розумомъ, самѣсѣнькому, безъ товариша, безъ порады, мѣжь крутыми Италіянцями, безъ знаня ихъ звычаѣвъ, ба навѣть ихъ бесѣды. Заразъ при закрутѣ головнои улицѣ въ Падуѣ мусѣвъ я ужити италіяньскои фразы, якихъ я вывчивъ ся кôльканацять, яко конечно потрѣбныхъ до подорожи по Италіи. Qualla e la strada per andare a Vicenza? запытавъ я якогось веселого Влаха середнёго вѣку, середнёго росту и середнёи клясы, а вôнъ усмѣхнувшись такъ докладно менѣ розповѣвъ, а до того руками такъ ясно выложивъ, що я вже нѣкого бôльше не потребувавъ пытати ся.

Було може двѣ годины до вечера, коли узрѣвъ ся я за мѣстомъ, на широкихъ, збо̂жемъ а найбо̂льше кукурудзою засѣяныхъ ро̂внинахъ. Буйна тутъ, пребуйна рослинно̂сть, а кукурудза може єще разъ така за-вбо̂льшки якъ у насъ. Але-жь бо тутъ и управа ро̂лѣ досконала! Поля бороздами поперерѣзуванѣ и ровами пообкопуванѣ; въ тѣ ровы спускає ся въ посуху вода съ каналôвъ, зъ рово̂въ переходить она въ борозды и такъ поля наводняють ся. Кожда ро̂ля во̂ддѣлена во̂дъ другои шнуромъ морвовыхъ деревъ, и тому то цѣла горѣшня Италія выглядає якъ огородъ красно управленый, ба навѣть называють єѣ городомъ Европы. — Небо було чисте и красне, синѣйше и чистѣйше якъ у насъ, а листя деревъ такъ ясно зелененькѣ, такои барвы веселои, що бачило ся, наче бы они були на вскро̂зь прозорчистѣ. Черезъ цѣлу майже дорогу по Италіи мавъ я красну погоду. Тутъ коли має бути дощь, то наразъ, не знати зъ-во̂дки, надо̂йдуть хмары, задуднить, загремить, що ажь тяжко выдержати, дощь люне мовь съ коновки, перемочить тебе ажь до нитки — и зновь погода: хмары розсунуть ся, а сонце и небо усмѣхне ся ще красше и веселѣйше, якъ передъ тымъ.

Переночувавши въ селѣ Сачео, прійшовъ я на другій день до В и ч е н ц ы. Виченца є дуже старе мѣсто, чисто удержане и досыть веселе. За мѣстомъ на горѣ стоить красный костелъ Пречистои Дѣвы исъ славными во̂дпустами. По̂дъ тую гору веде портикъ красно мурованый, се єсть: сходы крытѣ съ красными муроваными рукôймями. На то̂мъ портику сидить множество жебрако̂въ, напастуючихъ проходцѣвъ о милостыню; нѣгде то̂лько жебрако̂въ не видавъ я, якъ тутки. Костелъ великій, прекрасный. Загаломъ сказавши, въ Италіи, где поступишь ся, хочь-бы и до сельского костелика, то всюды хорошѣ малюнки; не такъ то, якъ по нашихъ Галицкихъ церквахъ.

Пустивши ся по обѣдѣ въ дальшій путь, узрѣвъ я на дорозѣ ѣдучѣ возы, дивнои будовы. На двохъ величезныхъ возахъ киває ся четвероугольна скриня; до неи примоцованѣ два дышлѣ, мѣжь котрыми впряженый ко̂нь. Тутъ нема иншого рода возо̂въ; навѣть брыкарѣ, ѣдучѣ съ товарами, мають такѣ самѣ возы, лишень значно бо̂льшѣ, до котрыхъ запрягає ся чотыри або й пять коній, ѣдучихъ оденъ за дру-

гимъ шиломъ; конѣ повбиранй въ рôзнй червонй приборы: кутасы, китицѣ, висѣла съ петлицями тай дзвôнками. На долинѣ пôдъ брыкою по-межи колесами висить на ланцюхахъ нѣбы корыто, въ котрôмъ фѣрманъ ѣде тай спить.

До одного такого однокôнного воза, где однако чоловѣкъ не ѣхавъ пôдъ возомъ але на возѣ, пôдôйшовъ я тай заговоривъ до ѣдучого, чи не взявъ бы мене на вôзъ съ собою? Италіянець потакнувъ, тай я ѣхавъ, киваючи ся бѣдою зо двѣ милѣ. Заплаты не хотѣвъ вôдъ мене брати, лишень вдоволивъ ся d' uno bicchiere di vino. Италіянцѣ суть дуже веселй и говорливй: отже и сей не дававъ менѣ впадати въ задуму, але все шварґотѣвъ до мене безъ устанку, хочь вôдъ разу сказавъ я: io non capisco italiano. Отжежь радъ не радъ, щобъ не попсувати доброго гумору Италіянцеви, присунувъ я ся до него и почали мы чудну розмовоньку. Зъ-разу пытавъ вôвъ мене: зъ вôдкôля ѣду? — Зъ Вѣдня, вôдповѣвъ я. — Чи видѣвъ я цѣсаря? чи бувъ въ Венеціи? чи въ Вѣдни такожь єсть море? Сй и такй иншй пытаня завдававъ менѣ. Италіянцѣ дуже живо руками ґестикулюють, отже я порозумѣвъ иого теперѣшнёго товариша; але чи вôнъ мене, того я не знаю. Опôсля розповѣдавъ о Наполеонѣ I., оказуваъ поля, где битва кипѣла, куды кулѣ свистали и пр.; я лишь по трохи догадувавъ ся, и все дививъ ся на Италіянця, якъ вôнъ розповѣдавъ: коли вôнъ зачудовавъ ся чого, то й я зачудовавъ ся; коли вôнъ засмѣявъ ся, то я ще лѣпше, хочь часомъ зовсѣмъ не розумѣвъ, щó вôнъ шварґотавъ; въ конець розстали ся мы, гей-бы давнй знакомй.

II. Верона.

Иду я дальше, вже вечерѣє, а Вероны, куды я на нôчь мандрувавъ, не видко. Стаю при однôй корчминѣ тай пытаюсь — якъ далеко єще до Вероны? — Не далеко, съ-пôвъ годины, бувъ одвѣтъ. — Ажь якійсь єгомость, маленького росту, живый въ очахъ, филютернои физіоґномiѣ, поспытавъ мене, зъ якого я краю? — Зъ Галичины, кажу. — „А бравіссімо,“ закричавъ вôнъ; „и я съ Польска, прошѣ, прошѣ віно.“ — Я за вино єму подякувавъ, але, розцѣкавленый дуже, ставъ зъ нимъ трохи балакати. Тѣшивъ ся дуже, що поды-

бавъ краяна; розповѣдавъ, що вонъ капитаномъ корабельнымъ, що вже давно не видавъ своєи родины и хто знає, чи коли и побачить. Попращались мы сердечно, и вонъ мене на завтра запрошувавъ до себе у Веронѣ, але я єго тамъ не вдшукувавъ, и мы вже бльше не бачились. — До Вероны наспѣвъ я досыть пзно; на щастє ще не замкнули брамы и не постягали зводженыхъ моствъ.

Верона велике а прастаре мѣсто, бльше якъ Львовъ. Много тутъ єще находить ся забыткивъ старожитностій римскихъ; много камяниць великихъ, сумныхъ, стариннои будовы; на ґзимсахъ поросла трава, на площадяхъ не рѣдко видѣти стовпъ якій староримскій або яку статуу. Церкви тутки великі и прекрасні, якъ всюды въ Италіи. Помежи ті старі будовлѣ взносить ся часто будынокъ новый, бѣлый, блескучій, веселый.

Найповажнѣйшій предметъ до оглядання для приходця єсть амфитеатръ старо-римскій. Вже зъ- далеку робить вонъ незвычайне вражѣнє. Видишь величезну масу скалисту, на подрахъ вспинаючу ся, счорнѣлу; здає ся тобѣ, наче бы то була руина якого старого замчища... Въ серединѣ сёго амфитеатру ось така структура: Треба собѣ представити округъ подовговатый, нѣбы полумисокъ; той округъ обведеный каменемъ червонымъ ґранитовымъ зъ-на локоть высокимъ тай широкимъ; по-за той камѣнь и по-надъ нёго взносить ся другій, а вдтакъ третій въ чимъ разъ ширшѣмъ крузѣ, такъ що творить ся всёго вдъ долу ажь до самои горы 43 ступенѣвъ або сходвъ; те все єсть великаньскимъ муромъ обведене. Въ тихъ крузѣ вдбували ся колись борбы ґлядіяторвъ, нынѣ використовляють ся кінні штуки. На ступеняхъ сидять або стоять зрѣтелѣ, котрыхъ сей амфитеатръ до 30.000 може помѣстити. Не маючи надъ собою покрытя, выставленый вонъ на всякі вплывы непогоды, бурѣ и пр., а прецѣнь стоить ще цѣлый и несхитный бльше якъ 2000 рокивъ.

Въ Веронѣ у-перше переконавъ ся о жебручихъ навычкахъ Италіянцѣвъ, про котрі всѣ подорожні много росказують. Було се такъ: Я хотѣвъ побачити внутрѣшне устроєнє театру. Выходить съ театру якійсь панъ, въ раннѣмъ прекрасномъ суртутѣ зъ гафтованою шапкою на го-

ловѣ, зъ люлькою на довгôй антипѣ съ краснымъ бурштиномъ, при тôмъ весь собою на пана похожій, гладкій на лици, съ товстенькимъ животомъ и пр. Вôнъ опроваджувавъ мене всюды, и показувавъ все. Скôнчивши мои оглядины склонивъ ся я гречно и сказавъ до него: io rin grazia signore. Но вôнъ подививъ ся на мене якось дивно, и шепнувъ мому чичеронови кôлька слôвъ. На се чичероне каже до мене: треба тому панови за єго трудъ где-що дати. — А щожь я єму дамь? вôдповѣвъ я; много не могу, бо моя каса не позволяє, а чимъ-небудь вôнъ не схоче вдоволити ся. На се чичероне: О вôнъ пріймe и кôлька чентезимôвъ... Тогды я выймивъ съ кишенѣ 10 чентезимôвъ (т. є. $3^1/_2$ кр. в. а.) и вручивъ чичеронови, бо самъ встыдавъ ся я такому на показъ панови ихъ давати, а той передавъ єму, за що вôнъ гречно сконивъ ся.

Съ полудня пôйшовъ я дальше. Було дуже парно и горячо и климатъ италійскій зачавъ менѣ давати ся въ знаки. По дорозѣ рвавъ я ожины для охолоды — и выпивъ въ однôй будцѣ, якій въ кождôмъ селѣ находять ся, шклянку лимоняды за 3 кр. конв. м. Покрѣпившись, пôйшовъ я дальше черезъ кастель Песхіера, положеный надъ озеромъ Гарда.

Зъ-вôдси зачинає околиця набирати бôльше рôзнообразности: починають появляти ся мѣсцями горбочки, лѣсочки и тій чудесній италійскій озера, передѣляючій область Венецку вôдъ Ломбардскои. Але тая перемѣна не довго треває; небавкомъ подорожный вступає въ рôвнину Ломбардску, такъ само одностайну якъ Венецка, але ще урожайнѣйшу и ще лѣпше управлену. Ажь за Медіоляномъ змѣняє ся зовсѣмъ поверхнôсть землѣ...

Денисъ зъ- надъ Серета.

76.

Корабель.

Крáсно то дивúти сѧ на мóрє въ лѣтѣ, пôдъ зáхôдъ сóнцѧ. Лúщить сѧ онô шкъ крúгла лéдь, а сóнце вôдбивáє сѧ въ нѣмъ не-мóвь шкá кúла огнáна. По-нáдъ мóремъ лѣтáють вѣлій птúцѣ съ чóрными крылáми, дóвгими а тонкúми; корáблѣ то вôдплывáють то приплывáють, а серéдъ мóрѧ вы-

гладáють ѩкъ величéзнй вѣлй мотылѣ, лѣтáючй по-нáдъ водóю.

Но що се значúть корабéль? спытáє мóже не одéнъ зъ васъ, котрый нѣ чóвъ докладно про нéго, нѣ бáчивъ єго̀ колй. — Корабéль є то велúке, дóже велúке човнó, повздоване зъ дéрева. Слóжить, ѩкъ и човнó, до перевóзъ людїй и йнших рѣчїй, отъ ѩкъ: звóжа, скотúны и всѣлáкихъ склеповúхъ тóваровъ чéрезъ мóре зъ одного краю до дрóгого. Корабéль, окрóмъ того що велúкій, єщѣ рóжнить ся вóдъ човнá тымъ, що мáє пóкладъ и вѣтрúла. Пóкладъ є то пóмостъ оу самóмъ верхú корáбля; тымъ пóкладомъ є корабéль затканый або запéртый, ѩкъ н. пр. днóмъ затыкáє ся бóчка. По пóкладѣ хóдять лю́де, що ѣздять корáблéмъ, и дúвлять ся зъ-вóдтамъ на мóре. Въ пóкладѣ сѣть двéри; чéрезъ нихъ идѣ ся на сходы, котрй ведóть въ дóлъ до середúны корáбля. Въ середúнѣ корáбля сѣть кóмнаты и свѣтлúцѣ, кóхня, комóра, стайнѣ для товáрóвъ, и всѣлáкй склады на дéрево, сóль, вóдú и такé йнше. Отже-жъ и бáчите, що корабéль похóжїй на вздынокъ, въ котрóмъ мóжна мéшкати и въ котрóмъ мѣстúть ся все, що̀ человѣкови до житá потрѣбне.

Тепéръ придúвимось, що̀ то сѣть вѣтрúла и до чóго онй гóдять ся?... Предстáвте собѣ човнó на ставѣ, стоячє спокóйно колó бéрега, котрѣ до нѣчóго не єсть привáзане. Ѩкъ зрывáє ся вѣтеръ. Чи човнó лúшить ся и тепéръ при бéрезѣ? — Нѣ! вѣтеръ, напирáючи на човнó, несѣ єго̀ на середúнѣ ставú. Напóръ вѣтрú бúде тымъ сильнѣйшій, чимъ шúрша стѣнá, о котрú вѣтеръ запирáє ся.

Беслáрѣ морскй постарáли ся óтже о широкй стѣны для корáблѣвъ, щобъ вѣтеръ тымъ дúжше о стѣны запирáвъ ся и посувáвъ корабéль на-передъ. Я твóрять онй такú стѣнú отъ ѩкъ: Горѣ въ пóкладѣ вбиваю́ть высóке дéрево, котрѣ мáштою або щоглáми зовѣ ся, а на-вхрéстъ до того дéрева прибиваю́ть знов дрúгє, и на тóмъ хрестѣ розпинáють грúбе, мóцнѣ полотнó. Се полотнó зовѣ ся вѣтрúломъ; а ѩкъ єго̀ розпáти, то оутвóрить ся стѣнá, въ котрú дúє вѣтеръ и корабéль посувáє на-передъ. Такъ óтже лю́ди за пóмочїю вѣтрú, котрый дúє въ вѣтрúла, плывúть по мóри.

Колй немá вѣтрú, то корáблѣ стоя́ть спокóйно. Колй

вѣтеръ дуе на-противъ корабля, то такожъ плисти не можна. Коли вѣтеръ зъ боку дуе, то корабельники помагаютъ собѣ въ той способъ, що нахиляютъ вѣтрила то въ одну то въ другу сторону, такъ що водай крутыми дорогами наперед плисти можна.

Въ недавныхъ часахъ выдумали люди паровцѣ або паровій корабле, котрій пара на-перед гонитъ, якъ н. пр. возы на желѣзници. Такими кораблями можъ плисти кождого часу и въ кожду сторону, навѣтръ спротивъ вѣтру и въ найвольшу заверюху.

Оу корабля есть еще керма або стерно т. е. широка дошка по-задъ корабля, нѣбы хвостъ рыбы. Тою дошкою, котра въ воду занурена, керувати можна по вподовѣ, звертаючи нею то въ одну то въ другу сторону. Человѣкъ, що кораблемъ за помочію кермы проводитъ, зове ся керманичемъ.

Передомъ корабля, котрый є остро-кончастый, привязана на довгій линѣ котвица, се-бъ то дрюкъ желѣзный съ трема острыми зубами на конци. Коли керманичъ хоче корабель задержати, то запускае въ воду котвицю, котра острымъ зубомъ запорює ся въ дно моря и такимъ способомъ задержуе корабель на мѣсци.

В. И.

78.

Про вѣтры, именно пассаты.

Кождый знае, що вѣютъ вѣтры, але не кождый знае, що они суть и зъ якои причины повставаютъ? Я водъ вѣтровъ залежитъ погода або непогода, тепло и зимно. Вѣтеръ и сушитъ, вѣтеръ и мочитъ, бо нѣхто иншій не змѣтае хмары на небѣ, якъ вѣтеръ.

Если на якомъ небуди мѣсци огрѣе ся повѣтре, оно стае рѣдшимъ и починае уносити ся въ гору, а на его мѣсце приходитъ зимнѣйше и густѣйше. Чимъ повѣтре рѣдше, тымъ сильнѣйше наплывати буде зъ бокувъ зимне.

Коздухъ стае ся рѣдшимъ не только черезъ сильне огрѣване, а ще и черезъ тое, що пара водна, котра всюды въ повѣтри знаходитъ ся, нагло остыжае ся и каплями

падáє на зéмлю. На єй мѣсце втискáє сѧ зъ бóкóвъ вóздѫхъ гѫстый, холóдный, абó въ пáрѫ вóднѫ засóбный. Чéрезъ той нáтискъ повстаю́ть въ вóздѫсѣ сúльній порѫшенá, котрí зовéмо вѣтрáми.

На повéрхности землѣ є два мѣсцá, котрúхъ теплотá на девáтьдесáтъ до сто стéпенѣвъ вóдъ сéбе рóжнúть сѧ; сѫть то бѣгѫны и рóвнúкъ. Велúке зúмно на бѣгѫнáхъ справлáє, що вóздѫхъ тамъ єсть дѫже гѫстый. На рóвникѫ, де часáми въ полѫднe тéпло захóдить до пáтьдесáтй стéпенѣвъ, єсть велúка спéка, вóдъ котрóи вóздѫхъ роздымáє сѧ. Въ серéднихъ стóронахъ єсть вóздѫхъ рѣдшíй шкъ на бѣгѫнáхъ, áле гѫстѣйшíй шкъ на рóвникѫ.

Вóдтáкъ тéплый вóздѫхъ въ горáчѣй стóронѣ бѫде пóдноси́ти сѧ въ горѫ и звóдтамъ вóдходи́ти на бóки до бѣгѫнóвъ, а на єгó мѣсце втискáє сѧ зúмный вóздѫхъ съ пóвночи и полѫднá.

Землѧ нáша обертáє сѧ съ цѣлúмъ повѣтремъ, що єѣ на вóсѣмь до дéсять миль въ горѫ окрѫжáє, на всхóдъ. Человѣкъ, котрúй стоáвъ бы на рóвникѫ, вóдбѫде рáзомъ зъ землéю 5400 миль на однѫ дóбѫ. Стоáчи же на бѣгѫнѣ, обéрне сѧ въ довѣ лишé доокóла сéбе. Єсть óтже швúдкóсть óборотѫ на рóвникѫ дѫже велúка, а на бѣгѫнáхъ дѫже малá. Въ серéднихъ стóронахъ порѫшáють сѧ прéдметы помалѣйше шкъ на рóвникѫ, а скóрше шкъ блúзько бѣгѫнóвъ.

Те самé дѣє сѧ и зъ вóздѫхомъ, котрúй пóдхóдить на рóвникѫ въ горѫ. Вóнъ вóдплывáє впрáвдѣ на пóвнóчь и полѫднe, зъ-вóдки пхáє сѧ дóломъ повѣтрe стѫдéне. Однáкожь тотá самá сúла, що обертáє зéмлю на всхóдъ, тáгне и той вóздѫхъ за собóю. Очевúдно жь не бѫде вóнъ дѫвъ áнѣ прóсто на пóвнóчь áнѣ прóсто на всхóдъ, лишь обéре серéдню дорóгѫ т. є. пóвнóчно-всхóднѫ.

Подóбно, лишь на вóдворотъ, дѣє сѧ зъ вóздѫхомъ на долúнѣ. Идé вóнъ вóдъ бѣгѫнá пóвнóчного на полѫднe и прихóдить въ мѣсцá, въ котрúхъ повѣтрe скóрше вóдъ нéго посвáєть сѧ на всхóдъ; протé вóнъ мѫсить лишáти сѧ за тымъ повѣтремъ по-задѫ, вóльше на зáходѣ, и перейдé въ вѣтеръ пóвнóчно всхóдный.

Такúмъ спóсобомъ мáємо чéрезъ огрѣванe вóздѫха на

нашѣй земли два вѣтры: одинъ вѣючій долиною до рѣки, другій горою водъ рѣки; они зовуть ся пассатами.

На сѣвер, де майже цьо дня повставають ще иньші вѣтры, мѣсцеві, тажко пассатъ съ-помежи безъустанныхъ змѣнъ воздуха розпознати. Однакожь на отвертомъ морю, на якихъ патьдесять миль водъ побережа, розпознати можна долгшній пассатъ дуже легко. Зъ Испаніѣ до Америки плывуть кораблѣ съ тымъ вѣтромъ майже безъ всякого труду; на Великомъ океанѣ може и дитина заплысти кораблемъ съ Каліфорніѣ до Австралії.

На рѣкникъ взносить ся розгрѣтый воздухъ высше якъ на милю въ горъ. Чимъ больше посхае ся до вѣгънювъ, тымъ низше сходить, а то по той причинѣ, що холодньке въ горѣ отже й густше.

Отъ насъ вѣють вѣтры майже цьо дня зъ иншои стороны, а головною причиною ихъ есть по найбольшѣй части горѣшній пассатъ, котрый въ середньѣй Европѣ знижае ся до поверхности земли и дуже часто дуе потечь пассатъ долгшнего. До того мѣсцеві вѣтры мѣшають ся до обохъ головныхъ, такъ що нашь край можна назвати краемъ змѣнныхъ вѣтровъ и нестали погоды.

Е. З.

78.

Хмаромъ.

Въ тажкомъ непокою и тревозѣ были спокойні жителѣ села Ольшаницѣ, Станиславовского округа, дня 24. Липца 1841 р. Вже напередъ вѣщювали люди на той рѣкъ три потопы; але наші жителѣ, не будучи при водахъ, не надѣмали ся большого небезпечества якъ тѣчѣ и градъ, а о потопѣ анѣ думали. Но що люди говорили, то выговорили, а небо сповнило тое на нихъ, хотя водъ водъ далекихъ.

Водъ досвѣта речёного дня займали ся люди весело живомъ, корыстаючи зъ ясной красной днины, якихъ того лѣта не багато трафило ся. Съ полудня настала незносна парность и душность, вѣщюючи скорь водмѣну воздуха; но ясность неба, залагаюча всюды тишина и тое, що днемъ въперед градова тѣча зъ великою злывою туды переходила,

вѡддала́ли вса́кїй неспоко́й. Одна́ко вже ко́ло четве́ртои годи́ны появи́ли са̀ вѡдъ по́вночно-всхѡдно́и стороны́ бѣла́вї хма́ры, котрї мовь высо́кї го́ры въ мигъ о́ка одни́ надъ дрѫгихъ выроста́ли, и гей-бы́ зъ задѣ всѣмї ви́храми гнани́ сади́ли са̀ на на́ше село́ и обвиса́ли въ его̀ окре́стностяхъ. Не мину́ла годи́на, а въ перевёртахъ въ вы́жь и въ низъ гоне́нї, хма́ры зрѫша́ли са̀, змѣни́ли са̀ въ те́мрявь и заслони́ли лице́ свѣта чо́рною но́чи по́волокою. Гро́мы загра́ли мовь пѣсень погибельнѣ пере́дъ стра́шнымъ сѣдомъ, а пе́рвнѣ рясны́ми уда́рами запокѣда́въ смогла́дъ приро́ды.

Грѣба темнота́ огорну́ла зе́млю, а ещѣ грѣбша тѣга́ и сѣмъ огорну́ли серца̀ лю́дскї, лишь блы́скавицѣ невста́нно продира́ли тьмѣ, щобъ жи́телямъ шсне́йше оуказа́ти погибель. Такъ трева́ло до по́въ до ше́стои годи́ны. Хма́ры нѣкѣды́ не посѣва́ли са̀, гей-бы́ тѣтъ имъ ночѣва́ти; и такъ са̀ ста́ло. Неба́вкомъ зача́въ ви́хоръ ла́годити для нихъ лего́вице, а потѫ́мъ на часи́нѣ все оути́хло... Мовь-бы́ приро́да застановѝла са̀ надъ тымъ, що́ ма́ла вдѣ́ти! Бразъ глѣхїй шѣмъ, шкъ лихоно́сный ворожби́тъ, зъ лѣ́ска завы́въ, а вели́кї ка́плѣ дощѣ зача́ли спада́ти, заповѣда́ючи стра́шне и́грище. Нараз̀ встрасли́ са̀ завѣ́сы не́ба, а сте́ла виса́чихъ надъ на́шими голова́ми хмаръ зача́ла са̀ съ тре́скомъ ломи́ти. Вса̀ приро́да застогна́ла, а звонъ страха́ завозва́въ смерте́льныхъ до моли́твы; всё, що́ жи́ло, оупа́ло на колѣ́на и голоси́ло: „Отче нашь!“

Гѣдѣ́кло, клекотѣ́кло, гро́мы би́ли, а во́ды мовь съ коно́вки жбѣ́хали; тьма и ли́вень не дозволя́ли и найво́дважнѣ́йшомѣ появи́ти са̀ на свѣтъ — за́ливъ розпоча́въ гости́нѣ!... Годи́на... не со́рокъ днїй! Ухъ, тя́жко оукрити, що́ за видъ показа́въ са̀ оча́мъ на́шимъ, коли́ свѣтло опа́ть забря́сло и мы розгля́нѣли са̀ до-ко́ла се́бе. Вскъ хаты окрѫже́нї вѣли́ водя́ми, оулицѣ и прова́лы ста́ли са̀ рѣка́ми, а потѫ́къ, котро́го въ посѣхѣ ле́дво значно́ вѣло́, загра́въ во́внами широ́кого Дѣна́! Во́ды, всюды прѣдомъ гнани́, шкъ сто́й зо́бра́ли са̀ въ котли́нѣ посе́редъ села́ и оутвори́ли о́зеро, на котро́мъ, щобъ стра́шный о́бразъ вѣвъ по́вный, въмѣ́сто кораблѣ́въ цѣли́ вѣдзи́нки плы́вали. Но и въ сѣй вели́кой пригоѣ́дѣ ла́ска Бо́жа вѣла́ зъ на́ми: разъ що по́топъ не заночѣва́въ оу насъ, а дрѫге, що горбова́те положѣ́нє

села не дозволяло розширити ся погибели, а на низинѣ, де воды зобрали ся, стояла лишь одна хатина, котра водтакъ сама стала ся жертвою розгуканыхъ лютыхъ фаль. Жителѣ ей оуратовали ся тымъ, що булѝ въ поли, и только одна стара женщина, стрѣгша домъ, попала ся въ небезпеченство. Вода застала ю, колѝ изъ скринѣ одежъ на пѣчь забирала; но оузрѣвши ворога, впадаючого въ вокно и двери, покинула скриню и ратовала ся до шопы; а колѝ ю и тамъ дика стрѣла погонила, выдобыла ся на подро; зъ водтамъ прогнана занала послѣдне прибѣжище на верхъ шопы взываючи помочи. Но надармо! бо окромъ: „най та Богъ ратуе!“ не могла большои помочи водъ перестрашеныхъ одержати. Яжь по довгомъ часѣ на зойкъ и крикъ людій приспѣвъ священникъ зъ оучителемъ, а сей послѣдній рѣшивъ ся въ сей часъ порнути въ топѣль, доплывъ щасливо стрѣхи выглядаючои зъ воды и спасъ на повъ заковазлъ старушкъ водъ неохибнои смерти.

Но тое было лишь початкомъ страшного позорища и загълады, которъ потопъ мавъ доконати.

Опустивши Ольшаницю, погнавъ просто долинами, забравши мосты, гребѣль, дерево и млынъ при горальни, и зустрѣчивши ся по дорозѣ съ чотырма въ окрестностяхъ Ольшаницѣ возбранымы водами, гей-бы Днѣпромъ, до Милованя. — Тамъ сперли ся вовны зъ добычею на камѣнномъ, твердомъ мостѣ, а не могучи его зорвати, въ нетерпеливости кинули ся на лѣво въ бокъ, и оударили въ корчмы, стоячы тѣжь при гостинци. Въ нѣй застали кромъ родины шинкара и многихъ съ пола повтѣкавшихъ рольниковъ немало такожь поклонниковъ корчемного „бога горѣвки“. Пани протверезили ся скоро, прочитавши великими буквами въ вокнахъ и дверёхъ написаный декретъ: „Смерть панищамъ!“ Не было вже часу до дальшои при кватирцѣ забавы; а хотя цѣла пивница была отверта, нѣкомъ не пріишло на гадку и загланути въ ню; но, прорубавши стелю, чимъ скорше спѣшили всѣ на подро и полишали и грошѣ и кухлѣ. Тамъ раховали ся скоро и совѣстно, а видачи смерть передъ очима, били ся въ груди мовлячи: „Боже, водпусти намъ! за наши то провины каре ся мїръ —“, а попродиравши стрѣхы объявили въ страшно блѣдыхъ лицахъ своѐ покаяне!

Вы́сше трёхъ лѡктїй назначенова́въ по́топъ ст҃ны корче́много мѵ́рѹ и написа́въ про вѣчнꙋ́ па́мать: „зъ-вѡ́дти выгана́въ Бо́жїй до́пѹстъ пїа́кѡвъ по́топомъ.“

Вѡдта́къ, оурва́вши пѡ́въ мѵ́рова́нои кѹ́знѣ, затопи́вши двѣ хаты́ и взя́вши фигѵ́рѹ, стреми́въ са пѡ́вень широ́кимъ гости́нцёмъ и долина́ми до Юркѡ́вки.

Вѡ́дъ то́го мѣ́сца зача́ла са страше́нна загла́да, тымъ бо́льше небезпе́чна для нещастныхъ жи́телѣвъ, що зли́ва спа́ла на нихъ несподѣ́вано пере́дъ ве́черомъ, а, що бо́льше, оу нихъ и дощѹ́ велѝкого не бы́ло. На вст҃пѣ́ забра́ла двѣ хаты́ зъ ме́шканцями и цѣлы́мъ майно́мъ; но перевѣ́ргла ско́ро то́е мале́ сѣ́льце́, заплати́вши собѣ́ немилосе́рдно свѡ́й трѹ́дъ трёма́ хата́ми, чотырма́ бѹ́дынками и семо́ма людьми́, ме́жи которы́ми бы́ла ма́ти съ патерма́ дѣ́тїй. Съ тымъ забо́ромъ ломи́ли са вѡ́ды тѣ́сны́ми долина́ми и гарѹ́гами до Ро́шнева, котро́го жи́телѣ по вѹ́зкиχъ зако́тинахъ и по берега́хъ гарѹго́вого пото́ка посели́ли са. Тамъ, не могѹ́чи помѣсти́ти са въ гарѹго́выχъ пото́кахъ, впа́ла на село́: спѹсто́шила огоро́ды, сады́, зни́щила ко́лькадеса́ть бѹ́дынко́въ, забра́ла де́вать хатъ цѣлко́мъ и погребла́ въ свои́хъ во́внахъ два́цать и одно́го вса́кого по́ла и вѣ́ка людій. Но не досы́ть на то́мъ, не насыти́ла са по́вѣнь: дыша́чи за новы́мъ жи́ромъ погна́ла на Стри́ганцѣ. — Тѹ́тъ вѡдогра́въ са послѣ́днїй сѹмогла́дъ.

Стри́ганцѣ розпростира́ютъ са на низинѣ́ начина́ючого са тѹ́тъ Днѣстро́вого оубере́жа гѹ́стыми селе́нами. Незмѣре́нымъ ва́ломъ коти́ли са тѹ́ды на всѣ бо́ки во́ды, несѹ́чи на свои́хъ во́внахъ домы́, стодо́лы, ко́шницѣ, пло́ты, де́рево, хѹдо́бѹ и люді́й. Вали́ли, розбива́ли и забира́ли всё, що и́мъ пѹ́ть спина́ло. Одна́ лишь мѵ́рована горальня и мо́стъ ста́нѹли опо́ромъ. Тѹ́тъ розпоча́ло са мо́рске бомбардо́ване. Все плывѹ́че крѹти́ло са и ломи́ло о ст҃ны мѵ́ровы́, и за́кимъ та́м крѣ́пость по́ддала са и ве́литнї камѣ́нны запо́ры оупа́ли, оудари́ла вода́ на лѣ́вѣ крыло́ села́ и тамъ немилосе́рдно гости́ла. Не минѹ́вши и корчмы́, блыща́чои красото́ю мовь пала́та по-се́редъ села́. Затрепета́въ по пе́ршїй разъ сто́ячїй на корче́мнѡй фацїа́тѣ золоты́мъ вѣнце́мъ оукраше́ный, въ лѣ́вѡй рѹцѣ́ па́личкѹ, въ пра́вѡй золотѹ́ ча́шѹ держа́чїй — бо́жокъ пїа́кѡвъ Бакχъ! Цѣла́ зало́га пїа́цка, невда́чна и не-

вѣрна опустила тогды свого бога и оувѣгла кѫды могла, взносячи рѫки не до него но до нёба! — а водны и намълы гълали и гъкали по просторонныхъ и пустыхъ комнатахъ палаты. Тымъ-часомъ безъ ладъ выбиравъ потопъ дань такъ несовѣстно, що въ одного заможного господаря одинацать бѫдынковъ и девать дъшь выдеръ; а решта села оплатила съ множествомъ хъдобы и розличныхъ бѫдынковъ — о звожъ и огородниньк и не споминати —, а до того еще житемъ семеро людій; оставлаючи за тое лишь смныій доказъ: що „нема подъ сонцемъ нѣчого постоянного.“

Не можь описати нѫжды, въ котрѫ попали съ послѣдній два села; досыть сказати про все: „Смерть и загълада.“ Зъ заходомъ сонца закончивъ съ смогъладъ, а акторы по великой вечери поспѣшили зъ реготомъ до Днѣстра на спочинокъ. Ночь покрыла смнѣ позорище, а лишь шумъ опадаючихъ водъ, заводъ и плачь нещастныхъ жителѣвъ и ревъ блъкаючихъ скотовъ голосили ночю о страшной пригодѣ.

На дръгій день, коли-смо огладали затоплены мѣсца, и коли водкрыла съ намъ картина загълады, страхъ перенавъ кости наши. Смъ и розпъка, котра малювала съ на лицахъ нещастныхъ, безъ дому и одежи блъкаючихъ жителѣвъ, тронъла насъ до слёзъ. Я оучювши плачь и заводъ матерій гладаючихъ потоплёныхъ дѣтій, мъжѣвъ своихъ женъ, а дѣтій своихъ родичѣвъ, — крамало съ серце наше! Що больше, на видъ лежачихъ по берегахъ и огородахъ тѣлъ потоплёниковъ огорнъла насъ печаль и мы мъсѣли скоро оустъпати съ того потопового кладовища.

М. Козановичъ.

79.

Звѣздарскій вѣдомости у нашихъ селянъ.

Люде просты и неписьменны съдять о розличныхъ зъявищахъ въ природѣ такъ, якъ они очемъ нхъ представляють съ, про-то годѣ оу нихъ гладати повчаючихъ мнѣній и розвѣдокъ въ наукѣ звѣздарскій. И такъ нашь народъ маючи землю, на котрій жіе, за нерухомъ, а видячи пересъваюче съ по нёбѣ сонце зъ звѣздами, дъмае, що земля

стоїть, а сóнце и звѣ́зды на-около нéи крýжáть. Дѣлачи рóкъ на 12 мѣ́сяцѣвъ а 52 тыжднѣвъ, кáчать на нéбо и держáть сѧ все крýжена мѣ́сяца, котрый настаé (новый або́ молодый мѣ́сяць), ростé въ свѣ́тлѣ до пéршои чвéрти (кватúры, перекрóй), дáльше до половúны (пóвня), потóмъ зменшáе сѧ (дрýга або́ послѣ́дня кватúра), пóки перéдъ óкомъ чоловѣ́ка зовсѣ́мъ не цéзне. Понéже перéдъ настаю́чимъ новы́мъ мѣ́сяцемъ звычáйно чéрезъ днý нóчь єго́ не вúдно, про тóе говóрять лю́ди, що мѣ́сяць, вóдбувши свою́ дорóгу, все одéнъ день спочивáе.

О лѣ́тнѣмъ постóяню сóнця тóю лишь лю́ди мáють вѣ́домость, що вóдъ св. Іоáнна (24. Чéрвня) починáе день малѣ́ти а нóчь рости́, а о зимовóмъ, що вóдъ ск. Áнны (21. Грýдня) день ростѣ а нóчь малѣ́е. О зрóвнаню дня зъ нóчїю що до тревáлости знáють, що на царй на св. сóрокъ Мýченикóвъ (21. Мáрца), а въ осени на Воздвиженé Чéстного Крестá (26. Вéресня — хоть самó зрóвнане 23. выпадáе) день що до довготы рóвнáе сѧ нóчи. Хоть крýга небéсного не дѣлять на звѣ́здни окрýги (сóнѣчни громáды), то однáко мнóгимъ надаю́ть свóйски и дýже оудáчни́ имена, н. пр. велúкїй вóзъ, близнáта, квóчка, косарѣ́, гáдина, зóрниця. Комéты называ́ють мѣ́тлáми, съ причúны ґасного хвоста прилýченого до звѣ́зды, и выкладáють ихъ собѣ́ ґако знакй вѣщýючй якй велúкй нещáстя, н. пр. гóлодъ, пóморъ, вóйнý и т. и. То самó мáють вѣщýвати затьмѣ́ня сóнця и мѣ́сяця.

Що до вóздушныхъ зъявúць (метеорологїѣ́) не мáють опéртыхъ на прáвдѣ вѣ́домостїй а лишѣ самú дóгадки, н. пр. блýднй свѣ́тла оказýють, що грóшѣ горáть; дýга колй покáже сѧ, то обомá кóнцáми въ мóри стоїть и вóдý пе; зорá пóвнóчна — то означа кровáвои вóйны; грóмъ, сли оудáрить, пýскае палáцъ стрѣ́лъ, котрóю людíй або́ звѣ́рáта забивáе, дéрева лýпае, домы запалáе, котрóго то огня гасúти не годúть сѧ и т. д. Но дýже гýсто сѣ́ть ихъ вѣщóвана правдúвй, н. пр. мѣ́сяць обгорóдженый, т. е. мáючїй на-около сéбе свѣ́тле кóло, такóжь єслй при рогáхъ вúдно нѣ́бы́ шснй хмаркй, вѣщýе дощь, и и.

Съ „Перемышлянина“.

В) СТАТЄ ДИДАКТИЧНІ.

РОЗПРАВЫ, ПРИПОВѢДКИ, ПОСЛОВИЦЄ и ЗАГАДКИ.

80.

Честь рôльництву.

За першихъ часôвъ, коли люди ще не такъ тѣсно були поселенї на земли, жили они найбôльше зъ ловлѣ звѣрѣвъ и рыбы. Вôдтакъ зачали усвоювати де-якї звѣрята, ховати ихъ и ужитковати, якъ н. пр. товаръ роговый, вôвцѣ, выпасаючи ихъ и побираючи зъ нихъ поживу и одежу. Но якъ народу стало густѣйше и тѣснѣйше зробило ся помѣжь людьми, не стало нѣ звѣря нѣ рыбы нѣ пашѣ для чередъ великихъ; тожь мусѣли люди взяти ся до иншого способу житя, стали займати ся рôльництвомъ або хлѣборобствомъ.

Хлѣборобы взяли ростины, котрї дають поживу чоловѣкови, умнымъ способомъ ховати и розмножувати. Хлѣборобъ оре землю, сѣє збôже хлѣбодайне, садить овочевї дерева и ховає скотину, съ котрои маємо одѣжь и поживу. Хлѣборобъ не може безъустанно переносити ся зъ мѣсця на мѣсце, якъ ловець або скотарь, але при вязаный єсть до землѣ, котру обробляє. Вôнъ бôльше працює та и бôльшй має потребы: до рôльництва треба ємy всѣля кого знарядя. Вразъ зъ рôльництвомъ мусѣло отже розвивати ся и ремесло, розвинула ся и просвѣта. Справедливо про-те въ многихъ краяхъ вôддавали и вôддають рôльництву осо блившу почесть.

Такъ въ Китайскôмъ (Хиньскôмъ) царствѣ єсть обычай, що на весну самъ цѣсарь, надѣвши хлопску одежу, ходить за плугомъ. Той день єсть великимъ празникомъ въ цѣлôмъ краю. Нарôдъ сходить ся зô всѣхъ сторôнъ до Пекина, головного мѣста Китаю, и приглядає ся, якъ цѣсарь оре, спѣваючи пôдъ той часъ пѣсни въ честь рôльництва. Потому

беруть министры, всѣ князѣ и вельможѣ, за чепѣги, и кождый зъ нихъ кладе кôлька скибъ. Вѣсть о тôмъ розходить ся по всѣмъ царствѣ, и всѣ орачѣ радують ся, що станъ ихъ зôстає въ такъ великôй почести.

Велику вагу рôльництва узнавъ такожь цѣсарь Австріѣ, незабутній Іосифъ II. Ѣдучи разъ въ Моравіи недалеко села Славиковець, побачивъ на поли орючого селянина. Приказавъ свому вôзникови станути, высѣвъ съ повоза и попросивъ селянина, щобы позволивъ єму кôлька скибъ выорати. Селянинъ поклонивъ ся чемно незнакомому панови, вôддавъ єму свôй плугъ, а самъ провадивъ конѣ. А змѣркувавши заразъ, що цѣсареви не такъ складно йде робота, покивавъ головою тай сказавъ: „Мабуть Вы, паноньку, доси не багато на хлѣбъ заробили плугомъ.“ На те сказавъ оденъ съ цѣсарскихъ товаришѣвъ: „Се й не дивниця, бо цѣсареви годѣ ходити щодень коло плуга.“ Злякавъ ся селянинъ, довѣдавши ся, що самъ цѣсарь єго плугомъ оре. По жнивахъ взявъ селянинъ съ поля, де цѣсарь оравъ, мѣру збôжа и завѣзъ въ дарѣ цѣсареви до Вѣдня. Іосифъ II. пріймивъ зъ радостію дарунокъ и нагородивъ щедро селянина. — Нынѣ на тôмъ поли, де цѣсарь такъ славно почтивъ станъ рôльничій, поставлено тревалый памятникъ. А плугъ той, щò нимъ цѣсарь оравъ, переховувавъ ся якъ святощь яка въ родинѣ селянина; пôзнѣйше дôставъ ся до Берна.

У. С. Р.

81.

Календарь.

Протягъ такого часу, черезъ котрый земля разъ въ-округъ сонця обкрутить ся, называємо р о к о м ъ. Въ загалѣ числимо на оденъ рôкъ 365 днѣвъ — и называємо єго р о к о м ъ г о р о ж а н ь с к и м ъ, — а се тому, щобы вôдрôзнити єго вôдъ року справдешного: р о к у с о н ѣ ч н о г о, котрый крыхôточку бôльшій. Докладнѣйше буде вже, коли до тыхъ 365 днѣвъ єще 6 годинъ додасть ся; тожь и за-для того цѣсарь римскій Юлій Цезаръ порѣшивъ, щобы що кождый четвертый рôкъ ще оденъ цѣлый день до тыхъ 365 днѣвъ додати, заякъ по шѣсть годинъ черезъ чотыри роки на оденъ день

цѣлый зложать ся. Отже пôсля того рôкъ маѥ черезъ три разы по 365, а що четвертый разъ 366 днѣвъ — и тогды мѣсяць Лютый, замѣсть 28, маѥ 29 днѣвъ. Рôкъ числячій 365 днѣвъ зовемо рокомъ звычайнымъ, а рôкъ маючій 366 день рокомъ переступнымъ. Календарь же той, пôсля котрого такъ роки числять ся, зове ся календаремъ Юліяньскимъ.

Поправка тота Юлія Цезара показала ся однакожь єще недокладна, бо додатокъ 6-и годинъ трохи за великій; рôкъ бо справдешній, сонѣчный, маѥ по правдѣ 365 днѣвъ 5 годинъ 48 минутъ и 48 секундъ, — отже вôнъ о 11 минутъ и 12 секундъ коротшій. Невеличкій се, правда, часочокъ; але черезъ 400 лѣтъ съ тыхъ 11-и минутъ и 12-и секундъ зложать ся 3 днѣ, черезъ що тежь календарь Юліяньскій що 400 лѣтъ о тіи три днѣ опôзняѥ ся. Похибка тота выросла була въ XVI. столѣтю саме на 10 день; тожь и за-для того папа римскій Григорій XIII. бувъ зарядивъ, що замѣсть 5-ого день 15-ого Жовтня поставлено. Такимъ то чиномъ и склавъ ся новый, полѣпшеный календарь — котрый календаремъ Григоріяньскимъ зове ся. Пôсля того календаря числять тежь усѣ христіяньскій народы, зъ выємкою лише исповѣдникôвъ обряда грецкого, котрій єще календаря Юліяньского придержують ся, до котрыхъ и мы, Русины, зачисляємо ся.

Христіяне числять лѣта вôдъ Рôздва Христового; у Жидôвъ и Туркôвъ мають роки тôлько по 354 днѣвъ—и першій числять вôдъ сотворенія свѣта, послѣдній же вôдъ утечѣ пророка ихнёго, Магомета, зъ мѣста Мекки въ Медину, що въ роцѣ 622 по Рôздвѣ Христ. здѣялось.

Одноразовый обѣгъ мѣсяця въ-округъ землѣ подавъ намъ заснову до меншои мѣры часу на мѣсяцѣ и до роздѣленя року на мѣсяцѣвъ 12, бо саме такихъ обѣгôвъ мѣсяця маємо до року 12. Мѣсяць же роздѣлили на 4 недѣлѣ зъ-за того, що черезъ оденъ мѣсяць маємо вôдмѣнъ 4, се-бъ то 4 кватиры мѣсяця; а що саме майже черезъ 7 день одна вôдмѣна така вôдбуваѥ ся, то-жь тому и на 7 днѣвъ тыждень роздѣляѥ ся. Лучше однакожь роздѣлене тыждня на 7 днѣвъ прикласти до того, що Господь Богъ черезъ 6 день свѣтъ сотворювавъ, а 7-ого дня спочивавъ; вôдъ сёго бо вывести дадуть ся и 6 днѣвъ будныхъ, и 7-ый день святочный —

недѣля. — Тыждень у Христіянъ зачинає ся рано въ недѣлю, у Жидôвъ зъ вечеромъ пятницѣ, а у Туркôвъ въ четверъ въ вечеръ.

О. Л.

82.

Богъ всевѣдущій.

Чи знаєте вы, щó то є судъ Божій? Чоловѣкъ зъ злости зробить яке лихо другому, то якъ нѣхто не бачить того, щó вôнъ зробивъ, нѣхто не выявить на нёго, свѣдки не докажуть, тай вôнъ собѣ и байдуже, и не боить ся нѣчого и думає, що єму се такъ и минеть ся. Хочь єго и пôдъ судъ вôддадуть, та якъ доказчикôвъ, свѣдкôвъ нема, такъ вôнъ и надѣєть ся, що єму все такъ минеть ся, и вôнъ буде правъ, неначе нѣчого и не зробивъ, нѣякого зла...

Охъ, нѣ! не такъ оно є. Єсть надъ нами Судія нашъ. Вôнъ, будучи пресвятѣйшій, саме истинне добро, сама чистая правда, Вôнъ не потерпить, щобъ яке злеє дѣло такъ и минулось. Хочь чоловѣкъ, зробивши зло, и заховає кôнцѣ такъ, що нѣ оденъ чоловѣкъ не дошукаєть ся до правды, такъ Вôнъ, премудрôсть вышняя, Вôнъ, знаючій нашй дѣла, бачачій самiи думки нашй, Вôнъ не потерпить нѣякои неправды.

Вôнъ объявить твоє дѣло черезъ те, на що ты и не думаєшь, и неначе рукою вкаже: отсе той, що скривдивъ брата и одвѣвъ одъ себе кару, що хочь на кого иншого подумають, а тôлько-бъ не на нёго, щобъ самому передъ людьми бути чистому и правому; а якъ трошки забудуть про сеє дѣло, такъ ще гôрше зробить: такого вже непремѣнно и такъ объявить и при такому злучаю, що ты и не сподѣваєшь ся, и черезъ таку покидку, що ты и зовсѣмъ не надѣєшь ся. Та объявивши се, тутъ одкрыють ся и всѣ злiи дѣла, объ якихъ уже люде забули и розвѣдувати, бо кôнцѣ добре були захованй. Тутъ все явить ся, все одкрыєть ся, — по ниточцѣ, якъ тамъ кажуть, дôйде и до клубочка.

Бо спершу Богъ, якъ отець надъ дѣтьми, усе ждавъ, усе довготерпѣвъ: може схаменеть ся, може покине зле робити, одмолить свои грѣхи, то и прощенє получить; коли жь нѣ, що не тôлько не перестає зле робити, не тôлько не ка-

єть ся прежнихъ грѣхôвъ, та що далѣй, все иде на гôршеє, одъ худого иде на худше, тогды годѣ! повелить... и комашка стане свѣдкомъ, и ниточка заговорить, и черезъ неѣ одкрыють ся великѝ та мерзкѝ дѣла!!

Гр. Квѣтка Основяненко.

83.

О праци.

(Съ польского.)

Праця є однымъ съ першихъ обовязкôвъ нашихъ, праця конечною потребою для чоловѣка, праця єсть нашимъ призначенємъ. Працёвитый муравель, робуча пчôлка, цѣла природа, устрôй суспôльности учать насъ сеи правды. Нѣхто не вôльный вôдъ працѣ: король на тронѣ, орачь при плузѣ мусить працювати, — и неразъ не знати, чіи труды бôльшѝ! Въ працы єдиный спосôбъ, щобы выплатити ся Богови, родичамъ, вôтчинѣ; до працѣ отже треба завчасу вправляти ся.

О дѣти! котрѝ що йно вступаєте въ завôдъ житя, передъ вами великій просторъ, але и великѝ чекають васъ обовязки. Короткій часъ вами прожитыѝ, слабѝ силы вашѝ не дозволили вамъ ще вôддати ся правдивôй працы, але вы вже до неи записанѝ: якъ саме призначенє чоловѣка такъ и сама вдячнôсть вымагають вôдъ васъ працѣ. Тôлько вже людій для васъ працювало й працює! Вôдколи лишь прійшли-сте на свѣтъ, мати васъ кормить, береже, ховає; отець доставляє всёго, щобы-сте мали що ѣсти, де мешкати, въ чѣмъ ходити; хлѣборобъ землю потомъ зливає; ремѣсники не жалують рукъ и заходу; люди ученѝ днѣ и ночи мозолять ся, щобы вамъ удѣлити потрѣбныхъ наукъ; — а вы щó доси для кого зробили?...

Але не журѣть ся! передъ вами ще цѣле житє отворене, можете сповнити той святый обовязокъ, можете щедро выплатити ся зъ затягненого довгу. Вправляйте ся тôлько до працѣ, любѣть єѣ; сповняйте радо обовязки, якѝ на васъ родичѣ, учителѣ вкладають; перемагайте лѣнивство, стережѣть ся дармованя! Най кождый зъ васъ встає рано; нехай старає ся, щобы нѣ одна хвилька въ цѣлôмъ дни не зôйшла

єму марно; а якъ скôнчить роботу, нехай шукає вôдотхненя и спочинку въ приличнôй забавѣ, а не въ бездѣльности. Жалувати треба хлопця, що съ примусомъ иде до науки, а вôдбувши задану собѣ працю сидить въ кутѣ зъ заложеными руками або дрѣмає середъ дня, марнує житє, нудить ся; вôнъ нѣколи не буде правдивымъ чоловѣкомъ, нѣколи не выплатить ся Богови, родичамъ, вôтчинѣ; нѣколи не заслужить на красне имя.

Тому, приспособляючи ся вже теперь до працѣ, полюбѣть єѣ завчасу; а скоро васъ лѣта збогатять вѣкомъ и силою, съ сердечною радостію вôддасте ласки и дары, одержанй вôдъ родичей; подасте имъ помôчну руку въ старости, причините ся до загального добра, до хвалы народа, а выплативши довгъ вашь, станете зъ заслугою передъ Сотворителемъ.

84.

Любовь ближнього.

Исусъ, знявши очи на ученикôвъ своихъ, рече:

Любѣть ворогôвъ вашихъ, добре робѣть ненавидячимъ васъ.

Благословѣть кленучихъ вамъ и молѣть ся за кривдячихъ васъ.

Всякому, хто просить у тебе, дай; а хто бере що твоє, не жадай назадъ.

И якъ хочете, щобъ чинили вамъ люди, такъ и вы чинѣть имъ.

И коли любите тыхъ, щô любять васъ, яка вамъ ласка? бо й грѣшники любять любячихъ ихъ.

И коли добре дѣете тымъ, щô вамъ добро дѣють, яка вамъ ласка? бо й грѣшники те саме чинять.

И коли позычате тымъ, вôдъ котрыхъ маєте надѣю вôдобрати, яка вамъ ласка? бо и грѣшники грѣшникамъ позычають, щобъ стôлько-жь вôдобрати.

Але любѣть ворогôвъ вашихъ и добро робѣть и позычайте, нѣчого вôдъ нихъ не сподѣваючись; и буде нагорода ваша велика и будете сынами Вышнёго: бо Вôнъ добротливый для невдячныхъ и злыхъ.

Будьте отже милосердні, якъ и Отець вашь є милосердный.

И не судѣть, а не будете суджені; не осуджуйте, а не будете осуджені; вôдпускайте, а буде вамъ вôдпущено.

Давайте, а буде вамъ дано; мѣру добру, натолочену, натрясену и перевершену дадуть вамъ на лоно ваше. Такою бо мѣрою, якою мѣряєте, вôдмѣрить ся вамъ.

Пôсля євангелія св. Луки.

85.

Съ приповѣдокъ Соломоновыхъ.

1.

Страхъ передъ Господемъ — се початокъ премудрости.

Уповай на Господа цѣлымъ серцемъ и не спускай ся на свôй розумъ; всюды, куды ходишь, май гадку на Бога, то и справляти 'ме Вôнъ тебе на добру дорогу.

Не май себе за мудрого, але бôй ся Бога и обходи зло.

На кождому мѣсци око Господне, оно видить доброго и злого.

2.

Мерзенні Господеви стежки (поступки) беззаконника; хто ходить дорогою праведною — сёго Вôнъ любить.

Лишь безъумный робить собѣ играшку зъ грѣха.

3.

Не вôдказуй свому братови: иди собѣ, завтра тобѣ дамь! якъ можешь нынѣ ще дати.

Хто милуєть ся надъ убогимъ, пожичає на лихву Господеви: Вôнъ єму тоє на ново поповнить.

Хто своє ухо передъ кликомъ убогого затуляє, той таки взывати 'ме, та не буде выслуханый.

4.

Слухай, сыну мôй, науки вôтця твого, и не вôдступай вôдъ приказôвъ твоєи матери, бо послухъ гарнѣ йше тебе прибирає, якъ дорогій стрôй на головѣ и ретязѣ на шіи твоѣй.

Мудрый сынъ веселить батька своёго, але сынъ нерозумный — смутокъ серцю матернёму.

Око, що съ своёго батька ругаєть ся, и своєю матерю гордить, нехай выклюють вороны та вôрлы выжруть.

Хто въ свого вôтця або въ матери що возьме, и каже, що за се не має грѣха — се товаришь убійцѣвъ.

5.

Йди, неробо, до мурашки, и приглядайсь єи роботѣ, та вчи ся мудрости. Не має въ неи нѣ провôдника, нѣ учителя, нѣ пана надъ нею, а прецѣнь лагодить она собѣ лѣтомъ ѣжу, и збирає въ жнива припасы.

Лѣнива рука робить нестатки, — рука робôтна лагодить богацтва.

6.

Не бувай на бенкетахъ піяцкихъ, анѣ разомъ исъ розпустниками, бо хто до юрбы пристає та бенкетує — знидѣє.

7.

Багато говорити, — не обôйдеть ся безъ грѣха; той, хто уста свои здержує, се премудрый.

Забери дрова — погасне огонь; прожени заушникôвъ, перестане сварня.

Лагôдный одвѣтъ лагодить гнѣвъ, досадне слово будить досаду.

Другій нехай хвалить тебе, а не твôй ротъ, хто иншій, а не твои уста.

8.

Хто зъ мудрыми пристає, и самъ мудрѣє; хто стоваришувавсь зъ дурными, самъ такимъ буває.

Сыну мôй! Якъ грѣшники тебе вмовляють: ходи зъ нами! то не йди зъ ними; здержи твою ногу вôдъ стежокъ ихъ, бо ихъ ноги бѣжать до злого.

Вже хлопчину пôзнати зъ єго намагань, чи єго учинки добрй и чистй.

Честне имя лучше, нѣжь великй достатки.

Гусаринъ.

86.

Съ приповѣдокъ Исуса сына Сираха.

Дѣла твои веди зъ лагôдностю, а будешь у людій любленый.

На скôлько ты могучій, на стôлько смири ся, а найдешь ласку у Господа. Сила бо Господня єсть велика и славить ся смиренными.

Не дѣлай нѣчого злого, то й нѣчого злого не лучить ся тобѣ.

Не свари ся съ чоловѣкомъ язычнымъ, бо се значило бы стôлько, що дровъ до огню докладати.

Не гордуй тымъ, хто поправляє ся, и не выкидуй єму грѣхôвъ єго.

Мала искорка иногдѣ великій огонь розжарить; одно словечко неразъ лукавого чоловѣка приведе до проливу крови.

Якъ колибы вовкъ зъ ягнятемъ хотѣвъ подружити ся, такъ само оно, коли чоловѣкъ честивый зъ лукавымъ и безчестивымъ зôйде ся. Оберегай ся єго товариства.

Наче зеленый листъ зъ дерева опадає, такъ и вымирають цѣлй роды людскй, а иншй по нихъ настають.

Якъ капля воды до моря, а зерно пѣску до всёго пѣску моря, такъ само, а и єще менше, стоить вѣкъ житя чоловѣчого до вѣчности.

Якъ роса спеку прохолоджує, такъ и добре слово скрѣпляє чоловѣка: слово добре єще й перевысшає богатый дарунокъ. Чоловѣкъ же привѣтливый дає и одно и друге.

Ты важишь золото твоє, важи лучше слова твои на вазѣ золотôй.

Убогій до пôддержаня житя свого не має нѣчого, тôлько кусникъ хлѣба; хто єго сего позбавляє, той єсть убійцею.

87.

Народнй приповѣдки и пословицѣ.

Абы лиха не знати, треба своимъ плугомъ та на своѣй нивѣ орати.

Безъ Бога анѣ до порога.
Безъ Божои волѣ и волосъ зъ головы не спаде.
Безъ муки нема науки.
Безъ силы надаремный гнѣвъ.
Бога взывай, а руки прикладай.
Богъ давъ, Богъ взявъ.
Богъ знає, що̀ дѣлає.
Бодай жартовати, а не хоровати.
Будь добрымъ выслухачемъ, будешь добрымъ повѣдачемъ.
Власна хвальба не платить.
Вода все сполоче, лише злого слова нѣколи.
Въ пригодѣ пôзнавай приятеля.
Гôрко зароблю, солодко зъѣмь.
Гôсть першого дня золото, другого срѣбло, третёго мѣдь, а четвертого до дому ѣдь.
Головою стѣны не пробѣшь.
Гора зъ горою не зôйде ся, а чоловѣкъ съ чоловѣкомъ завсѣгды.
Давнѝ пригоды боронять вôдъ шкоды.
Десять разôвъ мѣрь, а разъ утни.
Де тобѣ радѝ, тамъ рѣдко бувай; а де не радѝ, тамъ не заглядай.
Для приятеля нового не пускай ся старого.
Добра птиця свого гнѣзда не каляє.
Добра справа не потребує суду.
Добре само ся хвалить, а злоє похвалы не гôдне.
Добре ся довго памятає, а злоє ще довше.
Добре все умѣти, хоть не все робити.
Добрый жнець не пытає, чи широкій загонець.
Добрѝ дѣти вѣнець, а лихѝ конець.
Доти збанокъ воду носить, доки му ся ухо не урве.
Єще ся той не уродивъ, що бы всѣмъ догодивъ.
За сиротою Богъ съ калитою.
Зъ великои хмары малый дощь.
Згода дôмъ будує, а незгода руйнує.
Зъ малои искры великій огонь.
Зла искра поле спалить и сама згасне.
Знає Богъ зъ неба, що̀ кому треба.

И въ погоду часомъ грôмъ ударить.

Кожда пригода до мудрости дорога.

Кождый край має свôй обычай.

Кождый має свого моля, щó го грызе.

Коли моє не въ ладъ, то я зъ нимъ назадъ.

Колосъ повный гне ся до землѣ, а пустый до горы стырчить.

Коло сухого дерева и сыре згорить.

Кому Богъ поможе, той все переможе.

Конець дѣло хвалить.

Кракала ворона, якъ горѣ летѣла, а якъ долôвъ лелѣла, то и крыла опустила.

Кривого дерева въ лѣсѣ найбôльше.

Изъ збôрника Илькевича.

88.

Загадки народнѝ.*)

I.

1. Стоить дубъ, а въ дубѣ дванацять гилякъ; на кождôй гилѣ по чотыри гнѣздѣ, въ кождôмъ гнѣздѣ по сѣмь птахъ.

2. Въ лѣсѣ росло, на поли ся пасло, на грядцѣ схло, на столѣ ся трясло.

3. Вôзъ безъ колѣсъ, дорога безъ пѣску, батôгъ безъ тряску.

Зъ „Вѣнка.“

II.

1. Приѣхали комисарѣ, полапали господарѣвъ, а хата вôкномъ втѣкла.

2. Бѣгла сивушка бôля хаты и пытала крикуна: чи є хапанка дома?

3. Лѣзу по желѣзу на мясну гору, на деревяный верхъ.

4. Бери — квичить, клади — кричить, лиши — мовчить.

5. Лѣсомъ иде — не трѣсне, водою йде — не плюсне.

Изъ збôрника В. Лучакôвского.

---

*) Вôдгадки на послѣднѣмъ листѣ.

II.

ПОЕЗІЯ.

А) ПОЕЗІЯ ЕПИЧНА.

1. Скарбъ.

Василь господарь трёхъ сынôвъ мавъ;
Прійшлось вмирати, всѣхъ трёхъ зôбравъ
Тай каже: „Сыны, рôдніи дѣти!
На нашѣмъ поли є грошѣ скрытй
Ще мого дѣда. Здаєть ся, дѣдъ
Закопавъ въ землю вôдъ злыхъ сусѣдъ —
Мѣсця не знаю. Всюды шукайте
Пильно, все поле переорайте;
Якъ же найдете, то не сварѣть ся,
Богомъ та правдовь рôвно дѣлѣть ся.“
Сказавши тоє Василь умеръ.
Було подзвôнне — дяки спѣвали,
Свѣчки горѣли, якъ тому слѣдъ:
Три сыны гарно батька ховали.
И зима минула, полупавсь лѣдъ —
И жаль минувъ ся. Всѣ три сыны,
Перехрестившись, взялись до плуга:
Зъорали поле — грошій нѣ слѣдъ!
„Погано,“ кажуть, „жартувавъ дѣдъ!
А мы вѣру дали
Та дармо орали....“
Ажь якъ на тôмъ поли зродила пшениця,
Якъ пять мѣръ дала кожда копиця:
„Мавъ,“ кажуть, „батько розумъ хорошій —
Теперь вже знаємъ: праця — то грошѣ!“

Павло Свѣй.

2. Лисъ и ворона.

Десь то ворона та сыръ дôстала, —
Чи де пожичила, чи вкрала,
Досыть що сыръ у дзюбѣ має,
Сидить на дубѣ й хвостикомъ киває.
Лисъ стоить пôдъ дубомъ. Сыръ єму смакує...
Якъ бы єго зъѣсти, сердега мѣркує.
А далѣй каже до вороны:

„Пробѣгъ я свѣта всѣ стороны,
Чувавъ спѣвакôвъ, ще й якихъ!
А всѣ — сказать менѣ не грѣхъ —
До тебе, кумо, и не вмылись.
Такй бъ намъ спѣваки родились,
Якъ ты, вороно!“
Догодивъ
Воронѣ лисъ, и дурень птахъ,
Якъ змôгъ широко, дзюбъ вôдкрывъ,
Кракнувъ: „кра!“ а сыръ — бабахъ!

Ворона зъ дуба ся дивила,
Якъ сыръ єи лисиця ѣла.

Павло Свôй.

---

3. Чуже добро.

Смеркомъ лѣтнёю порою
Плыве водóю
Песъ съ ковбасою,
Котру у рѣзникá укрáвъ.
У рѣчку кúнувъ ся вôнъ вплавъ,
Щобъ хто єго де не спôймавъ.
Плыве.... Споглянувъ, а водóю
Бôля нёго песъ плыве
Зъ довженною ковбасою —
Ажь до нёго запахъ йде!
И все плыве, и зъ нимъ плывé,
А ковбасу таки несé.
Рудькó тутъ ставъ собѣ гадати:
„Щó бъ вáдило окрôмъ однóи
И другу ковбасý ще мáти?
Той писко тутъ, неначе менѣ въ злôсть,
Ковбасу свою пе ѣсть,
И тычить менѣ пôдъ самъ нôсъ....“
Ха-хапъ! съ всёй силы — Що за бѣсъ?
Собака все исъ нимъ плыве,
Лишь — ковбасы вже не несе.
Твоя жь ковбаса, Рудьку, де?
У рѣчцѣ, сыну! —
Се тобѣ, дурнúй, наýка:
Чужóго бъ тобѣ не бажáть,
А своé, щó мавъ, держáть,
То й неголóднымъ спать бы вклавъ ся,
А такъ у дýрняхъ ты остáвъ ся!

Павло Свôй.

---

4. Птахъ, щупакъ и ракъ.

Птахъ, щупакъ и ракъ
Взялѝ ся везти вôзъ;
Не вспѣли нѣякъ:
Щупакъ у воду лѣзъ,
Птахъ летѣти бъ радъ,
А ракъ все перъ назадъ.

Де робôтники въ незгодѣ,
Тамъ кождôй роботѣ годѣ.

Павло Свôй.

---

5. Дѣдъ и камѣнь.

Ишовъ дѣдъ черезъ дорогу
Тай збивъ собѣ въ камѣнь ногу.
„До чого те дрантє?“ каже;
„Отъ середъ дороги ляже
Та калѣчить людямъ ноги.“
Ажь тутъ съ Климовои хаты
Выбѣгъ песъ страшный, кудлатый,
Та до дѣда! А дѣдъ въ крикъ,
Хапъ за камѣнь—и песъ втѣкъ.

Кожда рѣчь на свѣтѣ, хочь мала и дрôбна,
А людямъ все здасть ся и для нихъ потрѣбна.

Павло Свôй.

---

6. Дѣдъ и смерть.

Дѣдъ якъ вязку дровъ извѣвъ,
То пôдъ нею ажь присѣвъ.
„Доле-жь моя!“ каже собѣ,
„Лучше бъ було въ темнôмъ гробѣ,
Якъ на свѣтѣ бѣдувати,
Весь вѣкъ тяжко горювати...
Колибъ Богъ давъ хутше вмерти—
Прійди, прійди, моя смерти!“
Ажь тутъ зъ лѣса щось шелесть:
Смерть съ косою вже и єсть.
„Чого хочешь небоже?
Смерть всѣмъ радо поможе.“
Дѣдъ поглянувъ — затрусивъ ся,
Низенько ѣй поклонивъ ся:
„Зробѣть,“ каже, „менѣ ласку,
Та задайте сихъ дровъ вязку.“

Павло Свôй.

7. Коминъ и ворона.

На бѣлый коминъ ворона сѣла;
А вôнъ до неи: „Яка-сь ми бѣла!“
Поколысалась, въ него зазрѣла,
Три разы кракла, тай вôдповѣла:
„„Бѣлый єсь зъ верха—вчера та нынѣ,
А въ серединѣ?...
Я не кажу, що я бѣла.““
Єще кракнула и злетѣла.

Л. Данкевичъ.

---

8. Батько та сынъ.

„Ей Фе́дьку, вчись! ей схамени́сь!“
Такъ панъ-оте́ць каза́въ своѣй дити́нѣ:
„Шану́й ся! бо бо́гъ-ме́ коли́сь
Тму-, мно-, здо-, тло- — спишу́ по спи́нѣ!“
Федько́ не вчився — и ско штова́въ
Бере́зовои ка́шки,
Та впять не вчився и пустова́въ:
Поби́въ шибки́ и фля́шки;
И щобъ не скоштова́ть одъ ба́тька рôзочо́къ,
Вôнъ рôзку вергъ въ огóнь та самъ схова́вся въ куто́къ...
Ажь ба́тько за чубъ хапъ! — и не знайшо́вши рôзки
Друко́мъ Федька́ изъ ще́сть разо́въ опереза́въ.
Тогды́ Федько́ крôзь сле́зки
Такъ ба́тькови сказа́въ:
„Коли́бъ було́ знати́, що яспидска дручи́на
Такъ ду́же докуча́', не Ва́ша я дити́на,
Коли́бъ я такъ роби́въ:
Я бъ вергъ дручо́къ въ огóнь, а рôзки бъ не пали́въ.“

П. Артемовскій-Гулакъ.

---

9. Дядько на звôнници.

Вылѣзъ мôй дядько на звôнницю
Та знай, кричить: „Отсе комедія яка?
Всѣ люде на земли мовь тѣ перепелицѣ:
Здаєсь, найбôльшій зъ нихъ не бôльшій пятака.
Гей, гей! яки́-жь они дрôбненькі!
Такъ ось, коли я ихъ, якъ треба, розцôзнавъ.“
А мимо йдучи хтось на дядька показавъ
Та истинно мене спытавъ:
„Що се таке, чи щуръ, чи воробець маленькій?“

Е. Гребінка.

---

10. Вовкъ та мышеня.

На поли вовкъ овечку взявъ,
Потягъ сердешную въ дуброву —
Не на розмову.
А щобъ изъѣсти: вôнъ бажавъ
Мясця свѣженького давненько.
Отъ взявъ овечку, обôдравъ,
Якъ знавъ,
Та заходивъ ся хорошенько
Мясце пôдъ дубомъ уминать, —
Ажь на зубахъ кôстки трѣщать.
Ѣвъ вовчикъ, ѣвъ, ажь утомивъ ся,
А все таки всёго не зъѣвъ.
Гаразденько удовольнивъ ся.
„Нехай вже,“ каже, „другимъ разомъ!“
Мясце травицею прикрывъ,
А самъ спôчнути лягъ тымъ-чáсомъ...
Неначе панъ якíй лежить.
А мышенятко пôдъ вербою
Почуло, що мясце пахтить,
Та и крадеть ся мѣжь травою.
(Яке мале, а вже й хитрить!)
Отъ помалесеньку пôдкралось,
Взялó мясця та у дупло сховалось.
Угледѣвъ вовкъ — дарма що спавъ, —
И на весь гай гукать почавъ:
„Ой лелечко! ратуйте, поможѣте!
Ловѣте злодѣя, держѣте!
Добро моє покравъ!...“

Л. Глѣбóвъ.

---

11. Левъ та мышь.

Старенька мы́ша горювала —
Ѣй бѣднôй нѣгде було жить,
Головоньки на старôсть прихилить:
Сама собѣ по свѣтови блукала...
Дѣтóкъ немá: були колись,
Теперечки по свѣту розбрелúсь...
Однымъ одна зосталась мати!
Отъ и пôйшла она звычáйненько прохати,
Щобъ левъ въ дуплѣ дозволивъ ѣй
Самотнôй и старôй
Хазяйство завести́ маленьке,
Бôля Ихъ Милости близенько.
„Хочь сила всѣмъ страшнá твоя,

Хочь панъ ты," каже, „мѣжь панами,
Та хто зна', що́ ще буде зъ нами?
Въ пригодѣ, може стану й я..."
— „Хто? ты?" левъ заревѣвъ: „така погана
Мене, такого пана,
Сюды задурювать прійшла?...
Пôйшла́!!
Бачь, теревенѣ розпустила!
Втѣкай, поки ще цѣ́ла!" —
Злякалась мыша, та притьмомъ,
По-мѣжь травою, лопушкомъ
Съ переполоху почухра́ла
Туды-сюды — й зъ очей пропала.
А левъ пôйшовъ поживы розглядать,
Та у тенета якось й поймавъ ся.
Рвонувъ вôнъ разъ — тенета не трѣщать;
У друге, третє—нѣ!.. Вже якъ не силкувавъ ся,
Якъ не ревѣвъ,
И не вертѣвъ,
А все таки не вывертѣвсь: зôставъ ся!
Прибѣгли люде; узяли́,
Звязали бѣдного, тай повезли́
По ярмаркамъ въ желѣзнôй клѣтцѣ,
На диво свѣтови всёму́.
(Мабуть були́ нѣмецкі́ митцѣ.)
Прійшло ся гôрко бѣдному єму...
Згадавъ про мышу, що́ она казала,
Тай ду́ма' плачучи: „Якъ бы она була,
Загинути менѣ дурному бы не дала,
Тенета бъ всѣ попрогрызала...
И я бъ гулявъ теперь въ зеленому гаю
Мовь у раю..."
А самъ, сердечный, слѣзонькі́ ковтає:
Є каянє, та воротя не має!

Л. Глѣбовъ.

---

12. Вовкъ та ягня.

На свѣтѣ вже давно ведеть ся,
Що низшій передъ высшимъ гнеть ся,
А бôльшій меншого тусає
За тымъ, що силу має.
А щобъ сю правду показати,
Хочу вамъ байку росказати.

У лѣтку, са́ме середъ дня,
Пустуючи мале ягня

Само́ забило ся до рѣчки
Напити ся водички.
Отъ чи пило́, чи нѣ, — глядить:
Ажь суне вовкъ такій страшенный
Та здоровенный,
Та такъ прямѣсенько й бѣжить
До бѣдного ягняти.
Ягнятку нѣкуды втѣкати,
Стоить сердешне та дрожить.
А вовкъ, звычайно дужшій, та кричить
(Вонъ, щобъ усе́рдитись, найшовъ причину):
„На що ты, вражій сыну,
Тутъ каламутишь берегъ мой,
Та сунешь но́съ поганый свой
У чистую отсюю воду?
Та я тобѣ за тую шкоду —
Ты знаешь, що зроблю́?
Якъ муху задавлю!“
— „Нѣ, паночку,“ ягня ему мовляє:
„Водицѣ я не сколотивъ,
Ба ще й не пивъ;
А хочь бы й пивъ, то шкоды въ то́мъ не має,
Бо я стою зовсѣмъ не тамъ,
Де треба пити вамъ,
Тай ще вода одъ васъ сюды збѣгає.“

„Такъ се я лгу?“ тутъ вовкъ ему гукну́въ:
„А бачь! еще й базѣкать стало!
Такого ще поганця не бувало!
Здаєть ся, ты й поза-торо́къ тутъ бувъ
Та пакости менѣ робивъ. Тривай же!
Ты ду́маешь, що я забувъ?“
— „Помилуйте!“ ему ягнятко каже:
„Я на́ свѣтѣ ще й года не проживъ!“ —
„Такъ братъ твой бувъ.“—„Нема братовъ.“—
„Такъ може батько,
Коли не дядько...
Або хто небудь зъ вашихъ бувъ....
Хиба не знаю я, не чувъ,
Що вы усѣ мене бы зъѣли,
Якбы зловили?!
Собаки й вовчарѣ твои —
Усѣ вы вороги мои;
Одъ васъ менѣ житя не має...
Ще мало я терпѣвъ?“

— „Такъ чимъ же я вамъ досади́въ?“
Ягнятко пла́чучи пытає.

„Цыть, пакостне! либонь не знає...
Ще й огрызаєть ся щеня!
Що́ ты за птиця?! ты — ягня!
Якъ смѣло ты мене пытати?
Вовкъ може ѣсти захотѣвъ!
Не вамъ про тее все казати!“

И вовкъ ягнятко задавивъ...
На що єму про тее знати,
Що може плаче бѣдна мати,
Та побиваєть ся якъ рыбонька объ лѣдъ:
Вонъ вовкъ, вонъ панъ — єму не слѣдъ!

Л. Глѣбовъ.

---

13. Ходячій звонъ.

(*Сказочка пбсля Гёте.*)

Бувъ хлопчикъ разъ, що́ не хотѣвъ
Ходити въ церковь Божу;
Прійшла недѣля — вонъ летѣвъ
Въ поля́ по бездорожу.

Сказала мати: „Звонъ біе́,
Иди до церкви пильно,
Єсли не пойдешь — вонъ прійде́
И возьме тя насильно.“

Но хлопчикъ ду́мае: „Ось звонъ
Высоко на звонницѣ...“
И вже бѣжить на поле вонъ
Мовь водъ школьной лавицѣ.

И звонъ, наскучный звонъ не бє;
Мати огонь розводить.
Но, Боже! полемъ щось иде —
Ай страшно! звонъ то ходить.

Вонъ суне ся все скорше — тамъ,
Ивась дрожить и ныє,
Бѣжить, куды? не знає самъ,
Ахъ, звонъ єго прикрыє!

Однакожь правый путь найшовъ
И черезъ бо́ръ, пустыню
Що-силъ втѣкавъ — и ось войшовъ
У церковь, у святыню!

Съ тои поры навчивъ ся вôнъ
До церкви все ходити,
Коли ударить первый звôнъ —
Не дасть ся вже просити.

Б. А. Дѣдицкій.

---

14. Пещена дѣтина.

„Ей мати, мати! не пести такъ сына!
Бѣдна на свѣтѣ пещена дѣтина;
Бо свѣтъ не батько, а доля не ненька,
Не вздержить бурѣ билина мягенька.“
Казали люде, говорили сваты,
Даремнѝ слова, не слухала мати;
Пестила сына, плекала сваволю,
Хоть люде съ того вѣщали недолю.
Хоть отець просить, хоть и суровѣє,
Неплатна гроза, мати своє дѣє.
Крестика съ церкви забагъ пестѣй съ-тиха,
А крестъ, чи правда? то ворожба лиха;
Крестика съ церкви, а дѣтинцѣ дати!
Щобъ ѣй солодко було вспоминати
За дôмъ, за мамку; дость буде мозолы,
Якъ колись пôде вôдъ мамки до школы.

И пôйшовъ Стасьо до школы до мѣста, —
Хоть недалеко, плакала невѣста;
Но єще бôльше дѣтина рыдає
Надъ азбукою, ажь ся серце крає.
И що день гôрше, бо що день укоры
За самоволю, за дѣтиннѝ споры
Зносить хлопчина, и що день бѣднятко
Бѣжить за мѣсто, чи не ѣде татко;
И щодень личко зливає слезами:
Не ѣде татко, не видати мамы!

Надôйшли свята, Рождество Христово,
Донесла мати нещастноє слово:
„Поѣдешь, Стасю, до дому на свята,
До своєй мамки, до рôдного тата.“

Подули вихры, потисли морозы,
Взрокъ въ вôкнѣ Стася, въ очахъ дрôбнѝ слѣзы:
„Ой не приѣздить мôй татко по мене,
Ой Боже, Боже! нене моя, нене!“
— И не приѣде, озвавъ ся хтось съ-тиха,
На таку метѣль доѣздивъ бы-сь лиха! —

Рекла ся гадка, щось шибло въ дѣтину;
Обтерла очка, вхопила шапчину,
И гдесь побѣгла, нѣбы якъ до школы.
Заходить сонце, накрывають столы,
Бо Святый Вечеръ; — глядають хлопчины
Въ мѣстѣ, по домахъ, у сусѣдъ, родины,
Розступись земле, Духу святый, Аминь!
Щезла дѣтина якъ на водѣ камѣнь.

Минули свята, настигло Стефана;
Мати до мѣста поспѣшає зъ-рана.
Утихла буря, сонце засвѣтило,
Але въ невѣсты очахъ потемнѣло.
Якась тревога лягла ѣй на груди,
И смуткомъ тисне, хоть весело всюды.
„Поганяй!“ каже: „поганяй скоренько!
Бо ми щось тяжко, щось нудить серденько!
Поганяй!“ каже, и вразъ ко убочи
На роздороже устремила очи.
„Иванку! глянь но! чого тамъ вороны
По-надъ снѣжніи шибають загоны?
Тамъ щось чорнѣесь пôдъ крестомъ въ долинѣ;
Скочь но!—крестъ Божій не мѣсце падлинѣ—
Вѣдь чіясь згуба — а може, а може
Замерзъ пяниця; лишь скори небоже!
Бо мене тягне ланцомъ до дѣтины,
И колачь теплый бѣднятку застыне.“
Побѣгъ Иванко, стає на загонѣ,
И пôдъ крестъ глянувъ и сплеснувъ въ долонѣ...
А по-надъ матѣрь воронъ заскрегоче:
„„Мы вже дѣтинѣ выдовбали очи;
Твоя дѣтина креста ся наперла,
Креста забагла,—пôдъ крестомъ умерла!““

Н. Устіяновичъ.

---

15. Чумацкй дѣти.

(За Мицкевичемъ.)

„Идѣть мои дѣти,
Дрôбненькіи квѣты,
На могилѣ станьте
Та на шляхъ спогляньте.

„Вертаєть ся зъ Дону
Чумацтва багато,
Чи не надъѣзджає
нашь рôдный тато.

„Лѣтечко минає,
А его не має,
Чогось моє серце
Ныє — заныває.

„Дощѣ попсували
Чумацкй дороги,
Колибъ не спôткали
Розбишаки вбогй!...

„Помолѣть ся дѣти
Богови святому,
Щобъ тато щасливо
Вертавъ ся до дому.“

Радѝ дѣти уволити
Материну волю,
Изнялѝсь, покопотѣли
На могилу въ полю.

До могилы припадають,
Травицю цѣлують,
А старшеньке зачинає
Молитву святую:

„Боже, тату нашь небесный!
Змилуй ся надъ нами:
Верни татуся до дому
Съ сивыми волами!

„Нехай мати середъ ночи
Тихенько не плаче,
Нехай татуся здоровымъ
У очи побачить!

„А для насъ, маленькихъ дѣтокъ,
Вчини милый Боже,
Щобъ у тата не вôднято
Гостинця въ дорозѣ.“

Щиро молить ся дѣтвора
Богови святому,
Ажь ось — „Гей, гей!“ чути въ
„Гей волы до дому!“ [полѣ,

— „Тато! тато!“ закричали
Дрôбнѝ пташенята,
Копотять єму на-сустрѣчь
Дѣвчатка й хлопята.

Хто-жь то словомъ те роскаже,
Щó дѣєть ся въ серцѣ?
Пригортає батько дѣтокъ,
Плаче и смѣєть ся.

„Що матуся? чи здорова?
Чи тяжко журилась?“
А хлопята вже по люшняхъ
На мажу схопились:

„Гей вы сивѝ, половіи!
Гей волы до дому!

Щиро мы за васъ молились
Богови святому!“

Веселить ся батько, глядя
На дѣтокъ дрôбненькихъ,
Ажь тутъ: „Пробôгъ!“ крикне зъ
Наймитъ молоденькій. [заду

Озирнувъ ся — вже бурлацтво
Волы выпрягає;
Вôнъ до друка — на-вкругъ єго
Комышникôвъ зграя.

„Молись Богу, сякій-такій,
Та давай червôнцѣ,
Выймай сукнѣ та коралѣ,
Щó накупивъ жѣнцѣ!“

— „Схаменѣть ся, люде Божѝ!
Отъ моє богацтво:
Плугъ волôвъ, чотыри возы...“
Не вважа' бурлацтво.

Байдуже й на дѣтскѝ слёзы
Комышникамъ клятымъ:
Не спускають у дорозѣ
Чумакамъ богатымъ.

„Ой берѣть же волы й мажѣ
И весь мôй пожитокъ,
Тôлько, пробôгъ, не робѣте,
Сиротами дѣтокъ!“

Святе слово — малѝ дѣти!
И яке то серце,
Щó на батькôвскѝ горячѝ
Слёзы не озветь ся?

Ажь тутъ „Стôйте!“ загукає
Комышникъ найстаршій.
„Ходѣмъ дальше паны-браты:
Се добычь не наша!“

Шарахъ зграя до байрака!
Мовь птаство шугнули.
Зрадѣвъ батько, уклонивъ ся
Въ ноги гайдабурѣ.

„Ой не дякуй менѣ брате!“
Каже гайдамака.

„Нехай буде твоя Богу
Та дѣточкамъ дяка!

„Зъ давна чигавъ я на тебе
Зъ бѣдолашнимъ брацтвомъ
— Ты худобою й достаткомъ
Вславившись мѣжь чумацтвомъ —

„Та сёгодня твоихъ дѣтокъ
Бачивъ на могилѣ,
Якъ они за свого тата
Господа молили.

„Съ-першу я смѣявсь, а потомъ
Порынули слёзы,
Якъ згадавъ о своихъ дѣткахъ
И жѣнцѣ небозѣ.

„Ой и въ мене, брате, дома
Є дѣти маленькй,
И за мною тужить плаче
Ихъ безщастна ненька.

„Вертайсь, брате, до господы;
А вы, дробнй дѣти,
За мою погибшу душу
Господа молѣте!“

П. Кулѣшъ.

---

16. Полонъ татарскій.

(*Народна дума.*)

Що́ ся въ поли забѣлѣло,
Ой чи гуси чи лебедѣ?
Теперь гуси не лѣтають,
А лебедѣ не плавають;
То Татары полонъ женуть:
Оденъ полонъ зъ жѣночками,
Другій полонъ зъ дѣвочками,
Третій полонъ зъ дѣточками.
Стали кошомъ пòдъ Ярышомъ,
Та взяли ся паювати;
Дѣвка впала парубкови,
А тещенька зятенькови.

Взявъ вòнъ єѣ по-при коню,—
Ой кòнь бѣжить дорогою,
А тещенька терниною;
Назадъ себе поглядае,
Кровця слѣды заливае,
Чорный воронъ залѣтае,
Тоту кровцю испиває.

Приѣзджае вòнъ до двору:
„Выйди, выйди Татарочко!
Привѣвъ-ємь ти невòльницю,
А до смерти робòтницю.“
А она ю тай завела,
Три роботы загадала:
Очеиьками стадо пасти,
Ручеиьками кужѣль прясти,
Ноженьками колысати.

Теща дитя колысала
И дитинѣ приспѣвала:
„Люлю, люлю, Татарчатко,
По доненьцѣ унучатко!
Бодай стадо выздыхало,
Бодай кужѣль спопелѣла,
Бодай дитя скаменѣло!“

Учувъ тото вѣрный слуга:
„Чи чули вы, паняионько,
Якъ вамъ кляла робòтниця?
Бодай стадо выздыхало,
Бодай кужѣль спопелѣла,
Бодай дитя скаменѣло!“

Ой побѣгла Татарочка,
Бѣгла боса безъ пояса,
Та вдарила по личеньку
Свою рòдну матѣноньку!
— „Ой ты доню моя, доню!
Не тòлько-мь тя годувала,
По личеньку-мь тя не била.“
„Мамко-жь моя старенькая,
По чѣмъ же-сь мя изпòзнала,
Що-сь мя доненьковь назвала?“
— „Въ недѣлю-сь барвѣнокъ брала
Тай ся пальчикъ вòдрѣзала,
И потому-мь тя пòзнала.“

„Мати моя, мила мати!
Скидай съ себе тіи латы,
Возьми дорогіи шаты,
Будешь зъ нами панувати.“

— „Лѣпшій мои вбогій латы
Нѣжь дорогій твои шаты,
Я не хочу панувати,
Пôйду въ свôй край загибати.“

„Слуги-жь мои тай вѣрніи!
Пряжѣть конѣ вороніи,
Везѣть мамку въ ей краѣ!“

---

17. Старець.

Вѣтеръ передзимный, вогкій и студеный
Въ дубровѣ изсохлымъ листємъ шелестить;
Съ торбиною старець иде похиленый,
Листъ жовтый, червоный шумить, хрупотить.

„Колись то,“ вôнъ шепче, „за вôтця и неньки
Возили въ сю пору, складали стôжки,
Була тогды хата, сады зелененькій,
Сѣнце и скотина, огородъ, пчôлки.

„Умерли! — пропала худоба, хатина,
И по миру старцемъ пустили мене,
Схиляю головку якъ тая билина,
Всякій якъ чужого вôдъ себе жене.

„Тыраюсь по селахъ, ночую край тыну,
Чужіи и села и хаты и тынъ;
Хиба може вѣтеръ въ лихую годину
Въ степу поховае, — не бовкне и звôнъ.

„Я прійду до села въ недѣленьку въ ранцѣ,
Одну менѣ радôсть ще Господь зберѣгъ:
Дôмъ Божій — дôмъ рôдный для Божого старця,
Зазвонять до церкви — то я на порôгъ.“

Вѣтеръ передзимный, вохкій, холодненько
Въ дубровѣ пожовклымъ листємъ шелестѣвъ,
Звонили до церкви—йшовъ старець борзенько,
Стомивъ ся, схиливъ ся—й на вѣки зомлѣвъ.

А. Метлинъскій.

---

18. Зробокъ.

(*Народна казка.*)

Знати й давно такъ
На свѣтѣ бувало:
Лихого все много,
Добра не чимало;

Бо, хочь не стямить
Жаденъ старовина,
Въ селѣ вамъ кожда
Роскаже дитина,

Якъ давно люде
Зрôбкôвъ убивали,
Знать щобы дурно
Хлѣба не псували.

Ажь ось прійшло ся,
Разъ въ одной хатинѣ,
Убити батька
Рôдненькôй дитинѣ!

Та якъ же? годѣ
Законъ не хранити,
А тутъ ще тяжше
Родича губити!

И такъ то довго
Сынъ боровсь съ собою,
Щó бъ тутъ зробити,
Съ сивовь головою?

Ажь ось на послѣдъ
Прійшла єму гадка:
Въ льоху пôдземнôмъ
Схоронити батька.

Тамъ старовина
Мавъ всяку выгоду:
Ѣвъ добру страву,
Пивъ студену воду;

И лишь людей тамъ
Пôдъ землевь не стало,
Щó вѣкъ изъ ними
Перевѣковалось;

И лишь не стало
Сонця въ темнôмъ льосѣ,
Щó такъ любенько
Свѣтило му доси;

И лишь не стало
Тамъ пташки та квѣтки,
Охъ, тай не стало
Наймильшой слобôдки!

А жаль було ще
Старцю свѣтъ лишати,
Волѣвъ сарака
Вôдъ людей ховатись.

Такъ хочь минуло
Рокôвъ ще не много,
Въ селѣ забули
Вже якось старого.

Ажь тутъ настала
Разъ весна холодна,
За нею осѣнь
Явилась голодна.

Не стало хлѣба,
Щобы голодъ збути,
Не було зъ-вôдки
Збôжа роздобути.

Тожь оболого мъ
Всѣ поля лежали,
А въ селѣ люде
Зъ голоду вмирали.

Но сынъ и въ нуждѣ
Памятавъ на батька,
И жививъ старого
Зъ малого остатка.

Але якъ вже ось
Анѣ на оборѣ
Рога не стало,
Нѣ муки въ коморѣ;

Не таивъ довше
Старцю сумной вѣсти,
И сказавъ ясно,
Що не ма що ѣсти,

Анѣ на засѣвъ
Зерна де дôстати:
„Отъ,“ каже, „прійдесь
Зъ голоду вмирати.“

— „Ой сынку, сынку!
Послухай старого:
Збери солому
Зъ обôйстя цѣлого.

„Обôдри стрéху
Съ хаты и стодолы,
Порозтрясай то
По лугахъ, по поли...

„Иди послухай
Розуму слабого,
Побачишь, сынку,
Щó то буде съ того!“

Сынокъ послухавъ,
Щó му батько радивъ,
И всю солому
Зъ обôйстя згромадивъ;

Несе на загôнъ,
Трясе, розгортае;
„Щó тото буде?“
Самъ себе пытае. —

Зима минула,
Снéги розтаяли,
Пташки воскресну
Пéсню заспéвали.

Розпуклись лозы,
Розвилась вербина,
И зôйшло жито
Якъ та кожушина.

Люде ся сходять:
„Гей, чудо та диво!
Нé оравъ, нé сéявъ,
А зродила нива!“

Зôйшлась громада,
Въ корчмé нараджаeсь,
Доброго сына
На судъ призывае.

А старшина го
Пытае сердито:
Зъ-вôдки у нéго
Таке взялось жито?

„Признай ся, годé
Довше затаити:
Всé люде видять,
Що-сь несамовитый!“

— „Ой нé, панове!
Не бéсовска сила
Мене такои
Сéйбы научила!

„Ось я роскажу,
Якъ то все ся стало
И зъ-вôдки жито
На нивé ся взяло.

„Годé ми було
Законъ вашь хранити,
Бо якъ же-жь батька
Сынови губити?!

„Тому сховавъ я
Пôдъ землею тата,
И за те дéло
Ось яка заплата.

„Бо вôнъ казавъ ми
Солому носити,
Тай по загонахъ,
По лугахъ стелити.

„Съ тои соломы
Зôйшло таке жито,
Що, знати, буде
Намъ всéмъ уже сыто.“

Старшина слухавъ,
Кивавъ головою;
Громада щось тамъ
Вела мéжь собою.

Наразъ всé встали,
И старшина давъ знати,
Що вже не вôльно
Старыхъ убивати.

„Въ насъ,“ каже, „сила,
Панове громада;
Но въ старыхъ розумъ,
И добра порада!“

Володимиръ Шашкевичъ.

19. И старому придасть ся школа.

(Народна казка.)

На славнôмъ Подôлю,
Тамъ где хлѣбъ по кôлю,
Гдесь недалеко Чорткова,
Живъ кметикъ заможный,
Статочный, побожный,
Софронь Крутиголова.

Були въ него статки
И всякî достатки,
Коровы, конѣ и волы;
Хоть робивъ триднѣвку,
Не знавъ переднôвку,
Не бракло хлѣба нѣ соли.

Чи буддень, чи свято,
Завсе тамъ богато
Накрытî стояли столы;
И бѣднымъ щось пало,
И на свѣчку стало
Передъ святого Николы.

А були въ Софроня
Пять сынôвъ и доня,
Й тѣшивъ ся ними мовь днинѣ;
И въ своєй любови
Не важивъ би крови
Дати съ-пôдъ серця дитинѣ.

И думавъ бувало,
Промышлявъ немало,
Щобы имъ доля готова;
Такъ що люде съ того
Прозвали старого
Нѣбы въ глумъ: Крутиголова.

И пройшовъ всѣ хаты
Тай розôславъ сваты
До найбогатшихъ въ обзоры,
И роздѣливъ въ части
Сыноньками и Насти
Послѣднî роги зъ оборы.

А всѣхъ роздавъ зъ дому,
Лише Гнату свому
Батькôвску землю давъ въ вѣнѣ,
Щобъ собѣ спочити
И кости зложити
При наймолодшѣй дитинѣ.

Ой, тай и живъ красно,
Весело и щастно
Якъ въ квочцѣ середня звѣздка;
Сынъ шановавъ тата,
Любили внучата,
Выгоды несла невѣстка.

Була мила днина,
Була и гостина,
Якъ прійшли другîи дѣти;
Бувъ часъ и спôчнути,
Въ полудне заснути,
На печи кости нагрѣти.

Но треба вамъ знати,
Що Софронь лежати
Не привыкъ въ буддень нѣколи:
Нѣмъ ще сонце зôйде —
Старый першій выйде,
Робить якъ наймитъ на поли.

И всѣмъ ще до того
Въ корысть сына свого
Дававъ до працѣ принуку;
А якъ нôчь настала,
То невѣстка спала,
А дѣдо колысавъ внуку.

И робивъ що силы,
А достатки плыли
До хаты Гната росою,
Такъ що другî дѣти
Стали завидѣти,
Що все йде брату рукою.

А все лишь за тата;
Божь-то мало Гната
Видѣвъ хто съ плугомъ на ролѣ,
Съ косою на нивѣ,
А съ серпомъ при жнивѣ,
Съ цѣпомъ, вѣячковь въ стодолѣ.

„Ой Тату миленькій!
Чому ты бѣдненькій
Силу такъ тыраєшь въ зною?!“
Казали разъ дѣти:
„Часъ бы вже спочити, —
А ты не маєшь спокою.

„Лиши братню хату,
Ходи до насъ Тату,
Побачишь, якъ добре ти буде!
Хиба царства зъ неба
Буде тобѣ треба,
А намъ позавидять люде.“

„„Не пôйду дѣточки,
Не пôйду квѣточки,
Менѣ тутъ добре у Гната.““
Даремнй розрады —
Прійшло и до звады:
И дѣти вытягли тата.

И ходить дѣдина
Вôдъ сына до сына,
Що року до иншой стрѣхи,
И плаче на старôсть,
Що му Богъ давъ радôсть
Зъ дѣтей, — ой плаче зъ утѣхи!

Ой, бо-жь то щиренькй,
Дѣточки миленькй,
А жены ихъ, жены, о Боже!
Ще рôкъ не минає,
Уже прибагає
Кожда для татка що може.

„До мене, Татуню!“
— „Нѣ, до насъ, Дѣдуню!
Ходила-мь до мѣста зъ-рана;
Єсть зъ медомъ горѣлка,
И пива барылка,
Перôжки, колачь, сметана!“

Дѣдомъ радôсть носить,
А родина просить,
Кожде до своєй рве хаты;
Бо где дѣдъ въ комнатѣ,
Тамъ бузьокъ на хатѣ,
Слуги не треба наймати.

Но и сила тата
Не съ крыцѣ излята,
А въ плузѣ й крыця ся злиже;
На головѣ сѣдо,
Корчить ся нашь дѣдо
Що-день и ниже и ниже.

Порохнѣють кости,
И ноги якъ трости,
А руки мовь вбитй въ кайданы;
Дѣдъ, зробокъ, маячить,
Но нѣхто не дячить
Зробка; чи правда, краяны?

Неразъ прійде съ поля
Збѣдженъ якъ неволя,
Слабый, негоденъ, калѣка;
Най-же му годинку
Дозволить спочинку
Яспѣдна, люта невѣстка.

„Татуню, по воду!
Татуню, до броду!
Татуню, помыйте мисы!
Идѣть дровъ, Татуню!
Колышѣть Гануню!
Дѣду! взяли бы тя бѣсы!!“

И взявъ ся дѣдина,
Вôдъ сына до сына,
Ходить, шукає пристани;
И ходить и плаче,
Но нѣхто не дячить
Зробка; чи правда, краяны?

Разъ иде зъ болоня
До донѣ, а доня:
„Дѣду, не твоя тутъ хата!
И я не єдина
У тебе дитина,
Иди си, иди до Гната!“

Крикнула съ порога —
И съ страху небога
Выбѣгла, сперла ворота;
А дѣдо знуреный,
Мовь громомъ раженый,
Упавъ якъ глина у плота.

Упавъ зъ горя, болю,
Оплакує долю,
Плаче про дѣти и внуки,
Що му Богъ на старôсть
Давъ зъ дѣточокъ радôсть;
Плаче — ой плаче зъ розпуки!

Надходить дякъ съ школы,
Стає по неволи,
Шепче щось дѣдови въ ухо;
Шепче тай пытає, —
Щó шепче? Богъ знає,
Бо шепче тихо и глухо.

Дѣдъ взнѣсъ взрокъ на дяка,
И зôтхнувъ сарака,
И лѣзе весельшій ко Гнату;
А Гнато все въ поли —
А старый поволи
Нишкомъ, тихонько въ загату.

И щось тамъ дѣлає,
И щось тамъ складає,
Слѣдить очима въ окола,
И носить до хаты —
Що? на що? не знати!
Хиба дякъ знає та школа.

Минула година,
Готовъ дѣдовина;
И бачь, два хлопцѣ изъ школы
Надходять ко хатѣ,
И вяжуть въ кôмнатѣ
Скриночку спору на колы.

Погнали, подули,
А колы-сь угнули,
А дѣдо за ними калѣка
Якъ може змагає,
Сусѣдъ поздровляє,
Низько, велично, зъ далека. —

Якъ повѣнь на яри,
Якъ вихоръ въ пожарѣ
Бухла вѣсть въ селѣ, на поли,
Що Софроня грошѣ
Два хлопы на ноши
Ледво занесли до школы.

Вѣсть бухла по хатахъ,
А въ братiй кôмнатахъ
Грыжа мовь въ пеклѣ и звады:
„Ты го гнала зъ дому!“
— „Нѣ, ты виненъ тому!
Пропаде праця, пропаде!“

По службѣ въ недѣлю
Панъ отець въ подвôрю,
Передъ нимъ людей громада;
Пять сынôвъ и доня
Єднають Софроня,
Выроднй дѣтица тата.

„Лиши чужу хату,
Ходи до насъ Тату,
Побачишь, якъ добре ти буде!
Хиба царства зъ неба
Буде тобѣ треба —
Нехай не смѣють ся люде.“ —

„„Лишу дѣти, лишу,
Но письмо напишу,““
Озвавъ ся дѣдо, „„и кажу:
Що тому, хто въ себе
Зайде мя, погребе,
Все то, що въ скринцѣ, вôдкажу.““

„До мене, Татуню!
До мене, Дѣдуню!“
Гудьба завыла добрана:
„Єсть зъ медомъ горѣлка,
И пива барылка,
Перôжки, колачь, сметана.“

Зашумѣли свары
Мовь вихоръ съ пôдъ хмары,
Бо дѣти рвуть ся за татомъ;
Треба було въ спôлку
Завести тыждневку,
Щобъ брата згодити зъ братомъ.

И ходить дѣдина
Вôдъ сына до сына,
Що тыждень до иншой стрѣхи;
Ходить, прибагає,
Щó збагне, все має,
И смѣе-сь тишкомъ зъ утѣхи.

Но прійшла година,
Умеръ дѣдовина;
Кому-жь честь погребу дана?
Панъ-отцю складають,
Всѣ ся зажичають,
И гребуть дѣда якъ пана.
Погребли старого
Мовь князя самого,
И ставлять столы до ладу,
И гостѣ саджають,
Стыпы выправляють,
И несуть скринку въ громаду.

И бачь, вôдчинили,
И очи влѣпили
Мовь въ гнѣздо яструбъ пташине;
Ажь наразъ на задѣ
Смѣхъ бухнувъ въ громадѣ:
Въ скринцѣ — черепя, камѣне!

Н. Устіяновичъ.

---

20. Село.

Село! — ажъ серце за нимъ гине.
Село на нашѣй Украинѣ
Неначе писанка село!
Зеленымъ гаємъ поросло,
Цвитуть сады, бѣлѣють хаты,
А тамъ и церковь, наша мати,
Неначе диво; а кругомъ
Широколистіи тополѣ,
А тамъ и лѣсъ и лугъ и поле
И синѣ горы за Днѣпромъ...
Самъ Богъ витає надъ селомъ.

Тарасъ Шевченко.

---

21. Русинъ воякъ.

Коли герой, сынъ Корсики,
Вѣкôвъ нашихъ вождъ великій,
Пôдвалины свѣта стрясъ;
А всѣ народы Европы,
Пôдъ єго звалений стопы,
Застогнали въ оденъ часъ;

Коли князѣ и престолы
Змѣняли ся зъ єго волѣ,
И не оденъ въ грузы впавъ;
Вôнъ ордами зъ-надъ Секваны
Въ довголѣтнôй, тяжкôй брани
Край Австрійскій заливавъ:

Тогды въ ровеняхъ Вероны
Для Ломбардовъ охороны
Кароль архикнязь стоявъ;
Подъ нимъ многихъ родовъ дѣти,
Якъ зобранѣ весны цвѣты,
Стерегли монарха правъ.

Межи ними — руска слава,
Гожѣ хлопцѣ съ Станислава,
Съ Коломыѣ леѓинѣ:
Полкъ Булiѣ съ хоругвою
Розпростиравъ силу свою
Въ нерозорванѣй стѣнѣ.

Вже не тямлю, якъ го звано —
Чи Арколе, чи Леняно,
Чи котре зъ итальскихъ мѣстъ:
Тамъ точивъ ся бой кервавый,
А скончивъ для нашихъ славы,
Якъ вамъ кождый оповѣсть.

День бувъ красный, весна мила
Цвѣтомъ землю пристелила,
И поранокъ золотый;
Мы готовѣ вже до бою,
Кождый зладивъ ясну зброю
И водмовивъ пацѣрь свой.

Въ рядахъ тихо, глухо, сумно,
Гейбы кождый въ своє трумно
Отворене поглядавъ;
Разъ морозъ пойде по тѣлѣ,
Кровь ударить въ лица смѣлѣ,
Ажь стрясе ся весь составъ!

Товаришѣ шепчуть прощѣ:
„Сли врагъ кулею нашѣ мощѣ
„Въ сыру землю повалить:
„Кого сей разъ не досегне,
„Най на гробъ нашь землѣ кине
„И родинѣ ознаймить:

„Що въ тузѣ за своимъ краємъ
„Въ чужѣй земли умираємъ,
„Якъ ся вояку годить;
„И съ собою той знакъ чулый:

„Що-смо вѣрнѝ царю були,
„Понесемъ на тамтой свѣтъ!“

Офицеры зъ вожда волѣ,
Роздаючи намъ паролѣ,
Додавали духа всѣмъ;
А вождъ храбрый передъ нами,
Оточеный старшинами
На конику воронôмъ,

Такъ промовивъ: „Мои дѣти!
„Нынѣ будемъ врагôвъ бити,
„Еуропы рицаря;
„Ваша храбрôсть свѣту явна,
„Страхъ гетъ на бôкъ! бо смерть славна
За вôтчину и царя!“

Нѣбы моря шумнѝ фалѣ
Всѣ ся грôмко вôдозвали,
Блысли зброевь и мечемъ:
„Що-смо вѣрнѝ, днесь докажемъ;
„Борше въ бою всѣ поляжемъ,
„Але зъ мѣсця не втечемъ!“

Чи то боры зъ вѣтромъ граютъ,
Чи ся съ шумомъ посуваютъ,
И вершками миготятъ?
Чи ся хмары гдесь урвали,
Зъ берегôвъ повыливали,
Валомъ грубымъ къ намъ летятъ?

Чи сиглы ся запалили,
Густымъ дымомъ свѣтъ затьмили,
Въ очеретахъ горитъ лôмъ?
Чи воздушнѝ Альпôвъ щиты
Хоче въ пропасть повалити
Съ чорной хмары ясный грôмъ?

Нѣ! то Франкôвъ обороты,
Нѣбы въ танецъ до охоты,
Смѣлый вождъ складае въ рядъ:
Ручна зброя и гарматы
Зачинаютъ прокидати
Густѝ кулѣ, нѣбы градъ.

Улицями середъ поля
Кукурузы, рижъ, тополя

По надъ рѣчки береги:
По сѣмъ боцѣ нашѝ роты,
А съ тамтого — нѣбы плоты
Розставленѝ вороги.

„Гурра хлопцѣ!“ загремѣло,
„Въ имя Боже, лише смѣло!“
Гомо̀нъ въ хмарѣ ся во̀дбивъ;
Курки блысли, кульки свисли,
Пушокъ пащѣ пожаръ прысли,
Дымъ ся клубомъ покотивъ...

Быстрѝ конѣ чваломъ гонять,
Шаблѣ яснѝ искры ронять,
Въ похо̀дъ гучно банды тнуть, —
Гучно, а намъ не до того:
Бо по̀дъ бокомъ не зъ одного
Пѣски теплу кровцю пють!

Крикъ, зойкъ, громомъ глушить уха,
Видъ тьмить дыму заверуха,
Середо-дня паде змрокъ:
Мы, облянѝ тяжкимъ зноємъ,
Премъ Французо̀въ сильнымъ боємъ,
Платимъ кровю кождый крокъ.

Вже олова смертна сила
Густѝ лавы прорѣдила,
Якъ поко̀съ мертвець лежить;
Зъ обохъ сторонъ многѝ страты,
Мы бємъ жваво, — лишь не знати,
Хто зъ насъ поле удержить?

Въ-то̀мъ адъютантъ дає знати:
„Хлопцѣ! моста добувати,
„Що̀ на рѣчцѣ низше — гетъ
„Ворогъ хутко зачавъ класти,
„Щобы зъ боку на насъ впасти:
„Ступай, Буля, на передъ!

„Набо̀й острый! — а ба̀гнеты
„Въ стрѣльбы сторцомъ застромити!
„Жваво! кроки подвоѣть!“
Нѣмъ ско̀нчивъ, а мы въ то̀й хвили
Густовь лавовь повалили
Вороговѝ на сустрѣтъ.

Тужь на рѣчки боцѣ лѣво̀мъ
Вже ся Франкамъ въ очи дивимъ,

И приступомъ беремъ мо̂стъ;
Рясни̂ кулѣ и ба̂гнеты
Валять мужѣвъ, якъ съ трепеты
Сильна буря жовтый листъ.

Вже-смо трупомъ загатили
Быстру рѣчку, моста взели
Кровавымъ боємъ бо̂льшу часть,
Силъ остатнихъ добуваємъ,
Тяжкій нападъ во̂дпираємъ,
Чей ся решта щастно вдасть!

Але чи ихъ чорто̂въ сила
Принесла? чи птахо̂въ крыла?
Якъ ся взяли въ ро̂внинѣ?
Гдесь тамъ низше шваліэры
Чваломъ рѣчку перебрыли,
И взяли насъ въ два огнѣ!

Смерть, погибель братя всюды,
Шаблѣ въ плечи, кулѣ въ груди,
Многій воякъ зъ моста — мыкъ!
Мутна рѣчка зъ руской кровцѣ,
А зъ нашои хоруговцѣ
Не зо̂ставъ ся лишь патыкъ.

Мы передни̂, ослаблени̂
И во̂дъ нашихъ во̂дотнени̂,
Слово: „Пардонъ!“ — не рекли;
Въ рядахъ заднихъ бо̂льшій силы,
Враго̂въ стѣны проломили,
И — — до своихъ утекли!

Насъ на мостѣ — го̂рка бѣда!
Обскочили якъ псы дѣда
Вороги и горнуть въ плѣнь;
Во̂добрали где що було,
Гверъ, ба̂гнеты, порохъ, кулю,
Нѣчимъ бити, — ану гинь!

Мы голѣручь, зъ оружиновь
Пращаємъ ся якъ зъ дружиновь,
Слеза капле доло̂вь лиць:
Такъ сто мужа зъ батальону
Гетъ займили до призону,
Якъ телята до рѣзниць.

А въ-то̂мъ зъ заду — що́ за диво?
Чи зо̂рвавъ ся вихоръ живо

И туманомъ копотить?
Ахъ! то намъ на оборону,
Кирасєрôвъ пôвъ швадрону
Черезъ поле въ чвалъ летить.

Нѣбы съ хмары разомъ впали,
Зъ рукъ чужихъ насъ вôдобрали,
Гордый ворогъ хутко зникъ:
Бо тельмомъ, якъ вода съ спусту,
Всѣхъ посѣкли на капусту,
Лишь зъ оружємъ вôзъ утѣкъ.

„А слава-жь Ти, Боже милый,
„Що живцемъ насъ хоть не зъѣли,
„Що вертаємъ хоть такî!
„Честь вояцку чей не стратимъ,
„И Французамъ ся вôдплатимъ:
„Ще здоровî кулаки!“

А комендантъ насъ въ двѣ лавы
Гетъ за фронтомъ тамъ поставивъ:
„Вы беззбройнî стôйте тутъ,
„Щобы ворогъ не взрѣвъ люки!“
А мы поспускавши руки
Дивимо ся, якъ насъ бють!

Осина му! Французъ лютый
И тутъ не дасть вôдотхнути:
Такъ насъ дуже полюбивъ!
Не дость, що намъ побивъ муже,
И забравши все оруже
Ще зъ насъ дурнѣвъ поробивъ;

Скоро зазрѣвъ — сюда — туда,
Що коло насъ грубше люда,
Выцѣливъ на насъ пушки:
Цѣлѣсенька батерія
Зарычала нѣбы змія,
Летять кулѣ якъ грушки.

Ледво кôлька хвиль минає,
Огень дужше докучає,
Видимъ близько нашъ конецъ:
Куля кулю постигає,
Мужь по мужу полягає,
Нѣбы Сѣчня пластовець!

Адъютанта слова чути:
„Тамтыхъ треба въ бôкъ цофнути,

„Бо цѣль взяли вороги;
„Они, зъ зброѣ обголенй,
„Стоять нѣбы осудженй,
„И погинуть до ноги!“

Иншй старшй надбѣгають,
Бриґадирю предкладають,
Конче насъ взяти хотять;
А бриґадирь цапу — лапу!
Розкладає якусь мапу:
„Такъ плянъ каже, най стоять!“

Падоньку нашь нещасливый!
Чого-жь мы ще тутъ дожили,
Такій плянъ — ай, гôркій свѣтъ!
Якъ вôвця пôдъ нôжь лягати,
И безъ пôмсты умирати —
А чи-жь то ся такъ годить?

Ще насъ вôсѣмдесять чтыри,
Якъ быдлята на офѣры
Стоимо безъ оружинъ:
Въ-тôмъ выскочивъ съ першой лавы
Пôдъофициръ, леґинь жвавый,
Гдесь съ-пôдъ гôръ попôвскій сынъ:

„Ану хлопцѣ! намъ то знати,
„Чи сякъ — чи такъ умирати!
„Разъ умре, хто-сь разъ родивъ!
„Припôмнѣть си, якъ то дома:
„Где чупрына гей солома
„Летить въ бôйцѣ по-пôдъ стôлъ!

„Або въ празникъ при охотѣ,
„Або въ танцю по роботѣ,
„Най но васъ хто зачепйть:
„Вы свѣдомй той роботы,
„Зъ медведемъ ся побороти
„Въ полонинѣ вамъ не встыдъ!

„А тутъ руки посцускати,
„И спокôйно смерти ждати —
„Чи-жь то слава для жовнѣрь?!
„Щобы Французы — псѣ жилы!
„До одного подусили,
„Нѣбы зъ бантôвъ кури тхôрь?!

„Ану хлопцѣ! такъ по свому,
„Честну вѣсть пôшлемъ до дому —

„Най Гуцулôвъ знає свѣтъ!
„Дивѣть! онде въ виноградѣ
„Грубе тыче стоить въ рядѣ,
„Съ краснымъ кôлємъ довгій плôтъ.

„Ану!“ а самъ плюнувъ въ жменѣ,
А мы роємъ, гей шершенѣ,
Повалили за нимъ въ чвалъ;
Кождый вырвавъ, що́ мôгъ скоро:
Тычку, кôлъ, або пôдпору,
Щобы въ руки щось дôставъ.

„Теперь далѣй въ имя Бога!
„На Француза намъ дорога,
„Що́ насъ люто доси бивъ!“
Мы ся всѣ перекрестили,
Зъ вѣтромъ на вдогôнъ пустили,
Ажь ся порохъ закуривъ.

Вже-смо близько — а въ тôй хвили
Ясній люнты засвѣтили,
Явна, але славна смерть!
Они мыслять, що варяты
Бѣжать съ кôлємъ на гарматы,
И ще собѣ строять жєртъ!

Бъ бôйцѣ жарту мы не знаємъ,
Чимъ разъ близше пôдбѣгаємъ,
Вже-смо кôлє пôднесли:
Ахъ, якъ сыпнуть съ пушокъ разомъ!
Десять нашихъ стелять плазомъ,
Ажь землею потрясли!

А мы скокомъ на ляветы:
Якъ зачнемъ кôлємъ валити,
Кого-смо лишь засягли!
Хоть намъ кляли и квичали,
Вже пушокъ не набивали,
Всѣ до ноги полягли!

„Такъ вамъ треба, лютій дѣти!
„Знайте, якъ кровь руску пити,
„Теперь землевь закусѣть!
„Многій зъ вашихъ рукъ померли,
„И намъ єсте честь выдерли,
„Такъ ся воякъ кривды мстить!“

Скорше конѣ припрягаємъ,
И съ пушками вôдбѣгаємъ,

А Французôвъ густый рôй
Тужь за нами, а мы далѣй
Якъ Мартовй зъ вихромъ фалѣ
Забѣгаємъ за фронтъ свôй.

Хоть маленьке наше дѣло :
Цѣле вôйско покрѣпило,
Въ сумныхъ свѣжій духъ вступивъ ;
„Вразъ до бою !“ закричали
Цѣлымъ горломъ ґенералы,
„Неприятель пôдступивъ !“

Тутъ зачавъ ся на баґнеты
Бôй кервавый и завзѣтый,
Якъ згадаю — ще ми страхъ !
Сонця лучѣ вже згасали,
Нѣмъ нашй врагôвъ прогнали
И побили гетъ на прахъ !

Мы тымъ-часомъ якъ на грани ,
Обвиваємъ свѣжй раны
Лахманами нашихъ шатъ :
Бо французкй канонѣры
Шаблями насъ густо зрыли,
Нѣмъ потахли вôдъ гарматъ.

Супочинокъ нашь минає ,
Бо полковникъ надлѣтає,
Сопе, якъ въ кузни мѣшокъ ;
Кричить, сварить, що му силы,
А не видить, що-смо взели
Вôдъ Французôвъ шѣсть пушокъ !

„Якъ вы смѣли безъ бефелю
„Ити зъ мѣсця въ таку хвилю
„Чувши : „стôй !“ на кождый крокъ ?
„Теперь кождому куіону
„Кажу дати безъ пардону
„Тугихъ пятьдесять палокъ !

„А фельдвебель зуховатый,
„Щó смѣвъ другихъ бунтовати,
„Зухвальствомъ си скопавъ гробѣ :
„Авдитора судъ воєнный
„Осудить єго провины,
„И дôстане кулевь въ лобъ !

„Тутъ маєте рядомъ стати,
„Щó ся стане, мовчки ждати,

„Судъ вамъ заразъ обвѣстить.“
Отъ таке-жь! За наше жито,
Якъ то кажуть, ще насъ бито!
Гôркій же нашь темный свѣтъ!

И вже бубны съ плечій зняли,
И капралѣвъ поскликали:
Конче бити, тай въ сей часъ!
Въ-тôмъ летить штабъ генеральный,
Въ серединѣ вождъ начальный,
Зъ боєвища впростъ на насъ.

И пытають: „Щó такого?
„За що въ судѣ люда много?
„Хто зъ нихъ и що провинивъ?“
А полковникъ —страхъ згадати! —
Якъ начне имъ повѣдати,
Ажь кождый зъ насъ остовпѣвъ!

Тутъ фельдвебель припнявъ борту
И просить ся до рапорту,
Кладе руку на чоло.
Всѣ цѣкавй, щó приносить,
А вôнъ смѣло все голосить
Такъ до крыхты, якъ було.

Въ кôнци мовить: „Такъ зухвало
„Серце наше не бажало
„Зъ мѣсця бою утечи;
„Але гнавъ насъ жаль розпуки,
„Щó нема що взяти въ руки,
„Щобы братямъ помочи.

„Отъ, стоять тотй гарматы,
„Щó удало ся намъ взяти,
„Осьде раны, весь нашь блудъ!
„Мы послушнй для старшины,
„Отечества вѣрнй сыны,
„Пріймемъ вдячно правый судъ!“

Въ тôмѣ прискочивъ къ намъ близенько
И промовивъ лагôдненько
Кароль, вождъ нашь, архикнязь:
„Послушеньство здобить зброю,
„Покрѣпляє силы въ бою,
„Заручає намъ звытязь!

„Слибы-сте то въ иншѣй цѣли
„Въ такôмъ разѣ учинили,
„Строгій судъ бы на васъ впавъ;
„Але взявши на розвагу
„Вашу вѣрнôсть и вôдвагу
„И той чинъ, щó ся удавъ,

„Вертаємъ вамъ честь повинну,
„Вôдпускаємъ всю провину:
„Славна ваша храбрôсть будь!
„На памятку тои хвилѣ,
„Где-сте врагôвъ побѣдили,
„Крестъ оздобить вашу грудь!

„Всѣхъ о степень посуваю,
„Нагороду прирѣкаю,
„А що сотникъ вашь упавъ,
„Сей фельдвебель, щó провадивъ
„Васъ до славы и не зрадивъ,
„Єго мѣсце днесь занявъ!“

—„Віватъ! герой най жіє!
„Щó карати такъ умѣє.
„Слава! честь му! Гурра га!“
Такъ мы грôмко закричали,
Во пôдъ нимъ лишь певнй хвалы
Есюда шли-смо на врага.

Чи правда чи небылица?
Кажуть, що сама царица
Вышивала хоругвь,
Котровь по тôмъ страшнôмъ бою
Доповнену силу свою
Булію здобила зновь.

Такъ ми Сава изъ Пôдгôря,
Старый воякъ, годенъ вѣры,
Розповѣдавъ давну вѣсть:
Хто съ книжокъ бôльше читає,
Або вôдкись лучше знає,
Най вамъ лѣпше оповѣсть.

А. Л. Могильницкій.

---

22. Писанки.

(*Повѣрє народне.*)

А съ четверга темнои нôчки
Безъ мѣсяця и безъ свѣчки
Оливная гора сіяє:
Бо тамъ Сынъ Божій у слѣзонькахъ потопає.

Къ земли припадає,
Господа благає:
„Не дай мене, Боже,
На тй муки тяженькіи...
А може, — іой Боже!
Може така менѣ доля
Вôдъ Тебе судилась?
Нехай буде Твоя воля
И царство и сила!
А може бъ можь тую чашу
Вôдъ мене узяти?“

Не можь було... Замучили. —

А Божая мати,
Та бѣдна, нещаслива мати,
За 'русалимомъ въ крайнѣй хатѣ
Сидить собѣ коло пéчи,
Восчикъ крає, въ черепъ мече,
И въ новенькôмъ черепочку
Топить єго на жарочку.
И восчику натопила,
И золоту кисточку купила,
И покладкôвъ свѣженькихъ, бѣленькихъ узяла,
Воскомъ уписала,
Ще й намалювала,
Вôдтакъ въ кошеликъ поскладала
Тай до Пилата поспѣшала.
За Пилатомъ на-вколѣщки ходила,
Писаночки носила
И курочку въ даруночку,
Та все благала, просила:
„Пилатѣю, воєводо,
Славный государю!
Пусти менѣ мого сына...
Одного и маю,
Лишь одного, мôй паночку,
Ѣй Богу одного!
Я ще красшихъ понапишу,

Ще красшихъ — ѣй Богу!
Ще я красшихъ понапишу...
Одного и маю...“

— Не плачь, не плачь, Пречистая!
Єго вже не має:
Уже жиды замучили. —

Къ земли повалилась
Мовь убита, — а писанки
У свѣтъ розкотились.

Ю. Федьковичъ.

23. У селѣ.

Втомивъ ся день — вже й сонце сѣло,
Миръ Божій хоче одпочить;
На дворѣ вже повечерѣло,
Вже череда въ село бѣжить.
Повагомъ тихо йде отара,
За нею съ пугою пастухъ;
Устала курява мовь хмара,
На дво́рѣ варъ займає духъ...
Жѣнки покинули куделѣ,
Идуть ове́чокъ во́длучать.
Хватають ся, щобъ на вечери
Дѣтокъ своихъ нагодувать...
Возы навючени́ копами
Вже круторогіи везуть,
Слѣдо́мъ зъ блискучими серпами
Женцѣ зъ обжи́нками идуть.
Въ вѣнкахъ дѣвчата молодіи,
У хлощѣвъ на брыляхъ квѣтки́, —
Брылѣ соломяни́ новіи,
Неначе золото блищать.
По небѣ зо́рки такъ и сяють —
Здаєть ся, честный трудъ селянъ
И зо́роньки святи́ витають,
Спѣвають ангелы: „миръ вамъ!“
И самъ Госпо́дь благословляє
Трудящій людъ въ ночи спочить....
Старый якъ лунь дѣдусь стрѣчає
Своихъ женцѣвъ ажь у воро́тъ...
Уже женцѣ вечерять сѣли,
А мѣсяць дивить ся на нихъ

И усмѣхаєсь.... Боже милый,
Якъ вéсело й менѣ на нихъ
Дивити ся й за нихъ радѣти!
Ты, Боже, трудъ ихъ наградивъ —
Не пропадає те на свѣтѣ,
Щó пóтомъ гóркимъ хто поливъ...
Старый вже „чайку“ затягає,
Розбитымъ голосомъ веде,
„Киги, киги!“ гуртъ помагає,
И по селу луна иде...
А ось „обжинныхъ“ заспѣвали,
Старый на-вприсядки пóйшовъ,
И вéсело женцѣ гуляли,
Покóль ажь мѣсяць не зайшовъ.

А. Кониській.

Б) ПОЕЗІЯ ЛѢРИЧНА.

24. Ластôвка.

Ластôвочко, щебетюшко,
Де ты вôдъ насъ, душко, йдешь?
Щó ты дѣтемъ съ того свѣта,
Съ теплыхъ краѣвъ принесешь?
— Принесу вамъ весну красну,
Принесу вамъ рожинъ цвѣтъ;
Лишь учѣть ся, дѣти любй,
Лишь учѣть ся, вчѣть! вчѣть!

Ой учѣть ся любй дѣти,
Щó наука, то й гараздъ;
Ланъ не дасть вамъ хлѣба всѣгды,
А наука всѣгды дасть.
Ой учѣть ся любй дѣти,
Наука вамъ подасть свѣтъ:
Щó зôжнеть ся, то минеть ся,
Щó ся навчить — нѣтъ! нѣтъ!

Ю. Федьковичъ.

25. Зима.

Не спѣває соловейко,
Не кує зазуля;
Весна швыдко пролетѣла,
И лѣто минуло.
Нема листя, нема цвѣту,
Зима наступила,
Бѣлымъ килимомъ все поле
На Вкраинѣ вкрыла.
Куды глянешь — снѣгъ усюды
Бѣлѣє блыскучій,
Стоять смутній, невеселй
Ти тополѣ гнучій,

Щó роскôшно середъ лѣта
Въ зелени кохались
И красою — вышиною
Такъ гордо пышались.
И береза похилилась,
Завяла калина,
Тôлько сосна середъ лѣсу
Гордо зеленѣє.
Все счорнѣло, все змарнѣло,
Мовь позасыхало,
Або спати — оддыхати
Наче полягало...

А. Конiський.

26. Лѣто.

Весело на ниву
Женчики идуть.
Дай Боже щасливо!
Женчики вже жнуть.

Жваво йде робота,
Ажь житце шумить;
Въ женчикôвъ охота,
Хто выпередить.

Снôпъ лежить при снопѣ,
Господь зародивъ! —
Буде нашь господарь
Женчикôвъ гостивъ.

Вже стоять и копы,
Вже вѣнець плетуть,
Вже несе княгиня —
Пѣсеньки поють.

Выйди, господарю!
Вѣнець выкупи,
Женчикôвъ въ домоньку
Хорошо прійми:

Щобъ нивы родили,
Богъ благословивъ,
Женчики робили,
Ты насъ все гостивъ.

И. Наумовичъ.

---

27. Зазуля.

Куку, куку!
Чути въ лѣску;
Ходѣмъ, спѣваймо,
Радо витаймо
Божу весну!

Куку, куку!
Чуємо все, —
Гаємъ, лѣсочкомъ,
Боромъ, поточкомъ
Голосъ гуде.

Куку, куку!
Птичко мала,
Що ты спѣвала?
Правду-сь казала:
Щезла зима!

И. Воробкевичъ.

---

28. Рано.

Звѣзды гаснуть, сонце всходить,
Вже збудились птички всѣ,
Соловѣйко вже заводить
При поточцѣ у гаѣ;
Жаворонки пôдлѣтають,
Мило въ воздусѣ спѣвають,
Бога величають.

Зъ звôночками худобина
На пасовиско иде,
Вся толока и долина
Вже збудилась и гуде.

Въ поле хлопцѣ поспѣшають,
На сопѣлкахъ выгравають,
Бога величають.

Цвѣтъ въ городѣ въ сонци сяє
Мовь той камѣнь дорогій,
И барвѣнокъ й тулипаны,
Рожа и гвоздикъ малый:
Всѣ до неба ся здôймають,
И мовь тиху пѣснь спѣвають,
Бога величають.

И. Воробкевичъ.

---

29. Вечеръ.

Сонце ся сховало
За высокй горы,
Тихо всё дрѣмає,
Лугъ, дуброва, боры.
Звôночокъ тамъ чути,
Мѣсяць небомъ сяє,
Въ лѣсочку маленькій
Соловѣй спѣває.

Вѣтрець протягає,
Поточокъ шепоче,
Яскраво сіяють
Зорѣ середъ ночи.

Смерека заснула,
Береза дрѣмає,
Вôвчарь на сопѣлцѣ
Сумно выграває.

Свѣтъ якъ церковь Божа,
Мирно, тихо всюды;
Вôдъ роботы, труду
Спочивають люде.
А мѣсяць якъ сторожь
На свѣтъ поглядає,
Тѣшить ся сердечный,
Що всё спочиває.

И. Воробкевичъ.

---

30. Хлопчикъ-пастушокъ.

По-надъ лугомъ, рѣчкою зеленая гора,
Зъ горы церковь съ-тиха позирає;
Хлопчикъ-пастушокъ въ сопѣлочку у рѣчки гра'
И веселенько спѣває.

Коли се зъ звôнницѣ: бовъ, дзелень и тень-телень!
Либонь дякъ спѣває смутно...
Хлопчикъ вставъ, замовкъ тай слуха': звôнъ все дзень-дзелень!
И все въ очицяхъ ему смутно.

Кого незабаромъ вкрыє Божая трава,
И той спѣвавъ колись у рѣчки...
Колись звôнъ теленькне, и по насъ дякъ заспѣва',
Хлопчикъ, хлопчикъ невеличкій!

А. Метлиньскій.

---

31. Грôбъ въ вовнахъ.

Въ Перемышли на Пôдзамчу зазуленька кує,
А на селѣ отець, мати тяженько сумує;
Ой сумує и горює, ажь ся серце крає,
И зъ розпуки ломить руки: Ивась не вертає!
„Ивасуню, пташко моя! чи ты спишь, чи чуєшь?
А съ кимъ же ты Святояньску нôченьку ночуєшь?“
— „Ой днюю я и ночую въ холоднôй водицѣ;
Не плачь тату, не плачь мамо, не плачте сестрицѣ!

Якъ рыбонька, ластôвонька по тихôмъ Дунаю,
Такъ свобôдно и я собѣ по Сяну гуляю.
Срѣбнй фалѣ що-разъ далѣй несуть мя легонько,
Не плачь тату, не плачь мамо, не плачь родинонько!
Мовь слезонька чиста струя головь ми полоче,
Дрôбный пѣсокъ, бѣлесенькій промыває очи;
А дѣвочки Русалочки зо мною танцюють,
А рыбоньки гей другоньки личенько цѣлують;
Водне зѣлє — на весѣлє, цвѣтъ лиліѣ — ложе,
Прощай отче, прощай мати — потѣши васъ Боже!“

А. Лужецкій.

---

32. То нашй любй, высокй Карпаты.

Знаєшь тй горы, дружино милый,
Щó ранкомъ миленькимъ,
Вечеромъ тихенькимъ
Сонце ихъ украшає?
Сердечно ихъ любить,
До себе голубить
И якъ мати рôдненька дбає?
Я тобѣ скажу, не трéба пытати:
То нашй любй, высокй Карпаты!

Знаєшь тй горы, дружино милый,
Де въ нéбо ясне,
Сине и крáсне
Смереки, сосны зазирають?
Бѣлыми скалами
Тéмными лѣсами
Орлы, соколы лѣтають?
Я тобѣ скажу, не треба пытати:
То нашй любй, высокй Карпаты!

Знаєшь тй горы, дружино милый,
Де въ зеленôмъ гаю
Якбы при Дунаю
Птахи, соловѣѣ спѣвають?
А въ водѣ быстренькôй
Та и студененькôй
Рыбки, пструги ся грають?
Я тобѣ скажу, не треба пытати:
То нашй любй, высокй Карпаты!

Знаєшь тй горы, дружино милый,
Де чóрнй хмары
Якбы Татары

Людемъ страхъ насылають?
Буря и грôмъ
Якъ смертельный звôнъ
Страшно и тоскно загравають?
Я тобѣ скажу, не треба пытати:
То нашй любй, высокй Карпаты!

И. Воробкевичъ.

---

33. Весна на хуторѣ.

Потеплѣло; сонце сяє,
Травка зеленѣе,
Жайворонокъ вже спѣвае,
Нагôдки й шальвія,
Чорнобрôвцѣ и кануп'рь
Сходять — божй квѣты,
И грѣють ся противъ сонця
Босенькіи дѣти.
И бабуся до унукôвъ
Старенька смѣеть ся;
Надъ малыми ластôвочка
На-округи вѣть ся!
За городомъ, на царинѣ,
Плыгають ягнята,
По-надъ рѣчкою жовтѣють
Малй гусенята;
Мѣжь вербами синесенька
Плыве Ворскла рѣчка;
Ось на липинѣ й гнѣздочко
Мостить божа птичка;
Гудуть пчолы у садочку,
Чути пѣсню съ поля...
Такъ здаеть ся, що й щаслива
Хлѣбороба доля;
Такъ здаеть ся!... подивишь ся —
Якъ въ божому раю,
Такъ-то вéсело и гарно
У нашому краю!

В. Кулікъ.

---

34. Вечѣръ въ Украинѣ.

Садокъ вишневый коло хаты,
Хрущѣ надъ вишнями гудуть,
Плугаторѣ съ плугами йдуть,
Спѣвають идучй дѣвчата,
А матери вечерять ждуть.

Семй вечéря' коло хаты,
Вечѣрня зôронька встае,
Дочка вечерять подае,
А мати хоче научати,
Такъ соловейко не дае.

Поклала мати коло хаты
Маленькихъ дѣточокъ своихъ,
Сама заснула коло нихъ...
Затихло все — тôлько дѣвчата
Та соловейко не затихъ.

Т. Шевченко.

---

35. Рôдна мова.

Мово рôдна, слово рôдне!
Хто васъ забуваe,
Той у грудяхъ не серденько,
Но лишь камѣнь маe.
Якъ ту мову можь забути,
Котрою учила
Насъ всѣхъ ненька говорити,
Ненька наша мила?!

Якъ ту мову можь забути?!
Тажь звуками тыми
Вы до Бога мольбы слали

Ще дѣтьми малыми!..
У тôй мовѣ вы спѣвали,
При грѣ розмовляли,
У тôй мовѣ вамъ минувшôсть
Нашу вôдкрывали.

Ой тому плекайте, дѣти,
Рôдненькую мову,
И учѣть ся говорити
Своимъ рôднымъ словомъ!
Мово рôдна, слово рôдне,
Хто васъ забуває,
Той у грудяхъ не серденько,
Але камѣнь має!

И. Воробкевичъ.

36. Грôбъ въ чужинѣ.

(*Пѣсня народна.*)

Стоить явôръ надъ водôю,
Въ воду похиливъ ся;
На козака пригодонька,
Козакъ зажуривъ ся.

Не хили ся, яворôньку,
Ще ты зеленéнькій!
Не журй ся козаченьку,
Ще ты молоденькій!

Не радъ явôръ хилити ся,
Вода корѣнь мыє;
Не радъ козакъ журити ся,
Та серденько ныє!

Ой поѣхавъ на чужину
Козакъ молоденькій —
Орѣхове сѣделечко
И кôнь вороненькій.

Ой поѣхавъ на чужину
Та тамъ и загинувъ...
Свою рôдну Украйну
На вѣки покинувъ.

Казавъ собѣ насыпати
Высоку могилу,
Казавъ собѣ посадити
Въ головахъ калину.

Будуть пташки прилѣтати,
Калиноньку ѣсти,
Будуть менѣ приносити,
Вôдъ родины вѣсти!...

37. Сирôтка.

На великдень, на соломѣ
Противъ сонця, дѣти
Грались собѣ крашанками
Тай стали хвалитись
Обновами. Тому къ святкамъ
Зъ лиштвою пошили
Сорочечку, а тôй стяжку,
Тôй стрѣчку купили;
Кому шапочку смушеву,
Чобôтки шкаповй,
Кому свитку... Одна тôлько
Сидить безъ обновы
Сирôточка, рученята
Сховавши въ рукавы.
„Менѣ мати куповала!“
— „Менѣ батько справивъ!“
— — „А менѣ хрещена мати
Лиштву вышивала!“ —
„„А я въ попа обѣдала!““
Сирôтка сказала...

Т. Шевченко.

38. Небо наша вôтчина.

На земли мы тутъ лишь гостѣ,
Бо спокою тутъ нема,
Безъ устанку тамъ насъ тягне
Серце наше и душа,
Де крылатѝ Херувимы
Милозвучными, чудными
Пѣснями Бога величають,
Єго славу повѣдають.

Сей свѣтъ повный недостатку
И клопотôвъ и грызотъ:
Тамъ лишь слеза высыхає,
Де на хмарахъ Господь Богъ
У красотѣ величавôй
И чудеснôй, святôй славѣ
На престолѣ тамъ цанує,
И надъ свѣтомъ всѣмъ царствує.

Тутъ на свѣтѣ намъ минають
Хутко прудко нашѝ дни,
Тутъ житє, хочь и красненьке,
Вяне, якъ той цвѣтъ весны;
Лишь тамъ будемъ вѣчно жити,
Тѣшити ся, веселити,
Де Ангелы Херувимы
Хвалять Бога со Святыми.

На высокôмъ, синѣмъ небѣ
Тамъ правдива вôтчина,
Тамъ слезъ, болести и смутку,
Тамъ журбы, туги нема:
Тому всѣ ся вразъ стараймо,
Всѣ вразъ Господа благаймо,
Щобы тамъ ся намъ добити,
Въ тôй вôтчинѣ вѣчно жити!..

И. Воробкевичъ.

---

39. Молѣть ся Богу.

Якъ раненько ся пробудишь,
На Бога згадай
И молитву щирымъ серцемъ
Къ Нему посылай;
Вôнъ учує мольбы Твои,
Ласку надôшле,
Тай въ здоровю, Божѣмъ мирѣ
Весь день промине.

Якъ недоля тя притисне,
Якъ надѣя вся
Зникла, въ безвѣсти пропала:
То довжнôсть твоя
Зновь до Бога помолитись, —
Вôнъ въ душу твою
Якъ росою зъ неба зліє
Благодать свою.

Якъ лягаєшь спочивати
У вечеръ трудный,
Зновь до Бога помоли ся:
Щобъ Господь святый
Давъ ти въ мирѣ нôчь проспати
Збудитись здоровъ,
Бо намъ Господь въ ночи, днинѣ
Защита, покровъ.

Якъ у щастю днѣ за днями
Минають тобѣ,
Якъ не знаєшь, щó то слёзы
Кровавѝ, гôркѝ:
То зновь къ небу безъ устанку
Мольбы посылай
И безмѣрну Божу ласку,
Милôсть величай.

И. Воробкевичъ.

---

40. При вôдъѣздѣ.

Ще година, ще хвилина,
И васъ вже не буде,

Заѣдете вы далеко,
Тяжко безъ васъ буде.

Стане вечеръ, и прійду я
Зновь у бѣлу хату,
И почну я теплымъ словомъ
Про васъ споминати.
Нагадаю про ту пору,
Якъ разомъ сидѣли,
Якъ дивились пильно въ очи,
Якъ слова нѣмѣли;
Якъ спорились, якъ сварились,
И якъ ворожили,
Якъ смѣялись, пустовали,
Якъ въ школу ходили;
Тіи горы Павленьскіи,
По котрымъ ходили,
Тѝ дорѝжки вузенькіи,
По котрымъ блудили...
Споминайте и вы мене,
И бѣлую хатку,
Споминайте невеличку
Та щиру громадку;
И на память у садочку,
Щобъ насъ не забути,
Насадѣть вы барвѣночку,
Любистку и руты;
Якъ барвѣнокъ почорнѣє,
Зеленѣть устане,
То прикмета, що вже мене
На свѣтѣ не стане...

А. Конiськiй.

---

41. Дитина.

Чогожь бо ты плачешь, дитинонько мила?
„Ахъ неченко утко, котюга вкусила!“
Коли вѝдъ котюги такій тобѣ жасъ,
То ще ты на свѣтѣ заплачешь неразъ!

Ю. Федьковичъ.

---

42. Веснѝвка.

Цвѣтка дрѝбная
Молила неньку,
Весну раненьку:
„Нене рѝдная!
Вволи ми волю,
Дай менѣ долю:
Щобъ я зацвила,
Весь лугъ скрасила,
Щобы я була
Якъ сонце ясна,
Якъ зоря красна,
Щобы-мь згорнула
Весь свѣтъ до себе!“
— „Доню голубко,
Жаль менѣ тебе,
Гарная любко!
Бо вихоръ свисне,
Морозъ потисне,
Буря загуде;
Краса змарнѣє,
Личко счорнѣє;
Головоньку склонишь,
Листоньки зронишь,
Жаль серцю буде.—“

Маркіянъ Р. Шашкевичъ.

---

43. До землякѝвъ.

Учѣте ся, браты мои,
Думайте, читайте,
И чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матѣрь забуває:
Того Богъ карає,

Чужѝ люде цурають ся,
Въ хату не пускають;
Свои дѣти мовь чужіи; —
И не має злому
На всѣй земли безконечнѣй
Веселого дому.

Т. Шевченко.

---

44. Трудись и молись.

Щасливый край,
Где обычай
У трудахъ шукати славы;
Тамъ вѣчна ярь
И Божій даръ,
За голодъ нема обавы.

И нива тамъ,
И купця крамъ
Золота родить до волѣ,
И ремесло,
Топо́ръ, весло
Не знають нужды, недолѣ.

Где праця, зно́й,
Тамъ супоко́й
Въ серцю, сусѣдствѣ, ко́мнатѣ,
Честь въ груди бє,
Личко цвите,
Гаразд ъ вє бузьокъ на хатѣ.

Н. Устіяновичъ.

---

45. Псаломъ I.

Блаженый, хто туды не ходить,
Де раду радять нечестивѝ,
Хто стежку грѣшнико́въ минає,
Середъ лукавыхъ не сѣдає;
А прихиляєть ся до Бога,
Любуєть ся въ єго законѣ,
Про заповѣдь єго святую
И день и но́чь собѣ мѣркує.

И буде во́нъ якъ добре древо,
Посаджене коло крыницѣ,
Що́ въ по́ру плодомъ процвитає
И листъ єго не опадає:
Що вонъ не робить, що не творить,
Госпо́дь єму допомагає.

* * *

Не такъ, не такъ ледачимъ буде:
Почезнуть, якъ пылина въ поли;
Якъ вѣтеръ пылъ зъ землѣ змѣтає,
Такъ слѣдъ ихъ марно погибає.

Ото-жь не встоять нечестивѝ
Противъ благихъ людей на судѣ,

И сила грѣшныхъ панувати
У радѣ праведныхъ не буде.

Господь бо праведныхъ дорогу
Изъ неба бачить, назирає;
А путь ледачій нечестивыхъ
На вѣки вѣчнй погибає.

П. Ратай.

---

46. Псаломъ V.

Почуй глаголы мои Боже,
Почуй, про що Тебе благаю,
Про що сумуючи молю ся
До Тебе, мôй небесный царю!

Почуй изъ ранку голосъ трудный,
Я зъ ранку до Тебе явлю ся,
И серцемъ чистымъ, духомъ правымъ
Твоєи милости дôжду ся.

Бо Ты не любишь злого серця,
Цураєшь ся людей лукавыхъ,
Ты ненавидишь беззаконныхъ
И погубляєшь путь неправыхъ.

Хто здрадою людей пôдходить,
Въ кого лихй, кровавй руки,
Тому гôркій конець у Тебе,
Дôзнає злющій злои муки.

Я жь милостю Твоєю, Боже,
Вôйду въ святу Твою господу,
И поклонившись въ Твоѣмъ страсѣ,
Молити 'му-сь середъ народу.

Присвѣчуй, Боже, менѣ зъ неба
Твоєю правдою святою,
И ворогамъ моимъ на зависть
Зрôвняй Твôй путь передо мною.

Нема бо правды въ ихъ розмовѣ,
Ихъ серце марне и нѣкчемне,
Ихъ груди смертю вôддыхають
Якъ сховище гробôвъ пôдземне.

Суди имъ Боже, щобъ вôдпали
Вôдъ задумокъ своихъ здрадливыхъ,
И погуби ихъ середъ рады,
Середъ ихъ змовинъ нечестивыхъ.

И звеселять ся серцемъ тихимъ
Твои прихильники благіи,
Во вѣки радоватись буде,
Хто на Тебе кладе надѣю.

Бо Ты людину неповинну
Середъ безбожникôвъ спасаєшь,
И мовь оружемъ у напастяхъ
Благословенствомъ окрываєшь.

П. Ратай.

---

47. Псаломъ XV.

Господи, хто буде жити
У Твоєму дому?
Хто осяде на Твоєму
Сіонѣ святому?

Той, хто ходить непороченъ,
Робить щиру правду;
Хто добро у серцю мыслить
Убогому брату;

Хто нѣкому, пôдлестившись,
Зла не замысляє;

Хто сусѣдови докоромъ
Серця не вражає;

Хто ледачихъ ненавидить,
Добрыхъ поважає;
Обѣцявши, забожившись,
Слова не ламає;

Хто грошима запомôгши
Лихвы не пріймає:
Оттакій нѣколи въ свѣтѣ
Смутку не дôзнає.

П. Ратай.

Змѣстъ.

I. ПРОЗА.

А) Оповѣданя.

а) Повѣстки, повѣсти, байки, казки, притчѣ.

		Стор.
1.	Добросердный коваль (*Съ Читанки М. Шашкевича*)	1
2.	Веселый пастухъ (*Зъ „Вѣнка“ Гладиловича*)	2
3.	Малярь Кузьма (*Г. Квѣтка*)	3
4.	Заблуканый хлопчина (*Съ часописьма „Дѣмъ и школа“*)	5
5.	Богомолець (*Пѣсля Хр. Шмідта*)	6
6.	Скрипникъ и вовки (*Съ Читанки Ковальского*)	7
7.	Сѣра кобыла (*Иродчукъ*)	8
8.	Дотепный судія (*Съ Читанки Ковальского*)	11
9.	Цыганъ въ гостинѣ (*Денисъ зъ-надъ Серета*)	12
10.	Приказки (анекдоты)	13
11.	Вчи лѣнивого не молотомъ, а голодомъ (*О. Стороженко*)	15
12.	Богъ знає, чимъ чоловѣка карати має (*М. Тѣмякъ*)	18
13.	Стукайте, а вѣдчинить ся вамъ (*Н. Устіяновичъ*)	21
14.	Муштрованый кѣнь (*Данило Млака*)	27
15.	Ракъ и ворона (*Яцко Балагуръ*)	34
16.	Вовкъ и телята (*Яцко Балагуръ*)	34
17.	Ученый медвѣдь (*Павло Свѣй*)	34
18.	Вовкъ и песъ (*Павло Свѣй*)	35
19.	Вѣвцѣ и вовкъ (*И. Наумовичъ*)	36
20.	Старый Сѣрко (*И. Рудченко*)	37
21.	Два браты (*О. Стороженко*)	39
22.	Дурный Ивась (*Денисъ зъ- надъ Серета*)	42
23.	Казка о убитѣй сестрѣ и о калиновѣй дудцѣ (*П. Кулѣшъ*)	45
24.	Свиридова могила (*П. Кулѣшъ*)	47
25.	Покута гайдамаки (*П. Кулѣшъ*)	47

26. Казка о смерти и рицарю (*Я. Корытко*) . . . 48
27. Цыганъ и чортъ (*Яцко Балагуръ*) 51
28. Казка о добрôмъ сыну (*Съ Читанки Сълецкого*) . . 54
29. Ялинка (*М. Старицькій*) 63

30. Два плуги (*Съ Читанки Ковальского*) 72
31. Притча о яблоцѣ (*Зъ Вѣстника*) 73
32. Приповѣсть о сѣячи (*Пôсля евангелія св. Луки*) . . 75
33. О ѣужитковаю талантôвъ (*Пôсля евангелія св. Матѳея*) 75

б) Оповѣданя зъ исторіѣ и зъ житя славныхъ мужѣвъ.

34. Початокъ Руси (*Денисъ съ Покутя*) 76
35. Князь Олегъ (*Пôсля И. Нечуя*) 77
36. Св Ольга, княгиня Руси (*Зъ „Недѣлѣ“*) 80
37. Крещенє Володимира Великого и Кіевлянъ (*А. Добряньскій*) 84
38. Святополкъ Окаянный (*Пôсля О. О. и И. Нечуя*) . 87
39. Ярославъ Мудрый (*Пôсля И. Нечуя*) 90
40. Василько, князь Теребовельскій, и Володарь, князь Перемыскій (*Денисъ съ Покутя*). 93
41. Русь Галицка за князя Володимирка (*В. И.*) . . 97
42. Ярославъ Осьмомыслъ (*Денисъ съ Покутя*) . . . 100
43. Король Данило (*Денисъ съ Покутя*) 102
44. Перші напады Татарôвъ на Русь (*Денисъ съ Покутя*) 105
45. Князь Левъ I. (*Денисъ съ Покутя*) 109
46. Русь дôстає ся пôдъ Литву и Польщу (*Пôсля Дениса съ Покутя*) 111

47. Зъ житя Іосифа II. (*Н. У. Р.*) 113
48. Дитинный вѣкъ Тараса Шевченка (*Ом. Огоновскій*) . 115
49. Шевченко на науцѣ (*Ом. Огоновскій*) 118

Б) Описы.

Описы и образы, особливо зъ исторіѣ природы, зъ ѓео- и етнографіѣ.

50. Пригоды зъ вовками (*И. Верхратскій*) . . . 122
51. Пригоды зъ львомъ (*А. Т.*) 125
52. Кертиця (*Р. Юновичъ*) 127
53. Кашавка (*И. Верхратскій*) 129
54. Где-що о кожанахъ (*И. Верхратскій*) 132
55. Хрущь звычайный або маєвый (*И. Верхратскій*) . . 134
56. Муравлѣ въ Бразиліи (*Н. Н. Устіяновичъ*) . . . 137
57. Кручокъ земледухъ (*И. Верхратскій*) 139
58. Павукъ (*Съ Читанки Ковальского*) 142
59. Бесѣда звѣрей (*Микита*) 144

60. Про горы огняні або вулканы (*У. Целевичъ*) . . 145
61. Пустыня Сагара (*Зъ „Недѣлѣ“*) 150
62. Рускій край (*Денисъ съ Покутя*) 153
63. Забытки старины на Руси (*Денисъ съ Покутя*) . . 157
64. Хôдъ до писанои керницѣ (*Н. Устіяновичъ*) . . . 158
65. Красота Верховины (*Н. Устіяновичъ*) 159
66. Вôдъ Зборова до Львова (*Н. Соколикъ*) 161
67. Перемышль (*Н. Соколикъ*) 164
68. Гошѣвъ (*Ф. Заревичъ*) 166
69. Образъ Галицкого Подôля (*Изъ „Школы“ Шеховича*) . 168
70. Пантелиха (*Изъ „Школы“ Шеховича*) 171
71. Руины стародавныхъ замкôвъ на Подôлю (*Изъ „Школы“ Шеховича*) 172
72. Степы (*За Гоголемъ*) 175
73. Харкôвщина (*О. Стороженко*) 176
74. Копальня соли въ Вѣличцѣ (*О. Л.*) 178
75. Подорожь школяря по Венецкôмъ (*Денисъ зъ-надъ Серета*) 180

76. Корабель (*В. И.*) 184
77. Про вѣтры, именно пассаты (*Е. З.*) 186
78. Хмароломъ (*М. Козановичъ*) 188
79. Звѣздарскі вѣдомости у нашихъ селянъ (*Съ Перемышлянина*) 192

В) Статъ дидактичні.

Розправы, приповѣдки, пословицѣ и загадки.

80. Честь рôльництву (*У. С. Р.*) 194
81. Календарь (*О. Л.*) 195
82. Богъ всевѣдущій (*Гр. Квѣтка Основяненко*) . . 197
83. О праци (*Съ польского*) 198
84. Любовь ближнёго (*Пôсля евангелія св. Луки*) . . 199
85. Съ приповѣдокъ Соломоновыхъ (*Гусаринъ*) . . . 200
86. Съ приповѣдокъ Исуса, Сына Сираха (*О. Л.*) . . 202
87. Народні приповѣдки и пословицѣ (*Изъ зборн. Илькевича*) 202
88. Загадки народні (I. *Зъ „Вѣнка“*; II. *Изъ зборника В. Лучакôвского*) 204

II. ПОЕЗІЯ.

А) Поезія епична.

1. Скарбъ (*Павло Свôй*) 207
2. Лисъ и ворона (*Павло Свôй*) 207
3. Чуже добро (*Павло Свôй*) 208

4. Птахъ, щупакъ и ракъ (*Павло Свôй*) 209
5. Дѣдъ и камѣнь (*Павло Свôй*) 209
6. Дѣдъ и смерть (*Павло Свôй*) 209
7. Коминъ и ворона (*Л. Данкевичъ*) 210
8. Батько та сынъ (*П. Артемовскій-Гулакъ*) . . . 210
9. Дядько на звôнницы (*Е. Гребѣнка*) 210
10. Вовкъ та мышеня (*Л. Глѣбôвъ*) 211
11. Левъ та мышь (*Л. Глѣбôвъ*) 211
12. Вовкъ та ягня (*Л. Глѣбôвъ*) 212
13. Ходячій звôнъ (*Б. А. Дѣдицкій*) 214
14. Пещена дѣтина (*Н. Устіяновичъ*) 215
15. Чумацкі дѣти (*П. Кулѣшъ*) 216
16. Полонъ татарскій (*Народна дума*) 218
17. Старець (*А. Метлиньскій*) 219
18. Зробокъ (*В. Шашкевичъ*) 219
19. И старому придасть ся школа (*Н. Устіяновичъ*) . . 222
20. Село (*Т. Шевченко*) 225
21. Русинъ воякъ (*А. Л. Могильницкій*) 225
22. Писанки (*Ю. Федьковичъ*) 236
23. У селѣ (*А. Конискій*) 237

Б) Поезія епична.

24. Ластôвка (*Ю. Федьковичъ*) 239
25. Зима (*А. Конискій*) 239
26. Лѣто (*И. Наумовичъ*) 240
27. Зазуля (*И. Воробкевичъ*) 240
28. Рано (*И. Воробкевичъ*) 240
29. Вечеръ (*И. Воробкевичъ*) 241
30. Хлопчикъ-пастушокъ (*А. Метлиньскій*) 241
31. Грôбъ въ вовнахъ (*А. Лужецкій*) 241
32. То наші любі, высокі Карпаты (*И. Воробкевичъ*) . 242
33. Весна на хуторѣ (*В. Куликъ*) 243
34. Вечѣръ въ Украинѣ (*Т. Шевченко*) 243
35. Рôдна мова (*И. Воробкевичъ*) 243
36. Грôбъ въ чужинѣ (*Пѣсня народна*) 244
37. Сирôтка (*Т. Шевченко*) 244
38. Небо наша вôтчина (*И. Воробкевичъ*) 245
39. Молѣть ся Богу (*И. Воробкевичъ*) 245
40. При вôдъѣздѣ (*А. Конискій*) 245
41. Дитина (*Ю. Федьковичъ*) 246
42. Веснôвка (*Маркіянъ Р. Шашкевичъ*) 246
43. До земляковъ (*Т. Шевченко*) 246
44. Трудись и молись (*Н. Устіяновичъ*) 247
45. Псаломъ I. (*И. Ратай*) 247
46. Псаломъ V. (*И. Ратай*) 248
47. Псаломъ XV. (*И. Ратай*) 249

ПОЯСНЕНЯ.

I. Проза.

13. Цѣле се оповѣдане взяте изъ устъ самого митрополита Григорія Яхимовича, котрый згадками зъ молодыхъ лѣтъ любивъ забавляти зôбране у себе товариство. Отець митрополита, именемъ Іоанъ, бувъ парохомъ въ селѣ Пôдборцяхъ, Львôвского околу.

14. Стор. 27. *Чабанъ* = пастухъ овець. — *Кресакъ* = капелюхъ. — *Чересъ* = поясъ. — *Муругій* або муругій = темнавый, темный, moręgowany, dunkelgestreift.

Стор. 28. *Левада* = лука, такожь ґрунтъ, звычайно при хатѣ. — *Флояра* = отверта сопѣвка съ шѣстьма дѣрками. — *Тримбѣта* (або *трумбета*) = довга труба зъ дерева, на котрôй верховинцѣ выгравають, особливо скликуючи вôвцѣ.

Стор. 30. *Левъ* = реньскій.

Стор. 31. *Половый* — червоняво-жовтый.

21. Стор. 39. *Постолы* = рôдъ обувя простого съ кусника шкôры, простй ходаки зô шкôры.

23. Стор. 46. *Душегубка* = убійниця.

25. Стор. 48. *Остъ* = дручокъ закôнченый острымъ желѣзомъ

28. Стор. 54. *Двояки* = два горшки разомъ злученй.

29. Стор. 63. *Морôжокъ*, морôгъ = мурава.

Стор. 64. *Цъвка* = головна галузь безъ побôчныхъ галузокъ. — *Провесна* = першій часъ весны.

Стор. 67. *Кубельце*, *кубелечко* = гнѣздочко. — *Барма* = стрôйна одежа, оздобина. — *Митъ* = хвилька.

Стор. 69. *Горище* = пôдъ, стрыхъ. — *Суточки* = заку токъ темный.

Стор. 71. *Троянда* = (повна) рожа.

Стор. 72. *Казанъ* = котелъ.

35. Стор. 78. *Сожъ* = доплывъ Днѣпра.

50. Стор. 122. *Голотъчь* = отверте мѣсце, де нема жадно садыбы людскои. — *Тъчка*, *течня* = громада вовкôвъ.

Стор. 124. *Ставный* = той що маѣ добру поставу, рослый. — *Падоньку!* = доле нещаслива!

53. Стор. 130. *Одлига, вôдлига* = вôдельга, odwilż.

57. Стор. 142. *Торочити* = говорити, особливо що маловажне або не до ладу.

64. Стор. 158. *Ярь* = весна.

65. Стор. 160. *Гавра* = леговище або печера медведя.

72. Стор. 175. *Волошка* = блевѣтъ, блаватъ. — Жовтый *дрокъ* або *жовтило* = Ginster, genista tinctoria. — *Торонкій* = богатый, рясный. — *Бѣла кашка* = таке зѣлє.

Стор. 176. *Вереницл* = громада.

73. Стор. 176. *Лаптъ* = рôдъ обувя.

Стор. 177. *Вольна* = корчма, слобода. — *Верста* = сема часть нашои милѣ. — *Парчевый* = зъ дорогои матерiѣ. — *Брыль* = капелюхъ. — *Чуйка* = верхня одежа, рôдъ сукманы.

Стор. 178. *Течьл* = прудъ воды, такожь керничка зъ жерела плывуча. — *Плесо* = мѣсце, де вода широко розливає ся. — *Шлѣнка* = вовна зъ особливои породы овець. — *Гарбы* = рôдъ возôвъ.

85. Стор. *Ретязъ* = ланьцухъ.

II. Поезія.

8. Стор. 210. *Спина* = хребетъ. — *Яспидскій* або *гаспидскій, яспйдный* = лихій, поганый.

11. Стор. 212. *Теревенъ* = дурницѣ, нѣсенѣтницѣ. — *Тенета* = грубй сѣти. — *Митець* = штукарь, спеціялистъ.

15. Стор. 217. *Мажа* = вôзъ чумацкій. — Стор. 218. *Комышникъ* = розбишака.

16. Стор. 218. *Ярышь*, Ярышѣвъ, мѣсточко въ теперѣшнѣй Подôльскôй губерніи.

21. Стор. 227. *Сиглы* = гôрскй лѣсы, именно шпильковй.

Стор. 230. *Тельмомъ* = дуже скоро.

23. Стор. 237. *Отара* = стадо овець. — *Пуга* = батôгъ. — *Лунь* = błotniak, Weihe, circus, грабежлива птиця.

31. Стор. 142. Сю поезію написавъ священикъ Антôнъ Лужецкій въ рôчницю смерти свого сына, ученика гимназiѣ Перемыскои, котрый купаючи ся въ Сянѣ утопивъ ся въ день св. Ивана Крестителя 1862 р.

Вôдгадки загадокъ.

I, 1. Рôкъ. — 2. Сито. — 3. Човенъ.

II, 1. Рыбарѣ, рыбы и вода. — 2. Мышь, когутъ и кôтка. — 3. Осѣдланый кôнь. — 4. Ланьцухъ. — 5. Мѣсяць.

Поправки похибокъ друкарскихъ.

Стор.	4.	стрôч.	9	зъ горы замѣсць	*хвостъ* має бути *хвôстъ*
„	14	„	3	„ долу „	*закливавъ* м. б. *закликавъ*
„	69	„	18	„ горы „	*люды* м. б. *люди*
„	87	„	15	„ долу „	*нарôвъ* м. б. *нарôдъ*
„	110	„	6	„ горы „	*ипшихъ* м. б. *иншихъ*
„	111	„	2	„ долу „	*оперту* м. б. *оперти*
„	112	„	8	„ „ „	*майна* м. б. *майна*
„	165	„	7	„ горы „	*са* м. б. *ся*
„	166	„	3	„ долу „	*акъ* м. б. *якъ*
„	171	„	13	„ „ „	*62* м. б. *70*
„	172	„	3	„ „ „	*стародавныхх* м. б. *стародавныхъ*
„	175	„	18	„ „ „	*по пôдъ* м. б. *по-надъ*
„	186	„	14	„ „ „	*78* м. б. *77*
„	199	„	7	„ „ „	*позычате* м. б. *позычаете*
„	200	„	12	„ горы „	*Господемъ* м. б. *Господом*
„	212	„	15	„ „ „	*поймавъ* м. б. *пôймавъ*
„	222	„	18	„ „ „	*би* м. б. *бы*
„	240	„	11	„ „ „	*хлоицъ* м. б. *хлопцъ*

358818

1991
II
И 98.782/1-1
96 2 13